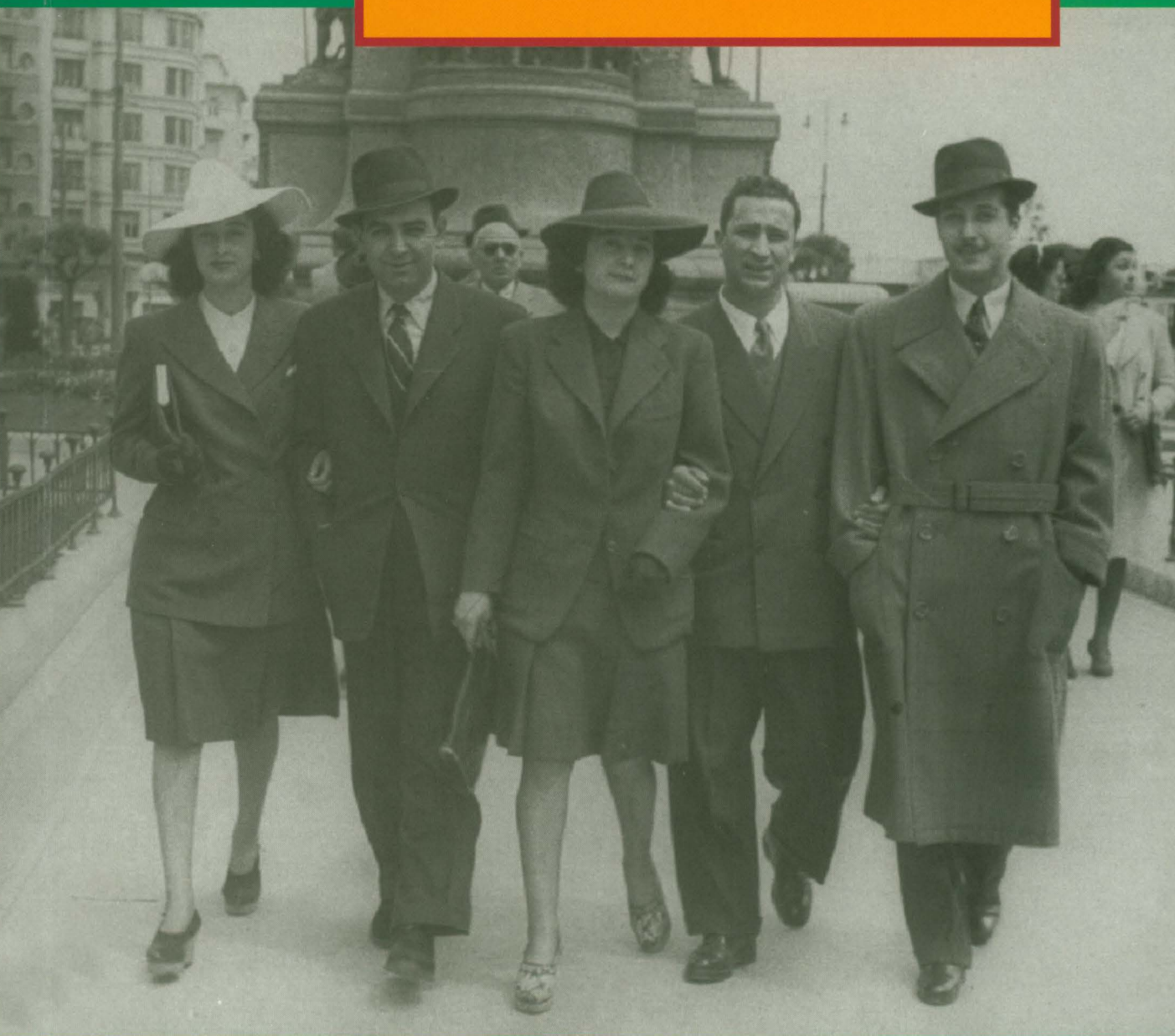
Sula Bozis
İstanbullu Rumlar

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

SULA BOZİS

İstanbul'da doğdu. Tiyatro ve moda tasarımcısı olarak çalıştı. 1967'den bu yana, Osmanlı halk sanatları kapsamında, İstanbul ve Anadolu sanayi öncesi kadın emeğini araştırmaktadır (dokuma, geleneksel giysi, nakış, yazma-resmetme tekniği, yemek tarihi, kullanılan malzemeler motif ve semboller). 1980'den beri çalışmalarını Atina'da sürdürmektedir. Atina Akademisi Araştırma Bölümü'nün çalışmalarına katılmış, Atina Üniversitesi Halkbilim Bölümü'nde ve müzelerde seminerler verip, ipekli kumaşlar, yazmalar, dokuma sanatı ve yemek tarihi ile ilgili katıldığı sempozyumlarda tebliğler sunmuştur. Yunanistan, Fransa, Hollanda ve İtalya'da İstanbul yazmaları, Bursa ipekli kumaşları, Ege dokuma makramaları üzerine sergiler hazırlamıştır. Yayınlanan çalışmaları: *Boğaziçi Yazmaları* (1989), *Bursa İpekli Dokumaları* (1991), *İstanbul Rumlarının Mutfak Kültürü* (1994), *Anadolu Makramaları* (1998), *Pera Rum Cemaati* CD-ROM (2000), *Pera Rum Cemaati* (2002), *Anadolu Mutfak Kültürü* (2005). Ayrıca, Ksenya Kalogeropulu'nun 'Odisevah' tiyatro oyununu Türkçeye, Ahmet Altan'ın *Kılıç Yarası* romanı ile Takuhi Tovmasyan'ın *Sofranız Şen Olsun* kitabını Yunancaya çevirmiştir. Film ve dizilerde genel sanat danışmanı olarak çalışmaktadır.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Sula Bozis
İSTANBULLU RUMLAR

© Sula Bozis 2011

Birinci baskı Atina'da Ellinika Yrammata Yayinevi Tarafından *O Ellinismos Tis Konstantinupolis, Kinotita Stavrodromiu-Peran 19os-20os Eonas* Adıyla Yayınlanmıştır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 372
Araştırma 4

ISBN 978-605-399-230-1

1. Baskı İstanbul, Aralık 2011

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 43/A Kuştepe Şişli 34387 İstanbul
Telefon: 0212 311 52 59 - 311 52 62 / Faks: 0212 297 63 14
Sertifika No: 11237

Kaynak belirtilmeyen tüm görsel malzemeler 1993'te Atina'da kurulmuş olan
Vosporis Arşivi Yönetim Kurulu'nun İzniyle kullanilmıştır.

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com

Yayına Hazirlayan Serda Semerci
Tasarim Mehmet Ulusel
Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi
Düzelti Remzi Abbas
Baski ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacilik San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacilar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11 Topkapi İstanbul
Telefon: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / Faks: 0212 613 38 46
Sertifika No: 12064

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
A catalog record for this book is available from the Istanbul Bilgi University Library
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Bozis, Sula.
İstanbullu Rumlar / Sula Bozis.
p., ill.; cm.
Includes bibliographical references (p.) and index.
ISBN 978-605-399-230-1

1. Greeks—Turkey—İstanbul—History. 2. Minorities—Education—Turkey–Istanbul–History.
3. Minorities—Turkey—Social life and customs. 4. Minorities—Turkey—Istanbul.
5. Christians—Turkey—Istanbul—History. 6. Greeks—Turkey—Politics and government.
7. Turkey—Ethnic relations—Political aspects.
DR726.5.B69 2012

Sula Bozis

İSTANBULLU RUMLAR

Yorgos ve Nikos'a...

İçindekiler

ix Sunuş
xi Önsöz

1 BİRİNCİ BÖLÜM Beyoğlu Topoğrafyası ve Tarihi
10 Pera'ya Yerleşen İlk Rumların Anıları
16 19. Yüzyılda Pera Yangınları

25 İKİNCİ BÖLÜM Pera-Stavrodromi Rum Cemaati
31 Panayia Kilisesi
33 Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi
35 Ayia Triada Kilisesi
37 Eğitim
39 İlköğretim Okulları
39 Pera'daki Rum İlkokulları
42 Ayios Konstantinos Semtinin Rum İlkokulları
42 Aynalıçeşme Kız Okulu
43 Ayia Triyada İlkokulları
44 Minare Erkek Okulu
44 Nane Okulu
44 Beş Sınıflı Erkekler Okulu
44 Özel Nikolaos D. Melas Rum Fransız Okulu
45 Özel Hristodulos Kaloteos Lisesi
45 Özel Konstandinos Statiropulos Lisesi
45 Özel D. Petalidis Lisesi
45 N. Frida Özel Rum Fransız Lisesi
45 Sofiya Therinu Özel Rum Fransız Kız Okulu
45 İ. Basmacidis Özel Rum Okulu
46 Petros Mumcu Özel İlkokulu
46 Elikon Özel Kız Okulu
46 Simbniya (Uyum) Rum Katolik Okulu
47 Orta ve Lise Eğitimi Veren Rum Okulları
47 Merkez Rum Kız Okulu
53 Müzikseverler Derneği Yunan Yüksek Kız Okulu (Pallas)
55 Zapyon Kız Okulu
68 Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu
71 Hacıhristu Rum-Fransız Lisesi
72 Zoğrafyon Lisesi
76 Dernekler
76 Öğretmen Dernekleri
77 Rum Okullara Yardım Derneği
77 Epir Eğitimseverler Derneği
78 İstanbul'daki Folegandrostlu Eğitimseverler Derneği

78 İstanbullu Rumların Sosyal Yardım Kurumları
80 Ayios Minas Yardım Cemiyeti
81 Eğitimsever Ayios Fanuriyos Cemiyeti
81 Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği
89 İstanbul'daki Okul Kolonileri Birliği
90 Hayırsever Yunan Cemiyetleri
90 Evritanyalılar Cemiyeti

93 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Gündelik Yaşam
95 Ekonomi
104 Bankerler
104 Doktorlar
105 Stefanos Karateodoris
106 Markos Piçipyos (Apostolidis Paşa - Marko Paşa)
106 Spiridon Mavroyenis
106 Nikolaos Taptas
107 Spiridon Zavicianos
108 Leonidas Limarakis
108 Aleksandro Papas
108 Sarandis Arhiyenis
108 Dimitrios Varsamis
109 Aleksandros Kamburoğlu
109 Teodor Floras
113 Eczacılar
114 Avukatlar
114 Aleksandros Karateodoris
115 Ananias Kallinoğlu
115 Simeon Valyas
115 Vladimiros Mirmiroğlu
115 Ahilleas Moshos
116 Romilos Valyas
118 Mimarlar
123 Fotoğrafçılar
123 Nikolaos Andriomenos
124 Vasilis Kargopulos
124 Boğos Tarkulyan (Fivos Fotoğrafçı Dükkânı)
124 Sebah ve Zoaye Fotoğraf Stüdyosu
124 Ahilleas Samancı (Apollon Fotoğraf Stüdyosu)
125 Abdullah Biraderler
125 William Bergren
126 Kuyumcular
126 Frangulis Garifalou
127 Yanis Pağonis
130 Tüccar Terziler
131 Kadın Terziler
131 Nakışçılar
135 Bayan Şapkacılar

136 Ünlü Ayakkabıcılar
136 Oteller - Lokantalar - Birahaneler - Meyhaneler - Pastaneler - Kafeler
141 Meyhaneler
141 Kahvehaneler
142 Pastaneler
144 Meslek Örgütleri
144 İstanbullu Avukatlar Derneği (Dikigorikos Silogos Konstantinupoleos)
144 Çalışma Dostları Derneği (Filergos Eteria)
145 İlerici Bayanlar Derneği (Proodeftikos Silogos Kirion)
145 Osmanlı İlerici Bayanlar Derneği (Proodeftikos Sindesmos Otomanidon)
145 Peralı Ayakkabı İşçileri Kardeşlik Örgütü "Metamorfosis"
(İ En Stavrodomio Aderfotita Ton Ergaton İpodimatopion İ "Metamorfosis")
146 Dikiş İşçileri Derneği "Paspatis" (Sindesmos Raptergaton O "Paspatis")
146 Uluslararası Aşçılar Derneği (Diethnis Magiriki Leshi)
146 Aşevi Emekçileri Derneği "Sotiria" (Sylogos "Sotiria" Mayiroipalion)
146 İstanbul'un Otel, Restoran, Birahane ve Kıraathanelerde Çalışanlar Derneği "Omonia"
(O En Konstantinupoli Sindesmos Ton İpalilon Ksenodoxion, Estiatorion,
Zithopolion Kai Kafenion H "Omonia"
146 Otel ve Lokanta İşçileri Derneği "Anayenisis"
(Sindesmos Ton İpalion Ton Ksenodohion Kai Estiatorion "Anayenisis")
147 Uluslararası Berberler Derneği "Enosis" (Diethnis Sindesmos Kureon "İ Enosis")
147 Anayasa ve Politika Derneği (Sindaymatikos Politikos Sindesmos)
147 İstanbul Liberal Halk Derneği (Fileleftheros Laikos Sindesmos Konstantinupoleos)
147 İstanbullu Rum Pastacılar Birliği (Enosi Elinon Zaharoplaston Konstantinupoleos)
147 Rum Ticarethane Memurları Birliği (Eliniki Enosi Emporoipalilon)
148 Ticarethane Memurları Derneği "Pronia" (Sindesmos Emporoipalion "İ Pronia")
148 Ticarethane Memurluğu Derneği "Allilengi" (Sindesmos Emporoipalilon "İ Alilengii")
148 Bakkaliye İşçileri Derneği "Promiteus"
(İ Adelfotita Ton İpalilon Ton Pantopolion "O Promiteas")
148 Ayakkabı Atölyesi İşçileri Derneği "Elpis" (İ Adelfotita Ton İpodimatopion Ergaton "İ Elpis")
148 Yardımsever Kunduracılar Derneği "Omonia"
(İ Filoptohos Adelfotita Ton İpodimatopion "İ Omonia")
149 Osmanlı Siyasi Derneği (Otomanikos Politikos Sindesmos)
149 İlerleme Dostu Marangoz İşçileri Derneği (Ergatikos Filoproodeftikos Sindesmos Ksiluryon)
149 Konstantinopolis'in Uluslararası Endüstriyel İnşaat İşçileri Birliği
(Dietnis Viomihaniki Enosis Ergaton İkodomitikis Konstantinupoleos)
149 Uluslararası Gemiciler Birliği (Dietnis Enosis Naftikon)
149 Uluslararası Marangozlar Birliği (Dietnis Enosis Marangon)
149 Union Internationale Du Travaille (Dietnis Enosis Ergasias)
150 İstanbullu Rum Kadınlar Derneği (Sindesmos Elinidon Konstantinupoleos)
150 Matbaacılar Derneği (Silogos Tipografon)
151 Kültür Kurumları
151 Helen Filoloji Derneği
152 Ermis Müzik Derneği
154 Helen Birliği
155 Pera'da Edebiyat ve Basın Dünyası
160 İstanbul Rum Basını (1922 Öncesi)

160 19. Yüzyıl İstanbul'da Basılan Rumca Gazete ve Dergiler
161 1870-1890 Yılları Arasında Kostantinopolis'te Yayınlanan Rumca Gazeteler
161 19. Yüzyıl'da Yayınlanan Dergiler
163 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyılın Başlarında Yayınlanan Kadın Dergileri
163 İstanbul'da Yayınlanan Kilise Dergileri
163 1908-1922 Arası İstanbul'da Yayınlanan Rumca Gazete ve Dergiler
164 1908'de Yayınlanmaya Başlayan Resimli Aile Dergilerinin En Seçkinleri
164 Mizah ve Çocuk Dergileri
164 1908'den Sonra İstanbul'da Yayınlanan Mizah Dergileri
165 Çocuk Dergileri
165 İstanbul Rum Basını (1922 Sonrası)
165 İkinci Dünya Savaşı'na Kadar İstanbul'da Yayınlanan Rumca Gazeteler
165 İkinci Dünya Savaşı Sürecinde ve Savaş Sonrasında İstanbul'da Yayınlanan Günlük Gazeteler
166 Gazeteler
166 Edebiyat Dergileri
166 Önemli Gazeteler
166 Konstantinupolis (1867-1905)
167 Neologos
167 Tahidromos (Postacı)
168 Proodos (Terakki)
168 Patris (Vatan)
168 Apoyevmatini
169 Eğlence Hayatı
169 Müzik
174 Tiyatro
178 Sinema
182 Atletizm

185 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Büyükyol - Cadde-i Kebir - Grande Rue de Pera - İstiklâl Caddesi
187 Cadde-i Kebir, Büyükyol, Grande Rue de Pera, İstiklâl Caddesi
187 Taksim Meydanı'ndan Büyükyol'un Sol Tarafı
189 Taksim Meydanı'ndan Büyükyol'un Sağ Tarafı
201 Taksim Meydanı'ndan Büyükyol'un Sol Tarafı
214 Büyükyol'un Pasajları - Geçitleri Taksim Meydanı'ndan İnerken Sağ Taraf
220 Büyükyol'un Pasajları - Geçitleri Taksim Meydanı'ndan İnerken Sol Taraf

223 Kaynakça

Sunuş

"Pera Rum Cemaati" ile ilgili monografik çalışmamın ilk dürtüsünü oluşturan nedenler kişiseldi. Yaşıtım İstanbullu Rumlar gibi ben de, eşim de, oğlumuz da Alman Hastanesi'nde doğduk. Orta ve lise eğitimini aldığım Zapyon Kız Lisesi, oturduğumuz Cihangir semtine bir adımlık mesafedeydi. Ergenlik yıllarımda dünya edebiyatını İstiklâl Caddesi'ndeki Sanders Kitabevi'nden aldığım kitaplarla tanımaya başladım. İlkokuldan başlayarak 1950-1980 yılları arasında altın çağını yaşayan Türk tiyatrosunun en iyi oyunlarını ve oyuncularını, İstanbul'a konuk gelen en iyi Yunan tiyatro gruplarını, en kaliteli filmleri Beyoğlu'nda izledim. Tokatlıyan Oteli salonlarında ailece gittiğimiz pek çok nişan ve düğün davetinden başka, Beyoğlu'ndaki gece kulüplerinin "Taksim Belediye", "Güney Park", "Semiramis", "Çiftlik Park", "Şato"nun devamlı müdavimi olan ve küçük yaşıma karşın beni yanlarından ayırmayan ailemle izlediğim müzik programları, özellikle İsmet Sıral Orkestrası'nın caz parçaları, Türk radyosunda her pazar dinlediğim Dimitri Mitropulos yönetimindeki New York Senfoni Orkestrası ve diğer programlardaki L. Armstrong, E. Fitzgerald'ın seslendirdiği caz müziği, klâsik Türk müziğinden seçmeler, kozmopolit kültürümün oluşmasındaki önemli etkenlerdendi.

Doğduğum bu dünya güzeli kentte, cetlerim ve ailem gibi yaşlanıp ölmek, 1980'e kadar taşıdığım bir ütopya, belki de bir yanılsamaydı.

Artık misafir gibi her geri dönüşte ilgimi çeken, geçim sorunlarıyla ezilen kentteki yığınların, 1500 yıl sürekli yaşanmış bir kentin sesini duymaktan yoksun, süreç içinde oluşan kültür birikiminden ve eski sakinlerden habersiz yaşamlarıdır.

Önsöz

Cumhuriyet döneminde günlük yaşam kavgası dışında, suskun, çekingen ve içine kapalı bir toplum olarak yaşamayı sürdüren ve günümüzde "hoş bir seda" olarak kalmaya aday İstanbul Rumları içinde Pera Rum cemaatinin özel bir yeri vardır.

Tarihsel gelişim içinde 19. yüzyıldan başlayarak Stavrodromi-Pera Rum cemaati ile Pera-Beyoğlu semtinin evrim süreci paralel bir çizgi izler.

Pera adıyla tanımlanan bölge, Bizans döneminde surlarla çevrili başkent Konstantinopolis'in karşısında, Haliç'in doğu yakasında, *şehir ötesi* anlamı içeren "Peran" veya "Perea" adıyla Bizans'ın 13. rejyonunu oluşturuyordu.

Fetihten sonra yabancı elçilikler, önceleri Galata'da barınmaktaydılar. 1535'te Fransa ile imzalanan anlaşmadan sonra, Fransız elçisine Galata Kulesi dışında, "Pera Bağlarında" oturma izni verilir ve elçilik oraya taşınır. Fransızları diğer Avrupa elçilikleri de izler...

17. ve 18. yüzyılda Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkileri olan Rum tüccarlar aileleri ile *eski* İstanbul'dan Pera'ya gelip yerleşir. Giderek diğer Rum aileler onları izler ve Pera süreç içinde varlıklı Rumların, Levanten ve Ermenilerin yaşadığı, Batı'ya özenen, Avrupai bir semte dönüşür.

Osmanlı döneminde, Rumların İstanbul'daki yerleşim birimlerinden olan ve asırlar boyu Patrikhane'nin içinde yer aldığı en ünlü yerleşim bölgesi sayılan Fener semtinden sonra, kentsoylu Rumların yaşadığı ilk çağdaş, kozmopolit yerleşim birimi Pera'dır. 1955 yılına kadar, takriben 100 yıllık bir süre için, Beyoğlu semtinin nüfusça kalabalık ve dinamik potansiyelini oluşturan "Stavrodromi-Pera Rum cemaati"nin resmi kuruluş tarihi 1804'te Galatasaray'da inşası tamamlanıp ibadete açılan ve Meryem Ana'ya adanan, "Ta İsodiya tis Theotoku (Panayia) Kilisesi"nin açılış ayini ile başlar. Aynı tarihlerde Patrikhane'nin resmî mühürlü "Siyilion"u (belgesi) ile Stavrodromi-Pera Rum cemaatinin kuruluşu onaylanır. Yeni yerleşim alanının sınırları,

Galata Kulesi'nden Taksim mezarlıklarına Tophane'den Kasımpaşa Deresi'ne uzanan bölge olarak belirlenir.

1850'lere gelindiğinde, Pera'da yaşayan Rumların sayıca artması, ikinci bir kilise inşasını gerektirir. 25 Mart 1856'da Tarlabaşı'nda inşaatı başlayan, İstanbul'un kurucusu Aziz Konstantinos ile annesi Azize Eleni'ye adanan kilise 1861'de tamamlanır. Böylece Pera'daki Rum cemaatin ikinci kilisesi ve genişlemiş olan yerleşim, mahalli resmiyet kazanır. 1870'lere gelindiğinde artan Rum nüfusun zorlamasıyla Taksim'de, 'Ayia Triada'ya (Aziz Üçlü) ithaf edilen kilisenin inşası başlar. 1880'de kilise ayine açılır. Pera-Rum cemaatinin yerleşim alanı Ayazpaşa'dan Pangaltı'ya kadar uzanır.

Stavrodromi-Pera Rum cemaatinin nüfus sentezinde İstanbul Rumlarından başka, Anadolu Rumları ile 1840'lardan sonra özerk Yunanistan'dan, Yanya'dan, Epir'den, Mora'dan, Karpenisi'den, Kefalonya Adası'ndan, Sakız, Midilli ve Kyklades adalarından ekonomik nedenlerle (iş imkânları ve daha iyi hayat şartları nedeniyle) İstanbul'a göç eden Yunanlılar, aileleri ile Galata ile Pera'nın çeşitli mahallelerine yerleşerek emigrasyon kolonileri kurup, birçok meslek dalında çok başarılı olurlar.

Batı'daki kent yaşamına benzer, kentsoylu bir yaşam tarzı geliştiren Peralı Rumların, bankerinden tüccarına, aydınından zanaatkârına, İstanbul'un ekonomisinde, toplumsal hayatında, kültüründe etken bir rol oynadığını görürüz.

Pera cemaati resmi statüsüne kavuştuktan sonra ekonomik olanaklarını zorlayarak, bir taraftan cemaat okullarının kurulması ile süreç içinde erkek ve kız çocuklarına çağdaş ve nitelikli bir eğitim sağlar. Diğer taraftan cemaatin acil sosyal yardım ihtiyaçlarına çözüm getirecek kurumları yaşama geçirir. Bunun yanısıra, Rum aydınlar 19. yüzyıl ikinci yarısından başlayarak, Galata ve Pera'da büroları bulunan, ellinin üstünde gazete ve dergi yayınlayarak Rum toplumunun her kesimini bilgilendirip eğitmeye yönelir. Pera'da yaşayan her türlü kültürel etkinlik ve eğlence, tiyatro, konser, sinema, davet, balo ile otellerdeki "supe" ve "dine"lere varlıklı Rumların katıldığını dönemin Fransız ve Rum basınından öğreniyoruz.

Asırlar boyu İstanbul'un kültür mozaiğinde çok önemli bir yer oluşturan Rumlardan, Pera-Beyoğlu Rum cemaati için hazırlamayı tasarladığım monografinin ön çalışmasına Atina'da, 1990'da başladım.

Pera-Beyoğlu semtinde yaşamış olan Rumların, tarihsel süreç içindeki toplumsal, ekonomik, kültürel profilini çizmek amacıyla, Atina'ya değişik tarihlerde göç etmiş, ancak Pera'da doğup okumuş ve yaşamış, kültürel etkinlikler ile sosyal yardım kurumlarının çalışmalarına katılımış, 70'in üstünde İstanbullu Rum'u evlerinde ziyaret ederek, sözlü tarih çalışması çerçevesinde yaptığım görüşmeleri kayda alarak, fotokopi albümlerini, okul diplomalarını görüntüledim, ve oluşan zengin arşiv, çalışmamın temel eksenini oluşturdu. Bunun yanısıra, Atina Eski Meclis Kitaplığı'nda, İstanbul basımı Rumca gazeteleri tarayarak Pera'da, o dönemdeki günlük yaşam üstüne birinci elden bilgiler derledim. Ve yine Atina'daki arşiv ve kitaplıklar ile Patrikhane kitaplığında, Pera Rum cemaatinin yaşamı ile ilgili eğitim, kültür ve sosyal yardım kurumlarının 19. ve

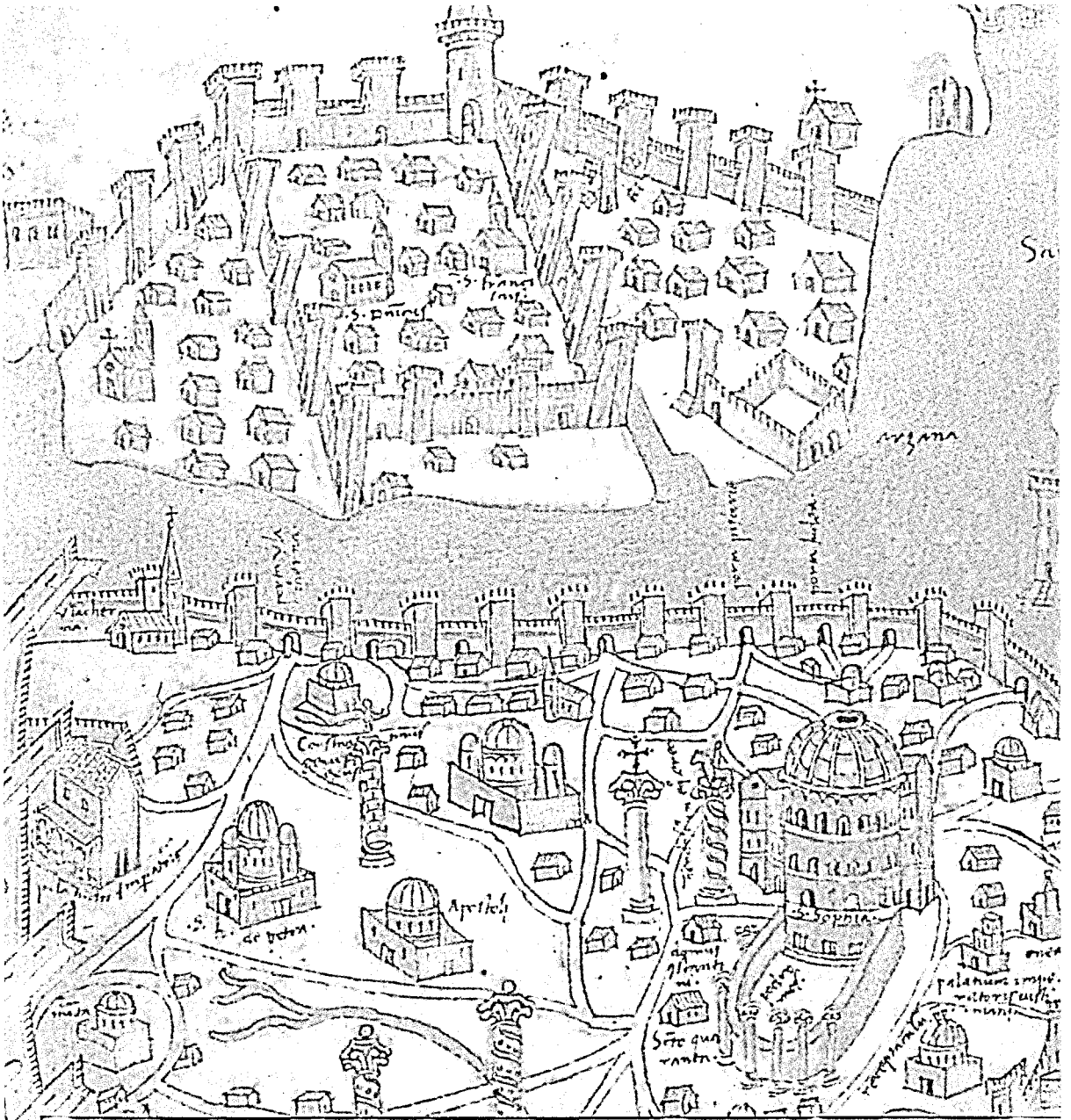
20. yüzyılda yayınladıkları tüzük ve yıllık faaliyet raporlarından örnekleri okuyarak not aldım. Kaynakçada belirtilen Rumca-Türkçe ve yabancı dilde Pera üstüne yazılan kitapların incelenmesi sonucu, konum ile ilgili çok geniş bir kaynakça oluştu ve sorularıma ışık tuttu. Derlenen yazılı ve sözlü belgeler, dört anabölüme ayrıldı: Pera topografyası ile tarihi, Stavrodromi-Pera Rum cemaatinin kuruluşu, eğitim ve sosyal yardım kurumları, ekonomi ve kültürel etkinlikleri içeren günlük yaşam, 1921'deki Büyük Yol-Cadde-i Kebir rehberi. 2000 yılında Atina'da bir kültür evine yukarıda belirtilen bölümleriyle "Pera-Rum Cemaati" adıyla bir CD-ROM hazırladım. Bu CD, 2002 yılında aynı adla hazırlanan kitabın içeriğini oluşturdu. Okuyucunun elindeki kitap, 2000 yılında Atina'daki yayının çevirisidir.

Kitabın çevirisi ve hazırlık aşamasındaki bilgisayar çalışmasında emeği geçen bütün arkadaşlara candan teşekkürlerimi bildirmek isterim. Bunun yanısıra İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'na ve emeği geçen Belgin Çınar, Serda Semerci ve Fahri Aral'a teşekkür ederim.

Dilerim kitabım İstanbul'daki azınlıklar üstüne çalışma yapmak isteyen genç araştırmacıların çalışmalarına da katkıda bulunur.

Sula Bozis

Atina, Ağustos 2011

BİRİNCİ BÖLÜM
Beyoğlu Topoğrafyası ve Tarihi

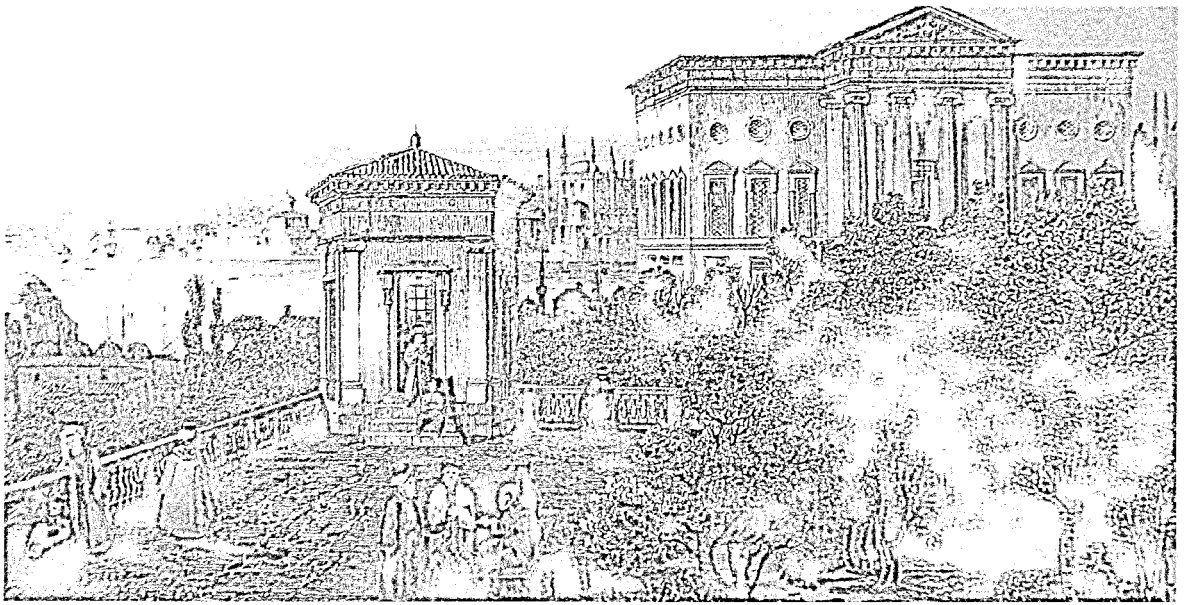
Liber Insularium Archipelagi Christoforo Buondelmonti 1420-1430
Biblioteca Nazionale Marciana, Venedik, İtalya.
Bizantion'dan İstanbul'a Bir Başkentin 8000 Yılı Sergisi, Sakıp Sabancı Müzesi.

Bizans döneminde "Peran" veya "Pereya" surlarla çevrili, tarihi Konstantinopolis yarımadasının doğusundaki bölgeye deniliyordu. "Peran tis poleos" yani şehrin ötesi, şehrin karşı tarafı, Haliç'in karşı yakası, Bizanslıların 13. rejyonunu (bölgesini) oluşturuyordu. Bu bölge, Galata limanı ile yukardaki tepeyi içine almaktaydı ve tepe sırtlarına yayılmış bağlar, bostanlar, tarlalar, küçük korular ile donanmıştı. Tepe yamaçlarında bulunan büyük sayıdaki incir ağaçları nedeniyle, antik dönemde bölgenin adlarından biri "Sikai" (İncirlik) idi. 19. yüzyılda yayınlanan üç ciltlik *Konstantinopolis (1851-1869)* monografisinin yazarı, aydın Skarlatos Vizantiyos'a göre, bölgedeki ağıllarda satılan süt (yalâ), bölgenin Galata adıyla anılmasına neden olmuştur. Bazı yazarlara göre, burada bir dönem yaşayan Galyalılardan türeyen "ta Galatu" veya çoğul "ton Galaton" kelimelerinin değişimi sonucu bölge Galata adını alır.

Galata limanı 324'te, Kostantinopolis'in kurucusu Büyük Konstantin tarafından surlarla çevrilir. İki yüzyıl sonra 528'de, İustinianos döneminde, kenti karadan çevreleyen surlar ve şehrin ilk tiyatrosu inşa edilir. Bölge kısa bir süre için İustinianopolis adıyla anılır. Kentin sakinleri genelde Cenevizliler, Venedikliler, Pizali ve Amalfili tüccarlardan oluşuyordu.

İstanbul fethinden sonra (1453), Galata limanı Latinlerin ticaret merkezi olmaya devam eder, az sayıda Müslüman, Rum ve Musevi bölgede yaşamayı sürdürür.

16. yüzyıl ortalarında Galata sırtlarında, tepe ile aynı adı taşıyan kulenin ötesindeki yükseltide, başta Fransız Büyükelçiliği binası (1535) olmak üzere, ilk yazlık evler, konaklar, Avrupa ülkelerinin elçilik binaları inşa edilmeye başlar. Fransız elçiliğinin Pera'ya yerleşmesi ile, bölge göç akınına uğrar. Elçiliklerin çevresinde Avrupalı tüccarların, tercümanların ve elçiliklerde çalışan memurların, ayrıca, Ege'nin Kiklades adalarından gelip elçiliklere ve tüccarlara tercümanlık yapan Katolik Yunanlıların evleri yer alır.

Tophane'de Tomtom Sokağı'nda bulunan Venedik Sarayı (Palazzo Venezia), Testa ailesinden satın alınarak 1780'de Balyoz Andrea Memmo döneminde Polonyalı mimar Orlovski tarafından restore edilmiştir. Bugün İtalyan Büyükelçiliği'ne ait olan binanın eski bir gravürü.

1535'te Fransa Kralı I. François ile Kanuni Sultan Süleyman arasında imzalanan antlaşma sonucu, ilk kez Fransız elçisine, ailesine ve elçiliğin koruması altında bulunan Fransızlara, Pera bağlarına yerleşme izni verilir. O döneme kadar bütün elçilikler gibi Fransız elçilik binası da Galata'da sur içinde bulunmaktaydı. Söz konusu antlaşmadan kısa bir süre sonra, İstanbul'u saran kolera salgını anlaşmanın hemen uygulanmasına neden olur. Fransız elçiliği, sonraları "Grande Rue de Pera" olarak adlandırılacak olan, Osmanlıların "Cadde-i Kebir" ve Rumların "Megali Odos" dedikleri ve "büyük yol" anlamına gelen bölgenin ortasındaki arazide bulunmaktaydı. 1589-1606 yılları arasında Büyükelçi Bréves tarafından kademeli olarak satın alınan arazi üstüne inşa edilen elçilik binası, "Maison de France", I. Ahmed dönemine rastlar. 1628 yılında elçiliğin bahçesinde Beyoğlu'nun ilk Latin kilisesi olan Saint Louis kilisesi inşa edilir. Ayrıca elçilik binası içinde, çevirmenlerin eğitimi için açılan okul, birbuçuk yüzyıldan uzun bir süre faaliyetini sürdürür (1669-1831).

1670-1679 yıllarında, büyükelçi Marquis de Nointel döneminde, restore edilen elçilik binasına yeni bölümler eklenir. Fransız diplomat Antoine Galland'a göre, elçilik binasının görkemli salonlarında, Molière ve Racine'in tiyatro eserleri sahneye konur. İzleyenler arasında Rum tüccarlar ile eşleri de yer alır (1673).

Fransız elçiliğini örnek alan diğer ülkelerin elçilikleri, saraydan aldıkları izinle, süreç içinde Pera'ya yerleşirler. Böylece daha sonraki yıllarda gelişen Avrupai semtin ilk nüvesi oluşur.

1600'e kadar Tophane'de, sahilde konumlanan İngiliz elçiliği, elçi Edward Burton döne-

minde Pera'ya yerleşir. Seyyah Fine Morysson'un verdiği bilgiye göre: "Şimdi (1617) büyükelçi Edward Burton, tepede duvarlarla çevrili büyük, güzel ve ferah bahçeleri olan bir evde yaşıyor..."

İstanbul Rumlarının "İngiliz sarayı" adıyla andıkları İngiliz elçiliği, Stavrodromi'de (Dörtyol'da), Pera'nın merkezinde, Galatasaray okulunun yakınında bulunmaktaydı. Lord Elgin döneminde inşa edilen ve İngiliz mimarları Charles Barry ve W. J. Smith'in eseri olan saray binası, kilisesi ve ağaçlı bahçesiyle 20 dönümlük bir araziyi kaplamaktaydı. 1840'larda inşa edilen elçilik binası, 1831 yangınında harap olan binanın yerine inşa edilir. 1870'te çıkan büyük yangından sonra restore edilen bina, neoklasik niteliğini korumaya devam eder. Kabul salonları ve balo salonlarının lüks dekorasyonuyla meşhur olan "Pera House"un görkemi, yüksek duvarlar arkasında saklıdır.

17. yüzyılda, Osmanlı vatandaşı Hıristiyan ailelerin yanı sıra, varlıklı Avrupalıların, Venedik, Fransız, Hollanda ve İngiliz elçiliklerinin çevresinde büyük bahçeli konaklar inşa ettirmesiyle, Pera, zengin kentli ailelerin yaşadığı bir semte dönüşür. Bu dönemde, İstanbul'a gelen seyyah Auby de la Mortraye, Galata ve Pera'yı, İzmir'deki Frenk mahallesine benzeterek şöyle demiştir: "Pera'da yaşayan Frenkler, kendilerine ait olan evlerde, özgürce ve geleneklerine uygun şekilde yaşamaktadırlar. Karnavalda kılık kıyafet değiştirerek, şarkılar söyleyerek, içip sarhoş olurlar. Türk kadınlarına ve onların dinlerine saygı göstermek şartıyla, onlara tüm özgürlükler tanınmıştır."

Bir diğer seyyah, İngiliz James Dallaway (1797), Pera'daki kozmopolit hayattan şöyle bahseder: "Pera, değişik dillerin konuşulduğu Babil Kulesi'ni anımsatıyor. Burada yedi veya sekiz yabancı dil konuşanlara sıkça rastlamak mümkündür."

17. yüzyılda yaşamış olan Ermeni aydın Yeremiya Kömürciyan, *17. Asırda İstanbul Tarihi* adlı kitabında, Pera ve Galata bölgesi için ayrıntılı bilgi verir:

> "... şimdi Galata kentinin tepelerindeki mezarlıkları görüyoruz... Galata Kulesi'ne gelmişken Pera'yı da ziyaret etmeliyiz. Kuzeye doğru, eski şehrin dışına çıkarken, tepede Mevlevilerin tekkesi, bir hamam, bir fırın ve çarşı bulunmaktadır... Şimdi Dörtyol'a (Stavrodromi'ye) geldik, önümüzde ve arkamızda iki yol bulunuyor, sağdaki yol Tophane'ye, soldaki yol ise Kasımpaşa'ya iniyor. Bulunduğumuz yol üzerinde sağda ve solda, bahçelerin içinde, elçiliklerde çalışan Fransız çevirmenlerin evleri bulunuyor. İlk evde Ceneviz büyükelçisi yaşamış, ancak sonraları işlediği bir suç nedeniyle, ülkesine kaçmak zorunda kalmış. Biraz ileride, Flemenk elçisinin evi bulunuyor. Bitişiğinde, büyük bahçenin içindeki konakta, Aziz Francisko Tarikatı üyesi olan Kudüslü Frenklerin evleri bulunuyor. Onların bitişiğinde ise, Terra Santa Tarikatı'na ait manastırı görürüz. Manastırın biraz ilerisinde, Venedikli Balyoz'un konağı bulunmaktadır.
>
> Yolun sonunda, Fransız elçiliğini görüyoruz. Bu görkemli sarayın içinde süslemeleri varaklı binden fazla aynanın yer aldığı büyük bir salon bulunuyor. Bahçesinde ise Kapuçin Tarikatı'na ait bir manastır barınmaktadır. Manastıra ait olan küçük kilise, elçinin emriyle genişletildi. Böylelikle, elçinin ailesi ve maiyeti dışında, birçok Fransız ailelenin yerleştiği bir Fransız mahallesi oluşmuş oldu. Biraz ileride, Haliç manzaralı İngiliz elçilik binasını görmekteyiz. Pera yakınında Kerasohori (Kirazlı köy) bulunuyor. Karşıda, sultanın saraylarından biri olan ve Enderun için eğitim veren "Galata Sarayı"nı görüyoruz. Şimdi, Müslüman mezarlığının önünden geçiyoruz. Onun yanında Rum mezarlığı, bitişiğinde Frenklerinki ve sonra deniz manzaralı mezarlığımız (Ermeni mezarlığı)

19. yüzyılın başlarında çizilmiş eski bir gravürde Peralı genç bir kadın.

bulunuyor. Cihangir tepelerinden Dolmabahçe'ye kadar uzanan sırtlarda, evler, konaklar ve camiler yayılmış bulunuyor."

1714'te İngiliz elçisi, Edward Wortley Montagu'nun eşi Lady Montagu, dostlarına gönderdiği mektupta Pera'daki elçilik binasını şöyle betimler:

"Sarayımız, Konstantinopolis'in civar semtlerinden biri olan Pera'da bulunuyor. Pera, Londra'daki Westminster bölgesini anımsatıyor. Elçilerin evleri birbirine çok yakın. Konağımızın bir tarafından liman, eski kent ve Asya'nın uzak tepeleri görünüyor. Bütün bunlar belki de dünyanın en güzel manzarasını oluşturuyor..."

Lady Montagu, dostlarına gönderdiği bir mektupta, Pera'nın kozmopolit havasını şöyle tarif eder:

"Babil Kulesi'ni andıran bir yerde yaşıyorum. Pera'da, Türkçe, Rumca, Yahudice, Ermenice, Arapça, Farsça, Rusça, Ulahça, Walmanca, Hollandaca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Macarca konuşuluyor. En kötüsü ise, evimizde 10 değişik dilin konuşulması. Seyisler Arap, uşaklar Fransız, İngiliz ve Alman, dadım Ermeni, hizmetçilerimden bazıları Rus, yarım düzinesi Rum, kâhyam İtalyan, yeniçerilerim de Türk. Çok az sayıda erkek, kadın ve çocuk, bu dillerden beşini ya da altısını konuşmuyor... Peralı kadınların duvaklı dolaştığı doğrudur, ancak onu öyle bir takıyorlar ki güzelliklerini daha da belirgin hale getiriyor."

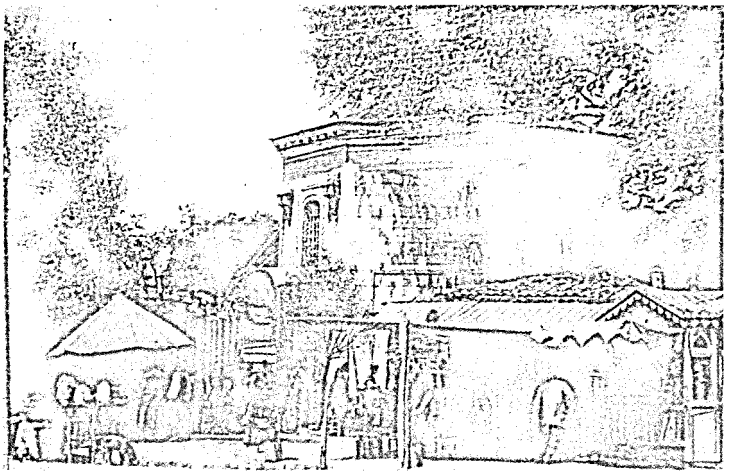
Bu noktada Lady'nin başka bir mektubunda, İstanbul evlerinin nasıl ısıtıldığını öğrenmekteyiz:

"İstanbullular ısınmak için tandır denilen bir ısınma aracı kullanıyorlar. İki ayak yüksekliğinde olan ve masayı anımsatan, bütünüyle tahtadan yapılan tandırın üstünü güzel bir halı veya işlemeli bir yorgan ile kaplıyorlar. Tandırın içine, sıcak küllü bir mangal yerleştiriliyor ve ayaklar halının altına sokularak herkes tandırın etrafında oturuyor. Bu masada hem çalışıyorlar, hem okuyorlar, bazen de uyuya kalıyorlar. Rüya görüp tandırı tekmeleyince, küllerinden çıkan yangınla evin yanmasına neden oluyorlar..."

18. yüzyılın başlarında, Galata, Fener ve eski İstanbul'un diğer semtlerinden, saray ve elçiliklerle iş ilişkilerinde bulunan ve Galata'daki ticaret merkezinde önemli rol oynayan tanınmış Rum tüccarlar aileleriyle Pera'ya yerleşmeye başlar. Böylece, yeni yerleşim alanına dönüşen Pera, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru, aşamalı olarak yayılmaya başlar. 19. yüzyılın ortalarına kadar

yönetim açısından Galata'ya bağlı olan Pera semtinin, bir taraftan mükemmel bir iklime sahip oluşu, diğer taraftan Galata ticaret merkezine ve limana ulaşım açısından yakınlığı, yeni semtin önemini artıran etkenlerdendir.

18. yüzyılda Pera bölgesinde su ihtiyacını karşılamak amacıyla önemli çalışmalar yürürlüğe konur. I. Mahmud'un emriyle Cadde-i Kebir'in sonunda bulunan Ermeni mezarlığının arkasında "Taksim" veya "Maksem" olarak adlandırılan su kemerinin inşası başlar. 1786'da, I. Abdülhamid döneminde yapı, restore edilir.

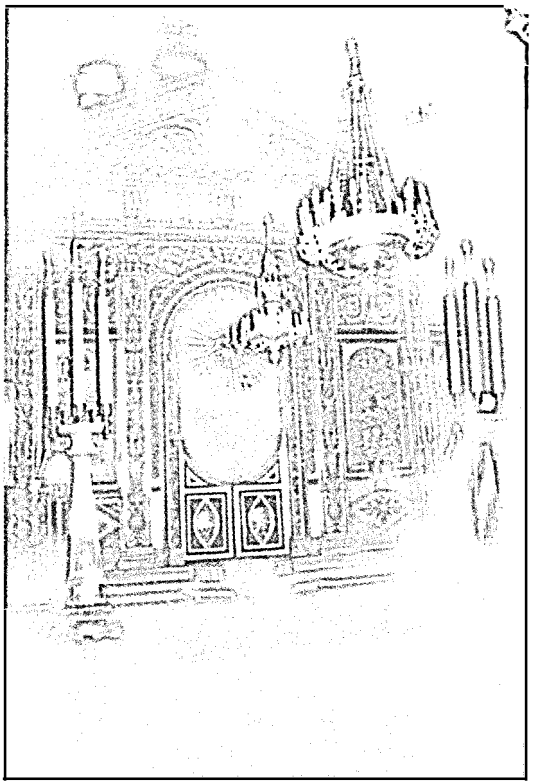
1731'de su dağıtımı için inşa edilen sekiz köşeli su sarnıcı Maksem'in (Taksim) geçen yüzyılın başındaki bir görünümü. Sarnıç bugün sanat galerisi olarak kullanılmaktadır.

Ermeni aydın Sarkis Sarraf Hovannesyan, *İstanbul Topografyası* adlı kitabında, konuyla ilgili olarak şunları belirtir:

> "Sultan I. Mahmud'un emriyle, 1732 ve 1733 yılları arasında uzaklarda bulunan su kaynaklarından şehre su taşımak amacıyla ilk alt yapı çalışmaları başlar. Pera, Kasımpaşa, Galata, Tophane ve Beşiktaş'taki çeşmelerinin inşasıyla, semtler suya kavuşur. Daha sonra, artan nüfus nedeniyle, su sıkıntısı baş gösterir. 1749-1750 ve 1797-1798 yıllarında su sorununun giderilmesi amacıyla yeni projeler yapılır, eski tesisler genişletilir, Taksim veya Maksem adını taşıyan sekiz köşeli taş binaya bağlanır. Bahçeköy'den ve Boğaz'da bulunan pınarlardan tadı güzel sular getirilir..."

Galata surlarının dışındaki tepelerde 18. yüzyıldan başlayarak oluşan bu yeni semti Rumlar, Pera veya Stavrodromi (Dörtyol) adıyla anarken, Osmanlılar semte Beyoğlu adını verir. Beyoğlu adıyla ilgili üç ayrı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre, Fatih döneminde, Trabzon'un fethinden sonra, Pontus Prensi (beyi) Aleksiyos Komninos ile amcası Davut, bir süre için bu semtte kalınca, semt Beyoğlu adını alır. İkinci görüşe göre, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, sonraki Taksim Meydanı'nın bulunduğu yerde, Venedik Balyosu Andrea Gritti'nin oğlu Aloisio Gritti'nin konağı bulunmaktaydı. Osmanlılar onu "bey oğlu" olarak anmaktaydılar. Üçüncü görüşe göre ise, Skarlatos Vizandiyos'un Konstantinopolis monografisinde yer verilir. S. Vizandiyos, tarihçi Hammer'e atıfta bulunarak, beylerin, şehzadelerin, yabancı elçilerin, Avrupalı üst düzey yetkililerin yaşadıkları cadde anlamına gelen "Bey yolu" kelimesinin değişime uğraması sonucu "Beyoğlu" kelimesinin türediğini yazar.

Kumbaracı Sokağı ile Asmalımescit Sokağı'nın Cadde-i Kebir ile kesiştiği ilk dörtyol ağzını oluşturması nedeniyle, İstanbul Rumları Pera'ya Stavrodromi (Dörtyol Ağzı) adını da vermişlerdir.

1804'te, III. Selim döneminde inşa edilen Emir Nevruz Sokağı'ndaki Panayia Kilisesi'nin ahşap üstüne ikonalı mihrabı.

Kumbaracı Sokağı adını Müslümanlığı kabul edip Kumbaracı Ahmet Paşa adıyla Osmanlı ordusuna hizmet veren Fransız Comte de Bonneval'dan alır. Bonneval'in mezarı, Tünel'deki Mevlevi Tekkesi'nde bulunmaktadır. Asmalımescit adına gelince: 15. yüzyılda, Mevlevi Tekkesi inşa edildikten sonra bağların bulunduğu ve sonraları Müslüman mezarlıklarının yer alacağı bölgede küçük bir mescit inşa edilir. Etrafı asmalarla çevrili olduğundan, Asmalımescit olarak anılır. 19. yüzyılda, Pera'daki büyük yangınlardan sonra bölgede başlayan imar çalışmaları sonucu, güzel neoklasik ve barok apartmanlar yapılır. Mescit muhafaza edilmemesine karşın, sokak günümüze dek Asmalımescit adıyla varlığını sürdürür. 20. yüzyılın ortalarında, yolun sağında ve solunda meyhaneler, eskici dükkânları, antikacılar, kahvehaneler ve bazı kötü şöhretli oteller bulunmaktaydı.

Pera semtinin büyümesi ve gelişmesiyle, Cadde-i Kebir sağlı sollu birçok sokakla kesişmeye başlar ve böylece birçok dörtyol ağzı oluşur. Önceleri dar ve toprak yoldan oluşan bu büyük cadde ileriki yılların ünlü kozmopolit Cadde-i Kebir'ine, Grande Rue de Pera'sına ve Megali Odos'una (Büyükyol) dönüşür.

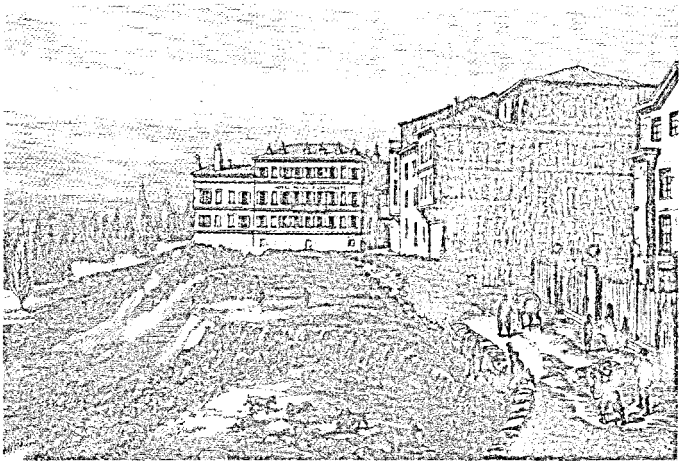
Pera Rum cemaatinin kuruluş kaynaklarında belirtildiği gibi, 18. yüzyılın sonlarına kadar Pera'da yaşayan Rumlar, bölgelerinde Ortodoks kilisesi bulunmaması nedeniyle, Galata'daki Panayia Kafatiyani Kilisesi'nde ibadetlerini yerine getirmekteydiler. Bunun yanı sıra, kiliseye kayyum olarak da hizmet sunmaktaydılar...

Pera veya Stavrodromi Rum cemaati, ilk kez 1804 yılında Panayia (Meryem Ana) anısına küçük bir kilise inşa ederler. Bizans döneminden beri İstanbul'un koruyucusu sayılan Meryem Ana, doğal olarak yeni semtin ilk kilisesine de adını verir.

Panayia Kilisesi'nin inşasıyla Pera Rum cemaatinin kuruluşu resmi statüye kavuşur. 1804 yılında Patrikhane'nin özel belgesi "Siyilion" ile Pera Rum cemaatinin coğrafi sınırları belirlenmiş olur. Semtin sınırları batıda Galata Kulesi'nin bulunduğu yerden başlayarak, doğuya doğru Taksim'de bulunan Rum Ortodoks mezarlığına kadar uzanmaktaydı. Semtin kuzey sınırları ise, Kasımpaşa sel yatağından ve Kerasohori'den (Kirazlı köy) başlayarak Tophane'deki Boğazkesen yamaçlarına kadar uzanmaktaydı. Süreç içinde Ayios Konstantinos ve Ayia Triada cemaati kiliselerinin inşa edilmesiyle "Stavrodromi" veya "Pera" Rum cemaatinin sınırları yeniden belirlenir.

1890 yılının sonlarında Pera Rum cemaatinin sınırları Tünel'deki yokuştan (Skalakiadan) başlayıp Şişli'ye kadar uzanmıştır.

Ermeni aydın Sarkis Sarraf Hovannesyan, *İstanbul Topografyası* adlı kitabında Stavrodromi Pera Rum Ortodoks cemaatinin gelişmesiyle ilgili çok önemli bilgilere yer verir:

Tepebaşı'nda Hotel Royal F. Logotheti Oteli'nin *Illustrated London News*'te (1876) çıkan bir gravürü.

> "Geçmişte, Pera'da, Rum Ortodoks kilisesi yoktu. Babıâli'den izin alınarak, Rumlar Pera'da güzel bir kilise inşa edip onu Panayia'ya (Meryem Ana'ya) adadılar. İlk ayini 15 Ağustos 1804'te yapılan kilisenin iki giriş kapısı vardı. Girişlerden biri Tepebaşı mezarlıklarının (Mnimatakia'nın) bulunduğu tarafta, diğeri ise Büyükyol'un üzerinde idi. 1801'de III. Selim döneminde, Galatasaray'a ait birçok arsa, büyük paralar karşılığı, Hıristiyanlara bahçeli evler inşa edip oralara yerleşmeleri için satıldı."

Bir başka Ermeni tarihçi Y. İnciciyan (1758-1833), *18. Yüzyılda İstanbul* adlı kitabında, Pera hakkında şunları kaydeder: "Taksim'e doğru ilerlerken, sol tarafta mezarlıkların bulunduğu yerde, 1802'de Rumeli ve Bursa'dan gelen Ermenilerin evleri bulunmaktadır."

Pera'nın bir program dahilinde imarı, 1838'den sonra gerçekleşmeye başlar. Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında aynı yıl imzalanan ticari işbirliği antlaşması, Tanzimat (1839) ve Islahat Fermanı (1856) reformlarına öncü olur. Bu reformlar, yüzyıllarca teokratik yasalarla yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşmasına ve Avrupai bir yönetim şekline kavuşması için gerekli yasal çerçevenin oluşturulmasına yönelir.

Osmanlı İmparatorluğu başkentinde gerçekleşen yeniden yapılanmanın yanı sıra, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Pera'nın imarı ile Pera Rum cemaatinin gelişmesinin paralel bir yol izlediğini görürüz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşma sahnesi sayılan Galata, Pera, Dolmabahçe/Yıldız Sarayı üçgeninin kapladığı coğrafi alan incelendiğinde ilginç sonuçlara varırız: Bir tarafta siyasi iktidarın ve devlet yönetiminin merkezi sayılan Dolmabahçe ve Yıldız sarayları, diğer tarafta ekonomik ve sosyal yaşantının merkezi olan Galata ve Pera.

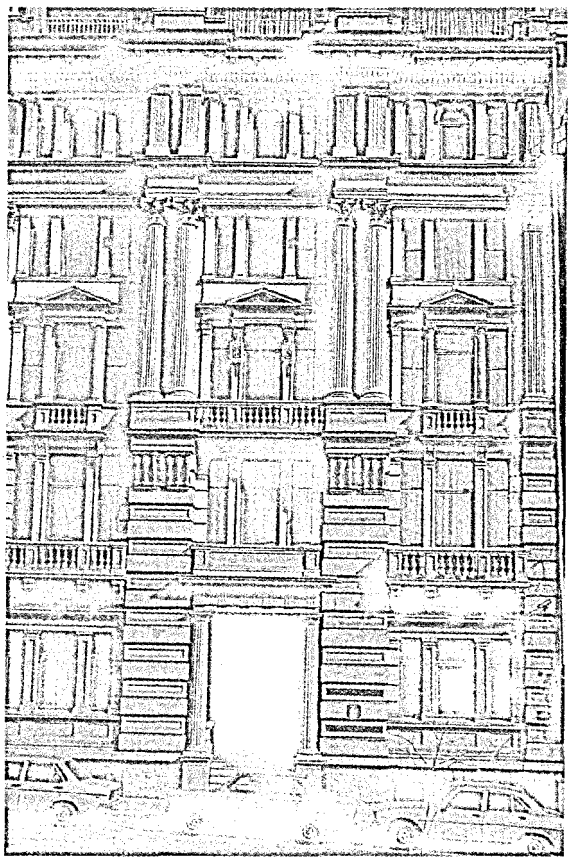
Elçilikler, hastaneler, kışlalar, bankalar, borsa ve ticaret odası binaları, transit ticaret taşımacılığı büroları ile uluslararası sigorta şirketleri, ticaret merkezleri, gazeteler, matbaalar, noterler, yabancı postaneler, orta ve yüksek okullar, azınlık okulları, yabancı dil okulları, oteller, tiyatrolar, sinemalar, birahaneler, restoranlar ve Avrupai pastaneler kentsoyluların gündelik uğrak

yerlerini oluştururken, halkın gittiği meyhaneler, kahveler ve genelevlerin hemen hepsi Galata ile Pera'da odaklanmaktaydı.

PERA'YA YERLEŞEN İLK RUMLARIN ANILARI

Un tüccarı Dimitrakis Zafiropulos, banker Yeoryios Zarifis'in kayınpederiydi. Zafiropulos, 19. yüzyıl başlarında, aile baskısına boyun eğerek Cibali'deki evinden zengin ailelerin semti olmaya başlayan Pera'ya taşındı. Bankerin torunu Y. Zarifis *Hatıralar* adlı eserinde şunları yazmaktadır:

> "Çelebi Dimitrakis'in Cibali'deki evi, semtin gururuydu. 1821 Yunan ayaklanmasından önce Fener'de oturan Rumlar, giderek orayı terk edip, Frenklerin yanısıra Galata tepelerine yerleşirler. Süreç içinde kalabalık bir semte dönüşecek olan tepeler henüz ıssızdır. Yamaçlar bağlarla kaplıdır. Frenkler bağlardan etkilenerek yazılı belgelerde bölgeyi 'Les vignes de Pera' diye tanımlar."

Tepebaşı'nda mimar Manuso'nun eseri olan Bristol Oteli, daha önce banker Efstratios Evyenidis'in malikânesiydi.

Pera'yı Galata'dan ayıran mesafe kısa olduğundan Zafiropulos'un evi işyerlerine yakınır. İki semti birleştiren yol o kadar diktir ki merdivenleri anımsatır. Bu yüzden kenti iyi bilenler Galata'nın 'merdivenler'ini (Skalakiaları) hiç unutmaz...

Zafiropulos ailesinin çocuklarının, Frenk arkadaşlarının Pera'nın iklimini, güzelliklerini ve manzaralarını övmeleri sonucu, bu semte yerleşmek isterler. Zafiropulos, çocuklarının ısrarı üzerine, Dörtyol'un en yüksek noktasında bir arsa satın alır. Arsanın bir tarafı İngiliz elçilik binasından, diğer tarafı inşa edilmeye başlanan ilk kiliseden (Panayia Kilisesi) birkaç adım ileridedir...

"Evin manzarası eşsizdir, kışın sıcak, yazın serindir. Pencerelerden bakıldığında, selvili Müslüman kabristanın üstünden uzanan gözler Ayia Sofya ile Romanos kapısına kadar uzanan bölgeyi izler. Ancak, bu panoramik manzara Çelebi Dimitraki'ye hiçbir şey ifade etmez. Saatlerce Cibali yönüne doğru bakarak eski evini ayırt etmeye çalışır. Bu özlem, tahtakurusu gibi içini kemirmeye başlar. Tek isteği en kısa zamanda bu sevimsiz semti terk edip, Cibali'ye dönmektir. Bir sabah, çocuklarına artık bu 'Frenk' mahallesinde daha fazla kalamayacağını açıklar. Kararını katileştirmek için, yeni inşa ettiği evini satıp, Cibali'deki eski evine döner. Zafiropulos, Pera'nın, Mnimatakya (Mezarlık) mevkiinde, Panayia (Meryem Ana) Kilisesi'nin Tepebaşı girişi karşısında bulunan evine doyamadan, onu Mısır Hidivi'nin seyisi olan Missiri'ye satar. Ev otele dönüştürülür."

Zafiropulos'un evi, Pera'nın ilk oteli sayılan Hotel d'Angleterre adıyla 1841'de hizmete açılır ve yirmi yıla yakın bir süre birçok ünlü kişiyi ağırlar. Daha sonra, otel isim ve sahip değiştirerek, Hotel Misirri, Otel Logotetis, Hotel Royal isimlerini alır.

Ancak, Zafiropulos'un bu davranışı istisnadır, çünkü Pera'da yaşayanların büyük çoğunluğu giderek yeni yaşam tarzını sevinçle benimser.

19. yüzyılda Rumların ileri gelenlerinden sayılan banker Andreas Sigros'un, *Hatıralar* adlı kitabının (1908) birinci cildi, Pera'daki sosyal ve günlük yaşam ile ilgili önemli bilgiler içerir. A. Singros, 1830'da Pera'da Mnimatakya (Mezarlık) mevkiinde doğmuştur. Kitabında belirttiği üzere, babası saray doktorudur. Önceleri aile Tatavla'da (Kurtuluş) oturmaktadır. Ev, merkezden uzak sayılarak, sultanın iradesiyle aileye Mnimatakya'da (Mezarlık) bir ev tahsis edilir. Mimar Manusos tarafından inşa edilen konak, daha sonra Evstratiyos Evgenidis tarafından satın alınır. Mnimatakya'da, kapalı tiyatronun karşısında bulunan bu bina, sonraları otele dönüştürülerek Hôtel Bristol adını alır.

Andreas Sigros *Hatıralar*'ın birinci cildinde, 19. yüzyıl ortalarında pazar sabahları genç Peralıların nasıl eğlendiklerini anlatır:

> "Pazar sabahları Panayia Kilisesi'ndeki ayinden sonra, gençlerin başlıca eğlenceleri, sabah saat 10'dan 11'e kadar Büyükyol'da bulunan 'Sant Antonio Kilisesi'nin giriş kapısının her iki tarafında toplanıp Katolik bayanların büyük ayine gidişlerini izlemekti... Genç kızların ailelerini tanıyanlar, ayinden sonra onları evlerine kadar götürürdü. Büyükyol'da oturan Levanten bayanlar, güzel, tahsilli ve kültürlüydüler. O yıllarda Rumların Frenk evlerine kabulü, başarı sayılırdı..."

Aynı ciltte, dönemin Avrupa tipi pastanelerinden biri olan Pera'daki ünlü Madam Munier'in pastanesi de anlatılır: "Orda birçok erkek ve kadın, S. Stamatelakisin tatlılarından çok daha lezzetli olan pasta, tatlı vs. tadardı..."

Andreas Sigros, *Hatıralar*'ın ikinci cildinde, 1850'lerin Pera'sında nasıl eğlenildiğini anlatır.

Ev toplantıları o dönemin en yaygın eğlence şekliydi. A. Sigros ayrıca karnaval boyunca Misiri'nin sahibi olduğu Hôtel d'Angleterre'de yapılan baloları anlatır. Yazara göre, bu balolara, Büyükyol'da oturan aristokrat aileler, büyük tüccarlar, diplomatlar, Naum Tiyatrosu'nda oynayan sanatkârlar katılırdı:

> "Giriş bileti kırk kuruştu, buna meşrubat ve yemek dahil değildi. O dönemde tiyatro biletleri pahalı sayıldığından birçok kişi tiyatroya gidemiyordu... Hamalbaşı bölgesinde oturan az gelirli aileler Büyükyol'daki aristokratların yaşam tarzını taklit ederek karnavalda, kıyafet değiştirip, halk danslarıyla coşup eğlenirdi..."

Sigros'a göre, o yıllarda Pera'da taşıt araçları enderdi, ulaşım yürüyerek sağlanıyordu. "Fayton" olarak anılan Avrupa tipi "coupes"ler, yalnız elçiler, paşalar, sultanın haremi tarafından kullanılırdı. Bunun yanı sıra az sayıda soylu ailenin hanımları, sokağa çıktığında sedye (cedies) kullanır, erkekler ise atla dolaşırdı. Yollardaki çamur nedeniyle, erkekler ayakkabıların üstü-

Tepebaşı'nda Mimar Semprini tarafından inşa edilen, banker Gaspar Glavani'nin (Kallavi) malikânesi olan bina, Büyük Londra Oteli olarak faaliyet göstermektedir.

ne lastik galoş, kadınlar ise yüksek topuklu takunya giymeye mecbur kalırdı. Bu kadınlar için, yıpranmış kaldırımlarda düşmek veya yoldaki çukurlara kaymak, çamurlara batmak tehlikesi sıkça söz konusuydu. Beyoğlu'nun sokakları henüz ışıklandırılmadığından, gece karanlığında dışarı çıkanlar ellerinde içinde mum bulunan kâğıt fenerler taşırlardı. Bu fenerler, sigara satan dükkânlardan temin edilirdi. Rüzgârdan mumu sönen dikkatsizleri polis karakola götürüp para cezası ödetirdi. Cezayı ödeyemeyenler ise geceyi karakolda geçirirdi.

Islahat Fermanı, tarihte ilk kez Osmanlı vatandaşı Hıristiyanlara yasalar önünde –mülkiyette, vergide, adalette– eşit haklar tanıma olanağı sağlamıştır. Ayrıca fermanda Galata ve Pera'nın başkentte modern birer kentsoylu ticaret merkezine dönüşmesi için bir dizi reform öngörülür. Şehir yönetiminin çağdaşlaşması için gerekli düzenlemelere gidilir. Bu çalışmaların gerçekleşmesinde Avrupa yasa tasarıları ve çağdaş yol ağları örnek alınır. Dönemin ünlü Avrupa başkentleri Paris, Roma ve Viyana modern şehircilik açısından geçerli model sayılır. Amaç, eski yapılaşmaya yeni bir görünüm kazandırmaktır.

1855'te İstanbul'da ilk belediye teşkilâtı kuruldu. 1856'da şehir ilk kez 14 belediye dairesine ayrıldı. Galata-Beyoğlu'nu içeren altıncı belediye dairesi (altıncı daire), şehrin örnek yönetim merkezi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm çağdaş girişimlerine sahne olur.

1858'de altıncı dairede Kâmil Bey başkanlığında, Antoine Alleon, Yahudi banker Kamondo, Ermeni banker Ohannes Mıgırdiç, Franchini, Hanson, Naum Tiyatrosu'nun sahibi Maruni Teodor Naum, Rumlardan Pavlakis, Savas Bahçevanoğlu, Yorgo Efendi ve Miltiyadis'in üyesi bulunduğu encümen heyeti oluşturulur.

1867'de banker Yeoryios Zarifis, Kiklades adalarından İngiliz uyruklu ve atlı tram şirketinin müdürü A. Revelakis, üst düzey devlet memuru A. Karateodoris ve Dimitri Yenidünya (hepsi Beyoğlu Rum cemaatinin saygın üyelerindendi), Antoine Alleon, Berni Corpi ve Gaspar Glavani encümen kurulu üyeleriydi.

1880'de ise Ali Bey başkanlığında sekreter Konstant Efendi ve Corpi, Diran Bey, Frederic Hollas Efendi, Necmi Efendi, Simon Efendi, Rumlardan Sava Efendi, Yeoryios Zarifis ve Pavlos Stefanovik, Zehdi Greffier, Tayib Efendi encümen üyeleriydi (*Annuaire Oriental,* 1880).

Pera'nın yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde, önce Büyükyol'un kaldırım taşlarıyla

döşenmesine karar verilir. Büyükyol genişletilir. Yollara isim, binalara numara verilir. 1856'da Büyükyol gaz lambalarıyla ışıklandırılır. Dolmabahçe'de kurulan Gazhane 1853'te sarayın ihtiyaçlarını karşılamak için hizmete açılır. Bunun yanı sıra su şebekesi ve kanalizasyon tesisatı döşeme işi başlar. Pera'da iki hastanenin ve belediye sarayının inşasına karar verilir; örnek alınan belediye binası ise Paris'teki Hôtel de Ville'dir. Ayrıca, caddeler, yollar, meydanlar planlanır ve düzenlenir. Galata'daki ticaret merkezinin Pera ile bağlantısını kolaylaştırmak için tünel yapımı planlanır.

1830'larda Pera altı mahalleden oluşuyordu: Ağa Camii, Tekke, Tepebaşı, Çukur Camii, Yeni Mahalle, Kuloğlu.

Ağa Camii Mahallesi ismini, Rumeli (Romiliya) Pasajı'nın yanında bulunan küçük, zarif, minyatürü andıran camiden alır. 1594'te inşa edilen ve 1834'te II. Mahmud döneminde restore edilen bu cami, günümüze kadar Beyoğlu'nun merkezinde bulunan tek camidir.

Tekke Mahallesi ismini, Tünel Meydanı'nda bulunan Mevlevi Tekkesi'nden alır. Galata Mevlevihanesi semtteki ilk İslâmî konuttur. Büyükyol'un başladığı Tünel Meydanı'nda, Sultan II. Beyazıd tarafından bağışlanan arsada, 1491'de İskender Paşa tarafından inşa edilmiştir.

Tepebaşı Mahallesi, 19. yüzyılda Tatavla Tepesi'nden (Kurtuluş) bir vadiyle ayrılırdı. Aralarında, Kasımpaşa sel yatağının geçtiği Kanlıçukur derbenti bulunurdu. Tepenin doğusundaki yamaçlar kiraz ağaçlarıyla kaplı olduğundan, bölge Kerasohori (Kirazlıköy) diye tanınırdı. Yazar Skarlatos Vizantiyos'a göre bu bölge, ahlâksız kadınların ve yozlaşmış erkeklerin uğrak yeri olduğundan bir diğer adı da Keratohorio (Boynuzlu Köy) veya Keraçohoriyo (kadınların barındığı köy) olarak da anılırdı. Aynı yazara göre, sel yatağının içinden her iki mahallenin kanalizasyonu ve pis suları akardı. Kalabalık halk yığınlarını barındıran bu mahalle, Yenişehir Mahallesi'yle sınır oluştururdu. Rum aydınlardan Vizantiyos ve Doktor Paspati'nin kitaplarında belirttikleri gibi 19. yüzyıl ortalarında bu kötü şöhretli mahalle, gece yarılarına kadar her yana ışık saçan meyhane ve şaraphanelerle doluydu. Meyhanelerinde kadın kılıklı köçekler, silah sesleri ve sarhoş naraları arasında müşterileri eğlendirirdi. Elma Dağı olarak anılan (Oros mileon - Elmadağ) bir başka mahallede ise genelevler barınıyordu. Bölgenin ahşap evlerinde yoksul Rumlar ve Bulgarlar otururdu.

Kasımpaşa'ya inen Bülbüldere yolu ile civardaki mahalleler kışın çamurdan geçilmezdi. Evangelistriya Kilisesi'ne doğru inen yokuşta, kalaycılar, bakırcılar, yorgancılar bulunurdu. Tarlabaşı yokuşundaki Skordalya (Sarmısaklı) mahalle ise Doktor Paspati'ye göre İstanbul'un en pis mahallelerindendi. Burada şarap satan meyhaneler ve genelevler barınırdı. Bazı sokaklarında ise Sakızadalı dilenciler otururdu. Beyoğlu ile Tatavla (Kurtuluş) arasındaki vadide İstanbul Rumlarının Vangelistra adıyla andıkları, 1894'te inşa edilen O Evagelismos tis Theotoku Kilisesi bulunmaktadır.

Pera'nın güneyinde, Cihangir tepelerinde, Tophane'den Taksim'e kadar uzanan bölümde Cihangir semti bulunur. Semt adını 1533 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın, oğlunun anısına inşa ettirdiği camiden alır. Tophane'de, sahilde 1580'de Kılıç Ali Paşa Camii ve külliyesinin inşası bölgeyi mâmur kılar. Aynı dönemde Cihangir'deki Boğaza nazır ahşap konaklarda yüksek rütbeli ve nüfuzlu Osmanlı paşaları, aileleriyle yaşamaktaydı.

Semtin toplumsal yapısı 1930'larda İstanbul'un değişik bölgelerinden, özellikle Kumkapı, Cibali ve Fener'den gelen varlıklı Kapadokyalı Rumların buraya yerleşmesiyle değişir. O dönem için çağdaş sayılan üç dört katlı ve kendilerine ait apartmanlarda oturmaya başlayan Rum ailelerin sayısı giderek artar. Bunun nedenlerinden biri çocuklarının gittiği yakındaki okulların; Zapyon Kız Lisesi, Merkez Rum Kız Lisesi ve Zoğrafyon Erkek Lisesi'nin burada bulunması ve aile reislerinin işyerlerine ulaşımındaki kolaylıktır. Cihangir'de bulunan apartmanların hepsi Boğaz, Marmara ve Haliç'e bakan olağanüstü manzaralı dairelerden oluşur. Galatasaray'ın yanından Tophane'ye inen bölgede Yeniçarşı Mahallesi bulunur. Gençliğinde tabelacı olarak çalışan Pera doğumlu naif ressam Pavli Moshakis, yaşam öyküsüyle bizleri 20. yüzyıl başlarındaki Yeniçarşı Mahallesi'ne götürür.

> "... Gözlerimi Yeniçarşı, Çukur Sokak 39 numarada açtım. Dedemler 37 yıl bu evin kiracısıydı. Herkes evin sahibi olduğumuzu sanırdı. İki katlı, ahşap Alman çatılı, içi konak gibi bir evdi. Her katın iki odası ve büyük bir salonu vardı. Arka bahçedeki mutfağa içerden ulaşılıyordu. Evin arkasındaki bahçe ağaçlarla kaplıydı. Sandık odası Avrupa'dan gelen yiyeceklerle doluydu: Küçük çuvalların içinde İtalyan makarnaları, salamlar, tavana asılı çeşit çeşit yabancı içkiler: Seramik küplerin içinde Karayiplerden romlar, küçük fıçılarda Metaksas ve Kambas konyakları, şarap şişeleri. Avusturya İmparatorluğu büyükelçisinin dedeme hediye ettiği iki depo dolusu antika: Duvar saatleri, altın kaplama zırhlar, kılıçlar, piştoflar ve iki sandık dolusu kitap: İlyada, Odysseia destanları, Plutarkhos, tarihi kitaplar, ressimli mizah magazinleri. Çakiris soyundan olan dedem Hristo, seyisi; yani Yeniçarşı'da Tomtom Sokak'ta bulunan Avusturya Büyükelçiliği'nin ahırlarındaki atların ve faytonlarının bakıcısıydı – bugünkü İtalyan Büyükelçiliği'nin bulunduğu yerde o zamanlar Avusturya Elçiliği barınıyordu. Avusturya İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra dedem Avusturya tütün şirketine kapıcı tayin edildi. Dedemin dört çocuğundan üçü erkek, en küçüğü de kızdı. En büyük oğlu Yorgi, İtalyan Büyükelçiliği'nde postacı olarak çalışıyordu. Laternalara çok meraklıymış. Bütün laterna ustalarını ve bestecileri toplayıp bir ekip oluşturarak tamirhane açmıştı. Hepsi zanaatkâr ancak aynı zamanda da içkiciymiş. Tamirhaneye meşhur laterna yapımcısı Güzepe Turkoni ile Kiklades adalarından Tinos kökenli ünlü besteci Armaos ile üç kardeşi de katılmıştı..."

19. yüzyıl ortalarına kadar Pera'nın merkez caddesi olan ve Tünel'den Galatasaray'a uzanan Büyükyol, dar bir sokak görünümündeydi. Aslında bu yolun üstünde yabancı elçilik binaları, katolik Kiliseleri ile Panayia Ortodoks Kilisesi bulunuyordu. Galatasaray'dan sonra yol biraz daha genişleyerek Ermeni, Rum, Levanten ve Müslüman mezarlıklarının bulunduğu Taksim meydanında sona eriyordu. Rum mezarlığı, Parmakkapı bitişiğinden başlayarak, bugün Ayia Triyada kilisesi, Eptalofos kahvesi, Zapyon Kız Lisesi ve onun karşısındaki Hrisoveryia apartmanlarına kadar uzandığından yanından geçen yola eskiden Rum Kabristan Sokağı deniliyordu. Frenklerin mezarlığı Büyükyol'un solunda bulunuyordu. Pera'daki nüfüs artışıyla bu mezarlık 1852'de Feriköy'e taşınır. Müslüman mezarlığına gelince, burası da Taksim'den başlayarak Sıraselviler'e ve Ayazpaşa'ya doğru uzanıyordu, Sıraselviler tanımlaması Müslüman kabristan sınırlarını belirler. 1869'da Taksim-Pangaltı Caddesi tamamlanıp yol Şişli'ye kadar uzanınca, 1615'ten beri Taksim bölgesinde bulunan Rum mezarlığı, resmi karar ile Şişli'ye taşınır. Yabancı seyyahların

Grands Champs des Morts (Büyük Kabristan) diye adlandırdıkları mezarlıklar bölgesinin başka semtlere taşınmasıyla süreç içinde boşalan alan, meydana dönüştürülür ve Taksim alanı 1870'te Pera'nın ilk meydanı olur.

İtalyan seyyah Edmondo de Amicis'e göre, Taksim Meydanı'nın yanında bulunan Taksim bahçesi ve çevresindeki kahvehaneler, birahaneler pazar günleri Peralılarla dolup taşar, müzik çalan bandolar, İtalyan ve Fransız operet grupları burada temsiller vererek Pera sakinlerini eğlendirirdi.

20. yüzyılın başlarında Taksim'de arabalar ve tramvay durağı.

Altıncı Belediye Dairesi'nin bölgeyi düzenleme çalışmaları çerçevesinde yapılan köprüler Haliç'in iki kısmını, yani eski İstanbul ile yeni kent merkezini birleştirmiştir. İlk köprü 1836'da Unkapanı ile Azapkapı arasında, ikinci köprü Galata'daki ticaretin giderek artması üzerine 1845'te Karaköy ile Eminönü arasında inşa edilir.

İlginçtir ki, tarihte ilk kez 1503'te Leonardo da Vinci, Galata ile eski İstanbul kentini birleştiren ahşap bir köprünün planını çizip II. Sultan Beyazıd'a bir mektupla sunmuştur. Çizimler Topkapı Sarayı kitaplığında korunmaktadır.

İkinci Galata Köprüsü 1863'te, ahşap olarak eskisinin yerine inşa edilir. Bu köprü 1878'de demirden yeni bir köprüyle değiştirilir. 1912'de yine değiştirilen eski köprü 1992'ye kadar kullanılır ve o tarihte yerini yeni bir köprüye bırakır.

1850'de Galata'nın Boğaziçi ile denizden bağlantısı kurulur. 1858'de Karaköy meydanı düzenlenir. 1865'te Galata surları yıkılarak sınırları genişletilir ve bölge Pera'yla birleşir.

1869'da padişah iradesiyle, atlı tramvay işletme hakkı kırk yıllığına M. Krepano'ya verilir. Böylece Galata ile Beyoğlu arasında ilk atlı tramvay hattı işlemeye başlar. 1872'de yapımını İngiliz şirketinin üstlendiği ve Fransız mühendis Eugéne Henri Gavand'ın denetlediği Tünel'in inşası başlar. Yapı 1875'te tamamlanır. 1879'da Marius Mitchel'in denetimindeki Fransız şirketi padişah iradesiyle Galata limanının yapımını üstlenir. Fransa'da eğitim görmüş olan inşaat mühendisi Rum İpatiyos Spanudis liman yapım sorumlusu olarak çalışır. Bu çalışmalar sırasında Altıncı dairenin baş mühendisi Konstandinos Karateodoris, mühendis yardımcısı ise Valsamakis'dir.

Tünel'in yapımı sırasında Şehremini Rıza Paşa döneminde Altıncı Belediye Dairesi Müdürü olan Blak Bey (Eduard Blaque), yapımcı şirkete liman düzenlemesi için yapılan hafriyatın mo-

lozlarını Mnimatakya'ya atmalarını önerir. Böylelikle Pera'nın ikinci büyük meydanı olan Tepebaşı meydanı, Mnimatakya yolu (günümüz Meşrutiyet caddesi), Tepebaşı bahçesi ve aynı adlı tiyatro kurulmuş olur.

Tarlabaşı Caddesi, İngiliz Elçiliği'nin arka tarafından başlayıp Taksim Meydanı'na uzanan Pera'nın ikinci büyük caddesiydi. Caddenin üzerinde sağlı sollu sıralanmış bulunan üç-dört katlı apartmanlar 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmişti. Binaların bazıları mimari açıdan özenle işlenmiş ti ve orta sınıf Rum ailelerin yaşadığı Tarlabaşı semtini oluşturmaktaydı. Dar gelirli Rum aileler ise Kasımpaşa'ya doğru uzanan arka sokaklarda barınırdı. Tarlabaşı Caddesi, 1980'lerin sonlarında Özal'ın cumhurbaşkanlığı ve Dalan'nın belediye başbakanlığı döneminde otoyola dönüştürülmek amacıyla yıkılmıştır.

Ağa Hamamı yolu ismini, günümüze kadar açık olan eski hamamdan alır. Bu yol çevre yokuş yolları ile Galatasaray'ı Tophane'ye, Cihangir semtini Büyükyol'a bağlar. Ağa Hamamı'nı kesen ve Taksim'e çıkan yokuşun başında Merkez Rum Kız Okulu bulunurdu. Galatasaray kısmından girince yol, günümüzde Yunanistan Konsolosluğu'nu barındıran binanın önünden geçer. Konsolosluk binası, 19. yüzyıl sonlarında ünlü Rum cerrah doktor Aleksandros Kamburoğlu'nun oturduğu konaktı. Ailesi binayı Yunan devletine bağışlamıştır. Ağa Hamamı Sokağı'nda Ermis Rum Müzik Derneği de bulunurdu.

19. YÜZYILDA PERA YANGINLARI

Yangın afeti İstanbul kentinin sıkça yaşadığı bir olguydu. Yangınların en önemli nedeni, dar sokaklarındaki ahşap yapılardı. Pera'daki evler ve sakinleri de sıkça bu felaketi yaşadı. 19. yüzyılda Pera'da dört büyük yangın oldu: 1811'de çıkan yangında Firuzağa, Kuloğlu ve Tomtom mahalleleri yandı. Yangını yağan yağmur söndürdü. 1831'de bir Pazar günü boyunca, on beş saat süren yangında Stavrodromi (Dörtyol), Taksim ve Kurtuluş'ta (Tatavla) bulunan birçok ev kül oldu. 1857'deki yangında Sakızağacı Mahallesi'nde 209 bina yandı.

1870'teki korkunç Pera yangınında ise, Taksim'den Galatasaray'a kadar uzanan alanda 3.000 bina yanıp kül oldu. Kâgir binalarda oturanlar zarar görmeyeceklerini zannederken, bazıları yanarak öldü, bazıları ise dumanlardan boğularak can verdi. O günlerde ekibiyle tiyatro gösterileri için Pera'da bulunan Yunanlı oyuncu ve tiyatro müdürü D. Tavularis, anılarında bizlere yangını ayrıntılarıyla anlatır:

> "... Otelin çatı katında öğlen yemeği yiyorduk. Huzur ve sukûnet. Aniden Taksim'in ötesinde Tatavla'nın eteklerinde kara bir duman ve yılankavi parlaklık gördüm. O yerin neresi olduğunu sordum. 'Uzakta, Valideçeşme'de' dediler. Bir lokma yiyene kadar Taksim'deki hastane, okullar, kışla, açık hava tiyatroları, konsolosluklar, elçilikler alevler içindeydi... Bütün Beyoğlu ve Tarlabaşı, Çukur, Ağa Hamam, Parmakkapı, Balıkpazarı, büyük bahçelerle çevrili İngiliz elçiliği... Nereye doğru koşmalıyım diye düşündüm? Binlerce kostümün kaybolacağı tiyatroya mı? Yoksa birkaç iç çamaşırımın bulunduğu odama mı gitmeli? Kahvehaneler, konservatuarlar, kafe şantanlar, tiyatromuz Naum, hepsi mum gibi yanıp yıkılıyor. Eve koşup belgelerimi, pasaportumu, duvara asılı haçımı alma-

> yı düşündüm... Koşmaktan güçsüz, alevlerin ısısından terlemiş olarak Kalyoncu Kulluk Sokağı'na doğru koştum. Kestirmeden evime gitmek için tiyatro oyuncusu Veronilerin Sokağı'na girdim. Ayios Konstantinos Yokuşu'na doğru baktığımda 200'den fazla kararıp, şişmiş insan gördüm. Haçımı, belgelerimi, giysilerimi almaktan vazgeçip deli gibi kıvılcımların, alevlerin, dumanların arasından kaçarak, Galatasaray'ın bir hayli ötesinde bulunan, küçük kahvehaneye kendimi dar attım. Yangından yalnız Ayios Konstantinos Kilisesi hiç hasar almadan kurtulmuştu. Aziz Konstantinos yortusu için süslenen kilisenin çiçekleri, mersin ağaçları ve çelenkler yangından solmadı, sararmadı."

1870 yangınından sonra Pera bölgesinde ahşap ev yapımı yasaklanır. Büyükyol'un düzenlemesinde Paris'teki Avenue Haussman model alınır. Kısa zamanda caddenin iki tarafında, ön cepheleri neoklasik, eklektik, barok ve art nouveau dekorasyonlu apartmanlar ve pasajlı binalar inşa edilir. Cadde üzerinde Avrupai lokantalar, oteller, kahvehaneler, pastaneler, birahaneler, tiyatrolar, sinemalar sıralanır. Büyükyol bir asıra yakın Osmanlı İmparatorluğu'nun ve onu izleyen Türkiye Cumhuriyeti'nin en meşhur Avrupai caddesi olur.

Doktor Aleksandros Zoyiros anılarında 1860'lardaki Pera'yı şöyle anlatır:

> "... Mahallelerin görünüşü, yapılar, yollar, giysiler önceki dönemlere göre çok farklı. Pera'da yaşayanların büyük çoğunluğunu Rumlar, Ermeniler ve Katolik Ermeniler oluşturuyor. Müslüman mahalleler eskiden olduğu gibi, bugün de diğerlerinden ayrı bulunuyor. Taksim'e ve Ağa Hamam'a doğru uzanan bölge ile Firuzağa ve Kasımpaşa'nın yukarı kısmı ile bir sürü başka mahallede Rum aileler yaşamakta. Dörtyol'da hemen hemen hiçbir Yahudi aile yok. Eskiden semtin sokakları daha dar, pis ve ahlâksız insanlarla doluydu."

Aleksandros Zoyiros'un anlatımına göre, semtin kalburüstü aileleri pazarları öğleden sonra ve bayram günleri, Talimhane'nin ve Harbiye okulunun bulunduğu Taksim'deki Bella Vista kahvehanesine kadar geziye çıkarlardı.

19. yüzyılın ortalarında, Pera İstanbul'un en zengin semtiydi. Rum nufüsun sosyal bileşimini incelediğimizde, bölgedeki konaklarda oturanların Galatalı Rum bankerler, büyük tüccarlar, yüksek rütbeli devlet memurları (milletvekilleri, senatörler, bakanlar, büyükelçiler), sarayın ve Osmanlı ordusunun başhekimlerinden oluştuğunu görmekteyiz. Bu üst düzey gelirli saygın Rumlar sekiz ay Pera'daki malikânelerinde lüks ve zengin bir hayat sürer, yazları ise Boğaziçi'nin Avrupa ve Asya yakasındaki köşklerinde veya Büyükada'daki konaklarında yazlıkçı olarak yaşardı.

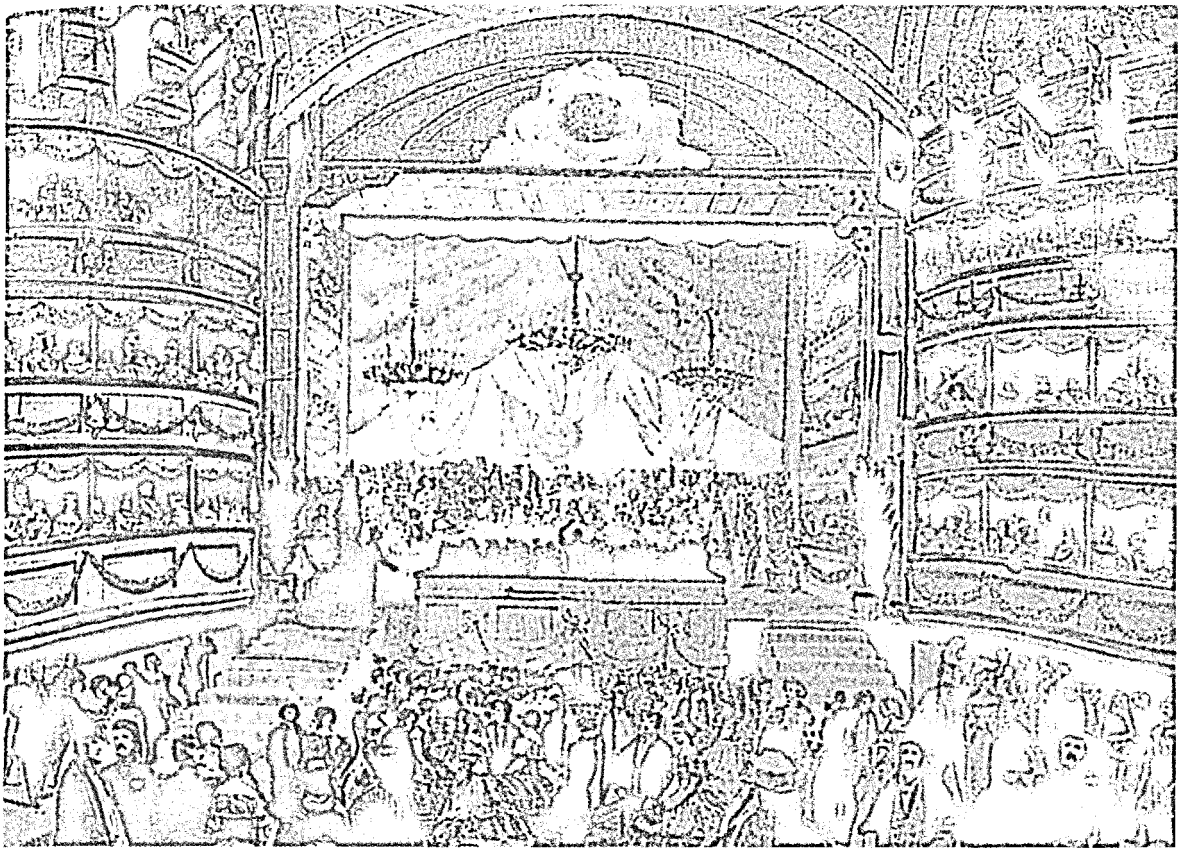
Bu sınıfın seçkin ailelerinden sayılan (aynı zamanda II. Abdülhamid'in finans danışmanlığını yapan) banker Yeoryios Zarifis, Eleni Zafiropulu ile evlendikten sonra Pera'ya yerleşir. Torunu Y. Zarifis'in *Hatıralar*'ında 19. yüzyılda kozmopolit Pera'da bulunan, Zarifis Ailesi'nin konağındaki yaşam anlatılır. Bu anlatı bize belki de ilk defa 19. yüzyıl Peralı zengin Rumların konaklarını nasıl dekore ettiğini gösterir. Konak inşaa edilmeden önce, Y. Zarifis kiralık bir evde oturmaktaydı. Süreç içinde Tepebaşı'nda Mnimatakya-Mezarlık Caddesi'nde bir gayrimenkul satın alır. Ne ki taşınmaya fırsat bulamadan çıkan yangın evi mahveder. Y. Zarifis yangın harabesinin üstünde yeni bir ev inşa etmeye karar verir:

"... İstanbullu ünlü bir mimara büyük bir konağın yapım planlarını çizdirir ve bina Dörtyol'un en yüksek noktasında inşa edilir. Evin ön tarafa bakan camlarından İngiliz Elçiliği'nin parkı, arka tarafından ise Haliç görülürdü. Kapıcı, büyük bir anahtarla demirden dış kapıyı açtıktan sonra, konuk yüksek tavanlı, elips şeklinde yerleştirilmiş sütunların bulunduğu hole girerdi. Sütunların arasındaki boşlukları çeşitli heykeller süslerdi. Kış aylarında bir Viyana sobası bu büyük holü ısıtmaya çalışırdı. Geniş mermer basamaklı merdiven, holü birinci kata, misafir salonuna bağlardı. Holün yüksek tavanlı olması arada asma katların oluşmasına neden oldu. Mimar holün dört kenarına ayrı merdivenleri olan dört küçük daire inşa etmişti. Bu dairelerden birini günlük yemek odası olarak kullanıyorduk. Büyük yemek salonu pazar günleri, bayram ve resepsiyonlarda kullanılırdı. Günlük yemek odasında, saraylarda olduğu gibi bir mermer çeşme ve kahve pişirmede kullanılan bir ocak vardı. Asma katların biri, kayınpederi Çelebi Dimitrakis'e tahsis edilmişti. Yaşlı Zafiropulos her gün alçak tavanlı asma kata iner Pera'nın merkezinde bulunan ve ana yola dönüştürülmüş olan Tepebaşı Caddesi'nden geçen yayaları izleyerek vaktini geçirirdi.

Resepsiyon salonunun döşemesi büyük balolara göre düzenlenmişti. Evin ön tarafında yalnız özel davetler için iki salon bulunuyordu. Güneye bakan arka tarafta yemek salonu ve her gün kullanılan salonun dışında, evin bütün enini kapsayan tropikal bitkilerin bulunduğu bir sera vardı... Annem, bir süre sonra yandaki günlük yemek salonunu ve büyük salonu genişletmek için serayı bozmuştu... Yuvarlak dans salonunun maundan sekiz kapısı vardı. Mimar evi inşa ettiğinde bu salonu fresklerle süslemişti. Tavanda Guido Remi'nin *Şafak* adlı eserinin kopyası resmedilmişti. Çepeçevre dört duvarın etrafında melek resimleri bulunuyordu. Bu kadar büyük bir evin döşenmesi için, dedem o zamanlar sınıfının örf ve âdetlerine uyarak, Paris'ten bir dekoratör getirip onu evinin dekorasyonunda söz sahibi kılarak, halıların, mobilyaların, çerçeveli resimlerin yerleştirilmesini ondan istemişti... O zamanlar dekoratörün görüşü yasal sayılırdı. Aradan elli yıl geçse de profesyonel bir kişinin düzenlediği bir mekânın armonisini bozmak kimsenin aklından geçmezdi. Konağımızda Türk hamamı yerine Avrupa banyosu vardı, bu da o dönem için büyük yenilik sayılmıştı. Evin odaları soba veya ocakla ısıtılıyordu, bu iş içinde ayrı bir hizmetçi vardı..."

Arkeoloji Müzesi müdürü, İstanbul Rum Filoloji Derneği'nin destekleyicisi ve İstanbul Avusturya Lisesi müdürlerinden Philipp Anton Dethier'in *Boğaziçi ve İstanbul* (1873) kitabında da, 19. yüzyılda Pera üstüne ayrıntılı bilgiler buluruz.

"... Pera'yı Galata'ya bağlayacak olan Tünel birazdan tamamlanıyor. Coğrafi açıdan Pera Galata'nın Tophane'nin, Fındıklı'nın üzerindeki tepede bulunuyor... Yeni semtteki nüfus artışıyla yerleşme bölgeleri genişlemiş. Korkunç yangınlar semtin fakir mahallelerini yaktıkça, çağdaş mahalleler kurulmaya başlamıştır. Pera, deniz kıyısında olmamasına rağmen değişik hava akımları atmosferi temiz ve canlı tutuyor... '... Stavrodromi' (Dörtyol), ismini İstanbul'un fethinden sonra aldı. O zamanlar tepede yalnız bir yol vardı. Fatih Sultan Mehmet gemileri Boğaziçin'den Haliç'e Mandraki Koyu'na karadan geçirmiş, bunun için Tophane'den Kasımpaşa'ya yol açmış. Bu yol tepenin eski yoluyla dik olarak keşiştiğinden, zamanla yeni yolun etrafında 'Stavrodromi' (Dörtyol) semti oluşmuş. Kırım Savaşı'ndan sonra (1853-1856), İngiliz askerleri anısına Tophane'ye doğru küçük bir kilise inşa edilmişti. Galata Kulesi'nden Pera'ya tırmanan yokuşun sağ tarafında Dervişlerin binası, karşısına doğru da yeni Belediye binası bulunur. Büyükyol'a girerken, yolun sağında görkemli İsveç elçilik sarayı göze çarpar. Aynı yöne doğru ilerlerken 'Mısır Oteli', Rus elçilik sarayı, Santa MariaTerra Sancta latin kilisesi ile karşılaşırız. Kilisenin yanından Avusturya ile Fransız

Beyoğlu'nda Tiyatro Sokağı'nda Tanzimat'tan sonra Naum Duhani tarafından önceki ahşap tiyatronun yerine inşa edilen Naum Tiyatrosu'nda Bellini'nin Norma, Rossini'nin Sevil Berberi ve Donizetti'nin operaları sahnelendi. Verdi'nin operalarının, Avrupa başkentleriyle aynı anda sahnelendiği, İtalyan lirik tiyatro oyunlarının oynandığı Naum Tiyatrosu, 1870 yangınında tamamen yanarak yerine banker Zoğrafu'nun malikânesi ve sonra da Çiçek Pasajı inşa edildi.

elçilik binalarının arasından Postahane yolu geçer. Yolun sonuna doğru üç değişik binada Avusturya'nın, Fransa'nın ve Almanya'nın postahaneleri bulunur..."

Osmanlı döneminde Pera'da yabancı devletlerin kendi postaneleri bulunuyordu. Osmanlı postanesinin yanında bulunan Fransız postanesinin görevi yalnız Fransa'ya gidecek mektuplarla ilgilenmekti. Diğer Avrupa devletlerinin postahaneleri olan Alman, İngiliz, Avusturya, İtalyan postahaneleri de aynı şekilde çalışıyordu. Yunanistan'la mektuplaşmayı İngiliz postanesi üstlenmişti:

"... Ana yolun uzantısında Hollanda elçilik sarayı, Fransız tiyatrosu 'Kristal Palas', Ritsi ve Permecani'lere ait İtalyan tiyatrosu 'Concordia', soldaki küçük düzlükte İngiliz elçilik sarayı bulunuyor. Caddenin biraz ilerisinde, Galatasaray'ında, Fransız-Osmanlı Lisesi barınır. Karşı sırada,

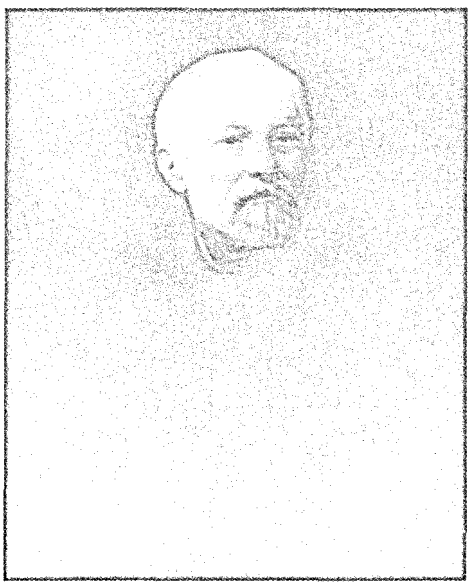
> yangından kül olmuş 'Naum' Tiyatrosu (1870), 'Elhamra' ve 'Alkazar' tiyatroları ile Taksim Çeşmesi bulunuyor. Taksim Meydanı'ndan sonra, Ayazpaşa'ya doğru Alman Elçiliği yer alır. Saraya giden yolun uzantısında nişan talimleri yapılır..."

Alman elçilik binasının bulunduğu yolun uzantısında, 1904'te Panciris Ailesi'nin konağı inşa edilir. Aleksandros Panciris Bey Osmanlı Bankası'nın ve Tütün Rejisi'nin devlet tarafından tayin edilen müdürüydü. Pera sosyetesinin zarif bayanlarından olan eşi Hristina Panciri, semtin hayırseverlik faaliyetlerinde ve sosyal çalışmalarında aktif olarak görev almaktaydı. Pancirilerin konağı, 1921'de Japonya Elçiliği'ne kiralanır ve elçilik günümüze dek orada barınır.

Yeorgiyos Fragudis ise *İstanbul* (1899) adlı kitabında şöyle yazar:

> "... Pera'daki, birahaneler ve kahvehaneler Atina'yı oldukça geride bırakır. Pasajlardan geçerken kendinizi Münih veya Belçika'da sanırsınız. Büyük caddenin kahvehanelerinde ve kafe şantanlarda ise peri gibi güzel kadınların arasında, Paris yaşamını andıran bir ortamda bulunursunuz... Pera'ya Rumlar her ne kadar hâkimse, her adımda karşılaşılan 'Alman istilâsı' bu dengeyi bozuyormuş gibi bir hava yaratıyor..."

1922'ye kadar İstanbul'un nüfusu ile ilgili resmi sayımlar tartışma yaratmaya açıktır. 1856, 1882, 1885, 1889, 1906, 1914 yıllarında yapılan nüfus sayımlarının sonuçları patrikhanenin Rum milleti ile ilgili sayımlarıyla uyum sağlamıyor. Nedeni, resmi nüfus sayımlarında yalnız erkeklerin, yani vergi ödeyen aile reislerinin kaydedilmesiydi. Birçok kişi vergi ödememek için İstanbul'da geçici bir süre kaldıklarını bildirir veya bir yolunu bulup listelere kaydedilmezdi. Bir diğer neden de, Islahat Fermanı'ndan sonra 19. yüzyıl sonlarına kadar, "taşı toprağı altın olan İstanbul"a Ege adalarından ve Yunanistan'dan çalışmaya gelen Yunanlıların sayıca hayli kabarık olmasıydı. Bütün bu nedenler, 1922'ye kadar İstanbul'daki Rum nüfusu doğru hesaplamayı zorlaştırır. Stavros Vutiras'ın *Tarih ve Coğrafya Sözlüğü*'ndeki "İstanbul" maddesinde, 1881'de İstanbul'da yaşayan 750.000 nüfusun üçte birinin Rum, üçte birinin Müslüman ve geri kalanının Ermeni, Yahudi ve diğer milletlerden oluştuğu yazar.

Galata bankerleri arasında en tanınmışı olan ve başta padişah olmak üzere hanedana olan yakınlığı ile bilinen Banker Zarifi.

Osmanlı Devleti'nin resmi sayımlarına göre 1912'de İstanbul'daki Rum cemaati 330.906 olarak belirlenir, oysa patrikhaneye göre Osmanlı vatandaşı Rumlar 309.657, Yunanlılar ise 65.000'dir.

19. yüzyıl ortalarından itibaren, Pera'da yaşayan Rum nüfus İstanbul'daki Rum cemaatin hemen hemen yarısını oluşturuyordu. 1877 Mart ayında Meclis-i Mebusan'a seçile-

cek 10 Rum milletvekili için çıkan geçici talimatnameden alınan bilgilere göre İstanbul 20 seçim dairesine bölünmüştü, Pera 3.398 Rum Ortodoks hane ve 10 semtiyle, 12. seçim dairesini oluşturuyordu.

Pera Rum cemaatinin tüzüğünü incelediğimizde, seçilme hakkına sahip olabilmek için, ailelerin varlıklı kategoriye dahil olması gerektiğini görüyoruz. Ayrıca yalnız erkeklerin oy kullanma hakkına sahip olduğunu da unutmamalıyız.

Araştırmacı Zeynep Çelik'in *The Remaking of Istanbul Portrait of the Ottoman City in the Nineteenth Century* (1986) adlı kitabından alınan bilgilere göre 1885'te Beyoğlu'nda yaşayan nüfusun % 47'si yabancı uyruklu, % 32'si Osmanlı vatandaşı Hıristiyan ve % 21'i Müslümandı.

Zarifi'nin gelini Froso Zarifi, ünlü mâlikanenin "şark tarzı" ipekli kumaşlarla dekore edilmiş salonunda. (Kaynak: Simeonoğlu Aile Albümü, Foto: Liza Evert.)

Pera ve Galata'da büyük koloniler halinde yaşayan Yunanlıların kendi cemaat ve derneklerini oluşturduklarını belirtmek gerekir. Ege'deki Kiklades takımadalarından Andros, Paros, Siros, Santorini, Sikino, Foleyandros'tan ekonomik sebeplerle gelen göçmenlerle, orta Yunanistan'daki Evritanyalılar, Leonidiolular, Çakonlar ve Rumelililer, İtalya kıyılarına bakan Yunan adalarından gelenlerin büyük çoğunluğu ile birlikte Aynalıçarşı, Yeniçarşı, Kumbaracı Yokuşu ile Büyükyol'un arka sokaklarındaki mahallelerde yaşıyordu.

Rumelililer ve Evritanyalılar, önceleri çırak olarak başladıkları Pera'daki işyerlerinde, giderek başarılı işadamları olup, Büyükyol'un birahaneleri, lokantaları, otelleri ve gurme ürünlerin yeraldığı büyük bakkaliyelerin kurucusu oldular. Bunların içinde en ünlüleri Dimitrakopuloslar, İvrakidisler, Karayanopuloslar, Sponekler (Serafim ve Ahileas Leludis) ve Yorgos Karapiperis'tir. Evritanyalılar, diğer ticaret dallarında ve bilim alanında da başarı kaydettiler. Bunlara Konsolos Varsamis'in babası doktor Varsamis ile II. Abdülhamid ile Mehmed Reşat'ın kuyumcusu Çiçopulos'u örnek verebiliriz.

Pera'nın kozmopolit atmosferi içinde yaşadıkları halde bu göçmen koloniler, İstanbul'da yayınlanan günlük Rumca gazetelerin haberlerine göre; geldikleri bölgelerin geleneklerini

Η ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ
ΤΩΝ ΕΥΡΥΤΑΝΩΝ
ΨΗΦΙΣΑΜΕΝΗ
ΕΝ ΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙ ΑΥΤΗΣ
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ Ιωαν Καστανάρη ΜΕΛΟΣ
ΑΠΟΝΕΜΕΙ ΑΥΤΩ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΤΗ 13 Σεπτεμβρίου 1887
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Evritanyalıların İstanbul'daki cemiyeti Evritanyalılar Birliği'nin 1887'ye ait bir bağış makbuzu.

Pera'da da sürdürdüler. Rumelililer düzenledikleri yıllık balolarda, dönemin moda dansları sayılan polka, mazurka, kadrilyaların dışında memleketlerini selamlamak amacıyla Rumeli danslarını da coşku ile oynamayı sürdürdüler.

Ege'nin Andros Adası'ndan gelen Kairiler ve Havaliçyanular Galata'da halat, yelken bezi gibi ürünlerin ticaretini yapmaktaydılar. Santorini Adası'ndan gelenlerin uğraş alanı, şarapçılık ve fıçıcılıktı. Donas Ailesi, Kalyoncukulluk'taki içki fabrikasının sahibi Sayredi Kardeşler ve Koroneos Ailesi bu üreticilerin en ünlüleriydi. Foleyandros Adası'ndan gelenler arasında, *Evdomada* (Hafta) dergisinin müdür ve yayıncısı Konstantinos Yerardos, oğlu matbaacı Andoniyos Yerardos, Fener Rum Erkek Okulu öğretmenlerinden yazar ve aydın Dimitris Mostratos'u sayabiliriz. Tinos Adası'ndan gelenler arasında ise Filipusi ailesi ve bas bariton İ. Kataza'nın ailesi sayılabilir. Yedi adadan sayılan Kefalonya Adası'ndan gelenler, tiyatro yöneticiliği, kafe şantan, pastane, kahvehane işletmeciliği gibi mesleklerde ünlendiler. 19. yüzyıl sonlarında Kefalonyalı Andreas Ksenatos ve Andreas Livadas, Galatasaray'daki açık ve kapalı Concordia tiyatrolarının sahibi ve işletmecisiydiler ve salonlarından Fransız ve İtalyan tiyatro toplulukları temsillerini Peralılara sunuyordu. A. Ksenatos Tokatlıyan Oteli'nin bulunduğu yerde daha önceleri var olan pastanenin de sahibiydi. A. Livada'nın damadı Niko Metaksato, 19. yüzyıl sonunda, birkaç yıllığına Théâtre Français'in işletmeciliğini üstlendi. Petro Raftopulos ise Odeon Tiyatrosu'nun sahibiydi.

Romancı N. Vaveya'nın *Peramız* (1913) adlı kitabında yer alan dönemin yaşamı ile ilgili anıları sanırım gerçeği çok iyi yansıtır:

> "'Pera sosyetesi', bir yandan danslı toplantılarda eğlenirken, Pikilion Tiyatrosu'nda verilen temsilleri aksamadan izler, hayırsever şenliklerine katılırdı. Ayrıca, Pera'daki özel kulüplerin ve lüks eğlence salonlarının da müdavimiydi. Kendini 'aristokrat ve asil' olarak tanımlayan bu zümre hoşça vakit geçirip gününü gün eder. Taksim ve Mnimatakya bahçelerindeki gece konserlerinin yankıları etrafa yayılır. Lokaller, sosyetik birahaneler, 'five o'clock' çayları, pastahaneler genç ve güzel varlıklarla dolup taşar. Kış aylarında zenginlerin evinde 'jour fixes' geceleri gelenek haline gelmiştir. Karnavalda, günlük basın, yardımseverler derneğinin balolarını yazmakla bitiremez. Büyükyol

öğleden sonraları Avrupa metropollerini andırır. Erkekler, kadınlar, çocuklar yeraltı treninden dalga dalga meydanlara saçılır. Aile reisleri ellerinde paketlerle evlerine dönerken, okul öğrencileri de terbiye ve töresine uygun halde yoldan geçer. Yüzlerce genç işçi kadın yorucu bir günün sonunda, kaygısızca gülerek ve kendi aralarında şakalaşarak evlerine doğru yol alır."

Pera'daki yazlık ve kışlık Concordia'nın sahibi, Kefalonia Adası kökenli Andreas Ksenatos eşi ile birlikte.

Yunanlı diplomat İason Stavropulos 1925'in Mart ayında, Lozan Antlaşması'ndan sonra, İstanbul'daki Rum azınlığın sorunlarını izlemek için İstanbul'u ziyaret eder. Tesadüfen, o günlerde Yunan Konsolosluğu İstiklâl Caddesi'ndeki binasından Ağa Hamamı Sokağı'ndaki binasına taşınır. İ. Stavropulos'un Beyoğlu'ndaki yaşamla ilgili anıları ilginçtir:

"...Tokatlıyan Oteli'nin biraz ilerisinde Rue de Pera'da çok güzel bir daire buldum ve yarın yerleşeceğim... Özellikle birkaç günlüğüne gelen yabancılar için burada yaşam inanılmayacak kadar pahalı. İstanbul büyük bir köyle büyük bir şehrin karışımından oluşmuş gibi. Muhteşem telefonları, bol suyu, göz kamaştırıcı ışıklandırması ve çok iyi tramvayları var. Kaldığım otel konforlu ve zengin, ama hırsızlık olayları pek çok. Geçen gün öğlen, beni Taksim bahçesine götürdüler. Manzara olağanüstüydü. Üsküdar ve Adalar görünüyordu. Boğaziçi sisle kaplıydı. Bugün öğlen yine davetliyim. Önce bankaya uğrayıp sonra meşhur Galata Kulesi'ne gideceğim... Bir sürü mahalle... Odamın penceresi, gürültüsü hiçbir zaman kesilmeyen yola bakıyor. Sabah, çiçek satıcılarının sesleriyle uyanıyorum zümbül, mimoza, menekşelerle dolu sepetler, nasıl bir bolluk...

Açık kalplilik ve minnettarlık davranışları zaman zaman can sıkıcı oluyor. Beni hemen Cercle d'Orient Kulübü'ne üye yaptılar. Davetler, can sıkıcı iltifatlar... Faytonlar çok hoşuma gidiyor. Hiçbir yerde bu kadar itinalı ve böyle çok at görmedim. Bütün paytonlar temizlikten parlıyor ve iki dipdiri at tarafından çekiliyor. Belki arabacı gereğinden fazla para alıyor –hiçbir zaman bir li-

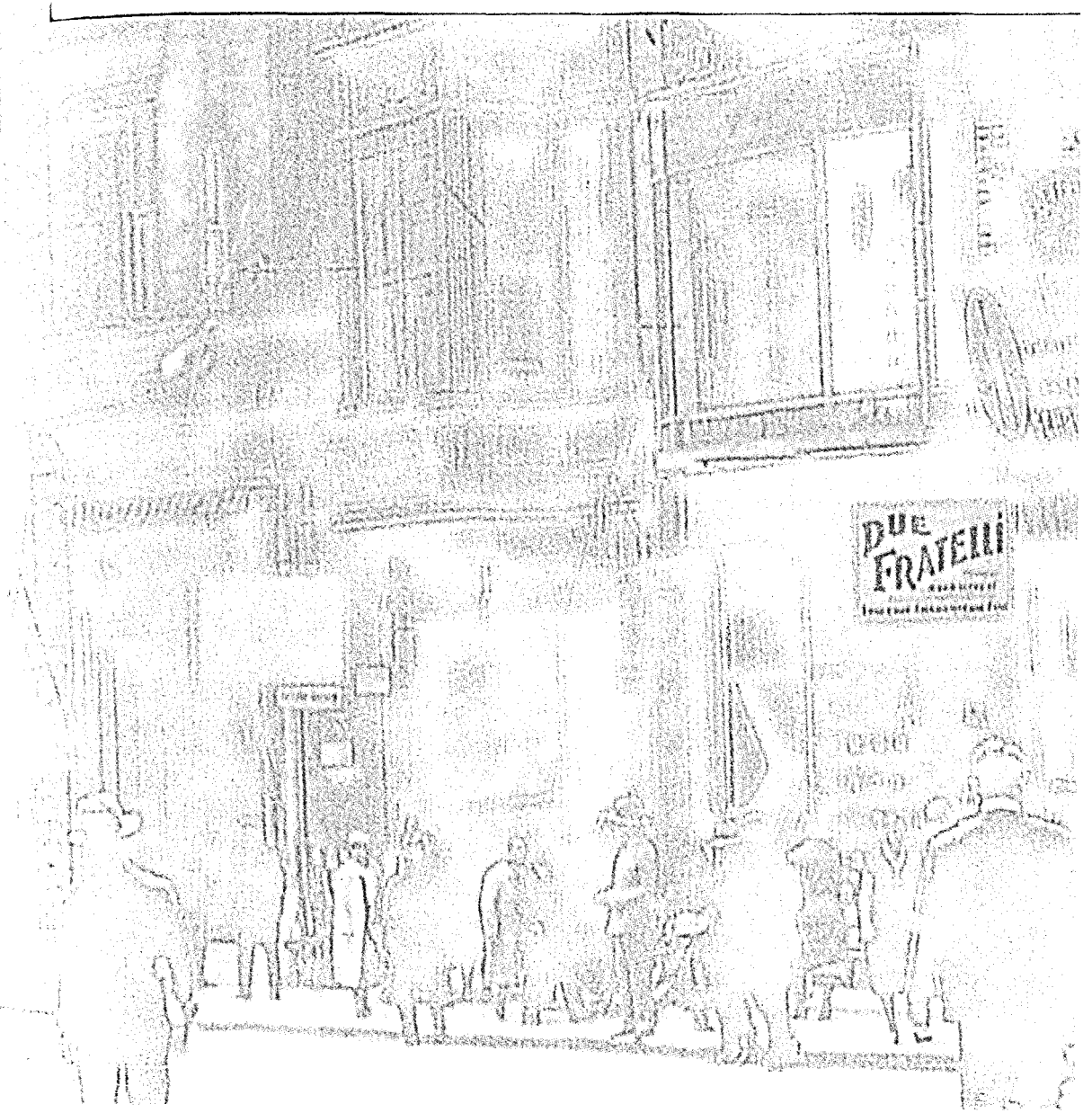
İstanbullu Rumların Skalakia (merdivenler) dedikleri Yüksekkaldırım'ın, kaldırımlar sökülüp, düz yol haline getirilmeden önceki görünümü. Solda, bugün Minerva Han diye bilinen banka binası.

radan daha az ödemedim– ama bir mazeret ileri sürmek mümkün. Kaldırım taşlarında yapılan seferden sonra atları nallamak gerekir, bunun masrafı yok mu..?"

İstanbul doğumlu, ünlü Rum gazeteci Pavlos Paleoloyos 5 Ağustos 1971'de Atina'da yayınlanan günlük *Nea* gazetesindeki köşe yazısında, uzun yıllar sonra doğum yeri olan İstanbul'u nasıl bulduğunu anlatır:

"... Avrupa nerede bitiyor, Doğu nereden başlıyor? İki kıtayı ayıran mesafe, sizi karşı kıyıya geçirecek gemiyle bir sigaralık yoldur. Galata'dan Beyoğlu'na beş dakikada varabilirsiniz. Bizans döneminden sonra oluşan Pera, Hıristiyanların, Rumların ve Avrupalıların merkezi, Türkiye'nin Avrupa uzantısıydı. Büyükyol'da birçoğu Rumlara ait olan dükkânları, eski Atinalılar hayallerinde bile görmemişti. Büyükyol'u arşınlayan insanlar, melon şapkalı, şık giysili, selâm verirken şapkalarını hafifçe kaldıran, ağdalı dil konuşan insanların salonu gibiydi. 'Nasılsınız?', 'Teşekkür ederim, hürmetler, sizleri sormalı.' Büyük çoğunluk fraklı, redingotlu, şapkalı, altın saplı bastonlu, birkaçı da fesli. Şimdiki Stavrodromi'yi çok farklı buldum. Daha iyi mi? Daha kötü mü? Bilemiyorum!.."

İKİNCİ BÖLÜM
Pera-Stavrodromi Rum Cemaati

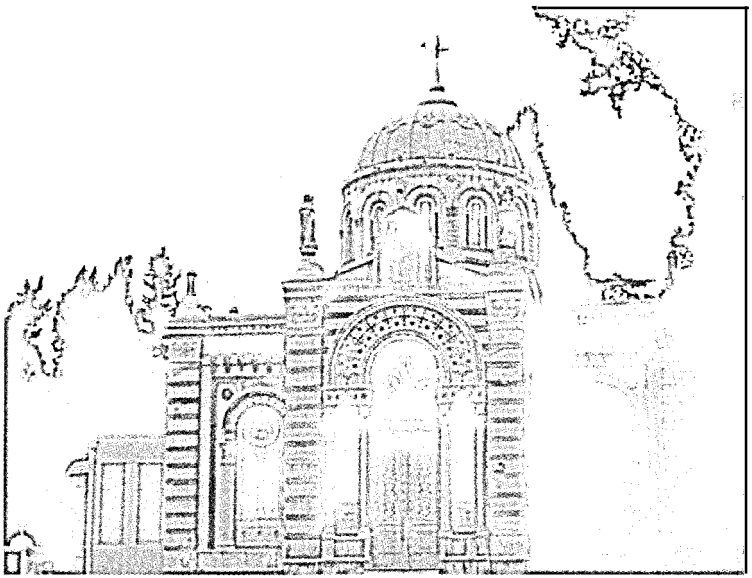
20. yüzyılın başlarında İstiklal Caddesi.

Pera-Stavrodromi Rum cemaati İstanbul Başpiskoposluğu'na bağlı olarak kuruldu. Cemaat nüfusunu İstanbul'un değişik semtlerinden Pera'ya gelip yerleşen Rumlar oluştururdu. Cemaat üç kilise bölgesine ayrılmıştı: İsodiyatis Teotoku (Panayia) Kilisesi'yle Panayia bölgesi, Ayios Konstantinos Kilisesi'yle Ayios Konstantinos bölgesi ve aynı ismi taşıyan kilisesiyle Ayia Triyada bölgesi. Yuvarlak olan cemaat mühürünün ortasında Meryem Ana resmi ve çemberin etrafında "Stavrodromi Rum Ortodoks Cemaati 1804" cümlesi yazılıdır.

1804, 1807 ve 1853 Patrikhane belgelerine göre cemaat manevi bağlılık ve minettarlık belirtisi olarak her sene patrikhaneye 15 litre mum göndermekle yükümlüdür. Her yıl verilen yardımın dışında Patrikhane her türlü yükümlülük ve zorunluluktan muaftır.

1858'e kadar, cemaat yaşamı ile kiliselerin ekonomik yönetimi doğrudan doğruya Patrikhane'nin denetimi altındaydı. 1858'de Patrikhane ile Rum cemaatlerinin ilişkilerini düzenleyen Ulusal Kurallar Tüzüğü yürürlüğe girer. Bunun sonucu olarak, diğer Rum cemaatlerinde olduğu gibi, Pera cemaatinin ekonomik yönetimini, seçimle işbaşına gelen merkez cemaat kurulu üstlenir. Okulların ve kiliselerin denetimi de yine seçimle işbaşına gelen cemaat kurulları tarafından yürütürülür.

Stavrodromi-Pera cemaati altı kişiden oluşan Merkez Cemaat Kurulu tarafından yönetilir. Yönetim bürosu Panayia Kilisesi'nin avlusundaki binadadır. Tüzüğünde belirtildiği gibi seçilen Merkez Cemaat Kurulu, Patriğin onayından sonra görevine başlar. Genel büro, genel muhasebe, merkez vezne, nüfus memurluğu, tabut yapım atölyesi ve muhtarlık bürosu merkez cemaat kurulunun denetimi altında çalışır. Cemaat kiliselerinin ve mezarlıkların idari kurulları beş kişiden oluşur. 1877'den başlayarak Patrikhane'nin onayıyla Pera Rum cemaatinin eğitim sorumluluğunu Merkez Cemaat Kurulu üstlenir. Bütün idari kurullar Merkez Cemaat Kurulu'nun denetimi al-

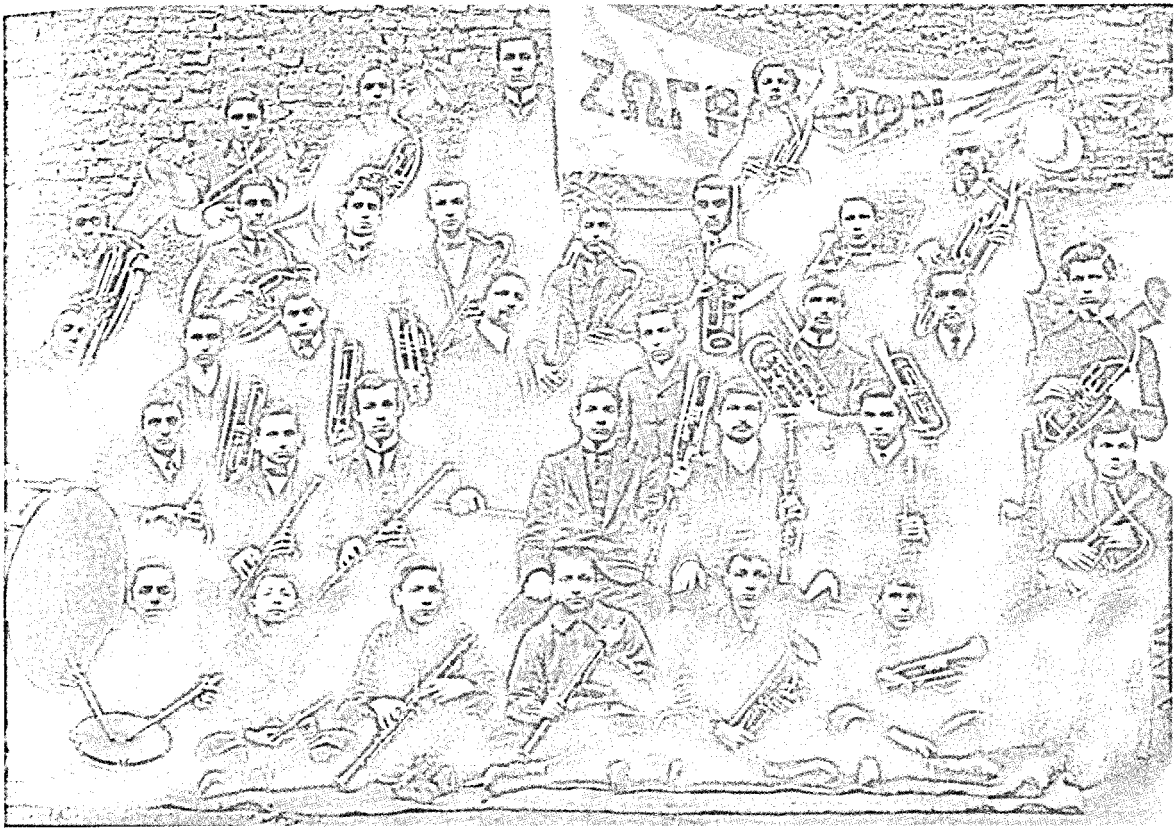
Şişli Rum Mezarlığı'nda 1890'da ünlü mimar Alexandre Vallaury'nin inşa ettiği Metamorfosis Kilisesi.

tında çalışmalarını sürdürür. Cemaat okul kurullarından biri, Zoğrafyon ilk ve ortaokulunu, bir diğeri erkek ilkokullarını, üçüncü kurul ise kız ilkokulları ile merkez kız okulunun yönetimini üstlenir. Kız okullarında ayrıca yardımsever bayanlardan oluşan bir komisyon bulunur.

1901 ve 1903 yıllarında, Pera Rum cemaatinin genel kurul toplantılarının sonucu olarak, cemaatin işlevleri ve eğitim kurumlarının çalışmalarını belirleyen maddeler, yeni istemler doğrultusunda, 1904'te kabul edilen yeni bir tüzükle genişletilir. Eski tüzük 1876'da düzenlenmiş ancak süreç içinde yetersiz kalmıştır. 1904'teki yeni cemaat tüzüğüyle Pera bölgesinin coğrafi alanı yeniden belirlenir: Bölge, Yazıcı Sokağı'ndan başlayarak Kumbaracı Sokağı'nı, Avusturyalılara ait yetimhaneyi, Çukurcuma Sokağı'nı, Ağahamam, bütün Cihangir semti, Ayazpaşa, Dolmabahçe Meydanı'ndan Gazhane Caddesi'ni geçerek Pangaltı Caddesi'ni, oradan Dolapdere yolunun sol tarafını izleyerek deniz üssünü, Avusturya Hastanesi'ni, Büyükhendek Sokağı'nı ve Kule Kapısı'nı içine alır ve Yazıcı Sokağı'nda son bulur.

Pera'da oturan ve iki yıl cemaat listelerine kayıtlı olan bütün Rumlar Merkez Cemaat Kurulu'na seçilme hakkına sahiptir. Seçime adaylığını koyan Rumların, cemaat kurumlarına senelik aidatı aksatmadan ödemeleri gerekir. Papazlar, cemaat bürolarında çalışanlar, Rum okullarında çalışan öğretmenler, cemaatten yardım gören dar gelirliler, yoksulluk nedeniyle çocuklarını cemaat okullarında parasız okutanlar, vasi idaresi altında olanlar, iflâs edenler, cemaat varlığını zimmetine geçirenler, küçük veya ağır suç işlemekten cezaya çaptırılanlar, seçilme hakkından muaf sayılır.

Stavrodromi-Pera Merkez Cemaat Kurulu'nun yıllık raporlarını incelediğimizde gördüğümüz üzere, kurulun çalışmalarını yürütebilmesi için bütçesine gelen düzenli ve olağanüstü gelirler şunlardır: Kilisenin pazar ve bayram ayinlerinde bağış kutularından toplanan yardım paraları, meslek ve hayırseverlik derneklerinin bağışları, vaftiz, düğün, cenaze ve mevlitlerden gelen gelir, zengin ailelerin ayin sırasında oturmak için kiraladıkları kilise sandalyelerinden gelen gelir, Rum mezarlığındaki mezar kiraları ve satışları, cenaze arabalarının kirası, mum ve tabut imalatı ve satışından gelen gelir, düğün ve cenaze törenlerinde kilisenin dekorasyonundan sağlanan gelir, evli-

Zoğrafyon Lisesi müzik öğretmeni Stavros Vırahamis'in şefliğini yaptığı dönemin "fanfar"ı olarak ünlenen Zoğrafyon Filarmoni Orkestrası (1907).

lik için gerekli sağlık ruhsatından alınan harç parası, kilisenin onarımı için müminlerden toplanan yardım, ayrıca adaklardan, bağışlardan, Rum okullarından ve mezarlıklardan gelen varidatlar, tasdik ve muhtarlık damgası harçlarından gelen gelirler, ayrıca cemaatin mülklerinin ve vakıf binalarının kiralarından gelen gelirler.

Merkez Cemaat Kurulu, yönetim birimi olarak, resmi ilişkilerini muhtarlık bürosu kanalıyla yürütürdü. Muhtarlık bürosu, Panayia Kilisesi'nin avlusundaki binada bulunmaktadır. Muhtar, Pera Merkez Cemaat Kurulu'nun damgasının yasal koruyucusudur. Pera Rum cemaatinin devlet işlerinde gerekli tüm resmi belgeleri onaylayıp tasdik etme hakkına sahiptir. Semt sakinlerinin kimliklerini onaylamak, nüfus kayıtlarını yapmak, vatandaşlık belgesi vermek, ayrıca mülk alım satım işlemini ve alıcı ile satıcının kimliklerini onaylamak başlıca görevlerindendir. Merkez Cemaat Kurulu'nu yetkili makam ve mercilerde, polis karakollarında temsil etme yükümlülüğünü taşır. Askerlik kütüklerini muhafaza etmek, belediye ve milletvekili seçimlerinde oy kullanma hakkına sa-

Zapyon Öğretmen Okulu'nun anaokul bölümünden 1897'de mezun olanlar.

hip olan mülk sahiplerinin listelerini düzenlemek ve korumakla sorumludur. Muhtar, varlıklı ve itibarlı Peralı Rumlardan olup, aday listesine adını yazdırır ve genel kurul toplantısında seçilirdi. Çalışma süresi iki yıldı. Muhtar adayının Osmanlı vatandaşı, aile reisi, mülk sahibi olması, Pera'da oturması, çok iyi Türkçe konuşması gereklidir. 1923'ten sonra yeni yasalar, muhtarlık kurumunu cemaat kurullarının denetiminden çıkarmış ve Şubat 1933'te çıkarılan yasa ile muhtarlık görevleri belediyeye devredilmiştir.

Merkez Cemaat Kurulu'nun yıllık raporlarında belirtildiği gibi, kurulun bütçesinden yaptığı zorunlu harcamalar şunlardı: Büroda çalışanlara ödenen maaşlar, genel masraflar, borç taksitleri, Patrikhane'ye ödenen yıllık yardım, Pera'daki erkek ve kız okullarının bakımı ve onarımı için gerekli harcamalar, dul ve yetim yardımları, emeklilik maaşları, terk edilmiş çocukların bakımı için gerekli harcama, emekli sigorta maaşı (Merkez Cemaat Kurulu, bürolarında barınan emekli sandığı, emekli personel ve öğretmenlere aidatlarını ödemekle yükümlüydü).

1898'de Pera-Stavrodromi Merkez Cemaat Kurulu, K. Vlastaris (başkan), Z. T. Zisis (veznedar), G. Konstandinidis (genel sekreter), M. Sifneos, A. Mango, İ. Kastelli ve İkonomidis'ten oluşuyordu. Eğitim Kurulu, B. A. Desiris, L. Limarakis, E. Elefteriyadis, A. Kalvokoresis'den oluşuyordu. Aynı yıl Ayios Konstantinos kilise kurulu üyeleri, P. Kalyadis, A. Sağredos, K. Koveos, D. Prinaris idi. Ayia Triyada kilise kurulu ise A. Kirillos, T. P. Anağnostidis, N. Pandazopulos, İ. Ananiyadis'ten oluşuyordu. Pera Rum cemaatinin mimarları ise İliyas Küpecioğlu, Periklis Fotiyadis, Konstandinos Galatis ve müteahhit mimar Markos Lagas'tı (*Merkez Cemaat Kurulu 1899 Raporu*).

1903'te on beş kişiden oluşan Pera-Stavrodromi Merkez Cemaat Kurulu'nun başkanı banker E. Evyenidis, genel sekreter G. Konstandinidis'ti.

1904'te Pera-Stavrodromi Merkez Cemaat Kurulu'nun başkanı A. B. Pinyatoros, üyeleri V. Sarakiyotis, A. Spandonis, Banker Leon. Zarifis, Y. Avramidis, İ. Stamelos, A. İzmiridis, İ. Siyotis, M. Psalidas, S. Skiliçis, Ah. Stefopulos, A. Dimitriyadis, L. Kazanovas, S. Karayanidis, T. Mavrokordatos, Y. Teoharidis'ti.

1906'da Pera-Stavrodromi Merkez Cemaat Kurulu başkanı yine Banker E. Evyenidis, üyeleri, A. Pinyatoros, S. Spiridonos, S. Kazanovas, F. Mezikis, Y. Kartalis idi. Cemaat muhtarı G. Ananiyadis, Panayia Kilisesi kurulu başkanı S. Skiliçis ve üyeleri Taksiyarhis İvrakis, H. Meçis, İ.

Seytanidis, D. Agelidis'ti. Ayia Triyada Kilisesi kurulu şu kişilerden oluşuyordu: K. Aravanopulos, N. Pandazopulos, B. Avramidis, N. Petrokokinos, Y. Evstratiyadis. Ayios Konstandinos Kilisesi kurulunu oluşturan kişilerse şunlardı: Y. Mavrudis, P. Lazaridis, A. Karalis, P. Civoğlu, T. Konstandinidis (*Ulusal Hayırseverler Derneği'nin Günlüğü,* 1906).

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΕΩΣ

18 Ağustos 1904'te verilmiş bir vaftiz belgesi.

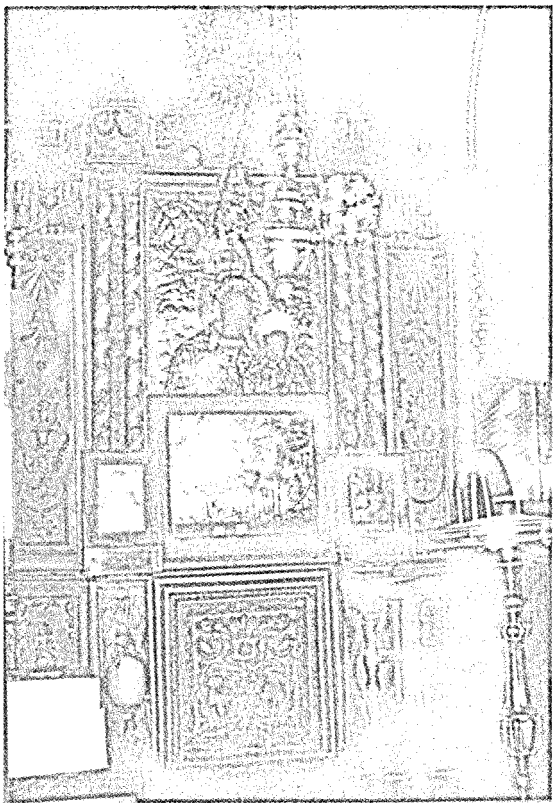
Cumhuriyet'in ilânından sonra hükümet kararıyla İstanbul'daki tüm Rum cemaat kurumları, dolayısıyla Pera-Stavrodromi Merkez Cemaat Kurulu, kurul seçimini ancak 1928'de yapar. 1936-1949 yılları arasında Türk hükümeti Rum cemaatlerinin kurul seçme hakkını yasaklayarak tayinle atamayı, yani tek mütevelli heyeti zorunluluğunu mecburi kılar. Hükümet, 1950'deki millletvekili seçimlerinde Rum oylarını da kazanmak istediğinden, İstanbul'daki bütün Rum cemaatlerinin kurulları için geçerli seçim hakkını 1949 Mayısında tekrar onaylar.

1936 Beyoğlu Merkez Cemaat Kurulu'nu oluşturanlar, N. Sğuridis, K. Zahariyadis, T. Ağatopulos, L. Evsratiyadis, M. Kuremenos, Panayia Kilisesi Kurulu'nu oluşturanlar ise, N. Prinaris, S. Dinos, K. Mavropulos, P. Morfiyadis, D. Kalfoğlu idi. Ayia Triyada Kilisesi Kurulu B. Afendulis, N. Çangopulos, N. Pistof, Y. Stavridis, Ayios Konstandinos Kilisesi Kurulu ise T. Ayaliyadis, E. Madencidis, P. Petropulos, P. Mihailidis, İ. Dimopulos, S. Gölman, A. Angelidis'ten oluşuyordu.

Erkek ilk, orta ve lise okul kurulu, İ. Alevropulos, M. Terpandros, İ. Andonakopulos'tan, kız ilk, orta ve lise okul kurulu S. Çelepidis, İ. Yenidünya, Vasiliyadis, Zapyon Kız Lisesi okul kurulu Y. Ananiyadis, A. Adosidis, T. Ayatopulos, Zahariyadis, Dimitriyadis'ten oluşuyordu (*S. Zervopulos'un 1937 Yıllığı*).

PANAYİA KİLİSESİ

1800'lerin başında Pera'da yaşayan Ortodoks Rumların sayıca artması sonucu, yeni bir kilisenin inşası zorunlu hale gelir. Saray 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra, Rumların İstanbul'da kilise inşaat ve onarımına izin vermeye başlar. Önceki yüzyıllarda kilise inşaatı için gerekli izin, ancak yeni kilisenin eski bir Ortodoks kilise kalıntıları üstüne inşası veya inşaatın Bizans surlarının bitişiğinde olmasını ispatlamak yükümlülüğünü gerektiriyordu. Sarayın yüksek

Panayia Kilisesi'nin mihrabında bulunan kutsal Meryem Ana ikonası.

rütbeli memurlarından olan Prens Dimitrios Muruzis'in, III. Selim'den aldığı özel iradeyle, Peralı saygın tüccarlardan Aleksopulos, Papas, Petrokokkinos, Syutas, Sevastopulos, Shinas, Havyaras beylerin bağışları ve Galata'daki Panayia Kafatiyani Kilise Kurulu'nun sağladığı bağışlar sonucu, 26 Haziran 1804'te Galatasaray'da küçük bir kilise inşa edilir ve Panayia'ya (Meryem Ana anısına) ithaf edilir. Kilisenin kutsanması ve ilk ayini aynı yılın 18 Eylülünde, Patrik V. Kallinikos tarafından yapılır.

Patrikhanenin özel mühürlü belgesiyle, yeni cemaat bölgesinin sınırları, Galata Kulesi'nden Taksim mezarlığına ve Tophane'den Kasımpaşa derbentine kadar olan bölge olarak belirlenir. Patrikhane kararıyla yeni kiliseye başrahip tayin edilir, ayrıca, o zamana kadar, yalnız Fener Patrikhane Kilisesi'ne ait olan her gün ayin yapma hakkı, Pera Panayia Başpiskoposluk Kilisesi'ne de tanınır.

Pera Rum cemaat tüzüğünde belirtildiği gibi başrahip, Panayia Başpiskoposluk Kilisesi'nin avlusundaki binada kalmak zorundadır. Başrahibin yardımcıları, altı rahip ve iki diyakoz olarak belirlenir. Kadro iki muganni ve gereken sayıda muganni yardımcılarıyla tamamlanır. Kilise bürosunda bir sekreter, bir sekreter yardımcısı ve bir kapıcı görevliydi. Panayia Kilisesi'nin kuruluşu ile Pera'da yaşayan Rumlar resmi bir cemaat oluşturarak, semtin eğitim kurumları ve hayırsever vakıflarının kurulması için gerekli çalışmaları başlatırlar.

1831 yılında II. Mahmud tarafından kiliselerin onarımına verilen izin sonucu, Panayia Başpiskoposluk Kilisesi'nin ahşap çatısı restore edilir, sağlı sollu genişletilir, ayrıca, avludaki rahip odaları onarılır. Müminlerin ve esnaf derneklerinin bağışlarıyla kilisenin iç dekorasyonu zenginleştirilir. Piskopos tahtı, minber ve kutsal ayin duaları için, müminler ile papazların bulunduğu bölümü ayıran ikonalı templo (bölme) yeniden yapılır. 1837'de kiliseye yeni çan alınır ve avlu düzenlenir. 1860'larda yapılan genel restorasyonla kilise biraz daha genişletilir ve Patrikhane 15. yüzyıl eseri olan Panayia ikonasını bu kiliseye hediye eder.

1866'da, çok eski bir gelenek olan saygın kişilerin kilise avlusuna defnedilmesi işine son verilir, Panayia Kilisesi avlusunda bulunan mezarların çoğu Şişli Rum Mezarlığı'na taşınır. 1890'da mezarlıkta, Banker Stefanos Skiliçis ailesinin sağladığı fon ile mimar Vallaury'nin projesi olan Metamorfosis tu Sotiros Kilisesi inşa edilir.

Kilisenin ana giriş kapısı, Tepebaşı Caddesi'nde, Mnimatakya'da bulunuyordu. 1867'de Samos Adası'nın yöneticisi K. Fotiyadis'in düğünü için Büyükyol'dan yeni bir giriş eklenir. Altı yıl sonra 1873'te Hacopulos Pasajı'ndan kilise avlusuna bir üçüncü kapı açılır.

1875'te ve özellikle 1904 yılında kilisenin 100. yıl kutlamaları için yeni restorasyonlar yapılır. 1911'de kiliseye elektrik bağlanır. 1946'da mimar H. Eftimiyadis'in denetiminde kilisenin içi tekrar restore edilir. Restorasyon gerektiren ikonalar, ressam Harilaos Ksantopulos ve ünlü Rus ressam Nikola Perof tarafından onarılır. Harilaos Ksantopulos (1888-1955) Boyacıköy'de doğmuş, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim tahsili görmüş ve İstanbul'daki birçok kilise ve ayazmanın ikonalarını yapmıştır.

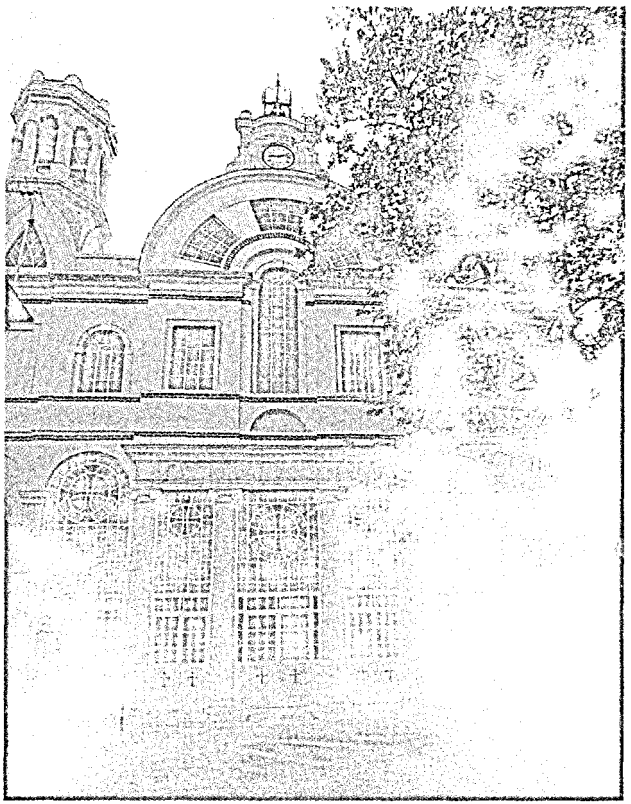
Pera'daki kiliselerin ikonalarını restore eden bir diğer ressam dekoratör Vasil İgumenidis'tir. İgumenidis 1917'de İstanbul'da doğdu. Saint Michel Lisesi'ni bitirdikten sonra L. Techner'den resim, P. Farina'dan iç dekorasyon eğitimi aldı. Tuval ve karton üzerine yaptığı akuarellerde pastel renkler hâkimdi. Ayrıca, yağlıboya ve karakalemle natürmort, deniz peyzajları ve portle çalıştı. İstanbul'daki kiliselerinin ikonalarını ve ahşap eşyalarını restore etti. Beyoğlu'nda, Panayia Kilisesi yanındaki atölyesinde 1975'te çıkan yangında 200 eseri yandı. V. İgumenidis, ressamlığın yanı sıra tiyatro dekoratörü olarak amatör toplulukların sahnelediği oyunlarda dekorlar yaptı. Ayrıca 1954-55 yıllarında yönetmen Takis Muzenidis'in oyunlarına dekor hazırladı.

1930'larda Panayia Başpiskoposluk Kilisesi'nde baş muganni Nikolas Bellas idi. Dimitrios Maguris 1953'ten 1965'e kadar Ayia Triyada kilisesinde baş muganni olarak görev yaptı. 1964'te İstanbul'dan ayrılan Rumların arasında bulunan D. Maguris, Yunanistan'a yerleşip geleneksel Bizans müziği alanında çalıştı. 1970'lerde Patrikhane baş muganısı T. Staniça ile Londra'da düzenlenen Bach festivaline katılarak Bizans ilahileri okudu.

AYİOS KONSTANTİNOS VE AYİA ELENİ KİLİSESİ

19. yüzyıl ortalarında Pera'daki Rum cemaatinin aşırı nüfus artışı ve Islahat Fermanı'nın azınlıklara tanıdığı haklar, Pera'da ikinci bir kilisenin inşası için gerekli önkoşulları oluşturur. Merkez Cemaat Kurulu belgelerine göre, Pera'daki Rum cemaatin o yıllardaki nüfusu 7.200 kişiden oluşan 1.114 Rum aileydi. Yeni kilisenin yapımı için tanınmış cemaat üyelerinden Stefanos ve Konstandinos Karateodoris, Hrisovelonis, Spartalis, Karalis, Mazarakis, Rosopulos, Kondopulos ve Seymiris bir kurul oluşturulur.

Yeni inşa edilen kilise, İstanbul'un kurucusu olan ve aziz sayılan Konstandinos ile annesi azize Eleni'ye adanır. Kilise, Kalyoncukulluk mevkiinde, Papazköprü'ye giden yokuşun başındaydı. Kilisenin dış cephesinde bulunan gömme kitabedeki bilgiye göre, 25 Mart 1856'da Zarifis, K. Ayelastos, Y. Mameleci, K. Rosopulos, İ. Kaplanoğlu ve A. Papudof beylerin oluşturduğu Merkez Cemaat Kurulu döneminde, kilise mimar K. Y. Karaca'nın projesiyle inşa edilmeye başlamış ve inşası 1861'de tamamlanmıştı. Kilisenin yapımında, Pera'da yapılacak yetimhane için toplanan paralar harcanmıştı. Ancak inşasından sonra, Ayios Konstandinos cemaatinin genel kurul toplantısında, Aynalıçeşme'de bulunan yetimhaneye harcanacak paranın faiziyle iade edilmesine karar verildi.

Tarlabaşı'nda Kalyoncukulluğu Sokağı'nda bulunan, Ayios Kostantinos ve Eleni Kilisesi'nin cepheden görünümü.

Ayios Konstandinos Kilisesi Patrikhane kararıyla Panayia Kilisesi'ne bağlanarak, oradaki başrahip bu kilisenin de dini yönetici olarak görevlendirilir. Kiliseye, dört rahip, bir diyakoz, iki muganni, iki domestik, gerekli sayıda muganni yardımcısı ile bir sekreter hizmet vermek üzere tayin edilir. Panayia Kilisesi'nin Merkez Cemaat Kurulu, kendi bünyesinden seçtiği iki kişiyi bu kilisenin gelir ve giderlerine bakmak için veznedar ve sekreter sıfatı ile görevlendirir.

1865'te kilise dekorasyonu ve gerekli ikona resimlerinin tamamlanması için, cemaat Kalyoncukulluk Güzelleştirme Derneği'ni kurarak bir fon oluşturmaya çalışır. Toplanan bağışlarla, minber, piskoposluk koltuğu ve mermer templonun (bölme) yapımı gerçekleştirilir. 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına kadar, Bizans müziğinin meşhur ismi Nileas Kamarados, kiliseye 25 yıl başmuganni olarak hizmet verir. Kilisenin ön cephesinde iki çan kulesinin arasındaki saat Evritanyalı K. Çiçopulus'un bağışıdır. Eski Pera sakinlerinin hasretle anımsadıkları saat, rasathane ile eş zamanlı olarak kronometre görevini görüyordu.

1922'ye kadar Paskalya kutlamaları sırasında ayin alayı piskoposluk kilisesi Panayia'dan hareket ederek şenlikle Ayios Konstantinos kilisesine varırdı. İstanbullu gazeteci Vasilis İliyadis, anılarında kiliseyle ilgili ilginç olaylara yer verir. Kasım ayında kutlanan Aziz İoannis Eleimonos yortusunda, "dilenciler derneği", bu kilisede özel ayine katılıp müminlere kutsanmış ekmek, ayrıca ayinden sonra yemek dağıtırdı. Aydın Skarlatos Vizantiyos *Konstantinopolis* adlı monografisinde dilenciler derneği ile ilgili olarak: "Dilenciler İstanbul'da kendi kuralları ve reisleri olan bir grup oluşturmuştu" diye yazar.

Dilenciler Derneği'ne bir tanıklığa da İstanbullu gazeteci Stefanos Papadopulos'un *İstanbul Anıları* (1978) kitabında yer verilir:

> "Pera dilencileri Papazköprü Yokuşu'nda otururdu... Dilenciler kutsal günlerini Ayios Konstandinos Kilisesi'nde ayin yaparak kutlardı. Ayinden sonra ölmüş canlar için koliva dağıtırlardı. Bu ayinlerden birine ben de katıldım. O zamanlar Panayia Kilisesi'nin başpiskoposu olan ve daha son-

ra patrik mevkiine atanan Fotiyos ayini yönetiyordu... İzlediğim ayini *Proodos* gazetesindeki yazımda anlattım ve ayinde bulunan dilencilerin pahallı giyisili ve mücevherlerle süslü eşlerine de değindim. Dilenciler yazılanlara kızarak, gazete büromuzun önünde arkadaşlarıyla toplanarak beni linç edeceklerini ve gazete binasının camlarını kıracaklarını bağırarak, tehditler yağdırdılar."

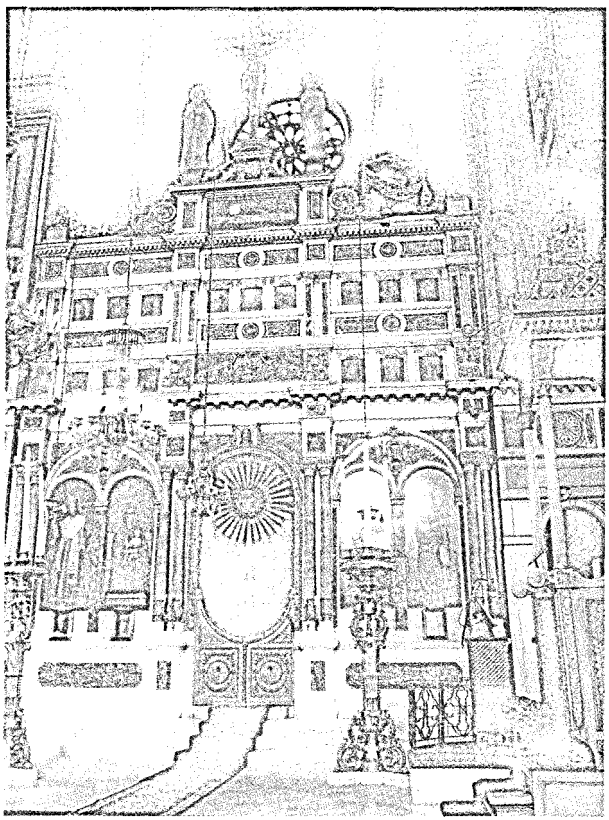
1924 yılına kadar 21 Mayıs'ta kutlanan Ayios Kostandinos ve Eleni yortusunu izleyen panayırda, akın halinde ibadete gelen müminler dışında, ilkbahar ürünlerini sergileyen çok sayıda işportacı kilise yokuşunda sıra halinde toplanırdı. Başta "okka gülü" satanlar, onların yanında mis kokulu Arnavutköy çileği satanların sesleri sülük satıcılarının seslerine karışırdı...

AYİA TRİADA KİLİSESİ

1875'lerde üçüncü bir kilise inşaatı, artan nüfus nedeniyle Pera Rum cemaati için zorunluluk haline gelmiştir. Taksim'de inşa edilen bu görkemli kilise, Ayia Triada Kilisesi'dir. İnşa edildiği otuz dönümlük büyük arsanın bir bölümü, daha önceleri Galata Rum cemaati tarafından mezarlık olarak kullanılan, Ova (Kambos) ya da Büyük Mezarlık olarak anılan bölgedir.

Arazinin tümü, 1672'den beri İstanbul Rum cemaatine aittir. Bu alanda, 18. yüzyılda, daha sonraları Hrisoveryi apartmanlarının inşa edildiği yerde, İstanbul'daki Rumlara ait üçüncü hastane, Pera hastanesi bulunuyordu (1779). 1836'da hastanenin faaliyetlerine son verilip Balıklı'da günün ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir hastanenin yapımına başlanır. Taksim'deki arsa, Balıklı Rum Hastanesi'nin mülkiyetinde kalır.

1860'larda Taksim bölgesinde oturan Rumların ileri gelenlerinden Y. Panciris, A. İoanidis, A. Fotiyadis, A. Avgerinos, K. Hristidis, N. Karpuzis, A. Tasçı ve K. İyakovidis beylerin girişimiyle, Balıklı Rum Hastanesi'ne ait arazide, önce Ayios Yeorgiyos'a adanan küçük bir kilise inşa kararı alınır. İnşaatın mali fonunu oluşturacak bağışların derlenmesi için Ayios Minas Derneği kurulur. Ayios Yeorgios Kilisesi 1862'de, bugün Zapyon Rum Kız Lisesi'nin bulunduğu yerde inşa edilir. Daha sonra kilise Ayia Triada'ya adanır ve yanında aynı isimle görkemli, günümüzde de varlığını sürdüren kilise inşa edilir.

Taksim'de eski Rum mezarlığında 1867'de inşaatına başlanan ve 1880'de ibadete açılan Ayia Triada Kilisesi'nin mermer taşı üstüne ikonalarla süslü mihrabı.

Taksim Merkez Cemaat Kurulu'na seçilen ilk üyeler olan, Y. Panciris, H. Stefopulos, M. Gionis ve A. İyoanidis 1865 yılının Nisan ayında göreve başlar. Bu arada, resmi inşaat izni de alınmıştır. Kilise projesi mimar Potesaru tarafından çizilir, 25 Şubat 1867'de kilisenin temelleri atılır. İnşaat işleri sürerken, birçok olay yaşanır; yol yapımı için arsanın bir bölümünün elden gitmesi sonucu belediye ile çıkan anlaşmazlıklar ve ekonomik zorluklar nedeniyle kilisenin yapımı on sene gecikir. Süreç içinde, yapının inşaat denetimini saray mimarı ve Yıldız Camii'nin mimarı olan Vasilakis İoanidis Efendi üstlenir.

Kilisenin ana giriş kapısı Kabristan Sokağı'ndandır. Avlunun sol tarafında yoksulların yemekhanesi olan Evyenidios binası, papazların odaları, mütevelli heyetinin büroları ve Taksim Rum cemaat ilkokulu bulunur, avlunun sağ tarafında ise bir süre sonra Zapyon Rum Kız Lisesi'nin görkemli binası yükselir. 13 Mart 1877'de kilise inşaatının tamamlanması için gerekli fonlar bulunamadığından, Rum cemaati piyango bileti satışına başlar. Gerekli bütçe yine de tamamlanamaz. Bu nedenle Panayia Kilisesi'nin Merkez Cemaat Kurulu'na başvurularak, faizsiz 4.000 altın lira kredi alınıp kilisenin inşaatı tamamlanır.

İstanbul Rum basınında çıkan haberlere göre, kilisenin açılış töreni 14 Eylül 1880'de Patrik III. İoakim tarafından yapılır, dört-beş bin kişinin katıldığı törenden sonra Panayia Kilisesi'nin binasındaki salonda resepsiyon verilir.

Cemaat Belgelerine Göre Küçük Kilesinin Kuruluşundan 1920'lere kadar Ayia Triada Cemaat Kurulları

1865-1866	Y. Panciris, H.Y. Stefopulos, M. Gionis, A. İoanidis
1867	Y. Panciris, M. Gionis, St. Ayelastos, M. Seymiris,M. Panayotidis
1868-1869	M. Gionis, K. Panayotidis, A. Adamandidis, A. İlyaskos
1870-1872	Y. Panciris, Z. Hacopulos, A. İlyaskos, V. Suvacoğlu, T. Suvacıoğlu, M. Gionis, M. Panayotidis, N. Nikolayidis, D. Neokosmos, M. Gionis
1873-1874	D. Evgenidis, K. Nikolayidis, Y. Konstandinidis, M. Gionis, M. Panayotidis, D. Neokosmos, T. Suvacıoğlu, V. Suvacıoğlu, Y. Yamalis, P. Lutraris
1875-1876	D. Evyenidis, M. Katinakis, M.Panayotidis, D. Neokosmos, V. Suvacıoğlu, Y. Konstandinidis, Y. Yamalis
1877-1879	D. Evyenidis, V. Suvacıoğlu, Y. Konstandinidis, M. Katinakis, Y. Yamalis, Od. Neyreponis.
1880-1881	D. Evyenidis, D. Neokosmos, M. Katinakis, Y. Konstandinidis, V. Suvacıoğlu, P. Koronakis
1882	M. Katinakis, Y. Konstandinidis, V. Suvacıoğlu, D. Calikis, P. Kalyadis, Y. Stevis
1883	P. Kalyadis, D. Calikis, Y. Stevis, M. Çimbis, H. Layos
1884	M. Çimbis, H. Layos, T. Kosudis, T. Yeorgiyadis, P. Kazanovas, A. İkonomakis
1885-1886	D. Evyenidis, P. Kalyadis, T. Yeoryiyadis, M. Lenos, S. Sevastidis
1887-1888	M. Gionis, Y. Colas, Y. Konstantinidis, K. Spiridis, M. Yeoryiyadis
1889-1891	D. Evyenidis, D. Milyotis, A. Sevastopulos, A. Teloğlu, Y. Kanelopulos
1892-1894	Y. Politakis, D. Konstandinidis, K. Spiridis, Y. Seytanidis, Y. Kanelopulos
1895-1897	K. Spiridis, A.Y. Surlas, Y. D. Kritikos, D. P. Milyotis, D. Konstandinidis
1898-1900	A. Kirilos, T. P. Anaynostidis, N. T. Pandazopulos, Y. Ananiyadis, K. Teoharidis
1901-1906	İ. Aravanopulos, Y. Evstratiyadis, N. T. Petrokokinos, E. İ. Karamaconis, N.T. Pandazopulos
1907-1908	E. İ. Karamaconis, A. N. Tripos, K. Dimitrakopulos, N. Petrokokinos
1909-1910	N. T. Pandazopulos, E. İ. Karamaconis, A. Surlas, H. Hrisotis, A. Tripos, Hr. Naum
1911-1912	A. Surlas, E. Karamaconis, H. Hrisotis, Hr. Naum, B. Afendulis
1913-1915	P. M. Çavuşoğlu, E. Karamaconis, İ. Hrisafidis, B. Afendulis
1916-1920	P.M. Çavuşoğlu, B. Afendulis, D. Fragakis, E. Karamaconis, Y. Plakotaris

Pera Merkez Cemaat Kurulu, Balıklı Rum Hastanesi'ne gelir sağlamak amacıyla 1881-1886 yılları arasında, kilisenin etrafında bulunan ve Büyükyol ile Sıraselviler Caddesi'nin bir bölümüne uzanan arsada bir dizi dükkân yapımına başlar (atölyeler, kahvehaneler, bayilikler). Bu çalışma, bazı kurul üyelerinin tepkisini çeker, çünkü kilisenin kutsallığı ve yanında bulunan kız okulunun edebi, bu tür dükkânların varlığıyla bağdaşmaz. Özellikle Eftalofos kahvehanesi açıldığında büyük eleştiriler olur. Merkez Cemaat Kurulu'na Patrikhane'den gönderilen mektupla, cemaate ait dükkânların meyhane veya bakırcı dükkânı olarak çalışmaları ve var olan binaların üzerine kat inşa edilmesi yasaklanır.

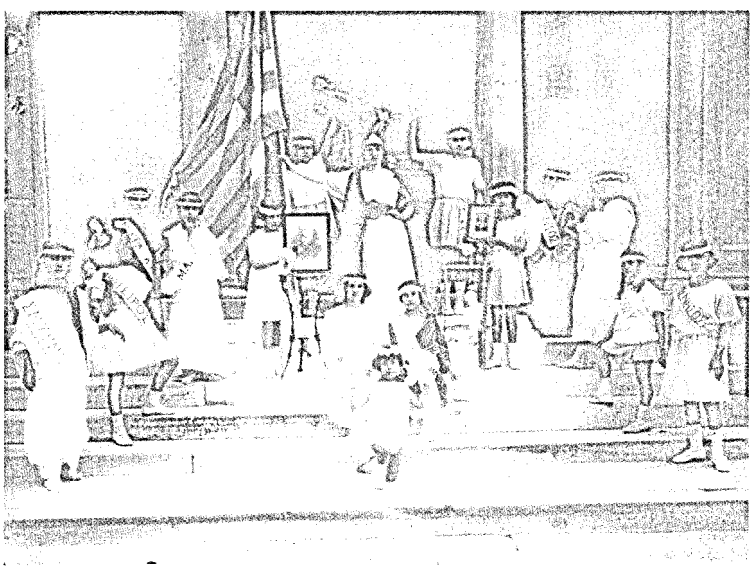
1888'de Ayia Triyada cemaat okulunu barındıran bina tamamlanır. 8 Eylül 1907'de yoksul öğrenciler için yemekhane binası inşa edilir ve 1908'de hizmete açılır. 1924'te çıkan yangında binanın büyük bir kısmı hasar görür ve hayırsever faaliyetler bir süre ertelenir.

EĞİTİM

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in Patrik Yenadiyos'a tanıdığı özel imtiyazlar sonucu, İstanbul'daki Rum gençliğin eğitim programı 1836'da Patrikhane'de oluşan Merkez Eğitim Kurulu tarafından belirlenmeye başlar. 1860'da kurulan İstanbul Filoloji Derneği ile 19. yüzyıl ortalarında kurulan birkaç eğitim derneğinin oluşturduğu bir heyet, okullardaki eğitim programını düzenler.

Islahat Fermanı "milletlere", Hıristiyan azınlıklara ilim, sanat ve sanayi okullarının kurulmasında, ilköğretimden sonra yüksek eğitim hakkının güvenceye alınmasında belirleyici imkânlar sağlar.

İstanbul Rumlarının eğitim ile ilgili ilk yapılması gereken, cemaate ait ilkokulların yaşama geçirilmesiydi. Bu okullar cemaat tarafından seçilen ve Patrikhane tarafından onaylanan üç-dört kişiden oluşan okul kurulları tarafından yönetiliyordu. İlk cemaat okulları, öğreterek öğrenmeye dayalı, erkek çocuklarının eğitildiği okullar, eski Yunan dili ve Yunan eğitimine dayanan Rum erkek okulları ve Rum kızlarına yönelik eğitim veren okullardı. 20. yüzyıl başlarında, çalışan annelere yardımcı olmak amacıyla kız okullarının bulunduğu binalarda anaokulları da hizmete girer.

1920'de Yenikapı Rum İlkokulu'nda Megali İdea'dan esinlenen bir ulusal bayram kutlaması.

Zapyon Öğretmen Okulu'nun ortaokul mezunları (1890).

Rum cemaat okullarının yanı sıra, Pera'da özel Rum okulları da çalışmalarını sürdürür. Bu okulların eğitim programı da Patrikhane'nin Merkez Eğitim Kurulu tarafından denetleniyordu.

Pera Rum cemaatini oluşturan fertlerin çoğunluğu ekonomik açıdan yüksek gelir düzeyindeydi. Özellikle Kırım Savaşı sırasında (1853-1856) erzak ve mühimmat ticareti ile uğraşan Rum tüccarlar, büyük gelirlere sahip olur. Süreç içinde transit taşımacılık, bankerlik, sigortacılık gibi uğraşıların yanısıra, yabancı şirketlerin temsilciliklerini üstlenerek gelirlerini artılırlar. Bunun sonucu olarak, işyerlerinde uluslararası ticari konulara ve yabancı dillere vakıf, yüksek eğitim görmüş elemanlara duyulan ihtiyaç, yüksek eğitim veren okulların varlığını zorunlu kıldı.

Cemaate ait özel orta ve lise okullarının Pera'da açılması tesadüfi değildi. Fener'de erkek çocukların eğitimi için çalışmalarını sürdüren ilk yüksek okul Fener Rum Erkek Lisesi'ydi. Kızların yüksek eğitimi için Pera'da açılan iki kız okulunun dışında Fener'de kızlara eğitim veren diğer bir okul, İoakimion Rum Kız Lisesi'ydi.

19. yüzyıl ortalarına kadar hâkim ideoloji kız çocuklarına eğitim hakkı tanımıyordu. Süreç içinde, kızlar için de eğitimin gerekliliği Rum topluluğu tarafından anlaşıldığından, önce kız ilkokulları, giderek de 1870'lerde yüksek kız eğitim kurumları açılır. Kız okullarında sürdürülen eğitim politikası, kızların aile içinde sosyal konumlarını pekiştiren, geleceğin erdemli ve ahlak sahibi eş, anne ve ev kadını prototipine uygun, kültürlü ve el becerisi gelişmiş genç kızları topluma kazandırmaktı.

19. yüzyıl boyunca Pera'da çalışmalarını sürdüren önemli kız okulları Pera Rum Cemaati'nin kurduğu Yoksul Kızlar Okulu (1849), Palas Müzik Severler Yüksek Kız Okulu (1874), Zapyon Yüksek Rum Kız Okulu'dur (1875). Pera'daki erkek yüksek eğitim kurumlarına gelince; Pera Rum Cemaati 1808'de erkek çocukların eğitimi için gerekli olan birinci ilkokulu, Meryem Ana Cemaati Okulu adıyla hizmete sunar. Okul, 1892'de Real Schule tarzı pratik eğitim veren, Zoğrafyon Ortaokulu'na dönüşür. Cemaat, 1909'da Dil ve Ticaret Okulu'nun açılması için gerekli olanakları sağlar. 19. yüzyıl sonlarında erkek çocuklara eğitim vermeye başlayan Rum Fransız Hacıhristu Lisesi, 1911'de Ulusal Rum Fransız Lisesi adını alır, 1930'larda ise Zoğrafyon ile birleşerek Zoğrafyon Lisesi adıyla günümüze dek eğitim vermeye devam eder.

İlköğretim Okulları

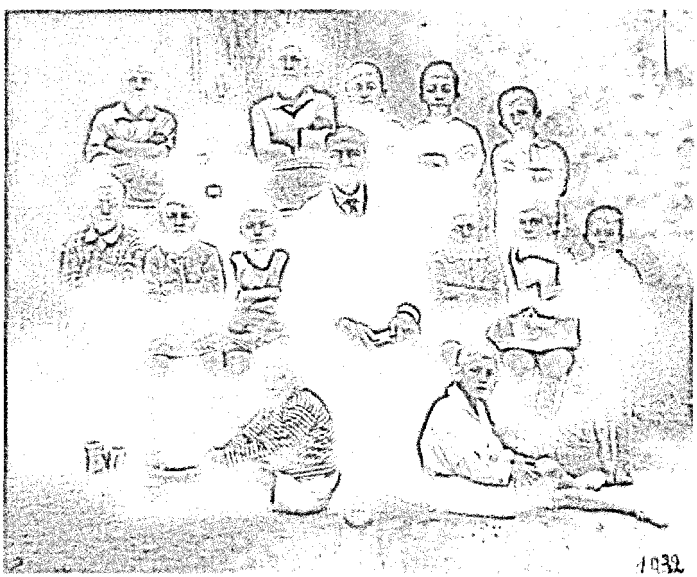
Pera'daki Rum İlkokulları

19. yüzyıl başlarına kadar Pera'da oturan varlıklı Rum aileleri çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını eve gelen öğretmenlerle karşılar. Bunun yanı sıra Panayia Kilisesi'nin avlusundaki binada, cemaat papazları üç-dört öğrenciden oluşan küçük gruplara, dinsel metinlerden dua ve ilahi ile ilgili bölümleri ezberletirdi.

Mimar ve yazar St. Roidis'in çalışmasında belirttiği gibi, 1808'de Parmakkapı'da, fermeneciler loncasının ekonomik desteği ve yönetimi altında, Pera'daki Rum cemaatin erkek çocukları için iki ilkokul eğitime başlar. Okullardan biri "Öğreterek öğrenmeye dayalı", ikincisi "Rum Okulu" esasına göre eğitim vermeyi amaçlıyordu. Okulların giderleri, çeşitli Rum derneklerinden derlenen aidatlar, Galata'daki dört kilisenin ve cemaatin katkıları, Panayia Kilisesi müminlerinden toplanan bağışlarla karşılanır. Okul binası 1830'da çıkan büyük yangında kül olunca, 1835'te Panayia Kilisesi'nin bitişiğindeki cemaat binasında "öğreterek öğrenme"ye dayalı ilkokulda erkek çocuklara eğitim verilir. 1848'de rüştiye mektebine dönüştürülen ve Panayia Cemaat Okulu adıyla tanınan ilkokul, Suterazi Sokağı'nda kendine ait iki binaya taşınır. 19. yüzyıl sonlarında ortaokula dönüşür ve Zoğrafyon Ortaokulu adıyla eğitim vermeye devam eder.

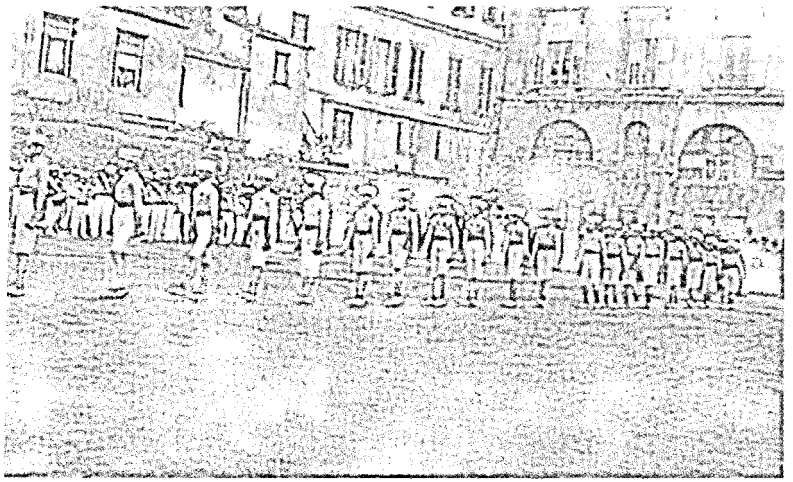
Erkek çocukları için açılan okullardan kırk bir yıl sonra, Pera Rum cemaati kızların eğitimi için gerekli ilkokulu 1849-1850'de yaşama geçirir. Kız ilkokulu Ağa Camii civarında ahşap bir evde Panayia Yoksul Kızlar Okulu adıyla eğitim vermeye başlar.

Bağımsız Yunanistan'da ilk kez 1834'te, kanun hükmünde çıkan kararname ile, bayan öğretmenlerin eğitim verdiği kız okullarının açılmasına karar verilir. 1837'de kurulan Eğitimi Yaygınlaştırma Derneği'nin girişimiyle Atina'da bayan öğretmen yetiştiren Arsakion Yüksek Kız Eğitim Okulu açılır. 19. yüzyıl sonlarında Kerkira Arsakion Okulu (1866) açılır, İstanbul Zapyon Yüksek Rum Kız Okulu (1875), öğretmen yetiştirme bölümü ile İzmir Omirio Kız Okulu (1881) açılır, Patra Arsakion Okulu'ndan (1890) mezun öğretmenler, geniş bir coğrafi alanda yaşayan Rum cemaatin denetimindeki kız okullarında eğitim vermeye başlar.

Likion (Lise) adıyla 1933'e kadar eğitim veren Ulusal Rum-Fransız Lisesi'nin ilkokul bölümünün öğrencileri hocalarıyla birlikte (1932).

Pera'da yaşayan varlıklı Rumlar bir buçuk asıra yakın bir süre, Pera'daki

1910'da yapılan İstanbul okullararası atletizm gösterileri. Bu gösterilerde Tarabya Rum İlkokulu birincilik almıştır.

Rum kız ve erkek, ilk ve ortaokullarının masraflarını karşıladı. Cemaat belgelerinden, okul istatistik cetvellerinden, ayrıca okulların yıllık raporlarından Pera cemaat ilkokullarının gelişmesi ve karşılaştıkları sorunlarla ilgili değerli bilgiler elde edilmektedir.

Panayia Erkek Okulları müdürü Gavril Sofokleus'un, okul denetleme kurulunu oluşturan K. Zoğrafos, D. Mikrulakis ve A. Karateodoris beylere gönderdiği yıllık rapordan alınan bilgilerde, 1865-1866 yıllarında, veba hastalığı nedeniyle, "öğreterek öğretmeye" dayalı okullarda ve Rum Okulları'nda eğitim gören öğrenci sayısında azalma olduğunu görüyoruz.

Aynı raporda Panayia ve Ayios Konstandinos okullarında 875 öğrencinin eğitim gördüğünü, binaların o kadar talebeyi barındıramadığı ve yeni sınıfların oluşturulması için ek uzantının yapılması talebinde bulunduğunu görürüz.

1870'lerin okul istatistik cetvelindeki bilgilere göre, "öğreterek öğrenmeye" dayalı okul ile Panayia Rum Erkek Okulu'nda (daha sonraki Zoğrafyon'da) eğitim gören 400 öğrenci, Pera'daki üç kilise bölgesindendi. Beş sınıflı ortaokulda eğitim gören öğrenci sayısı 200'dü. Bir o kadarı da ilkokullara devam etmekteydi. Yoksul Kızlar Okulu'ndaki üç sınıflı anaokulunda 20 kız öğrenci, "öğreterek öğrenmeye" dayalı okulda 260 kız öğrenci ve Rum Okulu'nda 50 kız öğrenci eğitim görmekteydi.

Helen Filoloji Derneği'nin 1885'deki eğitim komisyonu raporunda, komisyon sözcüsü, P. Paparusis'in Pera okulları ile ilgili ayrıntılı bilgileri oldukça önemlidir. Raporda Pera Rum cemaatinin bir anaokulu, iki ilkokul ve bir Rum okulunda 700'den fazla öğrenci ile 18 öğretmen bulunduğu belirtilir. Ayrıca kız okulunda 700 öğrenci ve 9 öğretmen çalışmaktaydı. Okul gelirleri talebe ailelerinin ödediği ücretlerden ve kilise müminlerin okullar için verdikleri bağışlardan sağlanıyordu. Erkek okullarındaki bütçe açığı ise, üyelerinin büyük çoğunluğu Panayia Okulu mezunu olan, Müzik Sevenler Derneği Ermis tarafından karşılanmaktaydı. Aynı rapora göre, o dönemde Beyoğlu Rum Katolik Erkekler Okulu'nda eğitim gören öğrenci sayısı 104, öğretmen sayısı ise 10 idi ve okul masrafları Rum Katolik Derneği Simbnia'nın (Uyum) üyeleri tarafından sağlanıyordu.

1886'da İstanbul Helen Filoloji Derneği'nin tartışmaya açtığı konu "nasıl bir ortaöğretim olmalı" teziydi. Bunun nedeni Rum okullarında kullanılan dilin karmaşıklığıydı. Öğrenciler bir yandan ağdalı Yunancayı okuyup yazıyor, diğer tarftan küçümsenen, değersiz sayılan halk dilini

konuşuyordu. İstanbullu aydın, doktor ve halk bilimci Nikolaos Vasiliyadis, *İstanbul ve Atina'dan Görüntüler* (1910) adlı kitabında öğretilen dilin "ölü, yapay ve skolastik" bir dil olduğunu yazar. N. Vasiliyadis'in başarılı bir şekilde vurguladığı olay, aradan onlarca yıl geçtiği halde hâlâ İstanbul Rum okullarında güncelliğini korumaya devam eder. Pera Rum Ortodoks cemaati bünyesinde 19. yüzyıl sonlarından 1910'a kadar 5 erkek okulu, 4 kız okulu ve 3 yüksek okul (Merkez Kız Okulu, Zapyon Kız Okulu, Zoğrafyon Erkek Okulu) eğitim vermekteydi.

İstanbul'daki Rum okullarına 1912-1913 eğitim yılında 16.780 öğrenci devam etmekteydi. Bunlardan 13.397'si ilkokullarda, 3.301'i orta okul ve liselerde, 82 talebe ise Heybeliada Ruhban Okulu'nda eğitim görüyordu.

Pera Rum cemaat okulları, beşer kişiden oluşan üç okul yönetim kurulu tarafından idare ediliyordu. Kurullar, iki yılda bir, Rum cemaat üyelerinin yaptıkları seçimle görev başına gelmekteydi. Çalışmaları Patrikhane Eğitim Kurulu tarafından denetlenirdi. Seçilen kurullardan biri Zoğrafyon Erkek Lisesi ile erkek çocukların devam ettiği ilkokulları, ikincisi Merkez Kız Lisesi'ni, üçüncü kurul ise kız ilkokullarını denetlemekle yükümlüydü.

İstanbul'da ilk ve orta dereceli cemaat okulları ücretliydi. Ücretler, öğrenci velileri tarafından karşılanıyordu. Dar gelirli ailelere indirimli program uygulanırdı. Ayrıca okumaya istekli yoksul aile çocukları okul ücretinden muaf tutulurdu. Okul kayıtlarından, olağanüstü bağışlardan ve varlıklı cemaat üyelerinin yardım amacıyla bağışladıkları mülklerden elde edilen gelirler, cemaat okulları için başlıca gelir kaynaklarını oluşturuyordu. Cemaat okulları dışında, Pera'da bir hayli özel, ilk ve orta dereceli Rum okulu bulunmaktaydı.

1900-1901 öğrenim yılında, Ayios Konstandinos, Aynalıçeşme, Ayia Triyada, Minare ve Nane ilkokullarının yönetim kurulunda, başkan P. Skiliçis, veznedar L. Limarakis, sekreter H. Hristidis ve üyeler I. Stamelos ve V. Desiris hizmet vermekteydi. Zoğrafyon ve Fener Erkek Okulu'nda öğretmen olan S. T. Vrahamis aynı zamanda ilkokulların da müfettişiydi.

Patrikhane yayını olan *Kilise Geçeği*'nde yer verilen bilgilere göre (1923) İstanbul Başpiskoposluğu'na bağlı Rum okullarının istatistik cetveline göre, 1920-1921 öğretim yılında altı sınıflı Merkez Kız Okulu'nun ilkokul kısmında 410 öğrenci, Zapyon Kız Lisesi'nin altı sınıflı ilkokul kısmında 429 öğrenci ve Zoğrafyon Erkek Lisesi'nin altı sınıflı ilkokul kısmında 295 öğrenci ve 8 öğretmen bulunmaktaydı.

1927 öğrenim yılında Zoğrafyon'un ilkokul kısmında 250 öğrenci eğitim görmekteydi, ilkokul müdürü ise H. Dimitriyadis'ti. Yine Zoğrafyon'da Mason Locası 'Armonia'nın' (Uyum) girişimi ile gerçekleşen beş sınıflı gece okuluna, müdür Kambaluri'nin denetiminde 260 öğrenci devam etmekteydi.

1927'de erkek okullarını denetleyen Okul Yönetim Kurulu üyeleri Dr. A. Kukulis, avukat M. Terpandros, banker N. Ekincis, tüccar İ. Yordanidis, Dr. E. Velicanidis ve sigortacı N. Diyamandidis'ti.

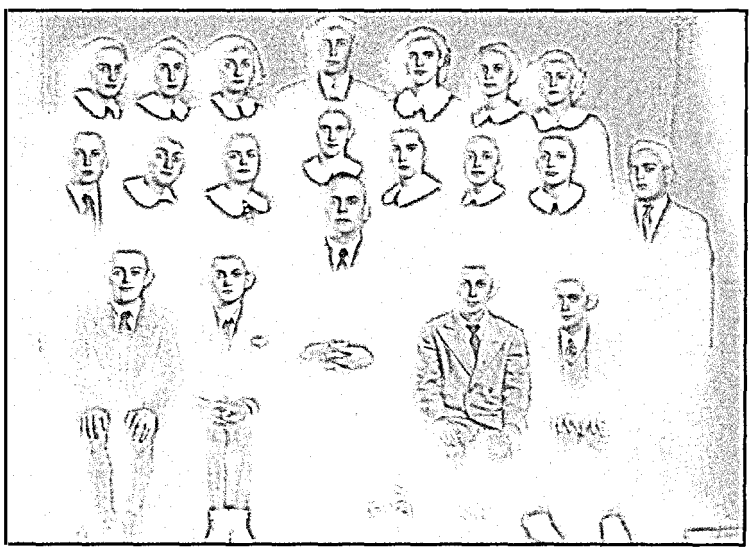
Aynı yıl kız okullarını denetleyen Okul Yönetim Kurulu üyeleri Dr. A. Kukulis, E. Velicanidis, A. Spanudis Dr. İ. Altıncıoğlu ve Dr. Kozadinos'tan oluşuyordu.

Ayios Konstantinos Semtinin Rum İlkokulları*

Pera Rum Cemaati'nin üçüncü ilkokulu (dört sınıflı Ağios Konstandinos Erkek İlkokulu) 1870'lerde Kalyoncukulluk Sokağı 176 numarada, aynı ismi taşıyan kilisenin avlusunda hizmet vermeye başlar. 1899-1900 eğitim yılında, okuluda 226 öğrenci bulunmaktaydı. Kilise avlusunda ayrıca kız öğrencilere eğitim veren dört sınıflı bir ilkokul da bulunmaktaydı. 1888'de kız ilkokulunun müdiresi bayan A. Panayotopulo'ydu. 1900'de ise okula devam eden kız öğrenci sayısı 197'ydi.

1920-1921 öğretim yılında, altı sınıflı erkek ilkokulunda 10 öğretmen ve 337 öğrenci vardı. Kız okulunda ise 14 öğretmen ve 356 öğrenci bulunmaktaydı.

1927'de müdür K. Kambaluris'in idaresinde beş sınıflı erkek okulunun öğrenci sayısı 194'tü. 1936'da müdür K. Fotinos idaresinde, okulda 350 öğrenci eğitim görüyordu. Ayios Konstantinos semtinde doğup, semtin ilkokulunda, K. Fotinos müdürlüğü döneminde 1949-1950 yıllarında eğitim gören Yorgo Karabiberis'in tanıklığına göre yakın mahallelerde oturan Rumların sayısı o kadar çoktu ki, küçük bir mesafede üç Rum ilkokulu bulunmaktaydı. Nane İlkokulu, Ayios Konstandinos ilkokulları ve Aynalıçeşme ilkokulları. Ayrıca Rum Katoliklerin çocuklarını eğiten "Odigitria İlkokulu" bulunuyordu. Ayios Kostantinos kız ve erkek ilkokullarında öğrenci sayısı, 1964'te sınırdışı edilen Yunanlılarla ilgili olaylardan sonra azalmaya başlamış ve 1989 Kasımında okul kapanmıştır.

Beyoğlu'nda 1891'de kurulan ve faaliyetini kapatıldığı 1975'e kadar sürdüren Aynalıçeşme Rum İlkokulu son sınıf öğrencileri okul müdürü ile birlikte. Oturanlardan sağdan birinci Yorgos Bozis, ikinci Apoyevmatini Gazetesi'nin Yönetmeni Mihalis Vasiliadis (1951).

Aynalıçeşme Kız Okulu

Sonraları karma bir okul olan ve İngiliz Elçiliği'nin arka tarafında, Ömer Hayyam Mahallesi'nde, Çekiç Sokağı 11 numarada bulunan dört sınıflı Aynalıçeşme Kız İlkokulu, 1891-1892 eğitim yılında hizmet vermeye başladı. Okulun 1899-1900 eğitim yılında 125 kız öğrencisi vardı. 1923'ten sonra okul karma tedrisata geçer. 1925-1926 yıllarında okulun 185 öğrencisi vardı. 1951-1952 yıllarında okula (149 erkek, 135 kız) 284 öğrencisi devam eder. 1964'te 10 öğretmen, 243 öğrenciye ders vermekteydi. 1971-1972 yıllarında okula devam eden

(*) Sakızağacı'ndan Dolapdere'ye kadar uzanan bölge; adını Ayios Konstantinos Kilisesi'nden almıştır.

öğrenci sayısı 32'si kız olmak üzere 67 idi. İ. Karidakis okulun son müdürüydü. Okul 1974-1975 eğitim yılında öğrenci yokluğu nedeniyle kapandı.

Ayia Triyada İlkokulları

19. yüzyıl sonlarında aynı ismi taşıyan kilisenin avlusunda, dört sınıflı Ayia Triyada Erkek İlkokulu eğitime başladı. Okulun 1899-1900 eğitim yılında 185 öğrencisi vardı. 1920-1921 eğitim yılında 7 öğretmen ve 292 öğrencinin devam ettiği okul beş sınıflıydı. 1927'de müdür D. Dimitriyadis'in yönetiminde 216 öğrenci okula devam etti. Aynı dönemde erkek ilkokulunun yanında, 9 öğretmenden 303 kız öğrencinin eğitim gördüğü, altı sınıflı kız okulu ile anaokulu bulunmaktaydı.

Ayia Triyada ilokullarının bulunduğu kilise avlusundaki binaların yanında, 24 Kasım 1908'de banker Evyenidis'in anısına ailesi tarafından bir yemekhane yapıldı. Burada yoksul öğrencilere ve dar gelirli emekçilere cüzi miktar karşılığında her gün öğle yemeği dağıtılıyordu. Bu çalışmanın organizyasyonunda gönüllü olarak çalışan bayanlar, E. Evyenidi, K. İlyasku, E. Psathi ve Naum'dan oluşuyordu.

Ayia Triyada Erkek İlkokulu'na ve yemekhaneye devam eden Peralı naif ressam Pavlis Moshakis'in anıları o dönemi çok iyi anlatmaktadır:

> "Ayia Triyada ilkokulunda çok iyi öğretmenlerimiz vardı. Hepsi de yurtseverdi. Okula gittiğim dönemde, eski Türkçe öğreniyorduk... Başımıza fes giyerdik... Müdürümüz D. Dimitriyadis, zayıf, kısa boylu, yüzünde çiçek hastalığı izleri taşıyan, talebelerin okuma-yazma konusuna çok titiz ve meraklı, bir eğitim işçisi, çalışkan, gerçek bir öğretmendi. O zamanlar derslerini çalışmayan talebelerin avuçlarına değnekle vurma cezası sıradan sayılırdı. Papadopulos adında Çengelköylü bir öğretmenimiz de vardı. Uzun boylu, çok iyi bir matematikçiydi. Bütün öğretmenler redingot, sert yaka ve yelek giyerdi. Atanasiyadis isminde yaşlı bir öğretmenimiz ve daha modern olan Fotiyadis öğretmen de derslere katılırdı. Okulun hademesi Lazaridis ders sonlarında tenefüs habercisi olarak kocaman zili çalardı. Bütün sınıf kilisenin bahçesinde oynamaya çıkar, bazen arka tarafta bulunan Zapyon Kız Lisesi'nin bahçesine gider, zengin kızlara taş atardık... Daha sonra Hüsnü Tabiyat lokantasına dönüştürülen Evyenidis yemekhanesinin girişi kilise avlusundandı. Camlı bir döner kapıyı iterek yemekhaneye girilirdi. Zavallı kapı bizden neler çekti. Üstüne asılıp değirmen gibi hızla döndürürdük... Yemekhanenin temizliğini ve zenginliği hâlâ gözümün önünde. Mutfak eşyaları kalaylı bakırdandı. Mermer masalar temizlikten pırıl pırıl parlardı. Yemek salonu kaloriferle ısıtılır ve etrafı hoş bir sıcaklık sarardı. Masalarda yoksul okul çocukları oturup yemeklerini yerdi. Yoksul yaşlılar, ellerinde sefertasla yemek almaya gelirdi. Yemekhanede gönüllü çalışan bayanlar İstanbul'un aristokrat ailelerindendi. Kasada beyaz saçlı, güleryüzlü, yaşlı bir bayan otururdu. Ondan delikli jeton alabilmek için beş kuruş öderdik. Jetonu turnikenin önünde oturan başka bir bayana vererek yemekhaneye girerdik. Öğlen tenefüssünde, azgın atlar gibi içeri dalıp, kasada oturan yaşlı bayanın üzerine üşüşürdük. Kasa tekerlekli idi. Jetonu almak için birbirimizi itelerken kasayı da yerinden oynatırdık. Bayan bizi severdi, hiç kızmazdı. Özellikle nohut ve fasulye çorbalarının tadını hâlâ unutamam. Bembeyaz bluz giymiş bayanlar, kıpkırmızı salçalı sıcak yemekleri, büyük porselen tabaklarda servis ederlerdi... Yemekhanenin hangi döneme kadar çalıştığını bilmiyorum, belki de iki-üç okul dönemi devam etti, sonrada kapandı..."

Minare Erkek Okulu

Pera Rum cemaatinin ilk hizmete sunduğu erkek ilkokullarından olan dört sınıflı Minare İlkokulu, adını Kule veya Chancelleries olarak bilinen Minare Sokağı'ndan aldı.

Minare Erkek İlkokulu 1930'ların sonlarına kadar Tünel ve Asmalımescit arasındaki bölgede oturan Rum çocuklarına hizmet veriyordu. 1899-1900 eğitim döneminde okulun 134 öğrencisi vardı. 1920-1921 karma okul statüsünde olan ilkokulda, 3 öğretmen, 88 erkek, 42 kız öğrenciye ders vermekteydi. 1927'de müdür Y. Petropuliyadis denetiminde 96 öğrenci okulda eğitim görmekteydi. 1930'lu yılların sonunda okul kapandı.

Nane Okulu

Altı sınıflı Nane ilkokulu, Pera Rum cemaatinin en kalabalık ilkokullarındandı. Okul binası Parmakkapı, Nane Sokağı 20 numarada bulunuyordu.

1921-1922 eğitim döneminde okulda 10 öğretmen ve 264 öğrenci bulunuyordu. 1951-1952 döneminde öğrenci sayısı 129'du. 1961-1962 yıllarında müdür S. Emanuilidis'in denetiminde 9 öğretmen ve 84 öğrenci bulunuyordu. 1971-1972 yıllarında ise okula 37 öğrenci devam etmekteydi. Aynı yılın sonunda okul kapandı.

Beş Sınıflı Erkekler Okulu

Beş Sınıflı Erkek Okulu, 1900'ların başında Pangaltı'da eğitime açıldı. 1920-1921 eğitim döneminde okulun 10 öğretmeni ve 170 öğrencisi vardı. Okul 1923'te kapandı.

Özel Nikolaos D. Melas Rum Fransız Okulu

Nikolaos D. Melas Rum Fransız özel okulları, Pera'da yaşayan Rum cemaatinin erkek ve kız çocukları için iyi eğitim sağlayan özel okullardan biriydi.

Okul binaları Kalyoncukulluk, Serkiz Sokağı 57-59 numarada 1884 Eylülünde eğitim vermeye başladı. Okulun hazırlık, ilkokul, rüştiye ve ortaokul bölümlerinde iki ticaret sınıfı bulunuyordu. Genel ders programı, İstanbul başpiskoposluk resmi ders programımına uygun olarak hazırlanıyordu. Fransızca dersleri Fransız okullarının ders programlarına göre yapılıyordu. Erkek okulunun üst sınıflarında Türkçe dersi de okutuluyordu. Mezunların kariyer sahibi olabilmesi için Türkçe konuşmak ve yazmak zorunluydu. Okulun kurucusu Nikolaos Melas'ın ölümünden sonra, okulun denetimini eşi Ekaterini N. Melas üstlendi.

1884'te kurulan Özel Melas Rum Fransız Okulu'nun kurucusu Nikolaos D. Melas.

Kız okulu kısmında İngilizce, Almanca, muhassebe, diplografi, piyano ve keman dersleri seçmeli olarak ve özel ücrete tabiydi. Kılıç Sokağı 13 numarada okulun yatılı bölümü bulunuyordu. Ayrıca isteyen talebelerin derslerini okulda çalışıp, geç saatte evlerine dönme olanağı sağlanıyordu. Aynı ailenin eğitim gören ikiden fazla çocuğuna,

okul özel indirim uygulamaktaydı. 1920-1921 eğitim döneminde N. Melas Özel Okulu'na 54 erkek ve 26 kız öğrenci devam etmekteydi.

Özel Hristodulos Kaloteos Lisesi

Hristodulos Kaloteos Özel Rum Erkek Lisesi 1869'da Pera'da eğitim vermeye başladı. Dört sınıflı olan ortaokul aynı zamanda yatılıydı. Klasik derslerin dışında, öğrencilere ticaret hukuku, ticaret tarihi, ticaret coğrafyası ve diplografi dersleri veriliyordu.

Özel Konstandinos Statiropulos Lisesi

Özel Konstandinos Statiropulos Lisesi, 19. yüzyıl ortalarında, önce Galata'da, daha sonra Pera'da eğitim vermeye başlar. Okul Rum Ortodoks talebelerin yanısıra değişik mezheplerden de öğrenciler kabul etmekteydi. 1870'li yıllarda, dört sınıflı okulda 6 öğretmen 20 öğrenciyi eğitmekteydi. Öğrenciler klasik derslerin dışında, ticaret hukuku, muhassebe, kaligrafi derslerini, Rumca, Fransızca ve Türkçe olarak okumaktaydı.

Özel D. Petalidis Lisesi

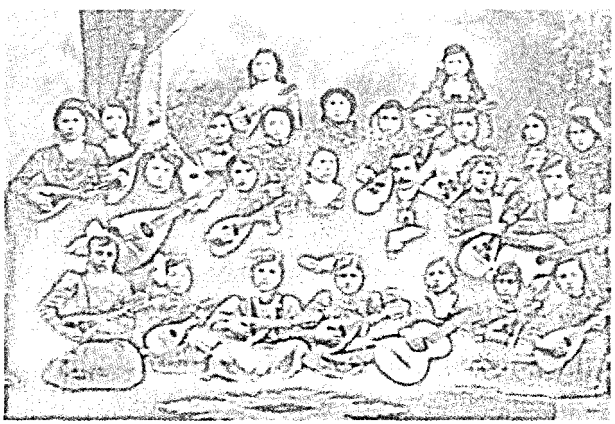
Özel Petalidis Lisesi, 1870'lerde Pera'da eğitime açıldı. Okul dört sınıflı ve 30 öğrenciliydi. Ayrıca yatılı veya tam gün okulda eğitim gören öğrenci kabul ediyordu.

N. Frida Özel Rum Fransız Lisesi

1870'de Pera'da eğitim veren bir diğer özel okul Rum Fransız Lisesi N. Frida'nın okuluydu.

Sofiya Therinu Özel Rum Fransız Kız Okulu

Sofiya Therinu Özel Rum Fransız Kız Okulu, 1865'te Pera'da açıldı. Okul müdürü aynı zamanda okulun sahibiydi. 85 öğrencisi vardı, öğrencilerden 52'si okulun Rumca eğitim kısmına, diğerleri ise iki ayrı sınıf birlikte ders yapılan bölüme devam ediyordu. Okul yatılı talebe de kabul etmekteydi. Klasik derslerin dışında, öğrenciler, Fransızca, İngilizce, piyano, dans ve nakış dersleri almaktaydı.

1900'de kurulan bir mandolin grubu.

İ. Basmacidis Özel Rum Okulu

İ. Basmacidis Özel Rum Okulu, 1877'de kuruldu. Altı sınıflı ilkokul ve dört sınıflı ortaokuldan oluşmaktaydı. Öğrenciler Rumcanın yanısıra Fransızca ve Türkçe eğitim görmekteydi. Seçmeli olarak İngilizce ve Almanca dersleri de bulunuyordu. Okulda 100 öğrenciyi 12 öğret-

men eğitmekteydi. 1888'de okulun denetleme kurulunu oluşturanlar Pera'nın saygın ailelerine mensup K. İliyaskos, Z. Zisis, N. Sulidis, K. Petridis, İ. Andoniyadis ve L. Radoviç'di.

Petros Mumcu Özel İlkokulu

Petros Mumcu Özel Erkek İlkokulu yoksul Rum mahallelerindeki çocukları kendi mezheplerine çekmek amacıyla Katolik papazların kurdukları "unionist" okullara, fakir Rum çocuklarının devam etmesini engellemek amacıyla, Pera cemaatinin mali desteği ile kurucusu öğretmen Petros Mumcu tarafından eğitime açıldı. Okul dört sınıflıydı. Pera'da, Yenişehir semtindeki Papaz Köprü Mahallesi'nde, 1923'e kadar çalışmasını sürdürdü. 1920-1921 eğitim döneminde okulda 5 öğretmen 94 öğrenciye eğitim vermekteydi.

İstanbul'da yayınlanan Rum gazetelerindeki yazılarıyla tanıdığımız gazeteci Stefanos Papadopulos *İstanbul'dan Hatıralar* adlı kitabında (1978) Yenişehir semtindeki bu ilkokulun açılmasını zorunlu kılan nedenleri şöyle anlatır: "... Katolik propagandasının boyutları, Rum halkını kendi mezheplerine çekmek için Papazköprü'de Katolik papaz okulu açma noktasına vardı. Bu bölgede yoksul Rumlar oturuyordu... Anımsadığım kadarıyla Katolik okul müdürü, Kyklades'in Naksos Adası'ndan Pere Andre'ydi. Okul "unionistler" yetiştirmek amacı ile kurulmuştu. Pera Rum cemaati bunu tepkiyle karşıladı ve öğretmen Petros Mumcu okulu kurdu... Giderek talebeler Katolik okulun camlarını taşlamaya başladı. Bir süre sonra Katolik okulu kapandı.

Elikon Özel Kız Okulu

Efterpi Santorineu'nun kurduğu Özel Rum Fransız Kız Okulu, Sakızağacı Sokağı 24 numarada bulunuyordu. 1923'te "Elikon"un anaokulu ve altı sınıflı ilkokulu faaliyetlerini sürdürmekteydi. Okul tüzüğüne göre (1903) talebelerin okuduğu dersler tarih, coğrafya, fransızca, kaligrafi, resim, müzik, jimnastik, elişi, biçki dersleriydi. Üç sınıflı kız sanat bölümünde görülen dersler ise ev ekonomisi, sağlık bilgisi, biçki-dikiş, nakış, örgü, çamaşır ve giysi onarımı, ütü, aşçılık, pedagoji, muhasebe, hal ve gidiş kurallarıydı.

Simbniya (Uyum) Rum Katolik Okulu

Rum Katolik okulu "Simbniya", Tarlabaşı Sokağı 166 numarada bulunuyordu, okul müdürü Nikolaos Sargopulos'tu. Okul hayırsever derneği "Simbniya" tarafından kurulmuştu.

19. yüzyıl son çeyreğinde Pera'da altı sınıflı üç katolik erkek okulu ile iki kız okulu eğitim vermekteydi (*Annuaire Oriental du Commerce*, 1884). Bu okullara özellikle Katolik olan 500'den fazla öğrenci devam ediyordu. Okutulan dersler Rumca, Türkçe ve İtalyanca dillerindeydi. Okullardan biri Pera'da Ağa Camii Sokağı 7 numarada, ikincisi Galata'da Saint-Pierre Kilisesi'nin yanındaki Kule Sokağı'nda, üçüncüsü ise Pangaltı Saint-Esprit Kilisesi yanında bulunuyordu.

Kız okullarına gelince; birincisi Büyük Hendek Sokağı 125 numarada, müdire Maria Sikelyanos tarafından yönetiliyordu, ikincisi Pera Mektep Sokağı 3 numarada Atina Yatropulu'nun idaresinde Katolik kızlara eğitim vermekteydi.

Orta ve Lise Eğitimi Veren Rum Okulları

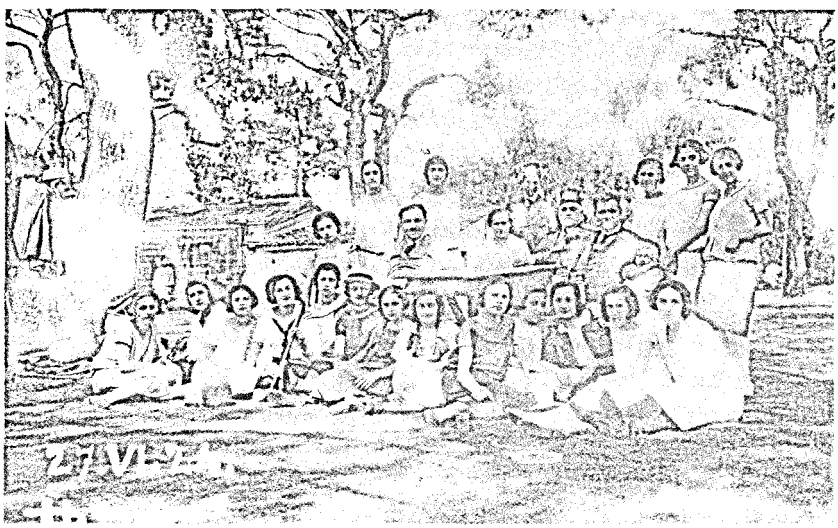
Merkez Rum Kız Okulu

Pera'daki Rum cemaatinin kızların eğitimi için kurduğu birinci ilkokul, Parthenagogion Ton Aporron Korasion (Yoksul Kızlar Okulu) adıyla ve Panayia Kilisesi'nden iki mütevelli üye Spandonidis ve Paleologos'un girişimiyle 1849'da eğitim vermeye başladı. Ağa Camii civarında ahşap bir evde bulunan okulun ilk müdiresi Kalyopi Perifanakis'ti. Okul, 100 kız öğrenciyle 1849-1850 eğitim döneminde tedrisata başladı. Ertesi yıl, 1851'de, mütevelli üyesi Spandonidis sahip olduğu bir arsayı okul binasının inşası için bağışladı. Yeni okulların sayısı hızla artan Peralı kız talebeler için "yetersiz" kalır. Daha sonraları, okul binasının kuzeyinde bulunan bir arsa satın alındı ve 1856'da yeni bir bölümün inşasına başlandı. Okul yapımı 1862'de tamamlandı.

Rus çarı Nikolaos'un 2.000 rublelik yıllık sübvansiyonu, okulun en önemli gelir kaynağını oluşturuyordu. Sübvansiyon bir süre sonra yarıya indirildi. 1877'den başlayarak Pera Merkez Cemaat Kurulu, okula her yıl ödenen 150 liralık bir gelir sağladı. Okul kurulu ise, piyango biletlerinden, satılan el işi çalışmalarından, özel bağışlardan, sabit sermaye rantlarından ve mülk gelirlerinden oluşan bütçenin küçük bir kısmını okulun masraflarını karşılamaya ayırırdı.

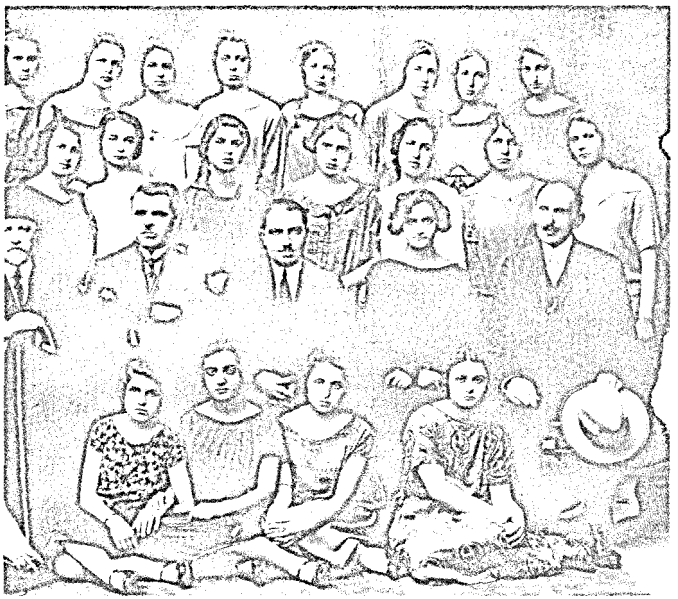
1862'de Evangelismos Yortusu'ndan sonra okulda yapılan ödül dağıtım töreni sırasında günün konuşmasını yapan Osmanlı Tıp Okulu'nun profesörlerinden Spiridon Mavrogenis Paşa, okulda verilen eğitimin "etik ve ahlâklı" anneler yetiştirmeyi hedeflediğini vurgulamıştır. O yıllarda okulda eğitim gören kız öğrenci sayısı 500'ü bulmaktaydı. Talebeler İstanbul'un değişik semtlerinden ve çevre köylerinden gelmekteydi. Yoksul Kızlar Okulu'nun amblemi Ergani Athena* motifini taşıyordu.

1864'te okul müdürlüğüne Eleni Kaloğeras getirildi. Okulun ismi Kendrikon Parthenagogion Ton Aporron Korasion'a (Yoksul Kızların Merkez Okulu) dönüştürülür ve ortaokul sınıfları eklenir. Süreç içinde, okul kurulunun başkanı olan Banker Pavlos Stefanovik, okula büyük bir para bağışında ve ayrıca öğrencilerin nakış dersi için gerekli olan kumaş bağışında bulundu.

1849'da öğretime başlayan Merkez Rum Kız Okulu'nun 1924 mezunları bir piknikte.

(*) Tanrıça Athena'nın çalmayı özendiren lâkaplarından biri.

Merkez Rum Kız Okulu'nun 1924 mezunları okulun müdürü ve öğretmenleriyle birlikte.

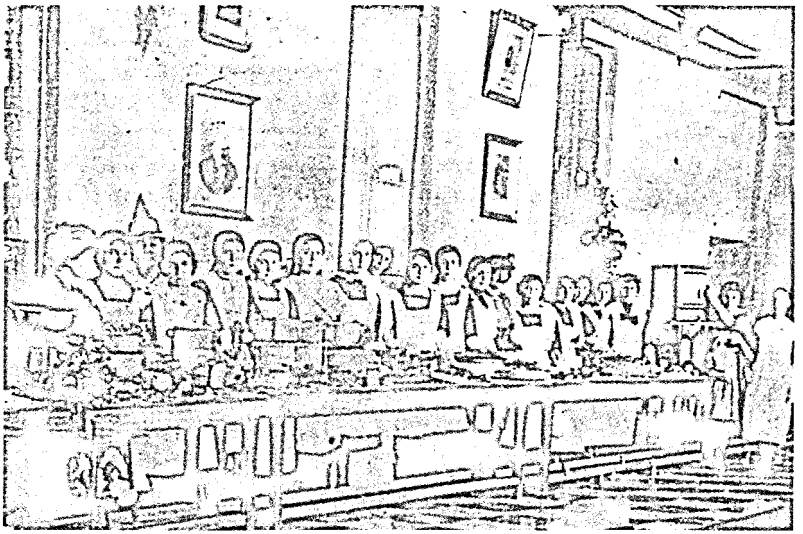
Patrikhane'nin yayınlarından *Kilise Gerçeği'nde* (1883) çıkan bir yazıya göre, Yoksul Kızların Merkez Okulu'nda o yıl 600 öğrencinin eğitim gördüğü, okula, Çar ailesinin dışında banker Nikolaos Zarifis, Stefanos Mavrokordatos, Stefanos Zafiropulos, Zanis Stefanovik'in bağışlar yaptığı, banker Zoğrafos Efendi'nin eşi Domna Hristakis'in nakış çalışmaları için kumaş bağışı yaptığı ve okuldaki gönüllü yardımsever bayanlar komisyonunun katkılarıyla 135 lira ek bağış toplandığı bilinmektedir.

1883'te İstanbul'da yayınlanan *Neologos* gazetesinde, kız öğrenci sayısının hızla artması sonucu yeni bir okul binasına ihtiyacın kaçınılmaz olduğunu, bu nedenle 1.500 Osmanlı lirası değerinde bir arazinin satın alındığını, inşaat için gerekli finansmanın 800 liralık bölümünün okul kasasından karşılandığını, geri kalan meblağın ise banker N. Zarifis ve diğer saygın Rumların bağışlarıyla ile tamamlandığını okumaktayız.

1891'de okul artan öğrenci sayısını karşılamaktan uzaktı. Banker Zarifis'in eşi Eleni Zarifis, okula yardım amacıyla okulun bitişiğinde bulunan 2.532 arşınlık (1.620 metre) arsayı yeni binanın yapımı için bağışladı. Stefanos Zafiropulos, binanın inşası için 6.000 Osmanlı lirası bağışladı. Arzusu, yeni okul binasının girişine yerleştirilecek levhada "Pera Rum Cemaat Kız Okulu, Stefanos Zafiropulos ve Eleni Zarifis kardeşlerin bağışlarıyla yapıldı" yazısının bulunmasıydı. Binanın projesi mimar Mavrogordatos tarafından çizilmişti (1893). Okulun açılış törenine Patrik 5. Konstantinos, Osmanlı maarif nazırı, Yunanistan ve Rusya büyükelçileri ve Peralı birçok saygın kişi katılmıştır. Eleni Kalogeras okul müdürlüğü görevini 1909'daki vefatına kadar 45 yıl boyunca sürdürdü.

1895 yılında okul 11 sınıflı liseye dönüştü. 24 bayan öğretmen, öğrencilere eğitim vermeyi sürdürür. Okul yönetmeliğine göre, liseden mezun talebeler, diplomalarında "ilkokul sınıflarına eğitim verme hakkı"na sahip oldukları ibaresi bulunduğundan, ilkokulun alt sınıflarına ders verebilirdi.

Eski okul binasının bulunduğu Pembe Çıkmazı'ndaki bina ve Telgraf Sokağı'ndaki okul şubesinin binası bu arada restore edilerek, okula kâr sağlayan 12 daireye dönüştürülür. 1894 yılında Eleni Zarifis ve Stefanos Zafiropulos, İstanbul Rıhtımlar Şirketi'nin 300 tahvilini okula gelir amacıyla bağışladı.

Merkez Rum Kız Okulu, "Ev İdaresi" bölümü mezunlarının yemek dersi sınavı. (Kaynak: *Ap'ola Dergisi*, 10 Mayıs 1914.)

Okul 1902'de, Eleni Zarifis'in başkanlığında Rum cemaatinin ulusal kurumlarından biri olur. Okul, 5 kişilik yönetim kurulu tarafından idare ediliyordu. Bağımsız ve özyönetim şekliyle Patrikhane'nin eğitim kuruluna bağlılığını sürdürdü. Okuldaki eğitim programı, Yunan Eğitim Bakanlığı tarafından da tanınmaktaydı.

Pera Cemaat Okul Kurulu, 1906-1907 eğitim yılında, Daimi Karma Komisyonu'na yazılı bir başvuruyla, Pera Rum Cemaat Merkez Kız Okulu'nun Gimnasium'a dönüştürülmesi talebinde bulunur. 1907 tüzüğünde Pera Rum Cemaat Merkez Kız Okulu'nun iki sınıflı anaokulu ve dokuz sınıflı ortaokuldan oluştuğu kabul edilir. Okutulan dersler, Rumca, Fransızca, din, kompozisyon, matematik, felsefe, pedagoji, tarih, coğrafya, fizik, resim ve elişidir. Okul, cemaat kızlarının Ortodoksluğa ve Rumluğa yaraşır nitelikte genel ve pedagoji eğitimi görmesini amaçlamaktaydı.

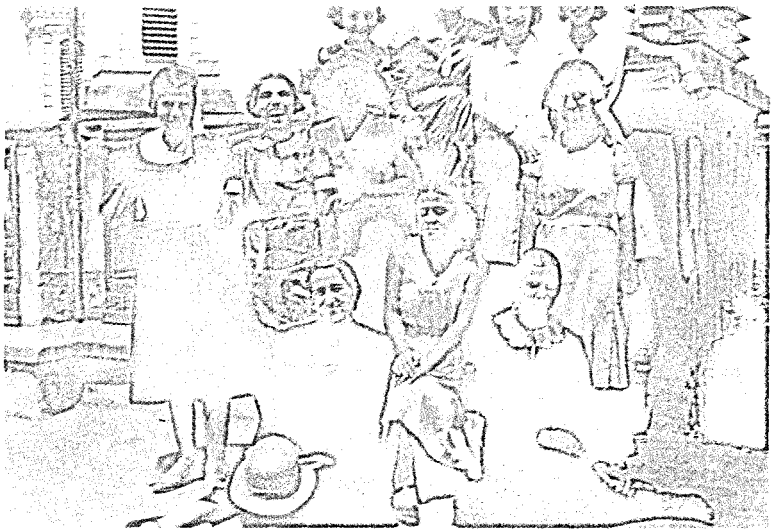
1909-1910 eğitim yılında, okulun 842 öğrencisi vardı. Aynı dönemde okuldaki 60 yoksul kız öğrenci, Ayia Triyada Evyenidiyo Yemekhanesi'nde öğle yemeği yemekteydi.

1910'da Banker Zarifis Ailesi'nin yaptığı 5.000 liralık bağış sayesinde, okulda ev ekonomi bilgisi bölümünün açılmasına karar verilir. Yeni bölüme, altı sınıflı ilkokulun talebeleri de devam etme hakkı kazanır.

Eleni Kalogeras'ın müdürlüğünden sonra, 1909-1912 arasında Smarayda Hacıdayı üç yıl okula müdire olarak hizmet verir. Onu, Arsakiyon öğretmen okulu mezunu (1885), Fransızca ve Almanca dillerine vâkıf Aspasiya Skordelis izler. Dönemi için aydın bir pedagog ve geniş ufuklu bir düşünce yapısına sahip olan müdire A. Skordelis, kadınların eğitimi ve özgürlüğüne ilişkin düşüncelerini alenen açıklamaktan kaçınmaz.

"Kadın, ulusun yarısını oluşturduğu gibi, ilerlerme ve mutluluğun temellerini elinde tutmaktadır" görüşünü savunur.

Atina'daki İlköğretim Müfettişliği Merkez Kurulu'na, Atina'daki Öğretmenler Derneği'nin 1912'de gönderdiği memorandumdan etkilenen A. Skordelis, "Pera Rum Cemaat Merkez Kız Okulu"nun talebelere "insani, ulusal ve pozitif eğitim" verme gerekliliği görüşünü savunur. Bu nedenle okul müfredatına İstanbul'daki diğer okul programlarında yer almayan dersler ekler.

Merkez Rum Kız Okulu öğrencileri, öğretmenleriyle birlikte okulun terasında (1940'lı yıllar.)

1913'te okul salonunda yapılan yıl sonu töreninde müdire, yıllık değerlendirme raporunda 1912-1913 eğitim yılında okulda eğitim gören 847 öğrenciden 200'ünün parasız eğitim gördüğünü belirtir. O yıl anaokulunda 45 öğrenci, ilkokulda 581 öğrenci, dört sınıflı ortaokulda 151 öğrenci eğitim görmekteydi. 70 öğrencinin ailevi nedenlerle yarıyıl döneminde okulu terk ettiği belirtilmiştir. A. Skordelis, toplantıda bulunan seçkin cemaat üyelerine, ilkokula devam eden öğrencilerin yoğunluğu nedeniyle dersane sayısının yetmediğini, bu nedenle okulun yeni dersanelere ihtiyacı olduğunu ve anaokulu bölümünün iptal edilmesini önerir. Bunun yanı sıra, salonda bulunan cemaat ileri gelenlerinden, çalışan kadınların çocukları için cemaat kreşleri ve anaokulları açılmasına yardımcı olmalarını ister. Bu talep, dönemi için öncü bir yaklaşım sayılır.

Yıllık değerlendirme raporunun bir başka noktasında ders programına hijyen ve muhasebe derslerinin eklendiğini, ayrıca gelecek eğitim yılında bazı derslerin slayt eşliğinde sunulacağını, vücudun ruh ile bir bütün olarak gelişmesi için jimnastik dersine ağırlık verileceğini, bunun yanı sıra Yunan folklor danslarının öğrenimine de başlanacağını belirtir.

Aynı raporda A. Skordelis, kızların hümanist ve kadının toplum içindeki doğal fonksiyonlarından sayılan anne, eş ve ev kadını olma özellikleri doğrultusunda eğitilmesi gerekliliğini savunur. Çalışmak zorunda olan okul mezunlarının değişik meslek dallarındaki eğitimi için, yeni okul yılında "Ev İdaresi" bölümünün de faaliyete başlayacağını açıklar. Bu bölümde, ilkokulu bitiren talebeler iki yıllık bir eğitimden geçmek zorundaydılar. Ayrıca yüksek sınıflardan isteyen talebeler de Ev İdaresi bölümü derslerine katılabilecekti. Bölüm mezunları pratik derslerde öğretmenlik yapabilecek, özel ders verebilecek, klinikte müdür, hayır derneklerinde muhasebeci, veznedar, terzi, nakışçı, aşçı olabileceklerdi.

İstanbul'da Rumca yayınlanan *Müzik* dergisinin Mayıs (1913) sayısı, müdire A. Skordelis'in yönettiği Merkez Rum Okulu'nda yoksul çocukların yemekhane masraflarına yardım için düzenlenen şenlikte, İstanbul kız okullarında ilk kez Yunan halk oyunları ve şarkılarının sunulduğu belirtilir. 1913 Aralık ayında, eğitime başlayan Ev İdaresi bölümü, okulda bir tiyatro temsili düzenleyerek antik bir trajedi, halk oyunları ve şarkılar sunar.

İstanbul'da Rumca yayınlanan haftalık aile dergisi *Ap'ola*'da (Mayıs 1914), Ev İdaresi bölü-

mü talebelerinin sene sonu sınavında, davetli bulunan kilise ve Pera cemaati ileri gelenlerine sundukları çalışmalar belirtilir:

> "Pazar günü, Merkez Kız Okulu'nda 'Ev İdaresi' bölümünün sınavları yapıldı. Salonda Patrik temsilcisi İznik Mitropoliti Vasilios, Rum cemaat kurulu üyeleri, eğitimciler, aile büyükleri ve basın mensupları bulunuyordu. Öğrenciler okul üniformaları ile yıl boyu eğitildikleri pratik derslerin uygulamasında bulundular. Bilindiği gibi eğitildikleri dersler, Aşçılık, Dikiş, Nakış, Çocuk Bakımı, Giysi ve Kumaş Onarımı dersleriydi. Davetliler yapılan çalışmaları büyük bir ilgi ile izleyip öğrencilerin yeteneklerine hayran kaldılar. Öğrenciler, yemek ve tatlı pişirdiler, kumaş biçip elbise diktiler, sargı bezleri hazırlayıp ilkyardım bilgilerini tatbik ettiler ve bilimsel açıdan çocuk bakımında kendilerini kanıtladılar."

Merkez Rum Kız Okulu öğrencilerinden birinin üzerine okulun iki dilli kaşesinin vurulduğu fotoğrafı.

Ev İdaresi bölümünün amacı, çalışacak kızlara hem bilimsel meslek eğitimi vermek, hem de bu bölüme devam eden talebelerin, ev idaresi bilgisi için gerekli eğitimi en iyi şekli ile öğretmektir.

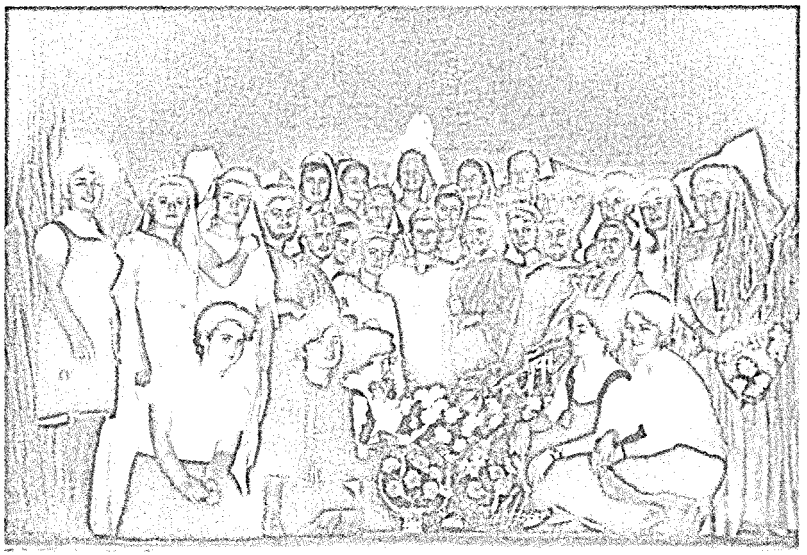
Yine *Müzik* dergisinin Ocak 1914 sayısında, okul müdiresi A. Skordelis, tercihli olarak bütün Rum ilk ve ortaokul öğrencilerinin Merkez Kız Okulu'ndaki mandolin derslerine katılabileceğini duyurur. Derginin yorumuna göre, "Müdirenin yenilikçi görüşleri sayesinde, erotizme yatkın bu müzik aletinin, şarkının yerini almaya niyetli..." olduğu belirtilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1917'de, Osmanlı hükümeti Yunan uyrukluların okul müdürlüğü görevinde bulunmalarını yasaklar, A. Skordelis görevinden uzaklaştırılır. 1918'de, savaş bitiminde görevine döner. Savaşın sonunda Yunan destroyeri Averof Boğaziçi'ne demir atınca, okul, öğrencilerin hazırladığı Yunan bayraklarıyla donatılır. Türk polisi, A. Skordelis'i Türk karşıtı faaliyetlerinden dolayı tutuklamak için okula gider. Müdire kılık değiştirerek kaçmayı başarıp Galata limanında demir atan bir Yunan gemisine sığınır. Türk makamları okulu bir yıllık bir süre için kapatmaya karar verir. Yabancı elçiliklerin girişimiyle ceza üç aya indirilir. Bir süre sonra hükümet okula el koyar. A. Skordelis, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yetim kalan çocukları barındıran imarethanede çalışır. Merkez Kız Okulu açıldığında görevine döner ve 1923'e kadar çalışır, sonra Atina'ya giderek Arsakio Kız Lisesi'nde çalışmayı sürdürür.

Merkez Rum Kız Okulu'nda 1923'ten sonra Tomas Naçinas müdür olarak göreve başlar. Türkçe bilmediği için Maarif Vekâleti tarafından belli sürelerle görevden uzaklaştırılır.

T. Naçinas 1946'da, Maarif Vekâleti'nden okulun lise statüsüne geçmesi için üç yeni sınıfın eklenmesi talebinde bulunur. Lise izni 1952-1953 eğitim yılında uygulanmak üzere verilir.

1935 eğitim yılında okula, Dimitrios Manos adında aydın bir edebiyatçı Maarif Vekâleti tarafından tayin edilir. Okuttuğu dersler, Eski Yunanca, Yunan edebiyatı, mantık ve felsefedir.

Merkez Rum Kız Okulu'nun 1962 mezunları o yıl sahneledikleri Prometheus trajedisinden sonra öğretmenleri ve arkadaşlarıyla.

D. Manos'un girişimi sonucu 1948'de aynı binada İstanbul'daki Rum ilkokulları için öğretmen yetiştirecek ve mevcut öğretmenlere tamamlayıcı eğitim verecek, tek sınıflı bir öğretmen okulu kurulur.

Bu çalışmanın yanı sıra D. Manos'un aralıksız çabaları sonucu 1948'de çağdaş Avrupa standartlarına uygun bir anaokulun açılmasına karar verilir. 1953'ten 1957'ye kadar faaliyetlerini sürdürdüren anaokulu, binanın yetersizliği nedeniyle kapanır.

T. Naçinas, 35 yıllık müdürlük görevini tamamlayıp emekliye ayrılır. Yerine gelen Eleni Hacopulu-Sarafoğlu, 1965'e kadar öğretmenliği yanı sıra müdürlük görevini sürdürür.

1965'te fizik öğretmeni Aleksandra Lambrinu müdürlüğe getirilir. Zaman zaman Kıbrıs olayları nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın Rum okullarına uyguladığı baskılara rağmen A. Lambrinu 24 yıl boyunca okulu yönetmeyi başarır, 1989'da sağlık sorunları nedeniyle istifa eder, okulun son müdürü olur. 1990'li yıllarda okul kapanır.

Merkez Rum Kız Lisesi'nin Müdürler Listesi

1844-1851	Kalyopi Perifanaki
1851-1853	Polikseni Kizikinu
1853-1856	Kalyopi Perifanaki
1856-1858	Aspasia Delinardu
1858-1860	Teodora Psara
1860-1864	Kalyopi Perifanaki
1864-1909	Eleni Kaloyera
1909-0912	Smarağda Hacıdayı
1912-1923	Aspasia Skordeli
1923-1925	Tomas Naçinas
1925-1928	D. Ksantopulos
1928-1929	M. Anastasiadis
1929-1959	Tomas Naçinas
1959-1965	Eleni Hacopulu-Sarafoğlu
1965-1989	Aleksandra Lambrinu

Merkez Rum Kız Okulu'nda eğitim veren öğretmenler şöyledir: Evdoksia Petroğlu, Despina Kaloyeraki, İoannis Basmacidis, Elli Dimitriyadi, Fedra Neftici, Dimitrios Manos, Smarayda Kaliarhu, Evyenia Konstandinidi, Meri Toidu, Kasandra Teodoridu, Frini Konstandinidu-Hristidu, Semi Papateodoru, Elli Çamu, Elli Dervişoğlu, Haralambos Papaharalambu, Eftihia Lolaki-Karkala, Viktoria Evangelidi-Papaluka, Melanie Tujeri, Katherine Fleuri, Kalyopi Hristidi,Tatiana Grigoriyadu, Lazar, Hristos Naum, Panayotis Çakiris, Marika Klimentidi, A. Koçoğlu, Dimitrios Pandelaras, Petros Çiçopulos, Timoteos Pazaridis, Magda Teofanidu-Aleksandridu, Keti Kanci, Meri Vasiliyadu, Evangelia Milla, Niki Diktabani, Vera Emanuilidu, Aliki Mayidu, Athanasia Verği, Meri Petra, Pavlos Marinakis, Vasiliki Xacızisi, Stilyani Yangoğlu, Angeliki Siyozu, Yorgos Çovolas, Yorgos Lolos, Haralambos Hristoforidis, Atina Arseniu, İvoni Asimakidi, Eleni Kamili, Lukia Çarkatoğlu, Eleni Karakaşoğlu, Evsevia Kefala.

Müzikseverler Derneği Yunan Yüksek Kız Okulu (Pallas)

Özel Yüksek Kız Okulu (Pallas) 1874'te Kabristan semtinde (Mnimatakya), sonraları Pera Palas Oteli'nin inşa edildiği yerde eğitim vermeye başladı. Okul 1882'de Misk Sokağı 84/1 ile Büyükyol'un köşebaşında, kendi binasına taşındı. Pallas kapanınca bina saray mimarı Sarkis Balyan'ın konağına dönüştü.

Özel Yüksek Kız Okulu, anaokulu, dört sınıflı ilkokul, beş sınıflı orta okul ve öğretmen okulu bölümlerinden oluşmaktaydı. Anaokulu, üç ile altı yaş arasındaki çocukları kabul ediyordu, ilkokulun ayrıca yatılı bölümü de bulunuyordu.

Eğitim programında, Rumca, din bilgisi, tarih, matematik, coğrafya, fizik, Fransızca, kaligrafi, resim, müzik, beden eğitimi, el sanatları ve dikiş derslerinin verildiği görülmekte. 1874'ten başlayarak ev ekonomisi ile ilgili dersler de programa alınmıştır. Ortaokul beşinci sınıfta verilen ek dersler: pedagoji, yuva okulu bilimi, ev idaresi ve dans dersleriydi. Ayrıca tercihli ve ek ücretli olarak öğrencilere Almanca, İngilizce, Türkçe, Ermenice, resim ve piyano derseri veriliyordu. Pallas okulunun ilk müdiresi Zafiro Spetçiyotis'di. Onu 1832 İstanbul doğumlu, Yunan, Fransız ve Alman filolojisi tahsili görmüş olan Sapfo Leondias izledi. S. Leondias 1854-1858 yıllarında Samos Adası'ndaki Kız Okulu'nda, 1859'da İzmir'deki Aroni Kız Okulu'nda ve 1863'te İzmir Ayia Fotini Kız Okulu'nda müdirelik görevlerinde bulunmuştu. S. Leondias kadın eğitiminin gelişmesi için savaş veren döneminin feministlerinden ve öncü eğitimcilerdendi. Pallas Yüksek Okulu'ndaki müdürlük görevinin yanı sıra, S. Leondias Fransız ve Almanca dillerinde yayınlanan ev ekonomisi ile ilgili yardımcı kitaplardan faydalanarak, 1887'de *Ev Ekonomisi* kitabını yazıp İstanbul'da yayınladı. Kitap, Pallas ile birlikte diğer yüksek kız okullarında da okutuluyordu.

Yunan Kız Yüksek Okulu'nun (Pallas) 1870'ten sonra müdireliğini yapan Sapfo Leondias.

Özel Yüksek Kız Okulu, üçer senelik aralıklarla seçilen yönetim kurulu tarafından yönetiliyordu. Patrikhane'nin yayını olan *Kilise Gerçeği* (1882) dergisine göre, 1879-1881 yıllarında okul yönetim kurulunu, banker Hristakis Zoğrafos (başkan) ve Y. Kazanovas, B. Sarakiyotis, N. Kuzovik ve K. Sardinski oluşturuyordu.

Okulun öğretmenleri, Atina'daki yüksek öğretmen okulundan ve Avrupa'daki eşdeğer yüksek öğretmen okullarından mezundu. Gördükleri yüksek eğitim nedeniyle, ayrıca Yunanistan'daki kız okullarında da çalışma hakkına sahiplerdi. Okul kayıtlarında belirtildiği gibi, talebe kayıtları Galata'daki Küçük Han'da yapılıyordu. Yatılı öğrenciler için yıllık ortaokul ücreti 40 Osmanlı lirası, ilkokul öğrencileri için 36 Osmanlı lirasıydı. Yarı pansiyonerler için ödenilen yıllık ücret 18 Osmanlı lirası, yatılı olmayanlar için yıllık 10 Osmanlı lirası, anaokulu öğrencileri için yıllık 6 Osmanlı lirasıydı.

Kilise Gerçeği dergisine göre 1882 yılının yönetim kurulu, Başkan I. Aristoklis, üyeler; O. Neyrepondis, V. Sarakiyotis, V. Sovacıoğlu ve I. Valsamos'tan oluşuyordu. 1880-1881 eğitim yılında okul öğrenci sayısı 205, 1881-1882 eğitim yılında ise 210'du. 34 öğrenci ücret ödemeden eğitim görmekteydi. 1883'de okula 243 öğrenci devam etmekteydi, bunlardan 40'ı ücret ödemeden okumaktaydı. Aynı yayına göre, Pallas Kız Okulu, varlıklı ailelerin kızlarından başka "yoksul, akıllı ve öğrenmeyi seven öğrencileri" de okula kabul ederek, gelecekte öğretmen olarak yetişmeleri için parasız eğitim vermekteydi.

Müdire Sapfo Leondias 1882 yılı sene sonu raporunda, Pallas Okulu'nun 117 öğrenci ile eğitime başladığını, ilk sekiz yılda toplam 1.458 öğrencinin eğitim gördüğünü, 1881-1882 eğitim yılında toplam 210 öğrenciden 187'sinin İstanbul ve çevresindeki semtlerde yaşadığını, ayrıca okula Anadolu'dan gelen 10 ve Trakya'dan gelen 6 öğrencinin Midilli ve Kıbrıs'tan gelen diğer kız öğrencilerle birlikte eğitim gördüğünü belirtir. Aynı raporda 86 yatılı öğrenci, 20 yarı pansiyoner ve 104 öğrencinin eğitim gördüğünü vurgular. Aynı yıl okul mezunu 9 öğrencinin anaokulu öğretmeni olarak çalışmaya başladığını yazar. Raporu okuduktan sonra müdirenin değerlendirmesine göre, verilen nitelikli eğitim varlıklı talebelerin yabancı okullara devam etme oranını azaltmıştı.

1884'te Pallas Yüksek Kız Okulu, 10. kuruluş yılını görkemli bir şekilde önce Pera'daki Panayia Kilisesi'nde yapılan ayinle kutlar. Ayinden sonra yapılan törende, yönetim kurulu veznedarı Yeoryandopulos, okulun 9 yıllk hizmet sürecinde ekonomik durum raporunu davetlilere sunar. Bu süre zarfında okul harcamalarının 37.000 Osmanlı lirasına ulaştığını, oysa gelirin 25.000 lira olduğunu vurgular. Aradaki açığı Stefanovik ticaret firması, İstanbul Bankası, banker A. Vlastos, banker Y. Koronyos'un yaptığı bağışlar kapatmıştır. Törende banker Odisseas Neyrepondis okula yaptığı büyük bağışlar nedeniyle "Büyük Hayır Sahibi" ilan edilir. O. Neyrepontis bir sonraki yönetim kurulunun başkanlığını üstlenir, üyeler ise Y. Çola, T. Yanaros, V. Valyanos, Y. Apostolidis ve A. Panas'tan oluşur. İpatiya Stambas 1892'de Pallas Okulu'nun yeni müdiresi olarak göreve başlar.

Okul, 20 yıl boyunca eğitim alanına sunduğu yüksek hizmetleri ile tanınır. Ünü İstanbul sınırlarını aşar. Ancak eğitim verdiği yıllar boyunca ekonomik açıdan sürekli zarar eder. Büyük ba-

ğışlarla okula maddi destek sağlayan yardımseverler de hayatlarını kaybedince, 1894'te ekonomik nedenlerle kapanır. Bu arada 1875'ten itibaren kızlara yüksek eğitim olanağı sağlamak amacıyla kurulan Zapyon Yüksek Kız Okulu, kız eğitimi dalında ortaya çıkan açığı kapatır.

Zapyon Kız Okulu

1870'lerde İstanbul'da kurulan birçok eğitim derneğinin yanı sıra, 1874'te kurulan O En Kostantinopoli Silogos İper Tis Yinekias Pedevseos (Kostantinopolis Kadın Eğitim Derneği) ile Atina'da 1872'de aynı amaçla çalışmalara başlayan Kadın Eğitimi Yararına Çalışan Kadınlar Derneği, kadının toplum içindeki rolü ve ulusal ihtiyaçlara cevap verecek eğitim görmüş kadınların ancak eğitim yoluyla yetiştirebileceği tezini savunarak, kızların eğitimi için gerekli ilk ve ortaokulların yaygınlaştırılması, ayrıca öğretmen okullarının kurulması için gerekli çalışmaların yapılmasını hedefliyordu.

Bu doğrultuda sürdürülen çalışmalar sonucu, kadın eğitiminin temelini oluşturan eğitim kurumlarından Atina'daki Arsakio Yüksek Öğretmen Okulu ile denk bir öğretim sağlayan iki kız okulu kurulur. Bunlardan biri İstanbul'da, Pera semtinde Zapyon Ulusal Kız Okulu (1875), diğeri ise İzmir'de Omirion Kız Okulu'dur (1881).

Zapyon Ulusal Kız Okulu, Yunan hayırsever Konstandinos Zappas'ın sağladığı ekonomik olanakla 1875'te Pera'da eğitime başlar. Okulun ilk ismi Yüksek Hellen Kız Eğitim Kurumu'dur. Okul ilk olarak Kabristan Sokağı 47 numarada (sonradan Hôtel Continental olacak olan bina) eğitim faaliyetine başlar. 1885'te Taksim'de, şimdiki binasında faaliyetini sürdürür.

Okulun açıldığı ilk yıllarda, Yeorgios Zarifis'in ekonomik yardımları dışında büyük bağışlarda bulunan Konstandinos Zappas, okulun kirasını ödemekte ve burs kazananlara 1.000 Osmanlı lirası vermekteydi. Yaptığı büyük bağışlardan dolayı okul yönetimi, kendisini şereflendirmek için okula Zapyon Kız Okulu adını verdi. Anaokulu, ilkokulu, ortaokulu olan Zapyon'un müdürlüğünü üstlenen Kalyopi Kehaya, okulu 1888 kadar yönetti. Bursa'da doğan Kalyopi Kehaya, Atina'da Kadın Eğitimi Yararına Çalışan Kadınlar Derneği'nin kurucularındandı (1872). Kadınların eğitimsizliğine son vermek ve onların meslek sahibi olabilmelerini sağlamak için mücadele verdi.

Zapyon Kız Okulu'nun 1876'daki tüzüğünde, özerk eğitim kurumuna dönüştüğü ve yedi üyeli yönetim kurulu tarafından idare edildiği belirtilir. Kurulun başka-

1975'te öğretime başlayan Zapyon Kız Okulu'nun 1888'e kadar müdürlüğünü yürüten, eğitim ve kadınların toplumdaki yerleri üzerine mücadele veren Kalyopi Kehaya.

Zapyon Lisesi'nin görkemli merasim salonu.

nı Saint Sinod üyesi bir ruhban, üyelerden biri Daimi Ulusal Karma Konseyi'nden bir halk temsilcisi, diğer 5 üye ise kilisenin iki idari bölümüne üye olan Rum cemaatin saygın kişilerinden oluşuyordu.

Patrikhanenin yüksek denetimi altında çalışan yönetim kurulu, okulun eğitim ve ekonomik alandaki sorunlarını düzenlemekle yükümlüydü. Okulda kadın gözetimi gerektiren çalışmalar için oluşturulan Kadınlar Konseyi'nin üyeleri Peralı saygın ailelerdendi.

Okul tüzüğünde belirtildiği gibi, Balıklı Rum Hastanesi'nin mülkü olan ve içinde Ayia Triyada Kilisesi'nin de bulunduğu Taksim'deki 3.000 metrekarelik arsada, Zapyon Kız Lisesi'ne okul binasını inşa etme izni verilir. Ancak tüzükte not edildiği gibi, okul kapandığı takdirde mülkiyet hakkı tekrar Balıklı Hastanesi'ne geçmek zorundadır. Binanın inşaat kararı Patrikhane'deki Saint Sinod tarafından onaylanır, 1883'te yayınlanan padişah iradesiyle binanın yüzölçümü ve boyutları belirlenir.

Patrikhanenin yayını olan *Kilise Gerçeği* gazetesinde okulun temel atma töreni ile ilgili yazı günümüz araştırmacısı için önemli bilgiler içerir:

> "Taksim Kabristan Sokağı'ndaki bütün bloku kapsayan alanda, okulun temel atma töreni 12 Aralık 1882'de, önce Ayia Triyada Kilisesi'nde ayinle başlar, ayinin bitiminden sonra Patrik III. Ioakim, başpiskoposlar, papazlar ve müganiler eşliğinde kilise avlusunun güneydoğusunda yerleştirilen kürsüye yönelirler, Patrik elindeki temel taşı kutsal suyla takdis eder, kazı alanına inerek yeni basım bir avuç altını temellere serper, kurşun bir kının içine yerleştirilmiş olan ve binanın kuruluş tarihini anlatan bir parşömeni, temel taşı ile birlikte, kazı temellerinin arasına yerleştirir."

Annuaire Oriental'ın 1884 baskısında, Zapyon Kız Lisesi'nin 1883'teki yönetimi ile ilgili önemli bilgiler buluruz: 1883'te okulun 205 öğrencisinden 75'i yatılı, 130'u okul saatinden sonra derslerini okulda çalışan öğrencilerdi. Büyükyol'da 77 numarada bulunan okulun müdürü Kalyopi Kehaya, müdür yardımcısı Pliacika, yönetim kurulu başkanı Ksenofon Zoğrafos ve üyeler: D. Tamvakos, E. Evyenidis, K. Kalyadis, St. Vutiras, N. Plesas, B. İoanidis, N. Favyotis ve S.

Paleoloyos'du. Okulun yıllık ücreti, anaokul için 6 Osmanlı altını, ilkokul için 10 Osmanlı altını, tüm gün talebeleri için 18 Osmanlı altını, yatılılar için 36 Osmanlı altınıydı. Ortaokul talebeleri 10 Osmanlı altını, tüm gün talebeleri 20 Osmanlı altını, yatılılar 40 Osmanlı altını ödemekteydi. Rumca ve Fransızca hariç yabancı dil dersleri için alınan ücret ayda yarım Osmanlı altınıydı.

Zapyon Okulu'nun Taksim'deki yeni binası 1885 yılının Temmuz ayında görkemli bir törenle açılışını kutlar. Törende nazırlar, yüksek devlet memurları ve Rum cemaatinin ileri gelenleri bulunuyordu. 32.000 Osmanlı altını harcanarak inşa edilen (bu rakam, dönem için efsaneviydi) binanın mimarı İkonomos'tu. Okulun görkemli binası, Ayia Triyada Kilisesi'nin avlusundan başlayarak, Sıraselviler Caddesi'ne kadar uzanan bütün bir bloku kapsar.

Girişteki birkaç mermer basamağı çıkılarak, okulun monogramıyla süslü ve üstünde Zapyon yazısı bulunan ağır demir kapı geçildikten sonra, tavanı resimlerle süslü, mermer zeminli iç avluya girilir. Zeminin ortasında binanın inşaat tarihi olan 1885 ibaresi yer alır.

Üç geniş mermer basamakla avlunun ikinci düzeyine çıkılır. Tam karşımızda, sağ ve sol tarafta meşeden tırabzanlı, görkemli bir mermer merdivenle ikinci kata çıkılır. Öncede merdivenin tabanında iki antik kız heykeli bulunuyordu. Dipte, bir kaidenin üstünde yer alan, okulun meseni Zappas'ın heykeli ne yazık ki 1955'te İstanbul'da yaşanan 6-7 Eylül olaylarında okul ile birlikte büyük hasara uğradı.

Girişteki görkemli ana merdiven, kuruluşundan 1990'a kadar yalnız öğretmenler ve resmi davetlilerin kullanımına açıktı. Öğrenciler üst katlara çıkmak için yan merdivenleri kullanıyordu. Birinci katta, anaokulu, yönetim kurulunun toplantı salonu, jimnastik salonu, kâhyanın odası ve banyolar bulunuyordu. Zemin katta yatılı öğrencilerin yemek salonu, diğer öğrencilerin yemek salonu, yardımcı odalar ve en arkada mutfaklar bulunmaktaydı.

İkinci katta, sağ kısımda ortaokul sınıfları, bitişiğinde yüksek öğretmen okulunun sınıfları ve müdürün odası; sol tarafta müdür yardımcısının odası ve ilkokul sınıfları bulunuyordu (ilkokul 1909'dan sonra altı sınıflı oldu). Aynı katta, tavanı fresklerle süslü tören salonu ve tam karşısında kapıları bijute kristalli, ağır rokoko stilli mobilyaları ve üç kuyruklu piyanosuyla büyük resmi salon bulunmaktaydı. 1970'lere kadar bu salona öğrencilerin girmesi yasaktı. Bir uçtan diğer uca varabilmek için öğrenciler çevre koridorları kullanıyordu. Bu salon 1955'ten sonra öğretmenlerin dinlenme salonuna dönüştürüldü.

Üçüncü katta talebelerin çalışma odası, müze, kimya

Zapyon Lisesi'nin ilk mezunu altı öğrenciden biri olan ve Kalyopi Kehaya'dan sonra okulun müdürlüğünü yapan Eftalia Adam.

odası, biçki ve el işleri sınıfları, piyano dersi çalışmaya ayrılmış birçok küçük oda, konservatuar –amfitiyatro şeklinde büyük bir salon– bulunuyordu. Dördüncü katta yatılı öğrencilerin, müdür ve müdür yardımcısının yatak odaları bulunuyordu.

Beşinci katta yatılı öğrencilerin gardrop odaları, yatılı öğretmen ve hemşirelerin odaları, dua odası ve yatılı öğrencilere tahsis edilen hastane-revir odası vardı.

1883'te, okul yeni binasına taşınmadan önce, ortaokul sınıflarına ek olarak anaokulu öğretmeni eğitimi veren bir ek sınıf eklendi. 1885'te yeni binada öğretmen okulunun ilk sınıfı eğitime açıldı. Ertesi yıl, bir ikinci sınıf daha eklendi. 1888'de Zapyon Okulu'nun müdürlüğüne, Serez doğumlu Eftaliya Adam getirilir. E. Adam, 1878-1879 yılında okuldan mezun olan ilk altı talebeden biriydi. Bu nedenle Zapyon'un "ilk mezun kızı" olarak anılır. Okulun kurucusu K. Zapas'ın mali desteğiyle E. Adam üç yıl Paris ve Cenevre'de pedagoji okur. Zapyon'a dönerek 1882-1885 yıllarında öğretmen olarak çalışır, 1885-1887 yıllarında müdür yardımcısı olarak ve 1888-1927 yıllarında müdür olarak okuluna hizmet verir. E. Adam, Avrupa'daki okullarda kaydedilen gelişmeleri yerinde incelemek amacıyla sıkça Avrupa ülkelerine seyahat eder, gördüğü yenilikleri Zapyon'da yürürlüğe koyardı.

1888'de Zapyon Okulu'nun denetim kurulu, Başkan Doktor Ks. Zoğrafos, veznedar ünlü edebiyatçı N. Psiharis, D. Tamvakos, E. Evyenidis, P. Stefanovik, D. Papalis, N. Plesas ve D. Yenidunyas'dan oluşuyordu.

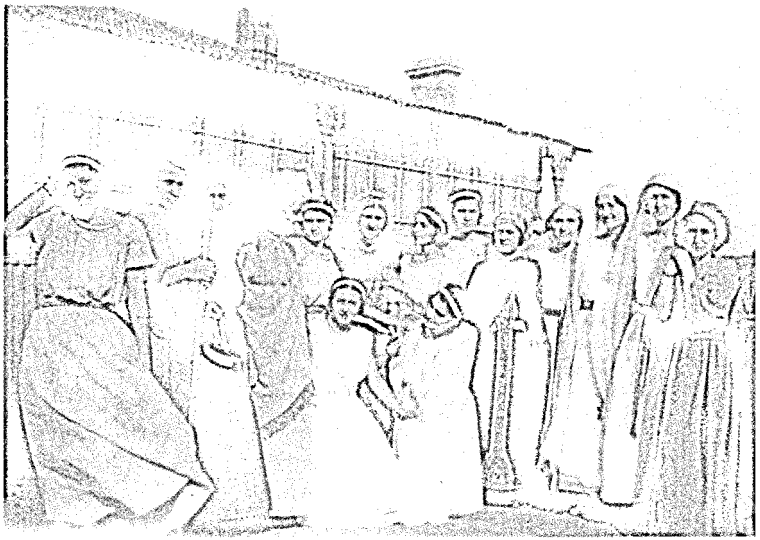
Öğretmen okulu ve yatılı talebe yurdunun faaliyete geçmesinden sonra, okulda yatılı ve günlük öğrenci sayısı giderek artar. Okul kurucusu Konstandinos Zappas'ın kararıyla her yıl okulun yatılı bölümüne 18-24 burslu öğrenci kabul edilmekteydi. Ancak öğrenciler mezun olduktan sonra, okul yönetmeliğine göre, yönetim kurulunun uygun gördüğü okullarda ücretli olarak çalışmaya mecburdular. Yine okul tüzüğünde belirtildiği gibi, burslu öğrenciler belli bir orana göre; dörtte biri İstanbul ve Trakya'dan, dörtte ikisi Makedonya ve Epir'den, dörtte biri Anadolu'dan olacak şekilde seçiliyordu. Öğretmen okulunun ders programı Atina'daki Arsakio öğretmen okuluna eşitti. Öğretmen okulu mezunları, ilkokul öğretmeni diploması alabilmek için, Yunanistan'dan görevlendirilen ve başkanlığını Yunan devlet okullarının genel müfettişinin üstlendiği bir kurul tarafından sınavdan geçiriliyordu. Zapyon Okulu'nun ilk

Zapyon Lisesi'nin 1893'te öğretmenlik eğitimi bölümüne devam eden öğrencileri.

25 yılında okula kayıt yapan 2.180 öğrenciden 235'i ilkokul öğretmeni, 138'i anaokulu öğretmeni olarak mezun oldu (bunlardan 81 ilkokul öğretmeni ve 86 anaokulu öğretmeni parasız yatılı idi).

Her eğitim yılının sonunda, son sınıf öğrencilerinin bir antik trajedi ve bir Fransız tiyatro oyunu sahnelemesi gelenekti. 1882 Patrikhane yayını olan *Kilise Gerçeği*'nden aldığımız bilgiye göre, o yılın son sınıf öğrencileri Sofokles'in *Elektra* trajedisini, Racine'nin *Ester* adlı oyununu, ayrıca Yunan ve Fransız tiyatrosundan melodramlar sundular.

1931 yılı mezunları, Zapyon Lisesi'nde her yıl oynanması gelenek haline gelmiş olan bir antik trajedi ve Fransız tiyatro oyunundan sonra okulun terasında.

1903-1904 okul yıllığına göre, o yıl 294 öğrenci kayıt yapmıştı. Yıllıkta belirtildiği gibi, bu sayı bir önceki yıla göre aynıydı. Ayrıca okula 20 burslu öğrenci kabul edilmiş, öğretmen okulundan 8 öğrenci, orta okuldan 19 öğrenci ve 5 anaokul öğretmeni mezun olmuştu. Yıllıktaki bir diğer haber ise, okuldaki bütün talebelerin çalışma ürünü olan 335 kompozisyon defteri, Fransızca ders defter, nakış, dikiş, dantel, kaligrafi ve resim örneğiyle Atina okullararası kompozisyon yarışmasına katılınmasıydı.

Aynı yıllıkta, bütün Rum okullarından temsilcilerinin katıldığı Atina'da düzenlenen Birinci Eğitim Konferansı'na, İstanbullu Rum eğitimcilerin de davet edildiği, ancak katılamadıkları belirtilir. Konferansta o dönemin eğitim perspektifi için önemli sayılacak kararlar alınır. İlkokul eğitiminin zorunlu olması, yoksul kızların eğitiminin sağlanması, ulusal bilincin geliştirilmesi, pratik derslerin eğitimi, teknik ve meslek eğitimi veren okulların açılması, alınan kararların başlıcalarıdır. Zapyon Okulu'nun müdiresi E. Adam, konferansa davetli olduğunu fakat mesleki nedenlerle katılamadığını, tutanaklar yayınlandığında pratik açıdan yararlı ve uygulanabilir önerileri değerlendirip Zapyon'un eğitim programında uygulayacağını belirtir.

Ortaokul dersleri ve öğretmen eğitimi için gerekli özel pedagojik derslerin dışında, dokuz bağımsız sınıfa Fransız öğretmenler Fransızca eğitimi vermekteydi. Fransızca bölümü mezunları, diploma (brevet) alabilmek için Fransız Elçiliği'nde sınava tabi tutuluyordu. İngilizce ve Almanca dil eğitimi ise, isteğe bağlı olarak yapılıyordu.

1910'da Zapyon Okulu'nun öğrencileri müdire E. Adam'ın denetimi ve kontrolü altında, yoksul öğrencilere yardımı öngören Zapyon Öğrenciler Birliği kurdu. Birliğin üyeleri, her okul döneminin başında aidat olarak bir gümüş mecidiye ödemekteydi. Zapyon Öğrenciler Birliği, 9 üye-

ΤΟ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΖΑΠΠΕΙΟΝ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ
Η ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ

Zapyon Lisesi yatılı ilkokul öğrencisi Yozgatlı Artemis Muratidis'in karnesi (1921).

li bir yönetim kuruluna sahipti ve yönetim bürosu okulun içindeydi. Tüzüğüne göre birliğin başkanı, genel sekreteri ve veznedarı öğretmen okulu öğrencilerinden, diğer üyeleri ise ortaokulun son iki sınıfından seçiliyordu.

1912'de okul derslerine, kilise müziği eğitimi de eklendi. Bu dersi Patrikhane'nin başmugannisi olan İyakovos Navpliyotis vermekteydi. Okuldan 1921'de mezun olan tanınmış Yunanlı tiyatro oyuncusu Eleni Halkusi, *Sevgili İstanbul'um* adlı monografisinde (1980), Zapyon'daki eğitim yıllarını anlatırken, bir ara İstanbul'un ünlü dans öğretmeni Psaltis'in öğrencilere öğretmen gözetiminde vals, polka, mazurka, menüeto gibi danslar öğrettiğini, ayrıca öğrencilere tango öğretmeye kalkışınca, muhafazakâr velilerin okul müdürlüğüne şikayetleri ve yaratılan toplumsal hoşnutsuzluk nedeniyle, müdire Eftalya Adam'ın tango dansını yasakladığını anlatır. O dönem İstanbul'da yayınlanan *Proodos* gazetesi, bu olayı şöyle protesto eder:

> "Ahlâksız ve sapık bir dans türü olan tango, genç kızlarımızın yüksek eğitim aldığı bir kurumda öğretilmekteydi. Kafeşantanlarda bulunduğunu sanan dans öğretmeninin hatası sonucu, kızlarımız bu dansın ahlâksız figürlerini öğrendiler. Neyse ki müdirenin müdahalesiyle olay sona erdi..."

Birinci Dünya Savaşı'ında, 1915 yılının Mart ayında Osmanlı Devleti, Zapyon Okulu'na el koyarak askeri hastane olarak kullandı. Yatılı öğrenciler, okulun karşısında bulunan ve Rum cemaatine ait olan Hrisoveryia apartmanlarının zemin katındaki iki daireye yerleştirildi. Okul dersleri, Cadde-i Kebir'de bulunan banker İlyasko'nun eski malikânesinde yapılıyordu. 1915'te okulun eğitim programına, Türk dili ve Arapça kaligrafi zorunlu ders olarak eklendi. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Zapyon Okulu diğer Rum okulları gibi normal çalışma ritmine döndü. Okul mezunlarına burs verilerek yurt dışında yüksek eğitim görme imkânı sağlandı.

Zapyon Okulu mezunları, günümüzde de ziyaretçileri etkileyen görkemli okul binasını hâlâ anımsarlar. Ancak okuldaki eğitim süreci boyunca uygulanan hoşgörüsüz disiplin, sınıfsal ayrımcılık ve yıllarca sürdürülen muhafazakâr tavır, okulun eski mezunları tarafından günümüzde bile tartışılmaktadır. 1895'te İstanbul'da doğan, ilerici Yunan şair Kostas-Varnalis'in eşi ve Yunan ka-

dın hareketinin öncülerinden sayılan edebiyatçı Dora Moaçu-Varnalis, Zapyon'un ortaokulunu bitirdikten sonra yatılı olarak öğretmen okulu kısmından mezun olmuştur. Kısmen biyografik öğeler taşıyan *Eva'nın Kızı* (1960) romanında, 1910'larda Zapyon'da uygulanan pedagojik olmayan ve toplumsal ayrımcılık içeren davranışlar, roman kahramanının ağzından eleştirir:

> "... mermer merdivenleri, büyük sınıfları, geniş koridorlardaki heykelleri, büyük pencereleriyle içten ve dıştan çarpıcı bir bina... Aynı üniformaları giyen zengin ve yoksul öğrenciler... Okul ücreti çok pahalıydı... Okulun kütüphanesinde belirli gün ve saatlerde müdür yardımcısı, büyük sınıfların öğrencilerine, ödevlerinde kullanmaları için, ödünç kitaplar verirdi. Yoksul kızlar zorlukla ödünç kitap alırken, zengin kızlara özel haklar tanınırdı... O büyük okulun, iyi ve kötü yönlerini şimdi görebiliyorum.
>
> Çağa uymayan gerici düşünceler, öğrencileri cezalandırmak için kullanılan antipedagojik yöntemler... Doğru olmayan davranışlardan en önemlisi zengin ile yoksul kızlar arasında yapılan ayırım... Ortaokul öğretmenleri olağanüstü ciddi ve asık suratlıydı. Okulda üstün eğitim veriliyordu, ancak kullanılan yöntemler öğrenciler için sıkıcıydı. Eğitim dili ağdalıydı... Müdire burslu okuyan yoksul kızlara durumlarını hatırlatmaktan çekinmezdi. Devamlı vurguladığı ise; gelecek kuşakları eğitmek için ulusumuzun tahsilli öğretmenlere ihtiyacı var. Her türlü imkânlar kullanılarak tahsiliniz için bütün kolaylıklar sağlanmakta, yoksul öğrencilere ücretsiz eğitim verilmektedir. Bu salonda bulunanlar, doğunun ilk yüksek okullarından sayılan bu muhteşem eğitim kurumuna girmekle şanslısınız. Zengin kızlar gibi, bu örnek kız okulunda okumakta ve okula büyük bağışlar sağlayanların sayesinde, burada tahsilinize devam etmektesiniz. Bu esere katkıda bulunmakla sorumlusunuz... Yatılı küçük öğrencilerinin derli toplu olmasından siz sorumlusunuz. Kıyafetlerin temiz ve düzenli, ellerin, tırnakların, yüz, burun ve kulakların temiz olmasına dikkat edeceksiniz. Her biriniz şefkatli bir ikinci ana olacaksınız. Umarım her zaman derli toplu, çalışkan, faziletli, alçak yürekli ve aynı zamanda imtiyazlı varlıklar olarak, zengin kızlarla birlikte bu okulda okuduğunuz için mutlu ve ömür boyu minnettar olursunuz."

1918'de Zapyon'un öğretmen okulu kısmından mezun olan Beşiktaş doğumlu öğretmen Koralia Krokodilos'u 1996'da, evinde ziyaret ettiğimizde, bizlere Zapyon'daki öğrencilik yıllarından anılar anlattı. Birinci Dünya Savaşı sırasında okula el konulduğunu, öğrencilerin kiralık bir konakta ders gördüğünü hatırlamaktaydı: "Küçük yaşlardan beri demokrasi ve adalet duygularının etkisindeydim. Haksızlığa karşıydım ve bunu bana tanrının bir lütfu olarak düşünüyorum." Krokodilos, Zapyon Okulu'nda yoksul kızların küçümsendiğini, okulun son sınıfındakı öğrencilerin "aristokrat" ve "demokrat" olmak üzere iki gruba ayrıldığını, kendisinin ikinci grupta yer aldığını anlatmaktadır.

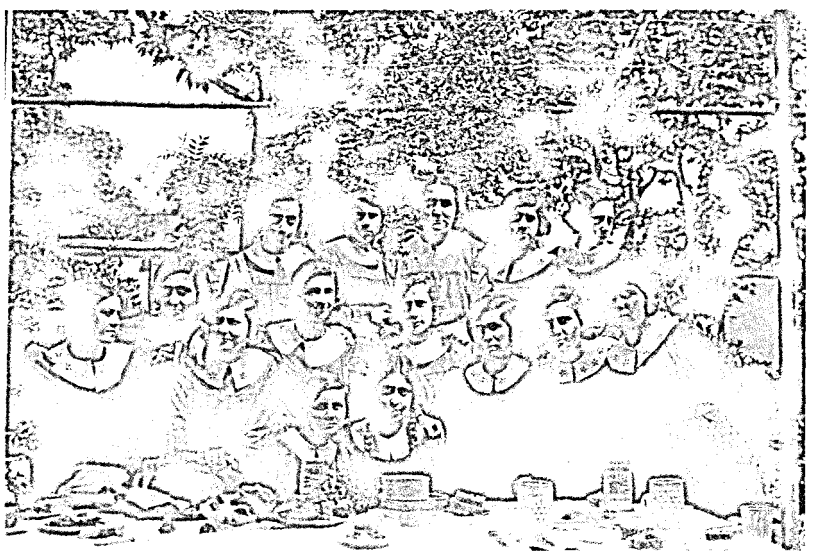
Rumeli Pasajı'nda doğan Rika Orfanidis-Vrahamis'i Atina'daki evinde ziyaret ettiğimizde bizlere ilkokula Zapyon'da başladığını, 1922'de liseden mezun olduğunu anlatırken, özlemle öğrencilik yıllarını anımsamaktaydı. Babası Osmanlı meclisinde milletveki, ayrıca Zapyon'un denetleme kurulu başkanıydı. 1920'lerde öğrencilerin tiyatro çalışmalarını için gerekli antik tiyatro eğitimi dersini müdür yardımcısı Eleni Struvalis vermekteydi.

Okulun 1922 yılı mezunu Ekaterini Halepli 1994'te Atina'daki evinde bize okul ile ilgili anılarını şöyle aktarır:

"Zapyon'dan yatılı öğrenci olarak mezun oldum. Bizlere Bay Aftendopulos psikoloji dersi, Damyanos İoanidis Yunan edebiyatı, Çurukçis ve Karuzos matematik, Eleni Struvali şiir ve edebiyat, E. Adam ortaokul öğrencilerine aile bilgisi, Atina'dan gelen bayan Eleni ise nakış dersi vermekteydi. Öğrencilik yıllarımda, Aziz Elefterios yortusunda okulun taraçasına çıkarak alkışlarla, 'Elefterios Venizelos çok yaşa' diye bağırırdık."

1923'ten sonra İstanbul'daki Rum eğitim kurumları için yeni bir dönem başladı. Zapyon Okulu'nun Öğretmen Okulu kısmı kapatıldı. Okul, bütün diğer Rum okulları gibi Maarif Vekâleti'nin denetimi altında çalışmalarını sürdürdü. Beyoğlu Rum cemaatinden seçilen üyeler, yönetim kurulunu oluşturdu. Aleksandros Aleksandris'in *Türk-Yunan İlişkileri* (1986) adlı kitabında belirttiği gibi, okulun salonları Yunan mitolojisinden freskler ve heykellerle dekore edildiğinden, Türk hükümeti 1925-1926 yıllarında okulun çalışmasına engel oldu. Bunun yanı sıra, Rum ortaokullarına dolayısıyla Zapyon Okulu'na da Maarif Vekâleti'nden bir Türk müdür yardımcısı tayin edildi. Önce öğretmen okulu kısmı, 1925'te ise anaokulu iptal edildi. O döneme kadar okutulan derslerle birlikte Türk dili ve Türk edebiyatıyla paralel olarak, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri Türk dilinde okutulmaya başlandı. Yeni dönemin yeni dersi ise askerlikti.

E. Adam'dan sonra 1927'de Eleni Struvali okulunun müdürlüğünü üstlendi. İstanbul doğumlu E. Struvalis'in ailesi Kiklades'in Andros Adası'ndandı. Zapyon'da Kalyopi Kehaya'nın öğrencisiydi ve 1880'de okuldan mezun oldu. E. Struvali Zapyon'da 39 yıl müdür yardımcısı, 1927-1934 yılları arasında ise müdür olarak çalıştı. İstanbul okullarında eğitim vermiş önemli isimlerdendi. Döneminde, Zapyon'un ders programına üç yeni ders ekledi ve bunların eğitimini üstlendi. Bunlar ortaokul birinci ve ikinci sınıfları için yeni dönem Yunan edebiyatı, çağdaş Yunan edebiyatı (1894-1896) ve Avrupa tarihi dersleri idi. 1890'da müzik dersine yaptığı degişiklikle, İtalyan operalarından aryalar yerine Fransız ve Alman melodilerine yer verdi. Öğrencilerin kültürel açıdan gelişmesine özellikle büyük önem vermekteydi.

Zapyon'lu öğrenciler Bomonti Bira Bahçesi'nde (1931).

1926 mezunu ve 20 yıl boyunca Peralı Yardımsever Kadınlar Derneği'nin başkanı olan Kleopatra Hristidis, çok sevdiği okulunda yaşadıklarını bizlere Atina'da anlattı:

"... İstanbul'da doğup büyüdüm. Baba evim, Galatasaray Lisesi'nin bitişiğindeydi. Ailemin hali vakti yerindeydi. Babam kuyumcu, annem ise ev hanımıydı; iki kardeşim vardı. Hepimiz İstanbul'un en iyi okulu sayılan Zapyon'da okuduk. Öncü ders programıyla Zapyon, Atina'daki Arsakio ile eşit eğitim vermekteydi. Rusya'dan gelen öğrenciler, okuldaki yurtta kalırdı. Okulun eğitim alanındaki niteliği İstanbul sınırlarını aşıyordu. Ders programında, Rumca ve Türkçenin dışında Fransızca ve İngilizce ile müzik dersleri bulunuyordu. Bazı dönemlerde isteğe bağlı olarak öğrencilere özel dans dersleri de verilirdi. Fakat döneme damgasını vuran çalışma, okulun tiyatro temsilleriydi. Sanırım en iyi tiyatro temsilleri bizimkilerdi. Bütün bir yıl boyunca bir eğitimcinin eşliğinde temsilleri hazırlardık. Velilerin, resmî davetlilerin ve arkadaşların izlediği oyun o yılın tiyatro olayı sayılırdı... Zapyon'u bitirdikten sonra ailem beni Dame de Sion Okulu'na yolladı. Üç sene orada okudum. O yıllarda kızların üniversiteye devamı henüz hoşça karşılanmıyordu. Üst eğitim almak isteyenler için bazı okullar ek olarak eğitim imkânı sağlıyordu. Dame de Sion da bunlardan biriydi. İkinci okulu bitirdikten sonra evlendim."

Zapyon Okulu'yla ilgili bir diğer tanık Kiveli Andoniyadis'ti:

"Ailem Kapadokya'dan İstanbul'a gelerek, Bakırköy'e yerleşti. Ben Bakırköy İlkokulu'nu bitirdikten sonra ortaokulu Zapyon'da okudum. Her gün tren ve tramvaya binerek okuluma gidiyordum. Okulun koridorları o kadar uzundu ki bir uçta durduğumuzda karşı uçtan gelen kişinin yüzünü seçemezdik. Yatılı öğrencilerin giysilerinin bulunduğu ıhlamur ağacından yapılmış dolaplarla kaplı odayı hatırlıyorum. Çok büyük olan yemek salonu zemin kattaydı. Öğlen paydosunda yemek salonuna indiğimizde, masalar evimizden getirdiğimiz peçete, çatal, bıçak ve yemeklerle kurulu hazır bizi beklerdi. O yıllarda ailelerimizin ödediği okul ücreti küçümsenecek bir rakam değildi, 115 liraydı. Okulun son sınıfında nişanlandım ve bitirince evlendim..."

Zapyon klasik lise olarak hizmet verdiği ikinci dönemde, talebelere yüksek seviyede eğitim sundu, ancak çağdaş eğitim gelişmelerine kapalı, muhafazakâr bir eğitim sistemi uyguladı.

1937'de Eleni Struvali müdürlük görevinden ayrıldı; yerine Anna Vasiliyadi getirildi. Aynı yıl ortaokul altı sınıflı oldu. 1938-1946 yılları arasında okulun müdiresi, Fani Yeorgiyadi'ydi.

Beyoğlu doğumlu Ekaterini Sarafoğlu-Konstandin ile Atina'daki evinde görüştük. Aile geleneğini devam ettirerek annesi gibi Zapyon Lisesi'nden mezun olmuştu. Döneminde okul müdiresi olan Anna Vasiliadi'yi sevgiyle anarken, bir önceki müdire Ele-

Zapyonlu ilkokul son sınıf öğrencileri 1955 yılı Cumhuriyet Bayramı Taksim kutlamalarında.

ni Struvalis'in 1900'lerin giyim tarzını yansıtan beyaz plise yakalı bluz, bileğe kadar uzunanan etek ve takındığı sert ve hoşgörüsüz tavrın onun karakteristik özelliği olduğunu, Fani Yeorgiyadis'in uyguladığı eğitim tarzının ise "düz ve otoriter olduğunu" anlattı.

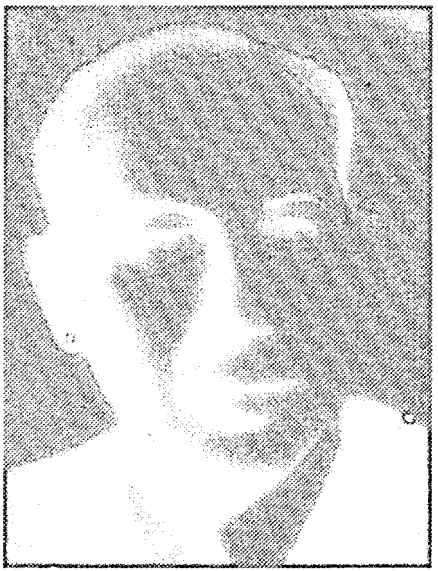
Yine Atina'daki evinde görüştüğümüz psikolog Emiliya Samsonidis-Psaltis, okulu ile ilgili anılarından bahsederken, Zapyon'a 1937'de ilkokul dördüncü sınıfta başladığını anlattı. O yıllarda müdire Fani Yeorgiyadis'di. 1947'de liseden mezun olurken ise Aleksandros Hacopulos müdür olmuştu. Öğretmenlerinden sevgiyle bahsederken, aynı zamanda Fener Erkek Rum Lisesi'nde de ders veren edebiyatçı Yeoryios Diktabanis ve Aliki Alyanakis için "mükemmel öğretmenler" tanımını kullanarak, talebelere edebiyatı sevdirdiklerini anlattı:

> "Diktabanis 1947'de edebiyat ödülü geleneğini başlatmıştı. Bayan A. Samsonidis-Psaltis bu ödülü ilk alan öğrenciydi. Edebiyat ödülü geleneği daha sonra Zoğrafyon Rum Okulu'nda da uygulanmaya başlandı."

1946'da Zapyon Lisesi müdürlüğüne eğitimci Aleksandros Hacopulos getirildi. Onun müdürlük dönemi, Türkiye'deki yeni bir dönemin başlangıcıyla parallellik gösterir diyebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle bölgede ABD'nin etkisi her alanda görülmeye başladı. Amerika'da Ortodoks Rumların başpiskoposu olan Atinagoras, 24 saat içinde TBMM'nin ona verdigi Türk vatandaşlığı ile Patrik olarak Fener'de göreve başladı. 1950 seçimlerinde Halk Partisi'nin tek parti rejimi sona erdi ve Demokrat Parti seçimleri kazandı. Adnan Menderes'in başbakan olduğu bu yeni dönemin Zapyon Lisesi'ndeki olumlu yankıları ise şöyledir: Okul girişinde bulunan ve uzun bir süre kaldırılan Rumca yazılı levha tekrar yerine yerleştirildi, okul kurucusu Konstandinos Zappas'ın büstü tekrar eski yerine kondu, öğrencilerin kültürel etkinlikleri ve yıllarca yasaklanan tiyatro temsillerinin yapılmasına tekrar izin verildi, 1949'dan başlayarak son sınıf öğrencilerinin okul bitiminde Yunanistan'a yaptıkları kültürel gezi gelenekselleştirildi. 1953'te anaokulu tekrar açıldı, Zapyon Lisesi'nin eski geleneklerinden sayılan Apokria'da (karnaval) düzenlenen maskeli balo Taksim Belediye Gazinosu'nda yapıldı, maskeli çocuk balosu ise 1960'ta gerçekleşen askeri darbeye kadar sürdü. Yine önemli gelişmelerden biri de, okulun karşısında bulunan ve Rum cemaatine ait olan Hrisoveryia apartmanlarında bürosu bulunan Zapyon Okulu Mezunlar Derneği'nin önemli kültürel etkinlikler düzenlenmeye başlaması ve bu etkinlikler arasında, özellikle tiyatro temsilleri ve kukla oyunlarının hazırlanışını, okulun eski talebelerinden ve dönemin çağdaş kadınlarından sayılan psikolog Atina Yerasimos'un (ünlü düşün adamı, tarihçi Stefan Yerasimos'un annesi) üstlenmesiydi.

1950'lerde ortaokul ve lise sınıflarına tayin edilen genç öğretmenlerin büyük kısmı Zapyon Lisesi'nden mezundu: Matematikçi Mağda Teofanidis, kimya öğretmeni Viktoria Papalukas, matematikçi Aristi Kimyacı (1960'lı yıllarda aynı zamanda okulun müdiresiydi), biyolog İoanna Teofanidi, Zapyon'daki çok parlak edebiyat öğretmenlerinden biri sayılan Elefteria Süslü, eski eğitimcilerden matematikçi ve fizikçi Menelaos Mavridis, edebiyatçı Niki Diktabani, edebiyatçı ve şair Dimitrios Papakonstandinos. Edebiyatçı ve şair D. Papakonstandinos, ironik uslubuyla –bu

tavrı özel yaşamında da kullanırdı– bir kısım öğrencinin sonsuz sempatisini, bir diğer öğrenci grubunun da antipatisini kazanmıştı. Okulun önemli simalarından biri ise, okul gözlemcisi matmazel Eleni Langa'ydı. Rum cemaatinin mimarlarından Markos Langa'nın kızı E. Langa, tüm okul öğrencilerinin ahlâk ve disiplininden sorumluydu. Hiçbir şeyi kaçırmayan bakışlarıyla, okul içinde ve dışında disiplin ve terbiye kurallarına uymayan öğrencileri anında tesbit edip, ebeveyn ve veliler derneğinin izniyle otoriter bir tavırla cezalandırırdı.

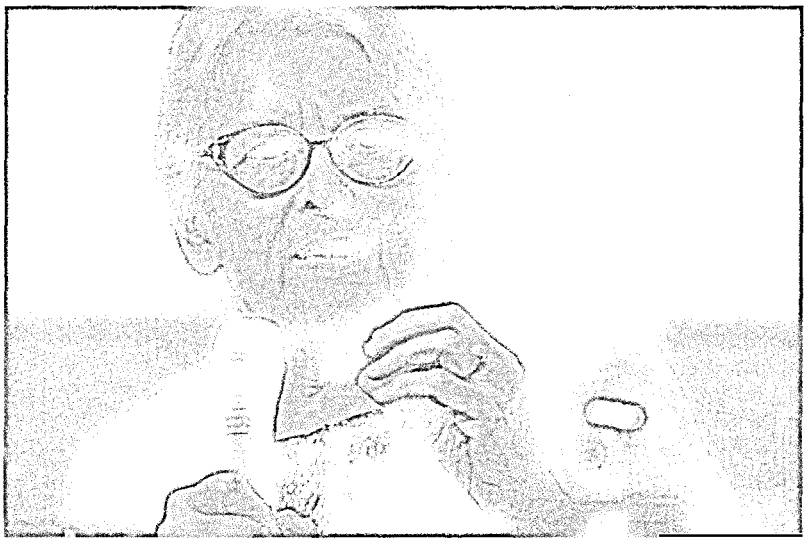
1954-1960 yılları arasında DP İstanbul milletvekili olarak görev yapan, Zapyon Lisesi müdürü Aleksandros Hacopulos (1911-).

1954 seçimlerinde Zapyon Lisesi müdürü Aleksandros Hacopulos, Demokrat Parti'den milletvekili seçildi. 1955 yılının ilkbaharında yeni görevi nedeniyle sıkça Ankara'da bulunduğundan, geçici bir süre okul müdürlüğünü Uppsala Üniversitesi'nde yükseköğrenim gören başarılı, bilgili ve pedagog Fedra Nefteci üstlendi. Onun görev sürecinde, ilk kez Zapyon Okulu'nda, kısa bir süre için demokratik bir eğitim ortamı oluştu. Saygı ifadesi sayılan el öpme geleneğini kaldırdı. Ne yazik ki, yeniliklere kapalı gelenekçi ve muhafazakâr cemaat ileri gelenleri tarafından F. Nefteci'nin yaptığı uygulamalar hoş karşılanmadı. 1958-1960 döneminde Zapyon müdürlüğüne kimya öğretmeni Viktoria Papaluka, 1960-1962 eğitim döneminde ise aynı zamanda Merkez Kız Okulu'nun müdürlüğünü de sürdüren Eleni Sarafoğlu getirildi. İlkokulda öğretmen ve sekreterlik görevini sürdüren Marika Kondopulu, ilkokul kısmının ilk müdiresi oldu. 1962'de milletvekili Aleksandros Hacopulos'a vekâleten kısa bir süre için resim öğretmeni Tatiyana Grigoriyadis okulun müdürlüğünü üstlendi.

1963'te Zapyon Lisesi'ne genç matematik öğretmeni Aristi Kimyacı müdür tayin edildi. A. Kimyacı zor bir politik dönemde okulun yönetimini üstlendi. Bu görevde bulunan çok yetenekli ve başarılı son büyük eğitimcilerdendi. 1983'te genç yaşta ölen A. Kimyacı'dan sonra Zapyon Okulu'nda çözülme ve küçülme dönemi başladı.

1954'te okuldan mezun olan, Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümü başkanı, Türkiye Felsefe Derneği ve International Federation of Philosophical Society başkanı, Yunanistan Felsefe Derneği üyesi İoanna Kuçuradi, kırk senelik aradan sonra 1990'larda okulunu ziyaret eder ve kaleme aldığı duygu dolu bir yazıyla okul yıllarını anımsar. Bu yazıdan alınan bazı bölümlere burada yer vermek istiyoruz:

> "İstanbul'dan 1955'te ayrıldım. O tarihten beri okulumu ziyaret etmemiştim. Bir ilkbahar günü okulumun önünden geçerken, onu ziyaret etmek için kapıcıdan izin istedim. Öğrenciler için yasak olan Meşelik Sokağı'ndaki ana kapıdan içeri girdim. Girişteki mermer döşeme taşının üstünde, okulun kuruluş tarihi yazılıdır. 1955'e kadar ana kapıdan girişte, şimdi çiçeklerle süslü Atatürk büstünün bulunduğu yerde, okulun kurucusu Zappas'ın heykeli bulunurdu. Beni tanıyan bir öğret-

1936'da İstanbul'da doğan ve 1954'te Zapyon Kız Lisesi'nden mezun olan, Türkiye Felsefe Kurumu'nun başkanı Prof. Dr. Ionna Kuçuradi.

menle yukarı kata çıkana kadar durup, okulumun havasını, geçmişin kokusunu doyasıya içime çektim.

Öğrencilik yıllarımda ziyaretçileri kabul eden birinci kattaki yüksek tavanlı salon, şimdi eğitimcilerin dinlenme salonu olarak kullanılmaktadır. Burada geçmişin kokusunu hissedersiniz. Birinci katın bir ucundan diğer ucuna kadar uzanan koridorda, bazıları loş, bazıları güneşli sınıflar sıralanır.

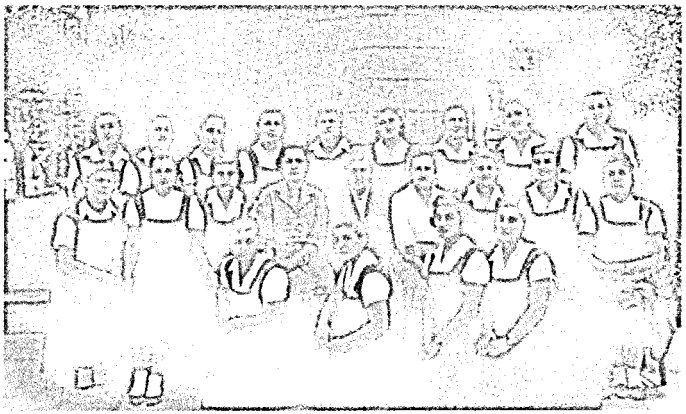
Sıraselviler ile Meşelik sokaklarının kesiştiği köşede bulunan sınıfı, perdesiz büyük pencerelerden giren güneş ışınları aydınlatıyor. Her sırada ikişer ikişer oturan lacivert formalı öğrenciler, kürsüde şiir okuyan öğretmenlerini büyük bir dikkatle dinliyor. Sınıfın orta sıralarında oturan topluca bir öğrenci soluksuz bir şekilde öğretmenini dinliyor. Şiiri sevmeme, şiirin sesini tanımama, beni ilk şiir denemeleri yapmaya yönlendiren, edebiyat öğretmenim Papakonstandinos'un aydın siması gözümün önünde. Geçen yıl, çoğunluğunu şiir kitaplarının oluşturduğu ondan fazla kitap bırakarak bu dünyadan göç etti.

Ortaokulun 2. ve 3. sınıfları gözümün önünden geçerken, o yıllarla ilgili anılardan soluk şekiller ve figürlerle dolu anıları anımsıyorum. İsmini hatırlayamadığım biyoloji dersinin öğretmeni, son sıralarda oturan öğrencinin yanında durarak biyoloji defterine ve iç içe olan şiir defterine bir göz atarak: 'Aynı anda iki işi nasıl beceriyorsun?' diye soruyor. Kızın yanakları kıpkırmızı oluyor.

İsmini yine hatırlayamadığım sağlık öğretmeninin simasını anımsıyorum. Bize sağlık dersi veren hekimin güleryüzü... Sağlıkla ilgili şimdiye kadar koruduğum bilgileri ona borçluyum. Kurtlardan korunma yöntemleri, bebek bakımı ile ilgili bilgileri bize aktarıyor... Resim öğretmeninin gözlüklü yüzünü anımsıyorum. Kalın bir kâğıdın önüne eğilmiş, beceriksiz öğrencisinin gözleri önünde tek bir kalem hareketiyle, kürsünün üzerinde bulunan büstün profilini çiziyor.

O yıllarda Zapyon'da bize verilen eğitimini anımsadıkça dikkatim iki önemli nokta üstünde odaklanıyor. O yıllarda aldığımız eğitim bizleri üniversiteye yönlendirmeyi amaçlamıyordu. Bizleri kültürlü, bağımsız, kişilikli varlıklar olarak yetiştirmeyi amaçlıyordu. Orta eğitim ve öğretimin amacı, eğitimde varılması gereken bir aşama noktası olmalıydı. Zapyon Lisesi, eğitim alanında bugüne kadar aynı çizgiyi mi sürdürdü bilmiyorum. Mutlaka o da 'çağdaşlaşmış' olmalı.

Pencerelerinden Taksim Meydanı görülen, güneşli lise sınıflarından anılar çok daha net. Öğretmenlere ilişkin en canlı görüntü, eğitimci Mesude Kongar Hanım'ın figürüdür... Kürsüden, şiir vezinlerini analiz eden öğrencisine bakarken tatlı yüzü, onun düzenlediği sınıf kütüphanesinden iki ciltlik *Mai ve Siyah* eserinin ilk cildini alırken 'oku ve bize bütün ayrıntılarıyla anlat' deyişi, eğitim yılı sonunda 'en iyi öğrenciye' ödülü vermesi... Papakonstandinos'un değişken çehresi: *Sokrates'in Savunması*'ndan, yargıçlara söylediği sözleri okuduğu zaman hüzünlü, Kriton'dan Sokrates'in cezaevinden firar etmemesi gerektiğininin nedenlerini okuduğu zaman melankolik, Andiyonide, insanın 'mucizelerin mucizesi' olarak tanımlandığı bölümde yüzünün ışıl ışıl parıldaması...

Zapyon Kız Lisesi 1957-1958 mezunları birarada. Orta sırada oturanlardan sağdan üçüncü Psikolog Zoi Poliviu. (Fotoğraf, Zoi Poliviu Sapuncakis'den sağlanmıştır.)

Uzun koridorun üstünde bulunmayan tek sınıf, son sınıf öğrencilerindi. Ara koridorun kıvrımında, büyük merasim salonunun yanında, resepsiyon salonunun karşısında bulunan sınıf, göze batmayan yaramazlıklar için en uygun yerdi. Dört saat ders yaptığımız pazartesi günlerinin ikindi saatlerinde, büyük teneffüste, üçü beş geçe ile üç buçuk arası 'yastık savaşı' yapılırdı. Zil çalıp diğer sınıflar boşaldığında, yeni ve sert sıralarımızda daha rahat oturabilmemiz için kullandığımız yastıklar havada uçuşurdu... Büyük koridoru gözetleyen sınıf arkadaşımız parolayı söyleyene kadar... 'Langa geliyor!' Okulun disiplininden sorumlu matmazel Langa gürültüyü duyup sınıfımıza girdiğinde, hepimiz sakin ve sessiz bir şekilde sıralarımızda oturmuş olurduk. Fakat pencereden giren güneş ışınları, bütün sınıfı kaplayan tozdan bulutu aydınlatırdı.

Ders dışı etkinliklerinin büyük kısmını, fizik-matematik öğretmenimiz Mavridis düzenlerdi. O yıllarda son iki sınıfın öğrencileriyle 'Bilim Sevenler Derneği'ni kurmuştu. Her hafta öğrencilerden biri, bilimsel konuyla ilgili bir konuşma yapar ve devamında tartışma ortamı yaratılırdı. 1950'lerin başında, üç ay ilgili bibliografyayı aşındırıp, 'bilim yanlısı' olmadığım bilindiği halde 'atom araştırması' konulu iyi bir konuşma yaptım..!

Ders dışı etkinlikler, normal zamanlarda bize kapalı olan salonların açılmasına neden olurdu. Büyük, temiz merasim salonunun bizim için açılmasını anımsıyorum. Bu salona ilişkin anılardan biri, sınıflararası şiir okuma yarışmasıydı. Yarışmaları sevmediğim halde, sınıfımın onuru için hayatımda katıldığım tek yarışmaydı. Bu anımın tam orta yerinde, öğretmenim Mavridis'in sıhhatli yüzü ve bana verdiği birincilik ödülüyle Michelongelo'nun yağlı boyalı resimlerini içeren cildi bulunuyor.

Zapyon Okulu kurulduğu zaman yatılı öğrencilerin kalacağı yurt bölümü de öngörülmüştü. Balkanlar'da yaşayan Rumlar, –aralarında zengin aile kızları da bulunuyordu– kızlarını saygın, ünü sınırları aşan bu okulda eğitime gönderiyordu. 1973'te, Varna sokaklarında gezerken, yaşlı bir kadınla bir erkeğin Rumca konuştuklarını duydum. Onları selâmlarken, yaşlı bayanın Zapyon Okulu'ndan süt kardeşim olabileceğini hayal bile etmemiştim. Ksanthipi, yıllarca bana Zapyon'u anlatan mektuplar gönderiyordu... Sonraları Ksantipis'in okulu için nostaljiyle vuran kalbiyle birlikte mektupları da durdu.

Biz öğrenciler için, yasak olmayan tek yer üçüncü katın kocaman tiyatro salonuydu. O zamanlar, bir trajedi ya da başka bir tiyatro eserinin hazırlanması gelenek haline gelmişti. Dopdolu salonda 'İfijenia Avlidis'de ve 'Andiyoni' eserlerini oynadık. Lise yıllarımdaki iki tiyatro deneyimim bu sahnede gerçekleşti.

Okul arkadaşlarımdan birilerinin İstanbul'da kalıp kalmadığını bilmiyorum. Dünyanın dört bucağına yayılmış birkaç okul arkadaşlarımla biraraya gelip kuşlar gibi gevezelik yaptığımızda, öğrencilik yıllarımıza ait olayları ve ayrıntıları anımsarken içime 'hüzün' dolar..."

Zapyon Okulu ile ilgili bölümümüzü noktalarken, Zapyon Mezunlar Derneği'nin barındığı Hrisoveryia apartmanlarıyla ilgili birkaç bilgi vermemiz gerekiyor. Bu iki görkemli cemaat binası 19. yüzyılın sonlarında Rum cemaatine büyük bağışlarda bulunan Hrisoveryis tarafından inşa edildi. Karaağaç mezbahasında et tüccarı olan ve sarayın et ihtiyacını karşılayan Hrisoveryis, Balıklı Rum Hastanesi kompleksine önemli bağışlarda bulundu. Bu iki binanın inşaatı bitince, anahtarlarını Balıklı Rum Hastanesi'nin denetim kuruluna teslim ederek binalardan gelecek gelirlerin hastane giderlerinde kullanılmasını sağladı. Hrisoveryia apartmanlarının arsası, Ayia Triyada Kilisesi ve Zapyon Rum Kız Okulu'nun arsası, Balıklı Rum Hastanesi'nin mülkiyetidir.

Zapyon Rum Kız Okulu Öğrenci Sayısı (1875-1904)

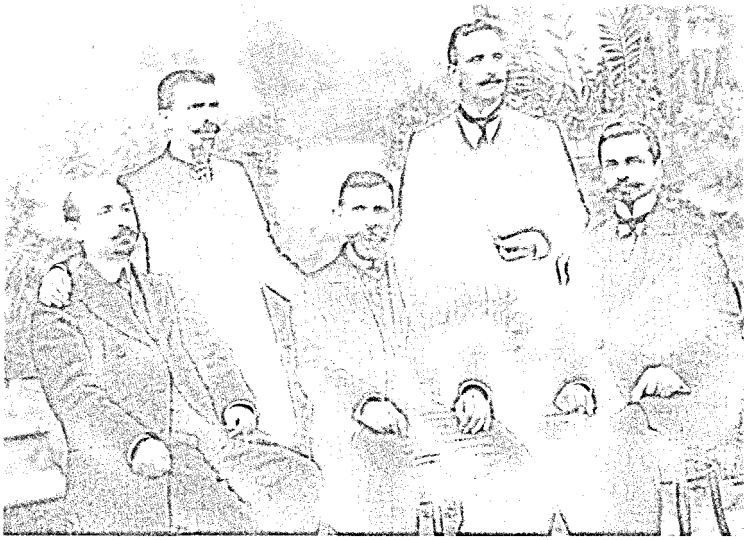
Eğitim dönemi	Parasız okuyan öğrenci sayısı	İndirimli okul ücreti ödeyen sayısı	Normal okul ücreti ödeyen sayısı	Okul dönemi	Parasız okuyan öğrenci sayısı	İndirimli okul ücreti ödeyen sayısı	Normal okul ücreti ödeyen sayısı
1875-1876	43	70	113	1890-1891	139	192	331
1876-1877	47	80	127	1891-1892	130	200	330
1877-1878	50	65	115	1892-1893	108	172	280
1878-1879	63	120	183	1893-1894	100	142	242
1879-1880	49	135	184	1894-1895	107	157	265
1880-1881	46	156	202	1895-1896	95	165	260
1881-1882	8	174	182	1896-1897	86	134	220
1882-1883	42	130	172	1897-1898	83	129	212
1883-1884	77	122	199	1898-1899	96	139	235
1884-1885	90	133	223	1899-1900	92	166	258
1885-1886	140	182	322	1900-1901	80	212	292
1886-1887	145	186	331	1901-1902	91	193	284
1887-1888	149	139	288	1902-1903	99	201	300
1888-1889	151	127	279	1993-1904	89	187	293
1889-1890	129	174	303				

Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu

Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu, banker Evyeniyos Evyenidis'in mali yardımıyla kuruldu. İstanbullu gazeteci Stefanos Papadopulos, *İstanbul'dan Anılar* (1978) adlı kitabında, okulun kuruluş fikrinin İstanbul'da yayınlanan *Proodos* gazetesinin yayıncısı Konstandinos Spanudis'e ait olduğunu yazar. O yıllarda Katolik papazlar ve rahibeler okullarında Katolik dininin propagandasını yaptıklarından, İstanbullu Rumların çocuklarına yabancı dil ve yüksek ticaret eğitimi verebilmeleri için, bu tür bir okula ihtiyaç duyulduğunu belirtir.

Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu, 1909 yılının Ekim ayında K. Lambiris müdürlüğünde eğitime başlar. Küçük Hendek Sokağı'nda bulunan eski Alman Okulu, 1906 yılında Rum cemaati tarafından satın alınarak Minare Sokağı'nda bulunan Minare Rum İlkokulu'nun şubesine dönüştürülür. 1909'da Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu buraya yerleşir. Okulun denetim kurulu, S. Kazanovas (başkan), Y. Busios, M. Loyothetis, L. Limarakis, A. Mihailidis ve D.

Dulas'tan oluşmaktaydı. 1915'te Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu, Kumbaracı Yokuşu, Tercüman Çıkmazı numara 2'deki binaya taşınır. 1915-1919 yıllarında Osmanlı hükümeti Zoğrafyon Rum Erkek Okulu'na ait binaya el koyunca, öğrenciler buraya taşındı, ancak mütarekeden sonra kendi binalarına döndüler.

1909'da öğretime başlayan ve 1924'e kadar İstanbul'daki Rumların eğitimi içinde önemli bir işlev gören Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu öğretmenlerinden bir grup.

Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu, Osmanlı okulları ve Yunanistan'daki ticaret okullarıyla eşdeğerdeydi. Bankacılık, ticari şirketlerde üstdüzey yöneticiliği, muhasebe, dallarında kariyer yapmak isteyen gençlere özel eğitim sağlıyordu. Eğitim süresi beş yıl olan okula, öğrenciler seçme sınavı sonucu kabul ediliyordu. Bir yıllık hazırlık sürecini dört yıllık eğitim izliyordu. Okul tüzüğüne göre, okul yönetimi Daimi Karma Konsey tarafından seçilir ve patrik denetimi altında çalışmasını sürdürürdü.

Lise müdürü ve eğitimci Nikos Kalamarcis'in oğlu, A. N. Kalamarcis, babasıyla ilgili anılarında, "... Babam İstanbul'un en ünlü okullarında matematik öğretmeni ve lise müdürlüğü görevlerinde bulundu. Genç yaşlarda, Kumbaracı Yokuşu'nda güzel bir binada barınan ve milli faaliyetleri nedeniyle kapatılan Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu yönetimini üstlendi" diye yazmaktadır. Daha sonra bu bina 1924'e kadar özel Apostolidis Dil Okulu'nu da içinde barındırdı.

Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu'nda ticaret derslerinin tümü, tarih ve coğrafya dersleri Fransızca yapılıyordu. Ayrıca, İngilizce, Almanca ve Türkçe dili dersleriyle birlikte fizik, kimya ve din bilgisi dersleri de vardı. Ticaret bölümünün programı ticaret coğrafyası, politik ekonomi, ticaret hukuku, ticaret bilgisi ve muhasebe derslerinden oluşuyordu. 1909'da okul eğitime 306 öğrenciyle başladı, 1911'de öğrenci sayısı 434'e ulaştı. 1913'te Balkan Savaşları nedeniyle öğrenci sayısı 337'ye düştü.

Diğer Rum okullarında uygulanan geleneksel pratik eğitim sistemine karşı, bu okulda yabancı dil okullarının pozitif eğitim niteliklerine yer verilmişti. 1924'te kapanan okulun öğrencileri Ulusal Rum-Fransız Lisesi'nde eğitime devam ettiler.

1865'te Yeniköy'de doğan halk dili yanlısı, eğitimci ve aydın Stamatis Stamatiyadis, Ulusal Yabancı Diller ve Ticaret Okulu'nun saygın eğitmenlerindendi. S. Stamatiyadis, Fener Rum Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra Fransa'nın Montpellier şehrinde ziraat bilimi, Atina'da fizik, matema-

tik okudu. İstanbul'a dönünce Zoğrafyon Rum Erkek Okulu'nda kısa bir süre matematik öğretmeni olarak çalıştı, ancak iki halk dili yanlısı eğitimciyle birlikte işine son verildi. Daha sonra Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu'nda, Apostolidis Lisesi'nde ve Robert Kolej'de eğitmen olarak çalıştı. Edebiyat ve müzik alanında yaptığı önemli çalışmalarda Eliseos Yanidis ismini kullandı. *Dil ve Yaşam* (1908) adlı kitabı ağdalı kelimelerden arınmış halk dilinde yazılmıştı. Matematik ile musikî arasındaki ilişkiden başlayarak, Bizans kilise musikîsine yeni ahenkler getirecek çalışmalarda bulundu. Oluşturduğu dört sesli koroyu 1912'de org eşliğinde yöneterek Ayia Triyada Kilisesi'nde müminlere yeni bir kilise müziği yorumu sundu. Önce, fanatik Ortodokslar ve geleneksel Bizans musikîsinin hayranları tarafından şiddetle kınandı. Eliseos Yanidis, Helen Filoloji Derneği'nde verdiği birkaç konferansta yeni müzik anlayışını açıklamaya çalıştı. Daha sonra, Panayia Kilisesi'nde sunduğu yeni kilise müziği yorumu, coşku ile karşılandı. Bu yeni kilise müziği icrasını 1922'ye kadar, ayda iki kere pazar ayinleri sırasında müminlere sunmaya devam etti. 1924'te Eliseos Yanidis Yunanistan'a göç etti.

Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu'nun Haftalık Ders Saatleri Programı (1912)

Sınıflar	1.	2.	3.	4.	5.	Toplam
Rumca dersler						
Din Bilgisi	1	1	1	–	–	3
Rumca	7	5	5	5	5	27
Matematik	4	3	3	3	2	15
Fizik	2	2	3	2		9
Tarih	2	2	-	-		4
Ticari mektuplaşma				1		1
Fransızca dersler						
Français [Fransızca]	9	8	5	5	4	31
Histoire [Tarih]			2	1		3
Commerce comptabilité [Muhasebe]			4	3	7	14
Correspondance commerciale [Ulaştırma Ticareti]				1	1	2
Législation [Hukuk]		1		1		2
Économie politique [Ekonomi Politik]					2	2
Étude de marchandises [Mühendislik Bilgisi]				1	2	3
Geographie commerciale [Ticaret Coğrafyası]	2	2	2	2	2	10
Yabancı diller						
Türkçe	5	5	5	5	5	25
İngilizce		5	4	4	4	17
Almanca		5	4	4	4	17
Teknik dersler						
Kaligrafi	2	1				3
Daktilo			1	1	1	3
Stenografi			1	1	1	3
Jimnastik	2	2	2	2	1	9

Hacıhristu Rum-Fransız Lisesi

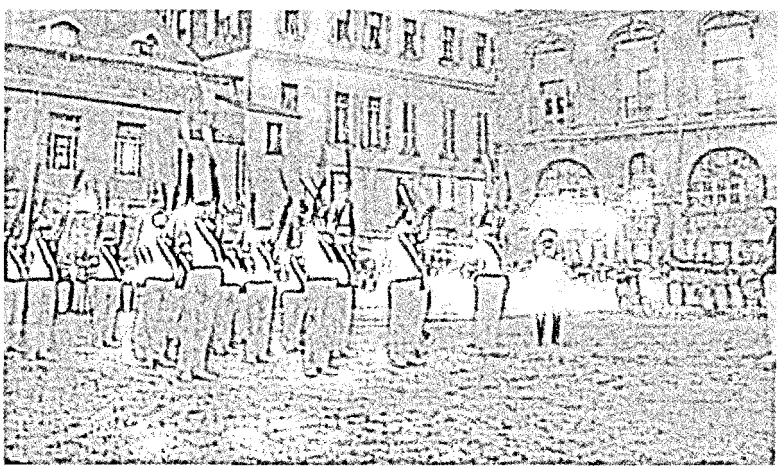
Hacihristu Rum-Fransız Lisesi 1867'de Tünel'de eğitim vermeye başladı. Önceleri Rum Lisesi adıyla, Madam Devaux'un Fransız Lisesi'nin bulunduğu binada barınıyordu. Hacihristu Rum-Fransız Lisesi, çalışmalara başlarken ilkokul ve dört sınıflı ortaokuldan oluşuyordu. Okulun kurucu öğretmenleri, A. Tağis, Y. Hasiyotis, H. Kaloteos ve M. Pandazis ve A. Spataris'di.

1874'te okul, Tepebaşı ile Glavani Sokağı'nın kesiştiği köşede, "Amphithéâtre" tiyatrosunun karşısındaki binaya taşınır. 1879'da H. Hacıhristos okula ortak oldu, 1881'de ise okulun sahibi ve müdürü oldu.

Annuaire Oriental'in 1884 yılı sayısında belirtildiğine göre, Hacihristu Rum-Fransız Lisesi'ndeki öğretmenleri şunlardı: İ. Aristoklis (felsefe), K. Kondopulos (Fransızca), A. Konstandinidis (Türk dili), İ. Kondoyanis (Rum dili), N. Kusiyadis (muhasebe), Delağramatikas (Rum ve Fransız edebiyatı), Mitropulos (Rum dili), N. Fridas (Fransız dili), H. Hacıhristos (Rumca ve Latince), Hafız Efendi (Türk dili), N. Lutraris (Fransızca), İ. Mamopulos (Fransızca), Niezer (Almanca), K. Orfandakis (desen), Y. Paparodu (Rumca), N. Paranikas (tarih), Pariçis (din dersi), O. Roberts (İngilizce), A. Rossakis (kaligrafi), A. Spataris (matematik), O. Ru (Fransızca), A. Tayis (Rumca ve Latince), E. Valsamakis (fizik), A. Vasakopulos (Rumca ve müzik), Vranos (Rumca ve fizik tarihi), Ksantopulos (Rumca), E. Ziras (Rumca), K. Zahariyadis (tarih).

Okulun yönetimini üstlenen beş kişilik denetim kurulundan üçü veliler tarafından, diğer ikisi ise Paris'teki Alliance Française tarafından seçiliyordu. Okulun iç yönetimi, H. Hacıhristos, Université de France mezunu eğitimci Regis Delbeuf ve Paris Grand Collège Ste. Barbe'den mezun bir eğitimci tarafından yürütülüyordu. Okulun Rumca dil ve edebiyat bölümündeki eğitmenler, doktoralı dokuz üniversite öğretim üyesi ile on beş öğretmenden oluşmaktaydı. Fransızca bölümünde ise, on iki Fransız eğitimci ders vermekteydi. A. Vasakopulos okulun müdür yardımcısıydı.

1888'den başlayarak, Hacihristu Rum-Fransız Lisesi Taksim Sıraselviler 27 numarada (günümüzde Devlet Tiyatroları'nın bulunduğu bina) çalışmalarına devam etti. 1888'deki *Annuaire Oriental*'e göre eğitim kadrosundaki yeni öğretmenler şunlardır: Lambros Andipas (matematik), N. Harisiyadis (muhasebe), Petrakidis ve Popeskos (Rumca), Kalavasis (Fransızca), Louis Charvet, Yorgos Makaridis ve Rosenfeld (Almanca ve Latince), F. Saltelis (Latince), Y. Orfanudakis

Alliance Française ile ortak bir programla 1867de öğretime başlayan, Hacıhristu Rum-Fransız Lisesi öğrencilerinin 1900'lü yılların başında İstanbul'da düzenledikleri bir jimnastik gösterisi.

(desen), I. Dimitriyadis (Türkçe), Delatolas (piyano), İ. Stagalis (beden eğitimi). I. Stagalis, beden eğitimi uygulamasını İstanbul'daki okullara getiren ilk eğitmendi.

1892-1893'te Hacihristu Rum-Fransız Lisesi, o yılların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Rum-Fransız Lisesi adını alır. Okulda sabah 8'den öğleye kadar on bir sınıflı Rumca bölümü, 13-16 arası Fransızca bölümü eğitim vermekteydi. Öğrenciler, Fransızcadan başka tarih, coğrafya, fizyoloji ve matematik derslerini de Fransızca yapmaktaydı, ticaret dersleri Fransızca ve Rumca dillerinde yapılıyordu. Liseye 36 öğretmen hizmet sunmaktaydı. Okulun diploması bütün Avrupa üniversiteleri tarafından tanınıyordu. İsteğe bağlı olarak ve ek ücret ödeyerek, isteyen öğrencilere İngilizce, Almanca ve Rusça dilleri öğretiliyordu.

1911'de okulun statüsü özel okul olmaktan çıkar, "Ulusal Rum-Fransız Lisesi" adıyla Pera Rum Cemaat Okulu'na dönüşür. Bu dönemde okulun Rumca bölümünde sırayla A. Zotos, D. M. Sarros, A. Zamarias ve M. Zagas müdürlük görevini üstlenirler. Fransızca bölümünde ise müdürlük görevini Hugnes, P. A. Clevaud-Bouchez üstlendi. 1915'te Ulusal Rum-Fransız Lisesi, Galatasaray Lisesi'nin arkasında bulunan, Yunan Konsolosluğu'na yakın bir binaya taşındı (sonraki yıllarda bu binada, Tarsis Varidis'in özel Rum okulu eğitim verir). 1917'de okulun yatılı bölümü kapanır, 1923'te okul Küçük Hendek Sokağı 125 numaradaki binada eğitim vermeye devam eder. Okuldaki iki bölümün müdürlüğünü Canis Papadopulos üstlendi. Sorbonne mezunu olan Canis (Yanis) Papadopulos, Fener Rum Erkek Lisesi ve Zoğrafyon Rum Erkek Okulu'nda Fransızca öğretmeniydi. Daha sonra Patrik Meletiyos döneminde Patrikhane'nin milli danışmanı olarak hizmet verdi. İstanbul'un topoğrafyası ve tarihine ilişkin araştımaları, Fransız Akademisi yıllığında yayınlandı. 1925'te Selanik Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde profesör olarak hizmet verdi. 1957'de Atina'da vefat etti.

Rum-Fransız Lisesi'nin son müdürleri P. Konstandinidis (1924-1927), Y. R. Veğleris (1927-1930), T. Ağathopulos'tu (1930-1933). Ulusal Rum-Fransız Lisesi'nin "Ulusal" terimi 1926'da iptal edildi. 1927'de "Lise" adını alan okul, 1933'e kadar Rum-Fransız Lisesi adıyla eğitim vermeye devam etti. Ekonomik nedenlerle 1933 yılında kapandı, öğrencileri Zoğrafyon Okulu'nda eğitime devam etti. 1933'te Zoğrafyon Erkek Okulu, kapanan Rum-Fransız Lisesi'ne atfen Zoğrafyon Lisesi adını aldı.

Zoğrafyon Lisesi

1846'dan başlayarak Panayia Kilisesi'nin cemaat okulu olan kurum, 1851'de Panayia Cemaat Okulu adını alır ve Pera, Suterazi Sokağı'nda iki ahşap binada erkek çocuklara eğitim vermeyi sürdürür.

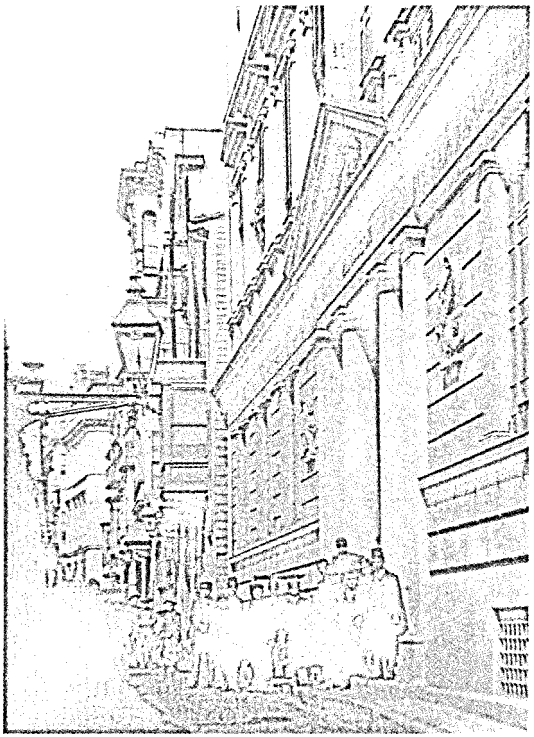
1884'te okulda, T. Papateodoru, V. Natolis Rumca ve Latince, A. Malyakos Rumca, P. Konstandinidis ve Y. Zakas Rumca ve desen, K. Yeorgiyadis matematik, Aristodimos Lukisis Osmanlıca, N. Gestuniani Fransızca, E. Papadopulos müzik, A. Teodoridis fizik, matematik ve fizik tarihi), P. Paparusis coğrafya, Vuros resim dersleri vermekteydi.

1862 yılında "eski binaların" yerine, mimar Periklis Fotiyadis'in projesiyle bugünkü görkemli binanın inşaatı başlar. Yeni cemaat okulunun inşaatı, Rum ileri gelenlerinin ekonomik katkılarıy-

la özellikle Epirli banker Hristakis Zoğrafos'un büyük bağışlarıyla (10.000 Osmanlı altını) tamamlanır. Hristakis Zoğrafos'u onurlandırmak için okula Zoğrafyon adı verilir.

Okul kayıtlarında belirtildiği gibi, yeni binanın açılışı şöyle gerçekleşir:

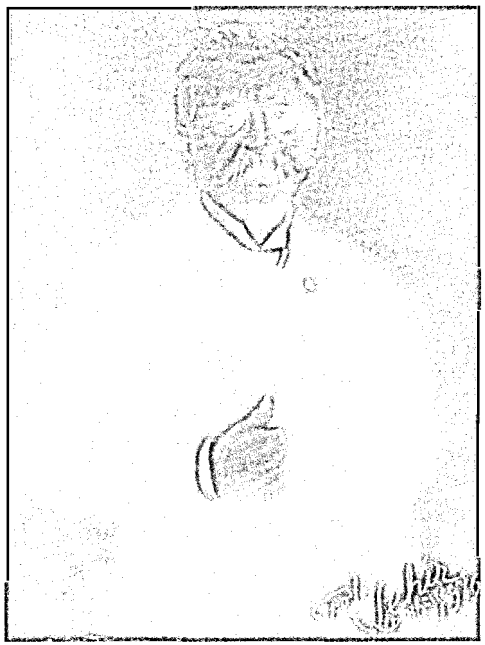
> "Açılış 19 Eylül 1893'te yapılır. Saat 14:00'te başlayan açılış törenine Patrik Neofitos ve maiyetindeki Halkidon Mitropoliti İoakim, Derkon Kalinikos, Leros ve Kalimnos Mitropoliti Hrisantos, Pera cemaati Piskopos'u Yenadios, Piskopos Leondios, Kudüs Kutsal Mezar temsilcisi arşimandrit Arsenios Angelidis, Sina Ortodoks manastırı temsilcisi arşimandrit Korniliyos, Ayion Oros manastırları temsilcisi arşimandrit Evstratios Filotitos, Fener Rum Lisesi Müdürü Mihail Kleovulos, Patrikhanenin Rum okullardan sorumlu müffettişi arşimandrit Kalinikos Delikanis, Yunanistan büyükelçisi N. Mavrokordatos, saray başhekimi Spiridon Mavroyenis, Milli Eğitim Bakanı temsilcisi Abdullah Haşip, Pera bölgesinin yönetim temsilcisi Hilmi Bey, okulun kurucu Hr. Zoğrafos'u temsilen Helen Filoloji Derneği Başkanı D. Malyadis ve yönetim kurulu, yerli ve yabancı basın mensupları, dernek ve meslek örgütleri temsilcileri, Zapyon Kız Okulu'nun müdiresi Eftalya Adam, Pera Rum Ortodoks cemaatinin Merkez Denetim Kurulu üyeleri, Zoğrafyon Denetim Kurulu üyeleri, birçok aydın ve bilim adamı, bayanlar ve matmazeller katıldı.
>
> Ayinden sonra, müzik öğretmeni P. K. Zahariyadis'in yönettiği öğrenci korosu ilahiler okudu. Pera Rum Ortodoks Cemaati başkanı K. Fotiyadis Bey, Osmanlı dilinde, Sultan II. Abdülhamid'e cemaatinin teşekkürlerini sundu..."

İstanbul'daki önemli Rum eğitim kurumlarından Zoğrafyon Lisesi'nin ünlü mimar Perikles Fotiyadis tarafından yapılan Turnacıbaşı Sokağı'ndaki binasının 1893'teki görünümü.

1893'te Zoğrafyon Okulu'nun müdürü M. Kefalas'dı. Okulun tüzüğüne göre, Zoğrafyon'da dört sınıflı bir ilkokul, dört sınıflı bir rüştiye ve dört sınıflı bir ortaokul eğitim vermekteydi. 1895'te eğitimin pratik olması için derslerin revizyonuna karar verildi; ders programı dil ve bilim ağırlıklı oldu. Orta öğretim iki bağımsız aşamada gerçekleşirdi. Alt aşamayı rüştiye okulu, yüksek aşamayı dört sınıflı ortaokul oluştururdu. Okulda eğitim ücretliydi. Ailelerin ekonomik durumuna göre indirim yapılır veya parasız öğrenciler kabul edilirdi.

Atina Pratik Lisesi ile eşdeğer olan Zoğrafyon Erkek Okulu, 1898'den itibaren Atina Üniversitesi tarafından tanınmaya başladı. Bunun sonucu olarak, Zoğrafyon mezunları Atina Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne, fen, felsefe ve diğer alanlardaki fakültelere girme hakkını elde ettiler.

Zoğrafyon Lisesi'nin kurucusu olan Hristaki Zografos (ölümü: 1896 Paris).

1899-1900 eğitim yılı başlarken ilkokuldaki öğrenci sayısı 160, ortaokuldaki öğrenciler ise 320 idi. Aynı yılın sonunda okul ilk sekiz öğrenciyi ortaokuldan mezun etti. 1902'de ortaokul müdürü Zamarias Fransızca derslere ağırlık verirken, ayrıca isteğe bağlı olarak Almanca ve İngilizce derslerini de eğitim programına dahil etti. Küçük bir ücret karşılığı tezgâhtar gençler okula kabul edilirdi. Batı'daki okullar örnek alınarak enstrümanlı müzik dersi ile üflemeli ve telli çalgılardan oluşan bir öğrenci orkestrası kuruldu. 1900-1903 yıllarında ilk ve ortaokul altı sınıflı oldu. 1904'te açılan ticaret bölümünde, muhasebe dersi Fransızcaydı. Öğleden sonra ayrıca İngilizce, Almanca, Fransızca, muhasebe dersleri veriliyor, ikindi dershanesi öğrencilere derslerinde yardımcı oluyordu. Daha sonra Zoğrafyon Okulu'nda, Filoloji Derneği ve Karpenisi Birliği'nin Yunanistan'ın Karpenisi bölgesinden İstanbul'a çalışmaya gelen yoksul gençler için kurduğu akşam okulları faaliyete başladı.

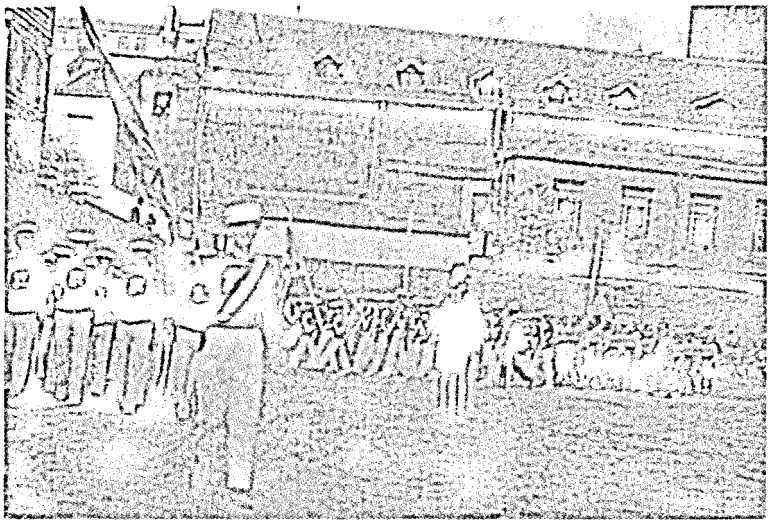
1904 yılında Zoğrafyon'da eğitim gören öğrenci sayısı 500'ü buldu. Okulda İoakim Valavanis ve M. Sağas Rumca ve tarih, Y. Krustopulos, Alex Delistovich, Pierre Lambert ve P. Legoff Fransızca, A. Haraktidis ve Münif Bey Türkçe, A. Evstatiyanos ve N Strogilis matematik, A. İoanu fizik, S. Vrahamis kimya, K. Orfanudakis desen, S. Vekatoros müzik, İ. Stagalis beden eğitimi dersleri vermekteydi. 1909-1910 eğitim yılının son sınıf öğrencileri ilk kez okul yıllığı yayınladı. Girişim gelenek haline gelerek senelerce devam etti.

1912'de okulun öğrenci sayısı 700'e ulaşır. Yeni öğretmenlerle güçlendirilen eğitimci kadro ise şunlardır: H. Pandazidis, Y. Yeorgiyadis, Y. Yanidis ve İ. Valavanis tarih ve filoloji, Alphonse Bouchez ve Canis Papadopulos Fransızca, Vasmacidis taslak, N. Strogilos matematik, Dr. V. Ricos sağlık.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında 1915-1916'da Osmanlı hükümeti ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için, okul binasını hastane olarak kullanır. Bu olay binanın hasara uğramasına neden olur. Elektrikli ısıtma ve havalandırma tesisatı bozulur (o dönemden 1962'ye kadar okul sobalarla ısıtılıyordu). Ortaokul beş sene için Ulusal-Yabancı Diller ve Ticaret Okulu'na taşındı. İlkokul kısmı Beyoğlu İmam Sokağı'ndaki bir apartmanda eğitim vermeyi sürdürmüştür. Zoğrafyon'un talebeleri 1920'de tekrar kendi binalarına dönmüştür.

1922'ye kadar Zoğrafyon Okulu'nun müdürü olan Aleksiyos Zamariyas, Yanya'da doğdu, meşhur Zosimea Okulu'ndan mezun olup, Atina Üniversitesi'nde ve Avusturya'nın Laipsik Üniversitesi'nde eğitim gördü. Müdür olarak Kuzey Epir'deki Zoğrafyon Öğretmen Okulu'nda,

Yanya Zosimea Okulu'nda, Bulgaristan'ın Filibe kentinde Zarifia Öğretmen Okulu'nda çalıştı. İstanbul'da Zoğrafyon Erkek Okulu'nu ve İstanbul Rum Fransız Lisesi'ni başarıyla yönetti (A. Zamariyas ayrıca Patrikhane'nin eğitim danışmanı olarak görev aldı. Filoloji Derneği başkanı, Epir Eğitimseverler Derneği aktif üyesi olarak çalıştı. Bilimsel pedagojik makaleler ve psikoloji kitapları yazdı. Zoğrafyon'da ve diğer ortaokullarda kullanılan *Pratik Matematik* kitabını hazırladı. 1922'den sonra Atina'ya yerleşti).

Zoğrafyon Lisesi öğrencilerinin jimnastik hocası İ. Strangali'nin gözetiminde yaptıkları bir gösteri (1910).

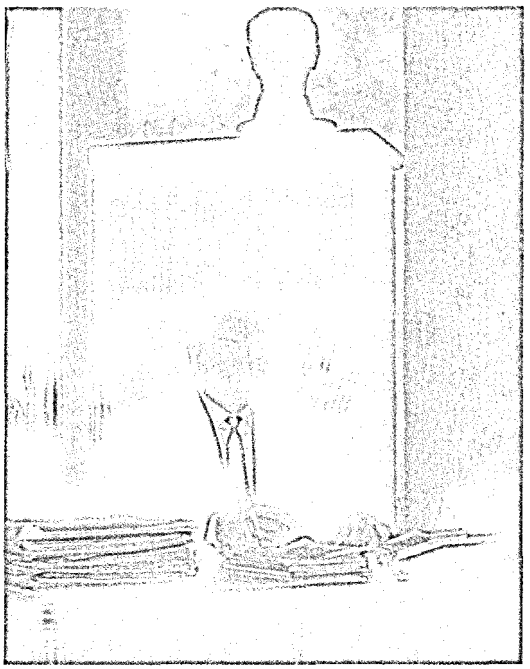
Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte bütün Rum okullarında Türk dili eğitimine ağırlık verilir, Türkçe ders saatleri artırılırak, Yunan tarihi dersine son verilir; tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri Türkçe okutulmaya başlar.

1935'te Zoğrafyon Lisesi'ne iki genç öğretmen atanır: Edebiyatçı Dimitris Manos ile matematik öğretmeni Vasilis Muçoğlu. Eski müdür Vafiyadis'in vefatından sonra V. Muçoğlu onun yerini alır.

Vasilis Muçoğlu 1911'de Kumkapı'da doğdu. Fener Rum Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra, İstanbul Üniversitesi Fizik Matematik Fakültesi'nin Matematik-Astronomi Bölümü'nden mezun oldu. Fener Rum Erkek Lisesi'ne ve Zoğrafyon Erkek Lisesi'ne öğretmen olarak atandı. 1939'da Fener İoakimiyon Rum Kız Lisesi'nin müdürü oldu. Aynı yıl Zoğrafyon Lisesi'nin yönetim kurulu başkanı Doktor A. Kukulis'in önerisiyle okulun yönetimini üstlendi. V. Muçoğlu 20 yıl boyunca lise müdürü ve öğretmen olarak İstanbul'daki Rum okullarına hizmet verdi. Zoğrafyon'daki eğitim ve öğretim dalındaki görevini geliştirerek, okul tatilleri süresinde, son sınıf öğrencilerine üniversite ve teknik üniversite sınavlarına hazırlık amacıyla ücretsiz özel dersler verdi, kütüphane kurdu, öğrencilerin boş vakitlerini değerlendirmelerine zemin hazırladı. Ayrıca, düzenlediği öğrenci korosunun Noel arifesinde ev ziyaretlerinde söyledikleri geleneksel noel şarkılarından elde edilen gelirle, her yıl 50 öğrencinin okul masrafları karşılandı.

Edebiyatçı D. Manos'un desteğiyle okulda halk dili kullanımı geçerlilik kazandı. Karşılıklı öğrenme sistemiyle filoloji, psikoloji, santranç dersleri yapıldı. Ayrıca okul sporuna (futbol, basketbol, atletizm gibi) ve ders dışı etkinliklere (gezi, danslı toplantılar gibi) yer verildi.

1948'de lise müdürü Vasilis Muçoğlu, dönemin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla fen bölümünün yanı sıra ticaret bölümünü ve akşam okulunu da hayata geçirdi.

Zoğrafyon Lisesi'nin 1958'den1993'e kadar müdürlüğünü yapmış olan Dimitri Frangopulos.

Vasilis Muçoğlu'nun çıkar gözetmeden izlediği yaratıcı eğitimin yolu, –okul albümünün önsözünde vurguladığı gibi "bu gerileme ve ruhsal çöküntü sürecinde"– tüm zorluklara rağmen eğitime getirmek istediği reform hareketleri, yenilikçi pedagojik düşünceleri ve fikir özgürlüğünü güçlendiren temel ilkeleriydi. 1955'te yaşanan, 6-7 Eylül olaylarından sonra okul yönetim kurulunun muhafazakâr tavrı sonucu, onu Zoğrafyon Okulu'nun yönetiminden istifa etmeye zorladı. Karşılaştığı kadir bilmezlik ne yazık ki dört ay sonra ölümüne neden oldu (1958).

Ölümünden sonra Dimitris Frangopulos okulun yeni müdürü oldu. 1962'de, yönetim kurulu kararıyla okulun dershane ihtiyacını karşılamak için okul binasına iki kat daha eklendi.

1964'te Yunan uyruklu Rumların sınır dışı edilmesiyle, aşamalı olarak Rum okullarındaki öğrenci sayısında hızlı bir azalma başladı. 1962'de Zoğrafyon'a 900 erkek öğrenci devam ederken, bu sayı 1990'larda 60'a indi.

Dernekler

Öğretmen Dernekleri

19. yüzyıldan başlayarak, Beyoğlu'ndaki Rum cemaatin eğitime verdiği önemi örneklerle inceledikten sonra 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da kurulan öğretmen derneklerine kısaca değinmek istiyoruz. İstanbul'da 1870'li yıllarda Rum öğretmenlerin kurduğu ilk dernek, O En Konstantinupoli Didaskalikos Silogos (İstanbul Öğretmenler Derneği), 1877'de ikinci olağanüstü toplantısını gerçekleştirir.

1889'da öğretmenler topluluğuna destek ve dayanışma amacıyla O En Konstantinupoli Didaskaliki Aderfotis (İstanbul Öğretmenler Birliği) kurulur. 20. yüzyılın başlarında, 6 Kasım 1905'te Fener Patrikhanesi'nin denetiminde, Öğretmenler Derneği (Didaskalikos Sindesmos) kurulur. Dernek, Yunan Filoloji Derneği'nin binasında barınıyordu. Derneğin tüzüğünde belirtildiği gibi, yüz beş kurucu üyesi, öğretmen ve aydınlardan oluşuyordu. Yönetim kurulu başkanı, aynı zamanda Rum Fransız Lisesi'nin kurucusu ve müdürü olan Hristos Hacıhristos'du. Asli üyelerden doksanı lise ve ilkokul öğretmeni, dokuzu kadın öğretmendi (üçü Merkez Rum Kız İlkokulu'ndan biri Galata Rum İlkokulu'ndan dördü Kumkapı Rum İlkokulu'ndan ve biri de Vlanga Rum İlkokulu'ndan). Taşradan derneğe üç öğretmen üye olur; Ünye'den bir Rum erkek

öğretmen, Epir'in Meçovo kasabasından bir erkek öğretmen ve Marmara Bölgesi'nin Yalimi köyündeki Rum İlkokulu'ndan bir öğretmen. Öğretmenler Derneği'nin tüzüğünü Hr. Hacıhristos, M. Aftendopoulos, I. Valsamakis, A. Zamarijas ve Y. Hasiyotis gibi tanınmış öğretmenler hazırlar. Derneğin amacı; üyelerine iş bulmak, haksızlığa uğramış meslektaşların hakkını savunmak, terfi konularında yardımcı olmak, derneğin yıllığını hazırlamak, yardımlaşma ve hisse sandığının kurulmasına ön ayak olmak, yönetim kurulunun ve kilise makamlarının onayıyla öğretmenlere her türlü maddi yardımda bulunmaktı.

1918'de Rum Lise Öğretmenleri Derneği kurulur. Derneğin amacı, lise öğretmenlerinin meslek dalındaki terfileri ile mağdur durumda olan öğretmenlere maddi yardım sağlamaktı. 1920'de Öğretmenler Birliği adıyla yeni bir dernek kurulur. Dernek, Ayoyi (Eğitim) adıyla aylık bir bülten yayınlar. Ayrıca, bürosunda kütüphane ve okuma salonu bulunmaktaydı. Derneğin tüzüğünde (1920) belirtildiği gibi, üyelere tıbbi bakım, ekonomik sorunları olan üyelere ve malullere her türlü maddi yardım öngörülüyordu.

Rum Okullara Yardım Derneği

1940'larda kurulan Rum Okullarına Yardım Derneği İstanbul'daki Rum okulların eğitime ilişkin sorunlarını koordine etmek, eğitimle ilgili sorunlara çözümler getirmek, okul kütüphanelerinin kurulmasına yardımcı olmak, öğretmenlerin maaşlarını güvence altına almak, okul binalarının bakım ve onarımını sağlamakla yükümlüydü. Derneğin bürosu, Zapyon Rum Kız Okulu'nun karşısındaki Hrisoveryia apartmanlarındaydı. On yedi üyeden oluşan yönetim kurulunun başkanlığını önceleri Doktor K. Emiliyadis, daha sonra avukat Grigoris Ananiyadis üstlendi. Dil konusu, İstanbul'daki Rum cemmat arasında anlaşmazlık yaratan nedenlerin başındaydı. Halk dili yanlılarıyla, ağdalı dil kullananlar arasındaki anlaşmazlık, 1952'de dernek üyeleri arasındaki ilişkinin kopmasına neden oldu. Ayia Triyada Kilisesi'nin avlusunda bulunan yemekhane salonunda düzenlenen, derneğin genel kurul toplantısında halk dili yanlıları yedi üye seçerek derneğin yönetimine hakim oldu. Seçilen üyeler: Diyonisis Sakalakis, Lefteris Palamidis, Nikos Zumbulidis, S. Melopulos, Aristidis Pasadeos, H. Mavrofridis, Kostas Yerasimos (Stefan Yerasimos'un babası) idi. Karşı görüştekiler, öfkelerini yalnız günlük Rum basınında ifade etmekle yetinmediler, sol ideolojinin yasak olduğu o yıllarda, emniyet müdürlüğüne ihbarda bulunarak, kazanan üyelerin solcu olduğu iddiasında bulundular.

Epir Eğitimseverler Derneği

Epir Eğitimseverler Derneği 1872'de İstanbul'da kuruldu. 200 asli üyesi olan derneğin amacı Epir'in birçok bölgesinde okullar açarak eğitimi yaygınlaştırmak ve desteklemekti. Dernek, bu doğrultuda Epir'in birçok ilçesinde, Yanya, Paramitiya, Driinupolis, Nikopolis, Vellas, Kastorya, Grevena, Koriça vilayetlerinde takriben yirmi okulun bakımını üstlendi.

İstanbul'daki Folegandrostlu Eğitimseverler Derneği

Kiklades Adaları'ndan olan Folegandros kökenli Yunanlılardan oluşan bir koloni Pera ve Galata'da çalışıp yaşamını sürdürmekteydi. Folegandroslular fıçı imalatı, şarapçılık ve matbaa dalında ünlüydüler. 1872'de kurdukları derneğin amacı Folegandros Adası'nda eğitimi yaygınlaştırmak ve desteklemekti. Bunun yanı sıra, İstanbul'da yaşayan yoksul hemşerilerine, tıbbi yardım sağlamaktı. Yayınevi, kitabevi ve basımevi sahibi olan Andonis Yerardos derneğin başkanlık görevini üstlendi. Fener Rum Erkek Okulu'nun, Zapyon Rum Kız Okulu'nun, "Palas" Kız Okulu'nun, Hacıhristu Lisesi'nin, Ioakkimin Kız Okulu'nun ve Zoğrafyon Erkek Okulu'nun öğretmenlerinden olan Dimitrios Mostratos, derneğin genel sekreteriydi.

İstanbullu Rumların Sosyal Yardım Kurumları

Pera'da yaşayan Rumlar, resmi cemaat statüsüne kavuştuktan sonra, eğitim sorunu ile birlikte, sosyal yardım kurumlarının olusmasına öncelik tanıdılar. Bilindiği gibi gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerekse Türkiye Cumhuriyeti ile başlayan yeni dönemde, merkez yönetimin sosyal yardım hizmetleri yok denecek kadar azdı. Her cemaat, kendi imkânları dahilinde yoksul yaşlıların, hastaların ve yetimlerin bakımını üstlenmek zorundaydı. İstanbul'daki yardıma muhtaç Rumlarla ilgili sosyal yardımın örgütlenmesi kilisenin denetimindeydi. İstanbul Başpiskoposluğu'nun en varlıklı cemaat birimini oluşturan Pera-Stavrodromi Rum cemaatinin kilise denetim kurulu, loncalar, hayır dernekleri ve Peralı Hayırsever Bayanlar Birliği ile geliştirdiği ortak çalışma, sosyal yardım alanında çok önemli başarılar elde etti.

Hayırsever kişiliği ile tanınmış Dr. Spiridon Zaviciyanos (1810-1891).

Kalyoncukulluk'taki Ayios Konstandinos Kilisesi ile Taksim'deki Aya Triyada Kilisesi'nin bahçesinde yardım faaliyetleri gerçekleştiriliyordu. Cemaat ilkokullarında okuyan yoksul öğrencilerin okul kırtasiye ihtiyaçları, bayramlarda giysi ve ayakkabı ihtiyaçları sosyal yardım kurumları tarafından karşılanıyordu.

Yemekhanelerin ve cemaat sağlık yurtlarının kurulları, kiliselerin yönetim kurulları tarafından, Başpiskoposun onayıyla atanıyordu. Pera Rum Cemaati Merkez Yönetim Kurulu ayrıca yoksul veya bekar annelerin kilise bahçesine terk ettiği yeni doğmuş, kimsesiz bebeklerin bakımını üstlenmekle yükümlüydü. Pera cemaatinin 1851 tarihli sosyal yardım belgesinde, terk edilmiş bebeklerin bakımı için kilisenin yapacağı yardımın 300.000 kuruşu aşmaması gerektiği belirtilir. 1865'te Beyoğlu Yardımsever Bayanlar Derneği, terk edilmiş çocukların bakımını üstlenir. Rum Cemaati, derneğe 50.000 kuruş ödeme yapar.

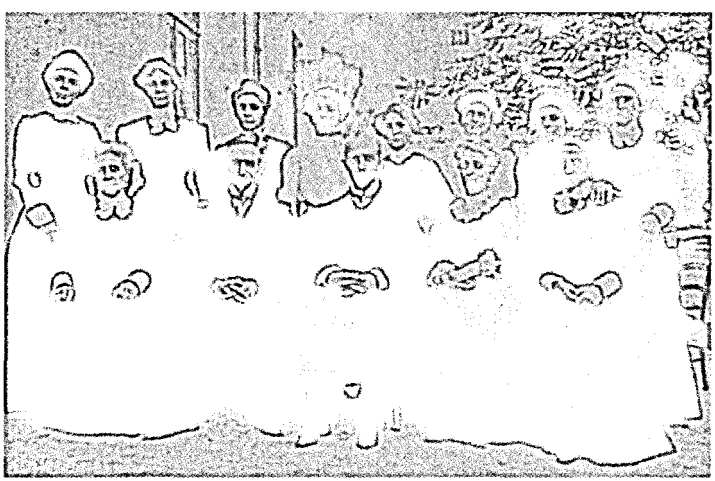
1889'da doktor Spiridon Zaviciyanos'un kurduğu ve yönettiği, Pera Merkez Yönetim Kurulu'nun denetiminde bulunan, Peralı Terk Edilmiş Çocuklar Bürosu, Panayia Kilisesi'nde çalışmayı sürdürür.

Terk edilmiş çocukların anneleri genellikle Rum'du, bebeğin kundağına iliştirdikleri yazılı bir notta, bebeğin adını ve doğum tarihini belirtirlerdi. İstanbul'da, kırsal kesimden çalışmaya gelen bekârlar hatta evliler, ailelerini yanlarında getirmediklerinden, terk edilmiş çocuklar sorununun yaygınlaşmasına neden oldular. Terk Edilmiş Çocuklar Bürosu, bu çocukları emzirmek ve büyütmek için, belli bir ücret karşılığında süt annelerle anlaşır, halktan kadınlar olan bakıcılar ve süt anneler, 60-80 kuruş karşılığında çocukların bakımını evlerinde üstlenirdi. Bakıcıların genelde kaldıkları semtler; Tatavla (Kurtuluş) ve Feriköy'ün civarı ile Kasımpaşa sırtlarıydı.

1896'da Peralı aydın bayanlardan Noemi Zoiros başkanlığında, terk edilmiş çocukların ve yetimlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir atölye açıldı. Banker Andreas Singros gerekli kumaşların satın alınması için 15 Osmanlı lirası bağışında bulundu. Ayrıca kilise, yetimlerin, ayakkabı ve giysi ihtiyaçlarının karşılanması için yılda iki kere para yardımında bulunurdu. 1901'de Zoğrafyon Okulu'nun öğrencileri, okul bünyesinde bir hayır derneği kurdular. Amaçları terk edilmiş çocuklar bürosunun kasasına para yardımında bulunmaktı.

Peralı Terkedilmiş Çocuklar Bürosu, 1904'te gerçekleştirdiği tüzük değişikliği ile, adını Meryem Ana Yetimler Cemiyeti olarak değiştirdi. Aynı yıl Ayios Konstandinos semtinde, emekçi annelerin çocukları için, Kalyoncukulluk 165 numarada, Anneler İmarethanesi kuruldu. Mimar Periklis Fotiyadis'in eşi Nina Fotiyadis bu kurumun başkanlığını sekiz yıl boyunca üstlendi. 1918'de Meryem Ana Yetimler Cemiyeti, 1.666 yeni doğmuş bebeğin bakımını üstlenerek, aynı yıl sütten kesilmiş bebekler için kreş, bebek sağlık yurdu ve polikliniği açtı. Cemiyetin yıllık geliri, Pera Rum cemaatinin bütçesinden ayrılan 400 Osmanlı lirası ile İstanbullu Rumların bağışlarından oluşuyordu.

Pera Rum cemaatinde sosyal yardım hizmeti veren diğer hayır derneklerini şöyle sıralayabiliriz: Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği, Ayios Minas Cemiyeti, Zoodohu Piyi Cemiyeti, Ayios Konstandinos cemaat okullarının yararına faaliyet sürdüren Filadelfia Derneği, 1889'da kurulan ve doğum yapacak yoksul kadınlara bakım ve para yardımında bulunan Ayios Elefteriyos Cemiyeti (bu dernek ayrıca tüzüğünde işçi kadınlar için özel doğumevi açmayı amaçladığını belirtiyordu), Meryem Ana Cemiyeti, Simbniya (Uyum) (1864), Eğitim Dostu Ayios Nikolaos Derneği, Omonia (Birlik) (1902), Korfu Adalı Ayios Spiridonas Cemiyeti, Eleiman (yardımsever) Ayios İyoanis Yardımsever Cemiyeti (Dilencilerin Yardımsever Derneği).

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin hastabakıcı eğitme kursunun öğrencileri Dr. Andonakopulo ve Dr. Papadopulo ile birlikte.

1923'ten sonra İstanbullu Rumlar yeni hayat koşullarına uyum sağlayabilmek için bir hayli çaba sarfettiler. Beyoğlu Rum cemaatinin, Taksim'deki Ayia Triyada yemekhanesi yoksul öğrencilere yemek dağıtımına ancak 1935'in Eylül ayında başladı. 60 öğrenciyi doyuran yemekhanenin bu dönemdeki ilk müdürü Papaz P. Finfinis idi. Aya Triyada, Ayios Konstandinos, Aynalıçeşme ve Nane ilkokullarından, Zapyon Kız Okulu, Kendriko Kız Okulu ve Zoğrafyon erkek liselerinden toplam 130-150 öğrenci, eğitim dönemi boyunca oğlenleri bu yemekhanede karınlarını doyururlardı.

1940'ların ortalarında yemekhaneye devam eden öğrenci sayısı 300'ü aştı. 1944'te yemekhanenin müdürü Papaz Emiliyanos Çakopulos idi. Beyoğlu'nda oturan varlıklı ailelerin kızları ve kadınları, komisyonlar oluşturarak bu sosyal yardım çalışmalarına hizmet verdiler. Yemekhanede, yemek dağıtımı dışında yoksul öğrencilere ve ailelerine giysi, ayakkabı, kırtasiye malzemeleri, kitap dağıtılır ve mali destekte bulunulurdu. Rum doktorlar, diş doktorları, eczacılar belirli günler ücretsiz sağlık hizmetleri sunardı.

1942 yılının Eylül ayında, Panayia Kilisesi'nin avlusunda elliyi aşkın yoksul aile için haftada iki defa yemek dağıtılmaya başlandı. 1945'te haftada dört gün yemek dağıtarak 400 kişinin ihtiyacı karşılanıyordu. 1944 sonbaharında Ayios Konstandinos semtinde açılan yemekhanede, semtin yoksul ailelerine, Ayios Konstandinos ve Aynalıçeşme okullarının yoksul öğrencilerinden oluşan 175 kişiye yemek dağıtılmaya başlandı. Patrik Atinagoras tarafından İstanbul'da değişik semtlerdeki yemekhanelerin sorumlu başkanı tayin edilen Ekaterini Halepli'nin anlatılarına göre, 1950'de, İstanbul'da denetimi altında 46 yoksul öğrenci yemekhanesi işler durumdaydı. Küçümsenemiyecek olan bu sayı, bir taraftan Rum cemaatinin ekonomik durumunu, diğer taraftan Rum okullarındaki öğrenci nüfusun yoğunluğunu belirtmektedir. Bu durum 1964'ten sonra hızlı bir şekilde küçülmeye başladı.

1947'de, uzman Rum doktorların katılımıyla Beyoğlu'nda Rum cemaati için sağlık yurtları açılır. Bunun yanı sıra, Ayia Triyada Kilisesi'nin bahçesindeki binada kurulan poliklinik yoksul ve hasta Rumlara hizmet verir.

Bayan Meri Karamanopulos Atina'daki evinde yaptığımız görüşmede, sosyal yardım çalışmalarına katılan bir kişi olarak bize o günleri şöyle anlatır:

> "1955, 6-7 Eylül olaylarından sonra Patrik Atinagoras'in, İstanbul bölgesindeki olaylardan büyük zararlar görmüş olan Rum ailelere yardım amacıyla, İstanbullu bayanlardan oluşan bir yardım komisyonu oluşturmuştu. Bu komisyonda benden başka Anna Sakulidi, Eva Sakalaki, Andigoni Konstandinidi, Eleni ve Harikliya Kamili bulunmaktaydı. Komisyon toplantıları, Panayia Kilisesi'nin binasında yapılıyordu. Çeşitli yardım çalışmalarının dışında, evlenmeye hazırlanan yoksul Rum kızlarını tespit ederek onların çeyizlik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorduk."

Ayios Minas Yardım Cemiyeti

Ayios Minas Yardım Cemiyeti Beyoğlu'nun ileri gelen aileleri tarafından kuruldu. Derneğin amacı yoksul ilkokul öğrencilerine kitap, ayakkabı, giysi dağıtmaktı. Süreç içinde cemiyetin

yönetimini Peralı varlıklı Rum bayanlar üstlenerek, Ayios Minas yemekhanesini kurdular. 1904'te Ayios Minas Yardım Cemiyeti Ayia Triyada kilise binasında barınıyordu. Yemekhanenin başkanı Konstandinos Kalinikos'tu. 1912'de Ayios Minas Yardım Cemiyeti, Panayia kilise avlusundaki binaya taşınarak, Beyoğlu Simitçi Sokağı 7 numarada, yoksullara yemek dağıtan bir yemekhane kurdu. Gönüllü çalışan Peralı bayanlar komisyonu, İoana Gripari başkanlığında cemiyetin yemekhanesinde hizmet sundular.

Eğitimsever Ayios Fanuriyos Cemiyeti

Eğitimsever Ayios Fanuriyos Cemiyeti, Ayios Konstandinos Kız Okulu'nun çalışkan yoksul kız öğrencilerine yardım amacıyla kuruldu. Öğrencilere kitap, kırtasiye malzemesi, giysi ve öğle yemeği sağlanıyordu. Ayrıca öğrencilerin İstanbul'daki yüksekokullarda okumaları için gereken ekonomik imkânlar verilerek, gelecekte toplum içinde saygın bir yer edinmeleri sağlanıyordu.

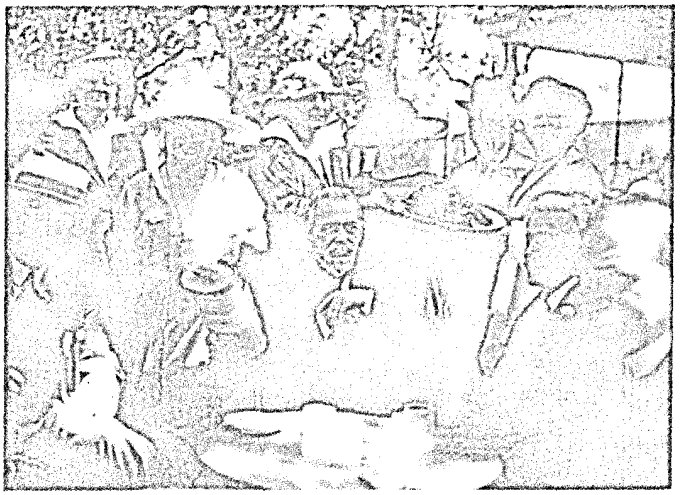
Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği

Pera'daki sosyal yardım kurumları arasında birinci sırada, 1861'de kurulan Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği yer alır. İstanbul'daki Helen Filoloji Derneği'yle aynı yıl kurulan Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği, bir yandan İstanbul'daki diğer sosyal yardım kurumlarına örnek oluştururken diğer taraftan Anadolu'da İyonya, Kapadokya ve Pontus bölgelerinde yaşayan Rum cemaatinin aynı tür kurumları yaşama geçirmesine öncü oldu. Derneğin kurucu üyeleri Pera'da yaşayan banker ve büyük tüccarların eşleriydi. Süreç içinde orta sınıftan gelen ev kadınları da derneğin çalışmalarına katıldı. Kadınlar tarafından kurulan ve yönetilen ilk ve tek kurumdu. İstanbul'daki orta sınıf ve emekçi kesimden gelen Rum kadınların, 1960'lara kadar geleneklere bağlı kalarak eş, anne, ev kadını rolünü üstlendiği ve ekonomik zorunluluk nedeniyle çalışması gerektiğinde evlerinde terzilik, nakışçılık gibi işler yaptıkları göz önüne alınınca, bu girişimin önemini daha iyi anlaşılır. Ataerkil bir ailede ve toplumda yaşayan üst gelir düzeyinde bulunan ailelerden gelen bu kadınların kendilerini topluma kabul ettirmek için gönüllü olarak sundukları bu sosyal ve yaratıcı girişimler ve hayırseverlik faaliyetleri büyük başarılar kaydetti.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği üyelerinin 1920'de yaptıkları bir etkinlik.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin, Peralı Yoksul Kızlar Okulu'nun –I Sholi ton aporon korasion– (daha sonraki Kendriko Kız Okulu) tören salonunda sunulan ilk

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği 1920'de işgal yıllarında Yunan subaylarını ağırlarken.

yıla ait çalışma raporunda, derneğin 185 üyesinin bulunduğu, senelik aidatının 120 kuruş olduğu, üyelerin ve dernek dostlarının özel bağışları sayesinde derneğin kasasında 60.000 kuruş toplandığı belirtilir. Ayrıca bütün bir kış boyu 6 üyeli yürütme kurulundan iki üyenin her hafta semt yoksullarına giysi, yiyecek, kömür ve para yardımında bulunduğu, Peralı doktorlardan Shinas, Paspatis, Hoydas, Stamadiyadis, Kociyas, Galatis ve Nerancis'in, derneğin himayesindeki yoksul hastaları evlerinde ziyaret ederek, ücretsiz bakım ve tedavi verdikleri, hastalar için gerekli ilaçların Damyanos'un Pera'daki eczanesinden indirimli sağlandığı belirtilir.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin gelirleri, üye aidatlarından, özel para ve malzeme bağışlarından, yıllık balonun gelirinden, 1876'da derneğin açtığı dikiş-nakış atölyelerinden elde edilen gelirden oluşuyordu. Özel bağışlar, Galata'nın ticari ve borsa çevrelerinden ve büyük Rum tüccarların İngiltere ve Fransa'daki ticaret temsilciklerinin bürolarından gelen bağışlardan derleniyordu. Zarifis, Ralis, Zafiropulos, Sigros, Maraslis gibi dönemin önde gelen varlıklı isimleri, aynı zamanda Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin yönetimini oluşturan bayanların eşleri, akrabaları ve aile dostlarıydı.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin, Peralı Yoksul Kızlar Okulu'nun tören salonunda gerçekleşen on birinci kurul toplantısının çalışma raporu (1872), 1870'te Pera'da yaşanan büyük yangının yarattığı olumsuz tabloyu sergiler. Her yıl tekrarlanan balo, o yıl yangın nedeniyle gerçekleşememiş, önceki yıllarda balodan elde edilen gelirin yarısı Panayia Erkek Okulu'na (sonraki adıyla Zoğrafyon Erkek Okulu) bağış olarak verilirken, o yıl bu yardımı dernek karşılayamamıştır. Ayrıca 1871 yılında hastaların ve yaşlıların bakımını karşılayabilmek için, bazı yoksul ailelerin aylık para yardımı kesilir. Peralı yedi ünlü Rum doktor, derneğin hastalarına hizmet vermeye devam eder. Derneğin 1872 tutanağında belirtildiğine göre, yürütme kurulu, P. Vlastu, D. Zoğrafu, A. Zarifi, A. Kalvokoresi, M. Muzala, A. Naum, S. Simiryotu, V. Sığuta, E. Spandoni, H. Akatu ve E. Foka adlı bayanlardan oluşmaktadır.

1873'te Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin, Yoksul Kızlar Okulu'nun tören salonunda sunduğu çalışma raporunda, derneğin Balıklı Rum Hastanesi'nin ve Yoksul Kızlar Okulu'nun denetimine katıldığı belirtilir.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği 1875 yılında, derneğin on beş yıllık etkinliklerini kapsayan kapsamlı bir faaliyet raporu hazırlar. Raporda 1870 yılında yaşanan yangının yara-

larının henüz kapanmadığı, Pera'da yaşayan çok sayıda ailenin evsiz kaldığı vurgulanır. Ayrıca, bir taraftan kolera salgınının, diğer yandan iki yıl süreyle İstanbul'da yaşanan ağır kışın yarattığı olumsuz etkiler vurgulanır. Dernek, yaptığı birçok yardım etkinliğinin yanı sıra, Dolapdere'deki Evangelistriya ilkokuluna, Ayios Konstandinos Ana Okulu'na ve Yoksul Kızlar Okulu'nun müdiresi Eleni Kaloğeras'ın önerilerini göz önüne alarak okulun yoksul öğrencilerine giysi, ayakkabı ve kırtasiye malzemesi dağıtır. Yıllık balodan elde edilen gelirin yarısını Panayia Erkek Okulu'nun (Zoğrafyon Okulu) ihtiyacı için tahsis eder. Ayrıca Pera bölgesinde yaşayan yoksul ve hastalara iki haftada bir 2.250 kuruş para yardımında bulunmayı gelenekleştirir. Paskalya bayramı arifesinde, borç nedeniyle hapiste yatanların borçlarını ödeyerek özgürlüklerine kavuşmalarını sağlar. Gelenekleşen bu alışkanlığın on beş yıl devam ettiği raporda belirtilir.

Dernek yönetim kurulu üyeleri Yunan ordusu için bağış topluyor (1920).

1877'de Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği 16. Genel Kurul toplantısını İstanbul Helen Filoloji Derneği'nin salonunda gerçekleştirir. Toplantıda Patriği temsil eden piskopos yardımcısı kısa konuşmasında derneği selamlar, yoksul ve kimsesiz kadınların, genç kızların çalışmalarına olanak sağlayan, biçki-dikiş-nakış atölyelerini kurduğu için derneği kutlar. Derneğin sekreteri, konuşmasında atölye fikrinin banker Andreas Sigros'a ait olduğunu vurgulayarak, atölyelerin kuruluş çalışmasına değinir. 7 Mart 1875'te üyelerden bayan Karapanu'nun evinde yapılan olağanüstü toplantıda, "yoksul kadınlara para yardımı yerine, geçimlerini sağlamak için gerekli iş olanakları yaratmak fikrinden hareket ederek, bir yardımsever atölye ile aynı yerde anaokulu açılmasına karar verildiği belirtilir." Bu nedenle atölyenin çalışmasını denetleyecek bir özel komisyonun oluşturulmasına karar verilir. Komisyon başkanı bayan F. Kunduryoti, kurul üyeleri A. Vlastos, Hr. Zoğrafos, Y. Zarifis, M. Kalvokoressis, P. Sekiaris, St. Rallis, D. Tambakos, Z. Hrisovelonis adlı bankerlerden oluşur. Hayırseverlik amaçlı olsa bile, yoksul kadınlara iş alanında ilk adımları atmalarına yardımcı olmaları istenen bu kişiler, görüldüğü gibi Rum cemaatinin ve ekonomi dünyasının önde gelen isimleriydi. Atölye için Kalyoncukulluk Sokağı'nda, 6,5 lira aylıkla bir ev kiralanır. Atölye müdürüne ödenen aylık maaş 3 liradır. Ayrıca, 6 kuruş gündelikle bir hademe ve bir kapıcı atölyede çalışmaya başlar. Dernek, atölyede çalışacak kadınlara yevmiyeleri dışında para yardımı almayacaklarını açıklar. Atölyedeki çalışmalar 20 Mayıs 1876'da başlar. Açılışından altı ay sonra, Aralık ayının sonuna kadar atölyede

Derneğin binasında bulunan çamaşırhane ve ütü bölümünde çalışan üyeler.

çalışan 60 kadın işçi ürettikleri giysilerden 30.930 kuruş maaş alır.

Derneğin karşılaştığı en büyük zorluk, üretilen eşyanın piyasaya sürülmesidir. Ne var ki atölyeye büyük siparişler de verilir. Galatasaray Lisesi'nin müdürü olan Sava Paşa okul için 948 forma siparişi, Haseki Kadın Hastanesi için doktor K. Kiryakos 240 elbise siparişi, Başkomutanlık için Faik Paşa 2.000 parça üniforma siparişi verir. Raporda belirtildigi gibi, 1876 yılının Ekim ayında, atölye Su Terazisi Sokağı 19 numarada bulunan daha büyük bir daireye taşınır. Aynı raporda, derneğin gelecekte, içinde atölyelerin, anaokulunun bulunacağı ve tıbbi hizmetin sunulacağı bir binaya sahip olmayı amaçladığı belirtilir. Banker Andreas Sigros, derneğe Nane Sokağı'nda bulunan 400 arşınlık bir arsayı ve binanın inşaatı için gerekli 1.000 lirayı bağışlar. Aynı raporda, yürütme kurulu üyelerinin başkanlığına bayan Hristina Zafiropulos'u seçtiği belirtilir.

Rapordan son alıntımız, kapanış konuşmasını yapan doktor Ksenofon Zoğrafos'un, değişik sınıflardan gelen Rum kız çocuklarının, hangi doğrultuda eğitilmesi gerektiğini belirten sözleridir:

> "... Ulusal onuru ve hayırseverlik duygularını tatmin eden iki onemli olay yaşama geçirildi. Birincisi okumaya yatkın genç kızların eğitimi için kurulan iki Yüksek Kız Okulu: Pallas (1874) ve Zappyon (1875). İkincisi ise, hayırseverlerden yardım görmek yerine, yoksul kızların çalışarak geçimini sağlaması, bu nedenle düzenlenen atölyelerde iş olanağına kavuşmak... Yüksek kız okullarının açılmasıyla toplumumuz kızlarımızı değişik dinlere ve eğitim alanındaki yabancı kültürlere özen ve ilgi göstermelerine engel oldu... Atölyelerin kurulması ve düzenlenmesi, ilkeler üzerine oturtularak, ulusal ve hayırsever bir eser oluştu. Muhtaç kadınlara, kızlara itibarları zedelenmeden, yalnız ekmek sunmakla yetinilmedi, yoksul sınıfların daha ahlâklı olmaları için güçlü bir araç oluştu..."

1884'ün *Annuaire Oriental*'inde belirtildiği gibi, Nane Sokağı'ndaki atölyenin müdiresi Elpiniki Samarcidis'in yönetiminde "yoksul kızlar çeyizlik için nakış ve iç çamaşırları üretmekteydi." 1894'te bu atölyeye birçok kadının çalıştığı çamaşırhane ve ütü bölümü eklenir.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin biçki-nakış bölümü hem zanaat okulu hem atölye olarak çalışmasını sürdürdü. Nakış bölümü, zengin İstanbullu ailelerin verdiği ceyiz siparişlerini (masa örtüsü, çarşaf, yastık, iç çamaşırı), ücret karşılığı hazırlıyordu. Çeyizlerin işlemelerimotiflerin çizimi, değişik nakış türlerinin mükemmel ve dengeli bir şekilde işlenmesi, isim başharf-

lerinin kaligrafik bir çizimle resmedilip işlenmesi, nakış atölyesinin 70-80 yıl boyunca özel ilgi görmesine neden oldu.

Atölyenin 1895 yılındaki çalışma raporunda belirtildiği gibi, nakış atölyesinde yılın 200 günü sürekli çalışan 12 nakışçı bayana 351.196 lira ödenmişti. Ayrıca evlerinde çalışan 149 nakışçı bayana atölyeden iş verilmekteydi. Nakışçı bayanların semtlere göre dağılımı şöyleydi: 60'ı Tatavla'da (Kurtuluş), 29'u Dolapdere'de, 57'si Beyoğlu'nda, biri Galata'da, biri Unkapanı'da, biri Kasımpaşa'da (*Nea Epitheorisis* gazetesi, 24 Nisan 1896).

7 Mart 1897 tarihli *Neoloyos* gazetesi, Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin yaptığı sosyal yardım çalışmasına değinerek, 201 işçi kadına atölyelerinde ve 10 nakışçı kadına evlerinde iş imkânı sağladığını belirtir.

1880 yılının başında derneğin sağlık ocağı, doktor L. Limarakis'in denetiminde açılır. Sağlık ocağında çalışan Rum doktorlar, ırk, din ayırımı gözetmeden, ücret almadan, yoksul hastalara hizmet vermekteydi. Derneğe yardımda bulunan ezcaneler ise, 1877'den başlayarak 4.000 reçetenin ilacını parasız sağlar. 1911'de sağlık ocağını ziyaret eden hasta sayısı 10.000'i aşar.

Dernek ayrıca, 1895'te zengin hastaların ev bakımı için hemşire eğitim kursu açar.

Hristina Zafiropulos'un başkanlığından sonra, derneğe Maria Evyenidis başkan seçilir, başkan yardımcısı ise Froso Zarifis'dir. Yunanistan büyükelçisinin eşi, derneğe onur başkanı seçilir (*Nea Efimeris,* 10 Mart 1896).

Yeoryios Zarifis, hatıralarında Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği ile ilgili bilgilere de yer verir:

> "Babaannem Eleni Zarifis Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nde çalışan ilk kadınlardandı. Annem (gelini), Froso Zarifi takriben otuz yıl derneğin yönetim kurulundaydı. Onun döneminde derneğin çalışmaları büyük gelişmeler kaydetti. Derneğin etkinlikleri arttıkça, masrafları da artmaya başladı. Derneğe gelir sağlamak için düzenlenen klasik *bal masque*'ın yerine, Froso Zarifi, davetlilerin yüksek bir ücret ödeyerek, gece kıyafetleriyle katılacakları bir balo düzenlemeyi düşündü. İstanbul sosyetesinin baloya katılımını sağlamak için davetiyelerin sınırlı sayıda, şahsa ait ve sosyetenin kaymak tabakasına gönderilmesine karar verdi. Deney başarıyla sonuçlandı. Davetli sayısı sınırlı oldukça, davetli listesine katılmak isteyenlerin sayısı gittikçe büyüyordu. Süreç içinde Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin balosu gelenek haline geldi. İstanbul'daki Rum cemaatin toplu olarak yaşadığı semtlerde, yoksullara yardım nedeniyle yıllık balo düzenleme geleneği, 19. yüzyıldan beri süregelmekteydi. Yunanistan'dan İstanbul'a çalışmaya gelen ve değişik koloniler oluşturan Yunanlılar da aynı amaçla yıllık balo organize etmekteydiler. Ancak bunların arasında birinci sırada Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin balosu bulunuyordu. Başkent İstanbul'a tayin edilen Yunan büyükelçileri de her yıl balonun onursal başkanı sayılırdı.
>
> Derneğin ilk balosu Union Française salonunda verildi. 1897'deki baloyu annemin özel izniyle, davetlilerin bulunduğu salonun üstündeki locadan izledim. İstanbul'daki ilk kandril dansı o baloda oynandı. Annem, Yunan büyükelçisi Nikolaos Mavroyordatos'la derneğin ikinci başkanı bayan Evgenidis ile birlikte olan Almanya büyükelçisi duayen Baron Marchell von Bierbarstein'le vis-á-vis dans etti. İtalyan, Rus ve Fransız büyükelçileri ise derneğin yönetimindeki diğer bayanlarla dans ediyordu. O balodan elde edilen gelir 1.000 lirayı aşmıştı."

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nde üyelikten yönetim kurul başkanlığına kadar çeşitli görevlerde bulunmuş, banker Zarifis'in gelini Froso Zarifi.

1906'ların başında yönetim kurulu 12 bayandan oluşuyordu, Başkan Froso Zarifis, veznedar Eleni Pandermali, üyeler Mina Mavroyordatos, Kakia İlyaskos, Aylaia Kartali, Hristina Panciri, Maria Kuberbaç, Nina Fotiyadi, Anna Papaduka, Hariklia Verrisi, Maria Syuta ve İoanna Kaplanoğlu.

1909'da, Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği, Telegraf Sokağı 9-11-13 numarada kendine ait görkemli binaya yerleşti. Binanın açılış töreni 18 Temmuz'da yapıldı.

İstanbullu eğitimci, sosyalist Nikos Yanyos'un eşi ve Rum kadın hareketinin önde gelen isimlerinden Atina Yaytanu-Yanyu, İstanbul'da yayınlanan *Neo Pnevma* (Yeni Anlayış) (12 Temmuz 1909) adlı dergideki yazısında derneğin açılışını okurlara anlatır:

"T. Hacopulos'un mülkü olan Telegraf Sokağı'ndaki arazinin satın alınması ve o görkemli binanın inşa edilmesi için takriben 12.000 lira harcandı. Projenin çizimi, mimar Viktoras Adamandidis'e aitti. İnşaat, Rum cemaatin mimarları Patroklos Kambanakis ve Periklis Fotiyadis'in denetiminde gerçekleşti. Dört geniş kattan oluşan binada, derneğin beş değişik çalışması barınacak. İşsizlik altında kıvranan kadınlara ahlâklı iş olanağı yaratarak, ihtiyacı olanlara parasız bakım, tedavi ve ilaç sağlanacak. Nihayet elli yıllık etkinlikler ile birlikte, kuruluşundan beri derneğe büyük bağışlarda bulunanların dilekleri gerçekleşti. Yerine getirilmeyen yalnız bir arzu kaldı; işçi kadınların 2-7 yaşındaki çocuklarını gönderecekleri bir ana okulun açılması..."

Atina Yaytanu-Yanyu yazısını, "Bu yoksul kadınların işyerinde, Avrupa'daki çağdaş kazanımlar uygulanıp, onların aracılığı ile etrafa da yayılmaya başlayacaktır" cümlesiyle noktalar.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 1913 yılı çalışma raporunda, derneğin beş değişik çalışma bölümünde 416 kadına çalışma imkânı sağlandığı belirtilir. Bu bölümler, biçki-dikiş atölyesi, nakış atölyesi, çamaşırhane ve ütü atölyesi, sağlık ocağı, hastabakıcılar bölümü ile yoksullara yardım komisyonundan oluşuyordu.

Derneğin danışmanları olan bankerler şunlardı: Leonidas Zarifis, Con İlyaskos ve Evstratiyos Evyenidis. Rapor ayrıca, derneğin ekonomik harcamaları üstüne de ayrıntılı bilgiler verir. 1913'te yoksullara yardım komisyonunun harcamaları şöyleydi: Yoksullara yardım, yiyecek ve giysi için 77.116,25 kuruş, sağlık ocağının yıllık ilaç ve maaş giderleri 41.654,50 kuruş. Sağlık ocağı Doktor A. Andonakopulos'un yönetiminde hizmet sunmaktaydı. Doktor H. Papadopulos hastaları evlerinde ziyaret etmekle yükümlüydü. Yukarıda adı geçen maaşlı doktorlar dışında di-

ğer doktorlar ücretsiz hizmet vermekteydi. Bu iki bölümün giderleri derneğe yapılan bağışlardan, yıllık balo gelirlerinden ve sigara kâğıtlarının satışından karşılanmaktaydı.

Raporda ayrıca dikiş-nakış, çamaşırhane ütü ve hemşireler bölümünden oluşan "işçi bölümünden" elde edilen gelire de yer vermekteydi. Hemşireler bölümünde çalışan 22 hemşirenin derneğe sağladığı gelir 11.034 kuruştu.

Filomila Mavromatis'in yönetimindeki dikiş-nakış atölyesinde değişik yaşlarda 244 kadın, haftanın bütün günleri çalışarak, "... dikiş ve nakış işleriyle bazıları özürlü veya hasta ebeveynlerinin, bazıları çocuklarının, bazıları hasta eşlerinin bakımını üstlenmektedir." Diğer taraftan bir başka mekânda "hayırsever bölüm" adıyla anılan dikiş atölyesinde, acemi kızlar dikiş öğrenirken yaşlı terziler dikiş işine yardım etmekteydiler.

Aynı raporda o yıl işçi kadınlara 86.506,50 kuruş ödendiği belirtilir. Nakış ve çizim masrafları için 39.991 kuruş, işçi kadınlara 15.532 kuruş maaş ödendiği açıklanır. Ayrıca nakış atölyesinin seneyi 19.049,75 kuruş zararla kapattığı belirtilir. "Dantel ve oya işi siparişi için" 65 kadına evde çalışma imkânı sağlandığı, Eleni İkiyadis'in müdürlüğündeki dikiş kursunda, aynı yıl 21 öğrencinin mezun olduğu, yönetim kurulunun ekonomik zorluklara karşın on iki yaşından büyük meslek öğrenmek isteyen kızları kurslara kabul edeceği, Kleopatra Diyamandidis'in denetiminde, çamaşırhanede çalışan 82 kadına 111.922 kuruş maaş ödendiği ve 4.615 kuruş gelir sağlandığı yine aynı raporda belirtilir.

1913 yılında derneğin yönetim kurulu 14 bayandan oluşmaktaydı. Eleni Mavroyordatos'un onursal başkanlığındaki yönetim kurulu, aşağıdaki isimlerden oluşuyordu: Froso Zarifis başkan, Smaragda Sevastopulu ve Nina Nikolau veznedar, Lukia Paskalidi, Eleni Tapta, Eleni Manayiloğlu, Eleni Bandırmalı, Hristina Panciri, Pinelopi Ayelastu, İulia İkiyadi, Despina Gavriilidi, Mar. D. Mavroyordatos, Aspasia Dandriya ve Leondiya Kaloti.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği Birinci Dünya Savaşı'nda binalarında Yunanistan Kızılhaçı'nı barındırdılar.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği, 1924'ten sonra da etkinliklerine sürdürdü. Derneğe ait binanın bir katını Beyoğlu Spor Kulübü kiraladı. Derneğin 1928'deki tüzüğünün 2. maddesinde üye aidatı 200 kuruş olarak belirlendi. Üyeleri asli (İstanbul'da kalanlar) ve fahri (yurtdışında oturanlar) olmak üzere ikiye ayrıldı. Derneğin amacı bayanlara ve genç kızlara iş imkânı, hastalara tıbbi bakım ve ilaç sağlamak, Beyoğlu ve Galata çevresinde kalan yetimlere, dullara yaşlılara ve özürlülere ekonomik yardımda bulunmaktı. Düzenlenen yeni tüzüğe göre 14 kişiden oluşan yönetim kurulu dört yılda bir seçiliyordu. Yoksullara yardım, sağlık ocağı, ilaç yardımı, dikiş-nakış atölyesi, çamaşırhane ve ütü bölümü çalışmaya devam etti.

Yeni tüzüğün 36. maddesine göre derneğin gelirleri üyelerin yıllık aidatından, olağanüstü aidat ve bağışlardan, bağış amacıyla derneğe bırakılan miraslardan, yıllık balonun ve diğer şenliklerin gelirlerinden, derneğe yardım amacıyla düzenlenen piyango biletlerinden ve atölyelerden elde edilen gelirlerden oluşuyordu. Tüzüğün 48. maddesinde belirtildiği üzere dernek kapandığında taşınır ve taşınmaz mallar Beyoğlu Rum Ortodoks cemaatinin mülkiyetine geçecekti.

1944'te Papadopulos'un yayınladığı *Yıllık*'ta, Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 84 yıl aralıksız hizmet vermeğe devam ettiği belirtilir. Yönetim kuruluna seçilen bayanlar, Beyoğlu'nun saygın ailelerinden oluşmaktaydı. O yılın yönetim kurulunu, Eleni Tapta (başkan), Frangiski Dulu (sekreter), Maria Dimitriyadi (veznedar), Ekaterini Nomismatidi (başkan yardımcısı); Fevroniya Tahincis, İrini Komvopulos, Eleni Kaludis ve Maria Ananiyadi (üyeler) oluşturmaktaydı. Ne ki 1928'den 1944'e kadar yönetim kurulunun üyeleri aşamalı olarak azalmaya başlar; üye sayısı on dörtten ona, bir süre sonra sekize, 1970'lerde yediye ve 1980'lerde beşe düşer.

1940'tan 1970'e kadar Dernek başkanlığını üstlenen bayanlar, Eleni Tapta, Fevroniya Tahinci, Kiki Dulu ve Kleopatra Hristidis'ti.

İstanbul Rum cemaatinin tarihsel süreç içinde yaşadığı bazı ciddi sorunlar ve zorluklar, 1930'larda bazı mesleklere uygulanan kısıtlamalar ve yasaklar, varlık vergisinin yarattığı mağduriyet, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte yirmi yaş seferberliğinin uygulanması, 1955 yılı 6-7 Eylül olayları, 1964 yılında İstanbul doğumlu Yunan tabiyetinde Rumların sınırdışı edilmesi, yaşanan tüm bu olumsuz olaylar, eğitim kurumlarında öğrenci sayısının azalması gibi, Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin de üyelerinin büyük çoğunluğunu kaybetmesine, diğer taraftan ise sosyal yardım alanının olağanüstü daralmasına neden olur.

Keti Tanaşoğlu'nun (1967-1977 yılları arasında yönetim kurulu üyesiydi) ve Popi Evstratiyadis'in (1963-1993 yılları arasında yönetim kurulu üyeliği ve sekiz yıl başkanlık görevinde bulunmuştu) tanıklığına göre; dikiş-nakış atölyesi çeyiz siparişlerinin azalması nedeniyle 1970'lerde kapanır. 1950'ye kadar nakış atölyesinin müdürlüğünü bayan Marangu sürdürürken, bayan Angeliki Hacopulos nakışların desenlerini çizmekteydi.

1960'lara kadar derneğin önceleri Tokatlıyan Oteli'nin salonunda, daha sonra Taksim Belediye Gazinosu'nda düzenlediği yıllık çaylı toplantı, İstanbul Rum cemaatinin katıldığı önemli olaylardandı.

Bir diğer önemli etkinlik 1960'lardan başlayarak, derneğin her Aralık ayında kendi binasında düzenlediği noel-yılbaşı kermesiydi. Yönetim kurulundaki bayanlar ve bazı üyeler tarafından hazırlanan çeşitli nakışlar derneğe gelir sağlamak amacıyla kermeste sergilenerek satışa sunuluyordu. 1980'den sonra bu etkinliğe de son verildi.

1970 yılının başında Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin yönetim kurulunda görev alan bayanlar, Meri Karamanopulu, Tiresia Haralambidu, Patra Dulus, Teodora Tanasoğlu, Sofiya Maksimiyadu, Efi İoannidu, Lena Kiryakidu, Baya, Elli Maynof, Artemisiya Suvacıoğlu, Payisiu'ydu. Derneğin yönetim kurulu her çarşamba günü toplanır ve her ayın son çarşamba günü listesindeki yoksullara öngörülen yardım dağıtılırdı. Bunun dışında, "100 metre Amerikan bezi" her yıl Balıklı Rum Hastanesi'ne yardım amacıyla yollanıyordu. Günümüzde derneğin etkinliği yoksullara verilen yardımla sınırlıdır.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği sosyal hizmet alanında eski gücünü kaybettiği halde çalışmalarını 150 seneye yakın bir süredir sürdürmektedir ve bu özelliğiyle önemli bir örnektir.

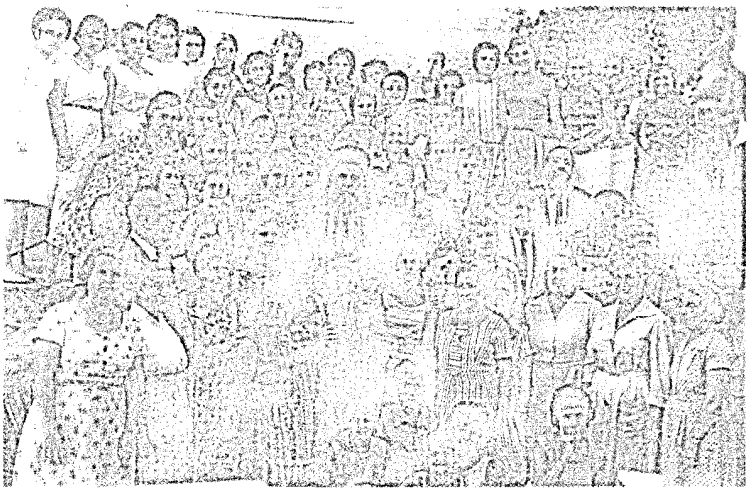
İstanbul'daki Okul Kolonileri Birliği

Pera'daki Sibniya (Uyum) sosyal yardım cemiyetinin önerisiyle, 1920 yazında, Pera'daki Rum emekçilerin çocukları için okul kolonileri adıyla ilk kez yazlık kamp düzenlenir. Bu amaçla özel bir komisyon kurulur ve başkanlığına Piskopos yardımcısı Atinagoras getirilir. Ayrıca Yunan Konsolosluğu'nun eğitim danışmanı, Sibniya (Uyum) cemiyetinin başkanı K. Vaksevanopulos ve doktor Vasiliyadis komisyona üye olarak katılır. Pera'daki Rum okullarında yapılan araştırmadan sonra, Ayios Konstandinos ve Petros Mumcis kız ve erkek ilkokullarında okuyan 60 yoksul öğrencinin (30 erkek, 30 kız), sağlık sorunları nedeniyle yazlık kampa gönderilmelerine karar verilir. *Proiyas* (Sabah) gazetesi ve diğer Rum gazeteleri, İstanbullu Rumlara, kamptaki öğrencilerin sağlık durumlarıyla ilgili haberler vererek, kampın gerekliliğini savunurlar. Diğer taraftan, Rum kurumlarından bu girişimi desteklemeleri ve masrafların karşılanmasına katkıda bulunmaları istenir. Büyükada ve Burgazada'daki Rum cemaati ileri gelenleriyle yapılan görüşmeler sonucu, kız talebelerin Büyükada Rum ilkokulu binalarında, erkek talebelerin ise Burgazada'daki binalarda yazlık kamp yapmaları sağlanır. Okul binalarının kampa dönüştürülmesi için gereken donanımın sağlanması, hayır dernekleri ve Rum cemaati üyeleri tarafından karşılanır. Komisyon sorumluları, yaz kampının çocuklar üstündeki faydalarını görünce, Pera okullarından seçilen 64 öğrenciden oluşan bir ikinci grubun, iki ay kamptan yararlanmasına olanak sağlar. Bir önceki yılın olumlu sonuçlarına dayanarak, komisyon bu çalışmayı Okul Kolonileri Birliği adıyla hukuksal statüye kavuşturarak derneğe dönüştürür. 1922'den sonra birliğin işlevine son verilir.

1937'de Büyükada'daki yetimhanenin bir bölümünde Pedupolis adıyla, yoksul Rum okul çocuklarının dinlenmesi için yaz kampı kurulur. Bu çalışmaya ön ayak olanlar Rum cemaatinin saygın kişilerinden Doktor A. Kukulis, A. Ananiyadis, D. Plakas ve D. Zervudakis'di. Yazlık kampların daha iyi düzenlenmesi için 1946'da A. Ananiyadis'in başkanlığında bir komisyon kurulur. 1952'de Pedupolis (çocuk kampı) Patrik Atinagoras'ın önerisiyle Büyükada'dan Kınalıada'daki İsa Peygamber manastırına taşınır. Rum bayanlardan oluşan bir komisyonun yardımıyla kamp işlemeye başlar. Komisyonu oluşturan bayanlar, İ. Alevropulu, E. Borboroğlu, S. Zervudaki, E. Tappa'dır. Bu etkinliğin dışında, 1952'de Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin binasında barınan Emekçi Kızlar Evi, çalışan yoksul genç kızlara yardım amacıyla faaliyet gösterir. Derneğin kurucusu olan Patrik I. Atinagoras, yönetim kuruldaki bayanlarla (L. Spiridonos, E. Aynidi, S. Keçecioğlu, Cavuri, Kamili, Ananiyadi, T. Tanasoğlu, A. Kınacıoğlu) işbirliği yapar. Emekçi Kızlar Evi'nin üyelerine, Büyükada'daki Hris-

Zapyon Lisesi Mezunlar Derneği'nin bir dönem başkanlığını yapan, İstanbul'da Patrikhane'nin kurduğu Rum aşevlerini yöneten Ekaterini Halepli (sağda) eski mezun Rena Strancali ile birlikte (1993).

Patrik Atinagoras'ın Emekçi Kızlar Evi'nin Kınalıada'daki yaz kampını ziyareti (1964).

tos Manastırı'nda 15'şer günlük yaz tatili yapma imkânı sağlanır. 1960'ta Pedupolis kampı ile Emekçi Kızlar Evi birleşerek, Yoksul ve Hasta Çocuklara Yardım Sağlayan Ebeveynler Derneği adını alır, başkanlığa E. Borboroğlu seçilir. 1964'te Büyükada'daki yazlık kamp Kınalıada'daki manastıra taşınır. Ayrıca kışlık etkinliklere ağırlık verilir; İngilizce, Fransızca, biçki, nakış kursları açılır, amatör tiyatro çalışmaları yapılır, eğitim amaçlı geziler düzenlenir. Yönetim kurulunun girişimiyle yoksul emekçi kızlara çeyizlik yardım verilir. Yapılan etkinlikler üye aidatları ile dernek dostlarının bağışları sayesinde gerçekleşebiliyordu. 1967 yönetim kurulu şu isimlerden oluşuyordu: Sofiya Keçecioğlu başkan olmak üzere, Eri Makridu, H. Kamili, E. Dusa, M. Apostolidu, M. Kuçupidu, Z. Mihailidu, M. Karamanopulu.

Hayırsever Yunan Cemiyetleri

19. yüzyılda Yunanistan'ın değişik kırsal bölgelerinden ekonomik nedenlerle İstanbul'a çalışmaya gelen göçmenler, Pera'nın çevresindeki semtlerde aileleriyle yaşamaya başlarlar. Süreç içinde kendi yerel derneklerini kurarak memleketlerindeki gelenekleri yaşatmaya çalışırlar. Kefalonya Adalılar Cemiyeti, Korfu Adalılar Cemiyeti, Tinos Adalı Katolikler Cemiyeti (1871), Foleyandros Adalılar Cemiyeti, Evritanyalılar Cemiyeti bunların başlıcalarıdır.

Evritanyalılar Cemiyeti

İstanbul'da patrik genelgesiyle 1812'de kurulan Rum bakalları esnaf birliğinin büyük çoğunluğunu Evritanyalı bakkallar oluşturuyordu. Bakkal esnafının ileri gelenleri önceleri Boyacıköy'de oturuyordu. Zaman içinde Rum bakkalları esnaf birliği Evritanyalılar Cemiyeti adını aldı. Cemiyete bakkalların dışında Evritanyalı tüccarlar, işadamları, aydınlar ve bilim adamları katıldı.

Pera'daki Panayia Kilisesi'ne Evritanyalıların bağışladığı ikonadaki yazıya göre, "Kostantinopolis'deki Evritanyalılar Cemiyeti", hayırsever bir cemiyetti. İstanbul'daki Evritanyalılar kalabalık bir topluluk oluşturuyordu. Genellikle içkili lokanta, otel işletmeciliği, bakkaliye ve diğer ticaret işleriyle, bilim dallarında başarılı olurlardı.

1821'de Yunanistan bağımsızlığını ilan ederken İstanbul'da yaşayan Evritanyalılar ve Moralılar büyük kıyıma uğradı.

Evritanyalılar Cemiyeti'nin 1812-1878 yılları arasındaki yönetim kurulları ve üyelerine ilişkin belgeler, Pera yangınlarında yok oldu.

Evritanyalılar Cemiyeti Başkanları (1879-1920)

1879-1880	Dimitrios K. Alataris
1881-1882	İoannis Kakavas
1883-1884	Andreas Hacaras
1885	Taksiarhis Ivrakis
1886	Tilem Papadimitrios
1887-1889	Ksenofon Sideridis
1890	Yeorgios Çiçopulos
1891-1892	Hristos Çiçopulos
1893	İoannis Kifiyotis
1894-1895	Hristos Çiçopulos
1896-1901	Taksiyarhis İvrakis
1902	K. Dimitrakopulos
1903	Yeorgios Çavusis
1904	Nikolaos Lalas
1905-1906	Taksiyarhis İvrakis
1907	İoannis Sideris
1908-1910	Dimitrios Varsamis
1919-1920	DimitriosVarsamis

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Gündelik Yaşam

İstanbullu Rumların fotoğraf albümlerinde
mutlaka Taksim Meydanı'nda çekilmiş bir anı fotoğrafı bulunurdu.
Taksim Anıtı önünde genç çiftler.

EKONOMİ

Sanayi devrimini gerçekleştiren Avrupa ile Osmanlı Devleti'nin ekonomik ilişkileri 19. yüzyıl başlarında değişmeye başlar. Osmanlı ekonomisi Batı'ya açılır. Bu gelişmeler kaçınılmaz olarak Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Rum ticaret dünyasını etkiler. O döneme kadar Rusya ile yerel ticaret ağı ve denizcilik alanında "simsarlık" yaparak faaliyet gösteren Rumlar başka alanlara yönelirler, ucuz ve büyük miktarda hammadde ve ziraat ürünü etmeyi amaçlayan ve ürettikleri sanayi ürünlerine yeni pazarlar arayan İngiliz ve Fransızların ekonomik çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermeye başlarlar.

1806'da III. Selim döneminde başlayan ıslahat hareketleriyle birlikte Rum tüccarlar Avrupalı tüccarlara tanınan imtiyazlara sahip olur. Mesleki sorunlara çözüm bulmak amacıyla mahkeme ve gümrüklerde bir Rum tüccar bulundurma hakkı kazanırlar. Bunun sonucu olarak İzmir'de Rum Tüccarlar Birliği kurulur.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, ekonomik hayatın liberalizme geçişini kolaylaştırır. 1838'de Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile yaptığı ticaret antlaşması ekonomide devlet denetimini azaltır. Daha sonraki yıllarda Fransa ve diğer Avrupa ülkeleriyle de ticaret antlaşmaları yapılır. Bunun sonucu olarak birçok Avrupalı tüccar Pera ile Galata'da ticari şirketler kurar, yabancı ticaret odaları ve postahaneler açılır.

Bu noktada hatırlanması gereken diğer önemli bir olay ise, 1830'dan sonra özellikle Yunanistan'dan ekonomik nedenlerle Osmanlı başkentine doğru başlayan göç akımıdır. Prof. Vasilis Filias'a göre, bunun başlıca iki nedeni vardır: Başkent Kostantinopolis'in ekonomik alanda büyük gelişmelere açık olması ve özerk Yunanistan'da yaşayan yoksul köylülerin yaşam standartının, Osmanlı hâkimiyeti altında yaşadığı döneme oranla çok daha kötü olması.

Bu arada sermayenin sanayi ülkelerinde birikmesi, Osmanlı İmparatorluğu gibi ekonomisi zayıf olan ülkeleri borçlanma eksenli bir politika benimsemeye yöneltti. İstanbul'daki zengin ve kalburüstü Rumlardan bir kısmı ticaretin yanısıra Galata'daki bürolarında sarraf-banker olarak çalışmaktaydılar. Paris ve Londra'da büroları da bulunan ve bu şehirlerin borsaları ile sürekli haberleşerek ve gelişmeleri izleyen Rum bankerler, Avrupa'dan kredi ile satın aldıkları malları peşin parayla satıp, ellerinde biriken nakit parayla sarayın ve devletin artan tüketim masraflarını finanse etmekteydiler. 1847'de Rum ve Levanten bankerlerin girişimiyle İstanbul'un ilk bankası olan Banque de Costantinople kuruldu.

Kırım Savaşı sırasında, Rum tüccarlar İngiliz ve Fransız ordusuna iaşe tedarikçisi olarak sattıkları ürünlerden büyük kazançlar elde ettiler. Banker Antreas Sigros'un *Hatıralar*'ında (1908) yazdıkları bu durumu açıkça gözler önüne serer: "... O dönemi yaşayanların anlattıklarına göre, geleneksel ticaret ve denizcilik ticaretinden elde edilen kârların yanında, Kırım Savaşı sırasındaki ticaretten elde edilen kârların boyutları efsaneviydi." Birçok ünlü Rum işadamı ve banker, aynı zamanda sarayın ve ordunun iaşesini sağlamaktaydı. Banker H. Zoğrafos, sarayın süt ve et ihtiyacını, banker Simeon Siniosoğlu ve Y. Hrisovergis bakkaliye ihtiyacını karşılayan tüccarlardı.

1854'te Kırım Savaşı'nın Osmanlı maliyesine getirdiği çöküntü ile ilk dış borçlanma başlar. Galata bankerleri, borç veren Batı ülkeleriyle Osmanlı Devleti arasında aracı rolünü üstlenir. Osmanlı Devleti bankerlerden doğrudan borç aldığı gibi, bazı bakanlıklar da borçları karşılığı tüccarlara faizli senetler vermeye başlar, tüccarlar bu senetleri Galata bankerlerine kırdırdığından, bankerler devletin alacaklısı durumuna gelir.

Osmanlı Bankası kurulduktan sonra ünlü Rum bankerlerden Hristaki Zoğrafos, Baltacı, Ralli, Zarifi ile Ermeni banker Boğos Mısırlıyan ve Musevi banker J. Kamondo'nun da aralarında bulunduğu bir grup banker tarafından önemli bir finans kuruluşu olan Société Générale de L'Empire Ottomane (Şirket-i Umumiye-i Osmaniye) kurulur.

1854'te Galata'da Havyar Hanı'nda bankerler tarafından kurulan Galata borsası iç tüzüğüne göre, her yıl seçilen on beş üyeli kurul tarafından yönetiliyordu. Kurul, beş Rum, dört Ermeni, iki Levanten ve iki Museviden oluşuyordu.

1882'de İstanbul'da kurulan Ticaret Odası'nın tüzüğüne göre yönetim kurulu sekiz Ermeni, altı Rum, iki Musevi ve beş Müslümandan oluşuyordu.

19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da on banka çalışmaktaydı. Bankerlerden birçoğu, aynı zamanda bazı vergilerin toplayıcısıydı. 1885'te İstanbul Bankası, başta Yeorgio Zarifis olmak üzere Osmanlı Bankası'nın katılımıyla 1.000 maden işçisinin çalıştığı Balya-Karaydın bölgesindeki kurşun-maden ocağının işletmesini üstlendi. 1892'de Atina ve İstanbul'da bulunan dokuz banka, Anadolu'daki maden ocaklarının işletme yetkisine sahiplerdi. Bu durum 1908'e kadar devam etti.

İstanbul'daki Rum tüccar ve bankerlerin ekonomik gücünü belirten bir önemli gösterge de, 1875 yılında Osmanlı ekonomisinin iflası üzerine on dört üyeli bankerler grubunun oluşturduğu Rüsum-ı Sitte İdaresi'yle, 6 vergi kaleminin yönetimini üstlenmeleriydi. On dört üyeden onu Rum bankerdi. Bu üyeler şunlardı: Yeorgios ve Leonidas Zarifis, E. Evgenidis, T. Mavrokordatos, A.

Vlastos, P. Stefanovik-Skiliçis, Y. Koronios, O. Neğropondis, S. Skiliçis, Zannis ve Osmanlı Bankası temsilcisi ve üç yabancı banker.

Rum bankerlerin ekonomik gücünün bir diğer belirtisi, Galata'da Saint Pierre Hanı'nda kurulan İstanbul Rum Ticaret Odası'dır. Kurucuları L. Zarifis, Y. Sevastopulos, P. Fabiyatos, İ. İlyaskos, E. Evyenidis, T. Teologos, S. Kepecis, A. Mango, T. Mavroğordatos, A. Mihalinos, V. Suvacıoğlu, P. Stefanovik, S. Tsikaliotis ve N. Fotiadis'ti. Osmanlı-Girit Savaşı sırasında yaşanan durgunluktan sonra, Ticaret Odası'nın yayınladığı başta aylık, daha sonra haftalık bülten, iki ülke arasında ticari ilişkilerin hızlanmasına yardımcı oldu. Ticaret Odası'nın onur başkanı, Yunanistan'ın İstanbul'daki büyükelçisiydi, başkan yardımcısı ise konsolostu. 1920-21 yıllarında Rum Ticaret Odası Başkanı İ. İlyaskos'tu, K. Mavromatis ve E. Dunyas başkan yardımcıları ve Y. Yenitsopulos genel sekreterdi.

1895'te depremden hasar gören Zoğrafyan Lisesi'nin onarımını sağlayan, Rum banker İoannis İliaskos (1863-?).

Yukarıda adı geçen ve Galata bankerlerinin lideri sayılan Yeorgios Zarifis, 1807'de İstanbul'da doğdu. Odesa'da Richelieu Fransız Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1832'de İstanbul'da ünlü Zafiropulos ticarethanesinde iş hayatına atıldı. Özellikle 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun mali yaşamında en etkili kişi oldu. Sırasıyla, Sultan Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid'in bankeri olarak ün yaptı. Y. Zarifis, Kırım Savaşı sırasında müttefiklerin donanmasına kömür sattı. Rüsum-ı Sitte İdaresi ve Düyun-ı Umumiye İdaresi'nin (Dette Publique Ottomane) kurulmasında rol oynadı. Kuruculuğunu yaptığı çeşitli kuruluşların arasında, 1864'te Musevi banker Komondo, Baltacı ve Rallilerle birlikte Société Générale de L'Empire Ottomane ile, Tramways de Constantinople (1870) şirketi bulunuyordu. Banker Zarifis, 1878'de İstanbul gümrük gelirlerini toplama hakkına sahip oldu. Daha sonraki yıllarda, banker Mavrokordatos ve banker Kamondo ile birlikte tuz ve tütün vergilerinin toplayıcısı oldu. 1881'de Osmanlı Devleti'nin gelirlerini denetleyen Düyun-ı Umumiye'nin kurulmasında başı çekti. 1884'de ölünce, kurduğu iş alanları, oğlu Leonidas Zarifis tarafından devam ettirildi.

Torunu Y. L. Zarifis'in hatıralarında, Yeorgios Zarifis'in ticaret ve bankacılık alanındaki faaliyetleriyle ilgili önemli bilgilere yer verilmektedir:

> "O dönemin İstanbul'unda, dedemin bazı önemli şirketleri kurduğunu söylemek, sanırım abartı sayılmaz. Bankalar, Tramvay Şirketi ve maden ocaklarının çalıştırılması yanında, dedemin asıl iki önemli eserine değineceğim: 'Düyun-u Umumiye İdaresi' ile reji tekeli 'Société de la Régie Cointeresse des Tabacs de L'Empire Ottomane.' Her iki kuruluşun nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun sürekli borçlanma ihtiyacına dayanmaktaydı. Dedemle Saray arasında anlaşmalar şöyle gelişirdi: Saraydan yollanan atlı bir menzilci Y. Zarifis'in evine veya bürosuna giderek onu saraya davet ederdi. Bunun üzerine dedem, Sultanın, bakanın, bazen de saray başkâtibinin özel odasına buyur

edilir, ona, acil olarak binlerce Osmanlı altınına ihtiyaç olduğu söylenirdi. O da, 'Bana ne gibi teminatlar verebilirsiniz' diye sorardı.

İlgili kişi birçok öneride bulunur, taşradaki verginin onda biri, koyun, balık, tuz vergisi, buharlı gemi İdare-i Mahsusa'nın tahsilatı veya gümrük poliçeleri gibi... Önce verilen teminatlar görüşürür, tatmin edici ise hemen anlaşmaya varılırdı. İşini çok iyi bildiği ortaklarınca da tanındığından, ona en iyi pazarlığı yapma yetkisi verilmişti. Müzakerelerden sonra telegrafla kişi başına düşen payı temsilcilerine bildirerek, cevabı beklemeden anlaşılan paranın karşılığına senet çıkarırdı. Bankalar aynı gün kırılan senetlerin karşılığını ödeyince, Y. Zarifis padişahın istediği kredinin tümünü saraya ulaştırırdı. Temsilciler için bu olay, sorumluluğu ve tehlikesi olmayan bir banka girişimiydi. İlgilendikleri tek nokta, faizin ve simsariyenin tahsilatıydı. Bu işlem aynı yıl içinde tekrarlandığından kârları da çoğalmaktaydı. Zarifis için teminatların verimli olması sorumluluğu ağır bir işti. İlk başlarda Midilli Adası'ndan, Marmara ve Ege bölgelerinden gelen verginin onda birinin tahsili, dedem için daha pratik, daha kolay görünüyordu. Sarayın ve hükümetin borçlanma ihtiyacı büyüyüp kredi borçları arttıkça, teminatların birikimini ana paraya dönüştürmek zorlaşıyordu. O zaman Y. Zarifis, Osmanlı Devleti'nin borcunu ve devredilen vergi haklarının ve onların tahsilatını üstlenecek, uluslararası bir kurum oluşturmanın gerekliliğini düşündü. Bu kurum zamanla 'Düyun-u Umumiye İdaresi'ne dönüştü. Kurumun bir bölümü devredilen dolaylı vergilerin yönetimini üstlendi."

Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı alacaklarına karşı sorumluluklarını yerine getirememesine neden oldu. Böylece 1879'da mali durum çıkmaza girdi. Berlin görüşmelerinde borçlara çözüm arandıysa da bu gerçekleşemedi. Banker Y. Zarifis, bir grup Rum bankerle birlikte, 10 Kasım 1879'da II. Abdülhamid'den aldıkları irade ile, damga pulu, balıkçılık, ipek, koyun yetiştiriciliği vergileriyle, tütün tekeli ve tuzlaların işletme hakkını on yıl süreyle kurulacak bir şirket adına almayı başardı. Anlaşma 1 Ocak 1880'de yürürlüğe girdi. Avrupalılar bu gelişmeler karşısında şaşkınlıktan donakaldı. Rumlar, Osmanlılar ve bono sahiplerinin temsilcileriyle yeni müzakerelere başladı. Ortak çıkarlar, Berlin'de başarısızlıkla sonuçlanan müzakerelerin İstanbul'da başarıya ulaşmasına neden oldu.

İstanbullu Rumların önde gelen ailelerinden kumaş fabrikatörü Şengüloğlu ve Elit çikolata fabrikasının sahiplerinden Yeorgios Eleftheropulos, eşleriyle bir yemekte.

Bir yıl sonra II. Abdülhamid'in verdiği irade ile Osmanlı Devleti'nin ekonomisinde yeni bir dönem başladı. Bu, 1881 yılının Muharrem ayında imzalandığı için, tarihe Muharrem Kararnamesi adıyla geçti. Buna göre kurulacak olan uluslararası bir kurumun, bir bölümü, imparatorluğun bütün borçlarının ana para ve faizleri dahil olmak üzere ödenmesi için gösterilecek faaliyetlerin denetimini üstlenecek, ikinci bölümü ise, bu kredilerin ödenmesi için dolaylı ver-

gileri yönetecekti. Bu uluslararası kurum Düyun-ı Umumiye adını aldı. Muharrem Kararnamesi ile tütün tekeli ve tütün vergisi Düyun-ı Umumiye İdaresi'ne devredildi. Aleksandros Panciris Bey Reji'nin, yani Tütün Tekeli'nin üst düzey müdürüydü. Aynı şirketin üst düzey yönetim elemanı olan Sguridis Bey, Cibali'deki Reji'de, tütünü işleme tabi tutma ve paketleme bölümlerini yönetiyordu.

1923'te Lozan Antlaşması, bu kurumların çalışmalarına son verecekti.

Rumların piyasadaki büyük ekonomik güçleri –uluslararası ekonomik kriz, zaman zaman Türk-Yunan ilişkilerinin gerginliği gibi bazı olumsuz durumlar dışında– 19. yüzyılın sonlarına kadar sürdü. Yeorgios Leonidas Zarifis *Hatıralar*'ında şöyle anlatıyor:

> "... 1897'de, Türk-Yunan Savaşı'ndan az önce İstanbul, imkânlarla dolu bir şehirdi. Yurtdışından çalışmaya gelen işçiler, açılan yeni iş alanları, kazanılan gelirler, olumlu bir iklim yaratıyordu. Herkes para harcayıp eğleniyordu. Pera ile sayfiye yerlerinde hayat sanki sonsuz bir eğlenceydi..."

Ancak bütün bunlar yabancı malların yerli mallar aleyhine Osmanlı pazarlarını doldurduğu bir süreçte gerçekleşti. İskoçyalı siyasetçi ve diplomat David Urguhart'ın 1836'larda öngördüğü ekonomi-politik amacına ulaşmıştı. Urguhart bir demecinde durumu şöyle açıklamıştı:

> "Bizim için önemli olan, ürünlerimizin fiyatlarını düşük seviyede tutarak, onların tezgâh sanayini çökertebilmektir... Anadolu'da yaşayan 60 bin insan hammaddeleri değerlendirmekle zaman kaybedeceklerine (!), ekilmeyen tarım alanlarını eksinler."

İstanbul'da yaşanan ekonomik çıkmazlara değinen bir Fransız gazetecinin kinayeli yazısına göre (*Proodos* gazetesinden alıntı):

> "İstanbul'daki Rum bankerler, yeterince sanayici olamadı. Ticaretteki başarıları, tüketim malları üretemediklerinden, yok olmalarına neden oldu."

1908'de, Meşrutiyet'in ilanıyla başlayan yeni dönemde, eşitlik, kardeşlik bildirgesinin yarattığı coşku çok sürmedi. İstanbul ve Anadolu Rumları için olumsuz bir dönem başlamış bulunuyordu. Jön Türklerin milliyetçilik eğilimi kısa bir süre sonra ortaya çıktı. *Neon Pnevma* dergisine göre (26 Ekim 1908), "Halkın sevinci ve coşkusu ancak bir ay sürdü." Üç aylık anayasal bir süreçten sonra Türklerle Rumların ilişkisi eskisi gibiydi. O döneme değinen bir başka gazete haberi gelecekte yaşanacak olayların kehâneti gibiydi: "1911'de İttihad ve Terakki Partisi'nin düzenlediği kongrede, Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan yabancı 'milletlerin' yok edilme kararı alındı. Türk burjuvazi sınıfı oluşamadığından, bu eksikliği Osmanlı bürokrasisi ve ordu karşılamaktadır..." Osmanlı Devleti'nde yaşayan "milletlerin" demokratik hareketlerine karşı Jön Türkler, milliyetçi ve baskıcı bir politika hedeflediklerini belirttiler.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, İttihatçıların Balkanlar'a ve Ortadoğu'ya sızma girişiminde olan Almanya ile yaptığı ittifak, bilindiği gibi Anadolu'da yaşayan Rum cemaatinin ekonomik felâketine ve bin yıllarca yaşadığı toprakları terk etmesine neden oldu.

1923'ten sonra Rumların İstanbul'daki ekonomik hayata katkıları belli bir belirsizlik içinde devam etti. Yeni hükümetin uyguladığı engelleme politikasına karşı Rum işadamları taviz vererek, yeni duruma uyum sağlamaya çalıştılar. 1933 yılının Şubat ayında Beyoğlu Belediyesi, bir dizi dükkân sahibinin, kahvehane-okuma salonu, lokanta, birahane, meyhane, sinema, tiyatro, bar, dans kulubü, otel, hamam, berber, pastane, sütçü, muhallebici, sucu, şerbetçi, kuaför, kuru temizleme dükkânı işleten esnafın çalışma ruhsatını yenilemek için sağlık, teknik, idari ve karma bir kontrolden geçmelerine karar verdi. 1933 Mayıs ayında çıkan kararname ile işyerlerindeki firma adını (isim, soyadı, firma adı) Türkçeye çevirmek zorunluluğu getirildi. Ayrıca yabancı isimli yolların, sinemaların isimleri değiştirildi. Aynı yılın Haziran ayında, Atatürk ile Venizelos'un Türk-Yunan dostluk görüşmeleri devam ederken yürürlüğe giren 2007 meslek yasası gereğince, İstanbul'da doğup yaşayan yabancı uyrukluların bazı meslekleri (garson, aşçı, berber, kunduracı, terzi ve bir sürü başka işkolu) yapmaları yasaklandı. Bu yasa, 6.000 Yunan uyruklu vatandaşı kapsamaktaydı. Türk basınına göre Türk hükümeti değişiklik yapmadan yasanın uygulanmasına geçerse 20.000 Yunanlı Türkiye'den göç etmek zorunda kalacaktı (İstanbul'da yayınlanan *Apoyevmatini* gazetesi, Haziran 1933). 1934'te yasak, gözlükçü, eczacı, avukat, mühendis, sigortacı gibi meslek dallarını da kapsadı.

1942'lerin başında –yirmi yaş seferberliğinden sonra– İnönü hükümeti İstanbul'daki azınlıkları ekonomik açıdan çökertmek amacıyla Varlık Vergisi adıyla bilinen, olağanüstü vergi uygulamasını yürürlüğe koydu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rum, Ermeni ve Yahudi işadamlarının ülkede yaşanan eflasyona ve pahalılığa neden olduğu belirtilerek, kamuoyuna azınlıkların ekonomi alanında ülkeyi çökertmeye çalıştıkları ve verginin bu nedenle konduğu açıklandı. Varlık Vergisi Kanunu bir gece içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilip yürürlüğe konuldu. Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun konuşmasında, uygulamaya konan yasa için söyledikleri düşündürücüdür:

> "Ekonomik bağımsızlığımızı kazanmamız için, bizlere büyük bir fırsat tanınıyor. Piyasaya hakim olan yabancıları yok ederek Türk pazarını Türklere teslim edeceğiz."

Yasa gereğince valiliklerde oluşan takdir komisyonu, vergi mükellefinin ödeyeceği vergi miktarını belirleme yetkisine sahipti.

Aşırı boyutlardaki vergileri ödeyemeyenlerin menkul ve gayrimenkul varlıklarına haciz konularak, bunların satışından elde edilen meblağ "vergi borçlarını" karşılayamayınca, vergi mükellefleri zorunlu olarak İç Anadolu'da, Aşkale'de bulunan "çalışma kamplarına" gönderildi.

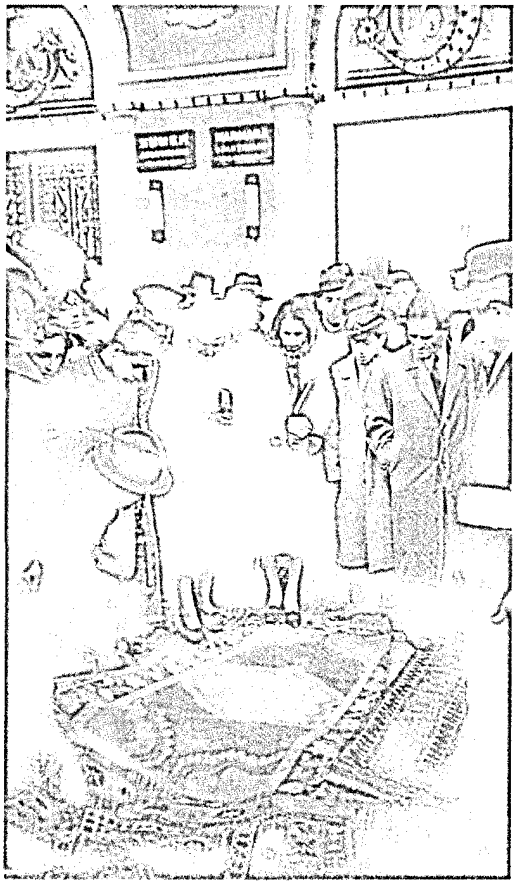
Çeşitli kategorilere ayrılan vergi mükellefleri değişik vergi katsayılarına tabi tutuldu. Temel kategori ikiye ayrılıyordu: G kategorisi Gayrimüslimleri, M kategorisi Müslümanları kapsıyordu. Gayrimüslimlere uygulanan vergi oranı, varlık değerlerinin yüzde 150-200 üstünde hesaplanıyordu. Gayrimüslimlerin, ucuza satılan veya haciz edilen mal varlıkları çoğu kez vergileri ödemede yetersiz kalıyordu.

1942 yılının Aralık ayında ilk vergi listeleri yayınlandı ve 7 Ocak 1943 tarihinde vergilerini ödeme imkânı olmayanlar çalışma kamplarına gönderildi. Toplam olarak 1.869 Rum işadamı ve meslek sahibi servetine el konulduktan sonra çalışma kamplarına gitmek zorunda kaldı.

1955'te Rum cemaati 6-7 Eylül olaylarını yaşadı. İstiklal Caddesi'nde Rumlara ait dükkânlar, kiliseler, okullar ve Beyoğlu'nda, Kurtuluş'ta, Şişli'de, Yeşilköy'den Boğaz kıyılarına ve Adalar'a kadar Rumların yaşadığı semtlerde işyerleri, evler, kiliseler tahrip edildi, genç kızlara ve kadınlara tecavüz edildi.

1964'te ise Kıbrıs olaylarına misilleme olarak, Türkiye'de doğup büyümüş 10 bin Yunan uyruklu Rum'un toplu olarak sınırdışı edilmesi ve onlarla birlikte Türk vatandaşı olan ailelerinin de gitmesi, Beyoğlu Rum cemaatinin toplumsal ve ekonomik açıdan küçülmesinde çok önemli bir etken oldu.

Yukarıda belirtilen elverişsiz şartlara rağmen, 1923 yılından sonra Rum işadamları İstanbul ekonomisinin birçok dalında, özellikle beslenme sektöründe; çikolata, bisküvi ve şekerleme imalatı, makarna üretimi, salamura ürünler, peynir ticareti, zeytinyağı, yağ, kuruyemiş, bakliyat, sebze-meyve, konserve fabrikası, dericilik, tekstil, ithalat-ihracat alanlarında başarı kaydettiler.

"Varlık Vergisi Faciası"ndan sonra konulan vergiyi ödeyemeyen ve aralarında İstanbullu Rum işadamlarının da olduğu birçok kişinin, ev eşyaları dahil herşeyi haczedilerek satıldı. Ayazpaşa'da kaldırımlarda satılan halılar...

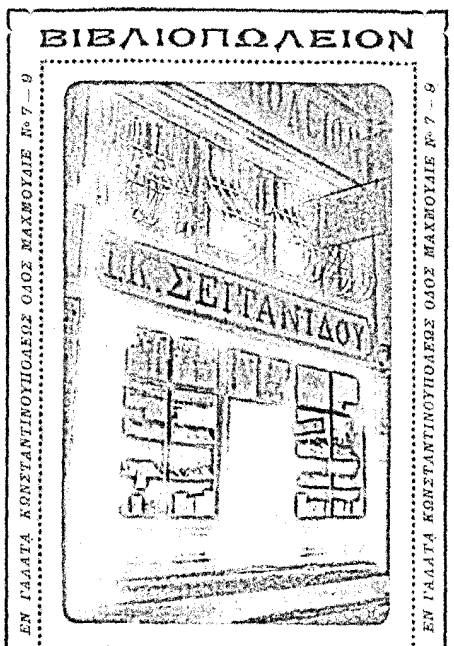
Çikolata, bisküvi ve şekerleme dalındaki en ünlü firmalar şunlardır: Melopulos kardeşlere ait Melba çikolata fabrikası, Zambikos kardeşler, Y. Aslanidis ve P. Daba'lara ait Lion çikolata fabrikası, (1952'de Bomonti'de yeni binasına taşındı, Balkanlar'ın en büyük ve modern fabrikalarından biri olarak tanınıyordu). Daha sonra Melopulosların Melba şirketiyle birleşerek Lion Melba adını alan şirket, yurtiçi üretimin yüzde 20'sini karşılamaktaydı. Teodor Değirmencioğlu'nun Elit çikolata ve şekerleme fabrikası, Etnopulos kardeşlerin Royal çikolata fabrikası, M. Payotis ve H. Anastasiyadis'lerin Mabel çikolata fabrikası, Savas Melopulos'un Golden çikolata fabrikası, M. Kiriçis ve P. Koryalos'un İmren-Baylan çikolata fabrikası, Lux, Lady ve High Life bisküvi fabrikaları önde gelen şirketlerdendi.

Gıda sektöründeki tanınmış isimler şöyleydi: Değirmen sahibi, un ve zahire tüccarı K. Kosmetos, Ermis konserve, Mika ve Rakas'ın Kazilas makarna fabrikaları, Zarokostas, Dimitrakopulos, Kaini, Dona'ların içki fabrikaları, Trelidis'in tuzlama balık imalathaneleri (piyasada tuzla-

ma balık kralı olarak tanınıyordu), Yavroğluların ayçiçek yağı şirketi, Sarandis'in yoğurt üretimhanesi, N. Valsamacı'nın Olimpos gazoz fabrikası.

Taksim Meydanı'nda bulunan ve dönemi için çok modern sayılan Kirkos Margaritidis'in Ankara Pazarı marketi, Beyoğlu'nun ilk çağdaş marketiydi. Balıkpazarı'ndaki Artemis ve Katanos kardeşlerin Nea Agora bakkal dükkânları, Rumlara ait şarküteriler, kasap dükkânları, balıkçılar, peynirciler ve manavlar önemli işletmelerdi.

Yedikule ve Kazlıçeşme'deki deri fabrikalarının çoğu da Rumlara aitti. Alekos Dulos, Fotis Dulos, Tripos ve Sotiriyadis kardeşlerin, Oriyeta ve Kefalas kardeşlerin deri fabrikaları en önemli kurumlardı. Yorgos Hristidis'in Merbolin boya fabrikası, İakintos Toprakçıoğlu'nun Marshall boya fabrikası, Kürükoğlu kardeşlerin ÇBS ve Lambros İliyadis'in Lambolin boya fabrikaları, 1980'lere kadar Türkiye'nin boya imalatının yüzde 80'ini karşılıyordu. Tekstil sektöründe başarılı Rum işadamlarına gelince bunlar Yorgos Kiryakidis (İstanbul'dan başka Mısır'da da dokuma fabrikası vardı), Kiryakos Pamukoğlu, K. Aslanoğlu'ydu. D. Finfinis gemi halatı imalatı ve ticaretinde tanınmış isimlerdendi. Keçecioğlu kardeşlerin Galata'da, Perşembepazarı'ndaki sıra dükkânları, bütün Türkiye'ye inşaat malzemesi ve hırdavat sağlıyordu. Cibali'de çimento ve inşaat malzemeleri toptancısı olan Yorgos Çilingiroğlu "çimento kralı" ünvanına sahipti.

Beyoğlu'nda tanınmış kitapçı A. Seitanidis'in kitabevinin bir ilanı.

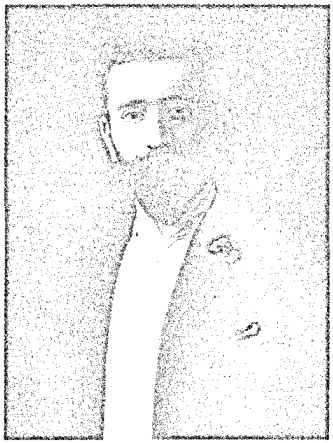
Çok yönlü kişiliğe sahip olan diğer bir Rum işadamı, Vasilis Kardomatis'tir. 19. yüzyılda Galata'da Eiffel ve Pomme d'Or pastanelerinin sahibi olan pastacı Panayotis Kardomatis'in oğlu olan V. Kardomatis 1880'lerde İstanbul'da doğdu. Uluslararası ticaretle ilgilenip, Sudan, Mısır ve Amerika'da şirketler kurdu, Romanya perolünün işletmesini üstlendi, Türkiye'de Türk Petrol şirketinin kurucularındandı. Aynı zamanda Profesör Stefan Yerasimos'un kayınpederi olan V. Kardomatis Atina'da vefat etti.

Arhimidis Papadopulos'un Arhimidis şirketi ev ve profesyonel elektikli cihazlar sektörünün önde gelen ismiydi. Cavuris kardeşler, Volvo arabalarının, F. Paskalidis Fiat arabalarının Türkiye temsilcileriydi.

İstiklâl Caddesi'nde ünlü Rum ticarethaneleri şunlardır: 185 numarada Strogilos'un gömlek mağazası, 392 numarada N. Skarlatos'un kadın kumaşları mağazası, 367 numarada Platonidis kardeşlerin Amirali pardesü mağazası, Zahariyadis'in iç çamaşır ve çeyizlik eşya mağazası, Panayia Kilisesi Sokağı 9 numarada Haris gelinlik mağazası, 270 numarada Liodor kadın ayakkabı mağazası, Y. ve İ. Efti kardeşlerin, ibrişim ve yünlü iplik mağazası, Hacopulos geçidinde Millas kardeşlerin (tıp doktoru ve araştırmacı Akillas

Millas ile yazar Herkül Millas'ın babaları) pardesü, trençkot ve mont mağazası, Muriyadis ve daha sonra Paçikakis, Kondaksis ve Pallavidis'in kadın ayakkabı mağazaları, Kifidis'in ortopedi mağazası, çiçekçilik ve seracılıkta öncü E. Sapuncakis'in çiçekçi dükkânı, Karapiperis'in Rekor ve Dekor ipekli ve yünlü kadın kumaşı mağazası.

Yüksekkaldırım ile İstiklâl Caddesi'nde Rumlara ait kitabevleri ve sahaflar şunlardır: Tünel Meydanında E. Sergiyadis'in kitabevi (bütün Rumca ders kitapları burada satılırdı), Samuhos'un kitabevi, Y. Alatopulos'un Astir Kitabevi, D. Danopulos'un Damos Kitabevi, Y. Mazarakis'in Amerikan Kitabevi, Yüksekkaldırım'da N. Nomidis ve Y. Patrearheas'ın eski kitap satan dükkânları, Galata'da N. Yanakopulos'un Atina gazeteleri bayisi. Yüksekkaldırım'da, Kefalonya Adası'ndan olan Anastasio Pollatos'un bir optik mağazası vardı. İstiklâl Caddesi'ndeki Çituris kardeşlerin ve Pirovolidis'in dükkânları ve Sainte Pulcherie Fransız Kız Lisesi'nin karşısındaki, Teoharis kardeşlerin dükkânı ise önemli kırtasiye dükkânlarıydı.

S. Yerasimos'un eşi Lena'nın dedesi, 6-7 Eylül'den sonra patriğin oluşturduğu kilise onarım komisyonunda görevli ilaç deposu sahibi Nikolas Ohanidis.

İstanbul Ticaret Odası Kayıtlarına Göre Rumlara Ait İşyerleri (1930)

Sahip	İşyeri	Çalışan İşçi
Rakas Kardeşler	Elektrikle çalışan un fabrikası	20
Dimitris Margaritof	Elektrikle çalışan un fabrikası	25
Mika Kardeşler	Buharla çalışan un fabrikası	10
Dimitri Frangopulos	Buharla çalışan un fabrikası	57
Andonis ve Stratis Hacıvasilis	Buharla çalışan un fabrikası	21
Ahille, Smarayda ve Katina Vokus	Un fabrikası	48
Stamatis	Un fabrikası	15
Efremidis	Un fabrikası	15
Stavri	Konserve fabrikası	3
Yorgi Konstandinidis	Tahin ve keten tohumu yağı fabrikası	8
Vasilakis	Susam yağı ve tahin fabrikası	5
Anastas Tomaloğlu	Tahin fabrikası	5
Etnopulos	Tahin fabrikası	3
Hacı Eftim Yağcıoğlu	Tahin fabrikası	
Timoleon Vasiliyadis	Süt ve süt mamülleri fabrikası	3
Hristo ve Teodor Atinopulos	Halva ve lokum fabrikası	4
Andoniyadis	Şeker ve lokum fabrikası	18
Emilio ve Zoi Nima	Deri fabrikası	12
Aleko Dulos	Deri fabrikası	66
K.N. Tripos ve oğulları	Deri fabrikası	
Niko Orieta	Deri fabrikası	14
Yorgo Psaltis	Perdelik ve döşemelik kumaş mağazası	
Foskolos ve Mangos	Tütün şirketi	
Yorgo Mavridis	Boya fabrikası	

Bankerler

1950'lerin ortalarında İstanbul'un tanınmış Rum bankerleri, N. Takopulos, İoannis Alevropulos ve P. Panas'tı. 1922'den önce İstanbul'da bankerlik mesleğini yapan Rum bankerler aşağıda sıralanmıştır:

İstanbul'da Rum Bankerler (1922 öncesi)

Adı	Adresi
Alevropulos (N.) ve Oğulları	Gümrük Cad., 17, Galata
Aleksis ve İakovidis	Büyükyol Cad., 26, Galata
Anağnostidis (Al.)	Lakırdı Sok. 17, Sirkeci
Anağnostidis (Kallistenis)	Havyar Hanı, 51, Galata
Anağnostidis (K. ve H.)	Varakçıhane, 52, Sirkeci
Anağnostidis (Haralambos, P.)	Lakırdı Sok., 18, Sirkeci
Atanasiadis (Bodosakis)	Hovakimyan Hanı, Galata
Kastellis (H.) ve Zervudakis (A.)	Yusufyan Hanı, 14, Sirkeci
Hrisotis (İsaias)	Değirmen Hanı, 12, Galata
Hristodulidis (Kardeşler)	Havyar Hanı, 69, Galata
Diamandoğlu (Kardeşler)	Vasilaki Hanı, 1-3, Galata
İlyaskos (Kardeşler)	Hacopulos Hanı, 35, Sirkeci
Evyenidis ve Ortakları	Asıküraçioni Cenerali Hanı, 78-84, Galata
Fotiyadis (N. D.)	Büyük Yeni Han, 41, Sirkeci
Hamopulos (Yorgos)	Boyacıoğlu Hanı, 2, Galata
Kirkos (İraklis)	Nafiye Hanı, 22, Sirkeci
Mancuranis (Aleksis)	Hıdıroğlu Hanı, 9, Galata
Mavrokordatos (Kardeşler)	Agopyan Hanı, Galata ve Merkez Rıhtım, 2. Kat, 1-3 Galata
Papadopulos (M. I.)	Ksantopulos Hanı, 6, Sirkeci
Parlakis (Y.D.)	Havyar Hanı, 81, Galata
Pervanoğlu (I. ve Y. N.)	Hastahane Hanı, 35, Galata
Sinisoğlu (Kardeşler)	Agopyan Hanı, 1-2, Galata
Surlas (A. Y.)	Yakut Hanı, 10, Galata
Stavrou (M) ve Ortakları	Kütüphane Sok., 63, Sirkeci
Zarifis (Leonidas Y.)	Asiküraçioni Cenerali Hanı, Galata

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Doktorlar

Ekonomik hayata kısaca değindikten sonra, 19. ve 20. yüzyılda İstanbullu Rumların başarılı olduğu birçok mesleği aşağıda sıralamaya çalışacağız. Bu mesleklerin içinde, doktorluğun çeşitli dallarında, Rumların üstün başarı sağladığını görürüz.

19. yüzyılda İstanbullu Rum doktorlar Avrupa'nın en iyi üniversitelerinde okuyarak, Batı'nın bilimsel ve sosyal alanda kaydettiği başarıların taşıyıcıları olarak ülkelerine döndüler. Toplum yaşamının bütün alanlarında etkinliklerini geliştirerek, aydınlar kesiminin gövdesini oluşturdular. Osmanlı başkenti İstanbul'da, bir taraftan açılmasına öncülük ettikleri tıp fakültelerinde ders vererek, diğer taraftan hastanelerin yönetimini üstlendiler. Doktor Stefanos Karateodoris Mekteb-î Tıbbiye'nin kurulmasına (1827) öncülük edenlerdendi. Markos Pitsipyos (Apos-

tolidi Paşa) Mekteb-i Tıbbiye'nin müdürü, Kızılay'ın kurucularındandı (1876). Cerrah doktor Kamburoğlu Paşa Alman Hastanesi'nin cerrahi bölümü müdürüydü. Cerrah doktor Psalidas Beyoğlu İeremia Hastanesi'nin müdürlüğünde bulundu. Eftivulis Fransız Hastanesi dahiliye doktoru Zambakos Paşa sarayın ve büyük konakların doktoruydu. Teodoros Floras Haydarpaşa Şark Demiryolları'nın Başhekimiydi. Nikolaos Taptas Saint George Hastanesi'nin kulak-burun-boğaz kliniği müdürüydü. Siyah redingotlu, şapkalı, sakallı ve ciddi görünüşlü, eski nesil doktorlardan sonra, 20. yüzyılın başlarında yeni nesil doktorlar hizmet vermeye başladı. Şık, kozmopolit havalı, küçük sakallı, fantazi yelekli sevimli beyler, bilimsel alanda saygınlıklarını yitirmeden, "sıradan insanlar" gibi tevazu ile hareket etmekteydiler.

Rum doktorlar meslekleriyle paralel olarak toplumsal sorunlarla aktif olarak ilgilendiler. Entelektüel ortamın yaratılması ve edebiyat hareketinin yaygınlaşmasına büyük katkıları oldu. Bazıları, doktorluğun yanısıra edebiyat ve yazarlıkla ilgilenip eserler verdiler, birçoğu Ulusal Karma Konseyi'nde, cemaat denetim kurullarında, eğitim ve hayırseverlik vakıflarına üye olarak hizmette bulundular. Tatiana Stavros'un yazılarında belirttiği gibi, 19. yüzyılda İstanbul Helen Filoloji Derneği üyelerinin dörtte üçü doktorlardan oluşuyordu.

Rum doktorlar 1856 yılında kurulan ve Pera'da, Saka Çıkmazı'ndaki İmparatorluk Tıp Derneği'nin yönetim kurulunda ve başkanlığında aktif olarak yer aldılar. 1861'de, doktor Aleksandros Paspatis'in evinde kurulan Helen Tıp Derneği, kendisinin başkanlığında çalışmalara başladı. 1910'da Aleksandros Zoiros Paşa'nın başkanlığında kurulan Rum Doktorlar Derneği, doktorların sosyal güvenliğini sağlamayı, hastalık durumlarında bakımlarını üstlenmeyi, vefat eden doktorların ailelerine yardım etmeyi amaçlıyordu.

Aşağıda biyografilerini verdiğimiz doktorlar, 19. ve 20. yüzyılda doktorluk mesleğini başarıyla sürdüren, toplumun saygısını kazanmış önemli simalardı.

Stefanos Karateodoris

Stefanos Karateodoris, 1879'da Edirne'nin Rum köylerinden olan Bosna'da doğdu. İlkokulu memleketinde bitirdikten sonra 1805'te 16 yaşında dört yıl dönemin ünlü öğretmenlerinden Veniamin Lesvios ve Teofilo Kairis'in ders verdiği Ayvalık'ın Kidonies Okulu'na devam etti. 1809'da Pisa Üniversitesi'ne giderek tıp, filoloji ve yabancı dil eğitimi gördü. Mezun olduktan sonra, Edirne'de doktorluğun yanısıra Rum Okulu'nda önce öğretmen, sonra müdür olarak çalıştı.

1824'te, 35 yaşında İstanbul'a gelip yerleşti. 1827'de önce II. Mahmud'un özel doktoru, kırk yıl boyunca diğer padişahların doktoru olarak görevini sürdürdü. S. Karateodoris, Mekteb-i Tıbbiye'nin kurulmasına katkıda bulundu (1827), tıbbiyede 1826-1867 arasında botanik ve zooloji dersleri verdi. 1830'da, Rum aristokrasisinden hatman beyi Aleksandros Mavrokordatos'un ve Smarayda Muruzi'nin kızı Lukia ile evlendi.

II. Mahmud'un özel doktoru Stefanos Karateodoris (1789-1867).

Helen Filoloji Derneği'nin kurucularından olan S. Karateodoris, aynı zamanda derneğin ilk başkanıydı. 1867'de vefat etti.

Kuşaktan kuşağa aktarılan ünlü "Git derdini Marko Paşa'ya anlat.." deyişinin atfedildiği Dr. Markos Piçipyos "Marko Paşa"(1824-1888)

Markos Piçipyos (Apostolidis Paşa - Marko Paşa)

Markos Piçipyos 1824 yılında Siroz Adası'nda doğdu. Temel eğitimini doğduğu adada aldıktan sonra 1851'de Mekteb-i Tıbbiye'den mezun oldu ve cerrahi bölümünde doçent olarak çalışmaya başladı. Osmanlı ordusunun emir komuta zinciri çerçevesinde "paşa" unvanını alan ilk Rum doktordur. 1861'de Sultan Abdülaziz'in hekimi, 1879'da II. Abdülhamid'in özel doktoru olarak görev yaptı. Vefatına kadar Mekteb-i Tıbbiye'de müdürlük görevini sürdürdü. 1888'de vefat eden Piçipyos'un mezarı Kuzguncuk Kabristanı'nda bulunmaktadır. M. Piçipyos, 1876'da Kızılhaç örgütünü örnek alarak, özel girişimleri sonucu Kızılay'ın kurulmasına öncülük etti, 1877'de Ayân Meclisi'ne seçildi. Dil ve din ayırımı yapmadan yoksul hastaları ücretsiz tedavi eden M. Piçipyos, yardımsever bilimadamı olarak ülke çapında saygıyla anılıp, ona atfen söylenen "Derdini Marko Paşa'ya anlat" deyimi günümüze kadar gelmiştir. Markos Piçipyos'un evi Pera'da, Kabristan Sokağı'ndaydı. Kuzkuncuk'ta bulunan yazlık konağı, günümüzde ilkokul olarak kullanılmaktadır.

Spiridon Mavroyenis

Spiros Mavroyenis, 1816 yılında İstanbul'da doğdu. Heybeliada'daki Rum Ticaret Okulu'ndan ve 1835-1843 yılları arasında Viyana Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, iki yıl Viyana Belediye Hastanesi'nde asistan doktor olarak çalıştı. 1845'te İstanbul'a döndü ve 1848'de Mekteb-i Tıbbiye'de patoloji hocalığı görevini üstlendi. 1858'den 1902'ye kadar sarayda başhekim olarak çalıştı, aynı zamanda II. Abdülhamid'in özel doktoru oldu. İstanbul'un askeri ve sivil hastanelerinde genel müfettişlik görevlerinde bulundu. 1877'de Marko Paşa ve Konstantinos Karateodoris'le birlikte kısa ömürlü Osmanlı Ayân Meclisi'ne tayin edildi. Spiridon Mavroyenis, Helen Filoloji Derneği'nin başkanı ve üyesi sıfatıyla önemli kültür projelerinde görev aldı. Sarayın, 1890'da Patrikhane'nin imtiyazlarını lağvetmesiyle beliren olağanüstü durumun çözümünde II. Abdülhamid'in doktoru sıfatıyla ciddi bir görev üstlendi. 1902'de İstanbul'da vefat etti.

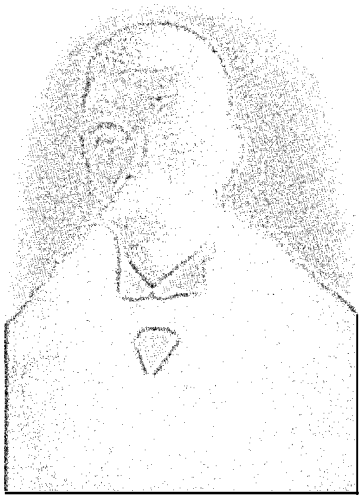
Nikolaos Taptas

Nikolaos Taptas, 1871'de Tatavla'da (Kurtuluş) doğdu. Babası, Tatavla Rum cemaatinin muhtarıydı. İlkokulu bitirdikten sonra Galatasaray Sultanisi'ne devam etti ve 1889'da mezun ol-

du. 1896'da İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Paris, Frankfurt, Berlin ve Viyana'da kulak-burun-boğaz dalında uzmanlaştı.

İstanbul'a döndükten sonra Avusturya Saint George Hastanesi'nin kulak-burun-boğaz kliniğinde müdür oldu. Daha sonra Haseki ve Şişli Çocuk Hastanesi'nde çalıştı. Ayrıca, 1920'ye kadar Tıp Fakültesi'nin otorinolaringoloji kürsüsünde doçent doktor olarak ders verdi. Bunun yanı sıra, V. Mehmed ve Vahdeddin'in özel doktorluğu görevinde bulundu.

1907'de patolog doktor İoanni Papadukas'ın kızı Eleni Papadukas ile evlendi ve dört çocuğu oldu. Ünlü cerrah İoannis Taptas onun oğludur. 1924'te, bir süre Atina'da yaşadıktan sonra, 1925'te İstanbul'a döndü. Tomazo Sğurdeo (cerrah) ve Stavro Manailoğlu (kadın doktoru) ile birlikte Galata'da 1930–1935 yılları arasında hizmet veren İstanbul Kliniği'nin kurucu doktorlarındandı. Atatürk'ün ve birçok bakanın doktoru olarak hizmet verdi.

DP'den milletvekilliği yapmış, Kulak, Burun ve Boğaz mütehassısı Dr. Nikolaos Taptas (1877-1955).

N. Taptas, Atatürk'ün emri ile Rum cemaatini temsilen 1935-1945 yılları arasında iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne mebus atandı. N. Taptas'ın anılarını derlemek amacıyla oğluyla yaptığımız görüşmede bize, o yıllarda azınlıklardan seçilen milletvekillerinin TBMM'nin yalnız açılış çalışmalarına ve seçimlerden önce dağılması için yapılan oylamalara katıldıklarını, meclisin ciddi müzakerelerinde ise kendilerinden salonu terk etmelerinin istendiğini anlattı.

N. Taptas, Rum cemaatinin aktif üyelerindendi. Balıklı Rum Hastanesi'nin denetim kurulunda, Rum Okulları Yardım Derneği'nde ve Rum Azınlık Konseyi'nde başkanlık görevlerinde bulundu.

Aleksandros Aleksandris'in *Türk Yunan İlişkileri* (1986) adlı kitabında, 1923'ten sonra TBMM'ye seçilen İstanbullu Rum miletvekilleri ile ilgili verdiği bilgilere göre 1945 yılında N. Taptas'ın yerine avukat M. Kehayoğlu milletvekili seçilmişti. 1946 seçimlerinde doktor N. Fakaçelis ve psikiyatr doktor V. Konos milletvekili seçildiler. 1950 seçimlerindeki Rum milletvekilleri doktor V. Konos ve avukat A. Moshos'tu. 1954 seçimlerinde V. Konos'un yerini Zapyon Kız Okulu'nun müdürü A. Hacopulos aldı. 1958 seçimlerinde A. Moshos'un yerine Hristakis Ioannidis seçildi. H. İoannidis, TBMM'de Rumları temsil eden son Rum milletvekilidir. 1960'tan sonra ne yazık ki Rum cemaatinden hiç kimse mecliste temsil edilemedi.

Spiridon Zavicianos

Spiridon Zavicianos, 1810'da Korfu Adası'nda doğdu. Doktor olarak İstanbul'da çalıştı. Pera Rum cemaatinin yardımıyla gerçekleşen Terkedilmiş Çocuklar Dairesi'nin kurucusu ve müdürü olarak görev yaptı. Ayrıca birçok bilimsel derneğin üyesi, Osmanlı Tıp Derneği'nin başkanı, Osmanlı Yüksek Sağlık Konseyi'nin üyesi, ABD sağlık temsilcisi olarak hizmette bulundu. Toplu-

Tanınmış doktor Leonidas Limarakis bir dönem Helen Filoloji Derneği'nin de başkanlığı görevini yaptı.

ma verdiği hizmetler nedeniyle Paris Tıp Akademisi gümüş madalyası, Osmaniye-Mecidiye nişanları ve İsa Peygamber haçıyla onurlandırıldı.

Leonidas Limarakis

İstanbul'un ünlü doktorlarından L. Limarakis, İstanbul'da doğdu. Fener Erkek Lisesi'nden mezun olduktan sonra Atina Kapodistria Üniversitesi'nin tıp bölümünü bitirdi. Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kızılay'da ve daha sonra İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi'nde hizmet verdi. 1886 yılında Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin sağlık kurulunu organize ederek, yirmi yıl boyunca yönetti. 1906 yılında Helen Filoloji Derneği başkanlığında bulundu.

Aleksandro Papas

Aleksandros Papas 1871 yılında İstanbul'da doğdu. Paris'te tıp tahsilini tamamlayıp İstanbul'a dönerek, 1910-1918 yılları arasında Mekteb-i Tıbbiye'nin üroloji bölümünde doçent doktor olarak eğitim verdi. Balkan Savaşları sırasında milliyetçi faaliyetlerde bulundu. 1919'da İstanbul ve Anadolu Rumlarının temsilcisi olarak patrikhanenin gönderdiği heyetle Versailles Antlaşması görüşmelerine katıldı. 1922 yılından sonra Atina'ya yerleşti. Yunan Büyük Millet Meclisi'nde, Kondilis ve Elefterios Venizelos hükümetlerinin milli eğitim ve sağlık bakanı olarak görev aldı. 1942'de Atina'da vefat etti.

Mikrobiyolog Dimitrios Varsamis Helen Filoloji Derneği'nin yanısıra Helen Tıp Derneğei'nin de başkanlığında bulundu.

Sarandis Arhiyenis

Sarandis Arhiyenis, 1809 yılında Trakya'nın Epivates kasabasında doğdu. Osmanlı büyükelçisi Reşit Paşa'nın burslu öğrencisi olarak Paris'te tıp okudu. 1844 yılından başlayarak on beş yıl boyunca Mekteb-î Tıbbiye'de eczacılık ve terapi dersleri verdi. Bağışları ile memleketi Epivates'te kız ve erkek çocukları için inşa edilen okullar, kendisine saygı ifadesi olarak Arhiyenia Eğitim Kurumları adını aldı. 1873 yılında İstanbul'da vefat etti.

Dimitrios Varsamis

Orta Yunanistan'ın dağlık bölgesi Evritanya'da doğan Dimitrios Varsamis, mikrobiyoloji doktoruydu. 1905-1910 yılları arasında Beyoğlu Alman Hastanesi mikrobiyoloji laboratuarının müdürlüğünde bulundu. Ayrıca, 1905 yılından sonra, Saint George ve Pera İeremia hastanelerinin mikrobiyoloji bölümlerini yönetti. 1914'ten başlaya-

rak, Balıklı Rum Hastanesi'nin mikrobiyoloji bölümü müdürü olarak çalıştı. D. Varsamis, Helen Filoloji Derneği'nde önce genel sekreter, daha sonra müdür yardımcılığı görevlerinde bulundu. Ayrıca "Helen Tıp Derneği" ve "Türk Tıp Derneği" üyesiydi. 1936'da Beyoğlu'nda, kültür alanında çalışmalar sunan Helen Birliği Derneği'nin başkanlığını yaptı.

Aleksandros Kamburoğlu

Cerrah Aleksandros Kamburoğlu II. Abdülhamid'in özel hekimlerindendi. Doktor Stefanos Mavroyenis Paşa ile birlikte Sultan'ın teveccühünü ve takdirini kazanarak, tahttan indirilmesine kadar onun sağlığı ile yakından ilgilenen hekimler heyetinde yer aldı. Ayrıca, Sıraselviler'deki Alman Hastanesi'nin cerrahi bölümü müdürüydü.

Teodor Floras

Makedonya'nın Siatista şehrinde doğan T. Floras, Fener Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra 1888 yılında Avusturya'nın Viyana Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi'nde doktorasını tamamlayarak, 1889 yılında, Haydarpaşa Şark Demiryolları şirketinde önce doktor, sonra başhekim olarak çalıştı. T. Floras, tıbbi ve bilimsel araştırmalar dışında yazarlık ve edebiyat çevirisi çalışmalarıyla da ünlüydü.

20. yüzyıl başlarında, İstanbul'un seçkin ve tanınmış Rum doktorlarından, Apostolos Mammelis, dahiliye ve mide hastalıkları uzmanıydı. Bunun yanı sıra ünlü bir şairdi. Kitapları arasında, Marmara Denizi balıkları üstüne yazdığı soneler günümüzde hâlâ anılır.

Doktor Zupan, Türkiye'nin Avrupa yakası demiryolları hekimiydi. Fakaçelis ve oğlu Niko Fakaçelis ünlü çocuk doktorlarıydı. Kuremenos, Balıklı Rum Hastanesi'nin dahiliye doktorlarındandı. Kokolatos, Pera'nın ünlü dahiliyecilerindendi, ancak tutkulu bir Venizelos –futbol takımı– taraftarıydı. H. Spataris, anılarında şöyle yazar: "Kokolatos'un 15 Kasım 1920'de Venizelos'un galibiyeti için, İstanbul'da yapılan büyük yürüyüşte ezilip kaburgalarını kırdı."

1930-1970 arası, İstanbul'un ünlü Rum doktorlarını ise şöyle sayabiliriz: V. Konos, A. Kukulis, E. Tahincis, N. Taptas (milletvekili), M. Kuremenos, N. Fermanoğlu, A. Adosidis, N. Fakaçelis (milletvekili), M. Sxinas, N. Liapis, A. Ananiadis, N. Vavakis, A. Nomismatidis, A. İatropulos, Zimbirikakis, Sakelaridis, İ. Ksafis, K. Emiliadis, Y. Zilanakis, F. Skuros, K. Hanopulos, V. Leondiadis, V. Kombotekras, S. Aleksiadis, A. Yianopulos, K. Çohacis, A. Kuçupidis, H. Diamandoğlu, Y. Galanos, İ. Stamatiyadis, P. Doços, N. Kairis, İ. Hudaverdis ve daha sonra oğlu E. Hudaverdis, T. Karamuratoğlu (1960-2000 arası Balıklı Rum Hastanesi müdürü olarak hizmet verdi), E. Palamidis, V. Yağcıoğlu, Y. Psaltis, İ. Tanaşoğlu, P. Tanaşoğlu (Patrik Atinagoras, Dimitrios ve Vartolomeos döneminde baş mirepsos*), A. Naum, S. Strancalis, F. Sidiropulos, A. Millas, E. Eftimiyadis, D. Danopulos, S. İpsilandis, P. Rahçopulos ve diş doktorları Kosta Halep-

(*) Ortodokslukta vaftiz sırasında kullanılan kutsal yağın (miran) yapımını denetleyen kişi.

li, Spiro Katranidis, Kastanakis, Zisopulos, E. Papadopulos (oğulları ve torunları baba mesleğini Atina'da devam ettirmektedirler).

Eleni Pandis-Valyas İstanbul'da doğdu. 1927'de Robert Kolej'den mezun oldu. 1937'de Berlin'deki Tıp Üniversitesi'nin dişçilik fakültesini bitirdi. İstanbul'daki ilk Rum kadın dişçilerdendi. Muayenehanesi, Beyoğlu Balo Sokağı'ndaki E. Kömürcüoğlu apartmanında bulunuyordu.

İstanbul Rum Cemaatinin Önemli Doktorları

Soyadı, Adı	Adresi
Adamidis (İ.)	Bursa Sok., 36, Pera
Ananiadis (A.)	Firuzağa Sok., 178, Pera
Andronikos (Y.)	Karanfil Sok., 10, Pera
Andipas (Andreas)	Alleon Sok., 5, Pera
Andonakopulos (A.)	Bursa Sok., 22 Pera
Andoniyadis (Yorgos)	Serkiz Sok., 20, Pera
Anağnostidis (Stavros)	Şerbethane Sok., 34, Pera
Andoniyadis (Kon.)	Sümbül Sok., 25 Pera
Apostolidis (Simo)	Valide çeşme Sok., 89, Pera
Arnakis (Kon.)	Sofyalı Sok., 20, Pera
Avlonitis (A.)	Alleon Sok., 12, Pera
Konos (V.)	Kuloğlu Sok., 1 Pera
Kuremenos (Mihail)	Büyükyol, 239, Pera
Kutidis (P)	Büyükyol, 108, Galata & Sofyalı Sok., 24, Pera
Krionas (İ.)	Tepebaşı, Çoga apartmanları, 1, & Şerbethane Sok., 8, Pera
Kritaris (K.)	Misk Sok., 10, Pera
Kritikos. (Andonios)	Kalyoncukuluk, 68, Pera
Dalezios (Y.)	Çembek Sok., 4, Pera
Dalas (H.)	Polonya Sok., 3, Pera
Damiyanidis (R.)	Nemrut Sok., 13, Pera
Dimakis	Yazıcı Sok., 60, Pera
Dimitriyadis (L.)	Sıraselviler, 134, Pera
Dikeos (N.)	Yazıcı Sok., 63, Pera
Dimopulos (S.)	Hocazade Sok., 3, Pera
Drakopulos (D.)	Büyük Parmakkapı Sok., 24, Pera
Evyenidis (H.)	Hamalbaşı Sok., 17, Pera
Efstatiyanos (A.)	Şark Pasajı, Büyükyol, 13, Pera
Evlambios (S)	Tarlabaşı Cad., 117, Pera
Fakaçelis (M)	Topcular Sok., 22, Pera
İoannidis (D.)	Site de Pera, 2, Pera
İoannidis (Y.)	Rum Kabristan Sok., 44, Pera
İosifidis (S.)	Site Yazıcı, 33, Pera
Karidis (İlias)	Yazıcı Sok., 23, Pera
Kehayoğlu	Rum Kabristan Sok., 40, Pera
Kölemenoğlu (B.)	Suterazi Sok., 5, Pera
Kokidis (İoannis)	Külhab Sok., 22, Pera & Karakaş
Kiryakidis (T.)	Mektep Sok., 1, Pera
Lambikis Paşa, (Tuğgenaral)	Saksı Sok., 5, Pera
Lefkoparidis (Aristidis)	Alger Sok., 15, Pera

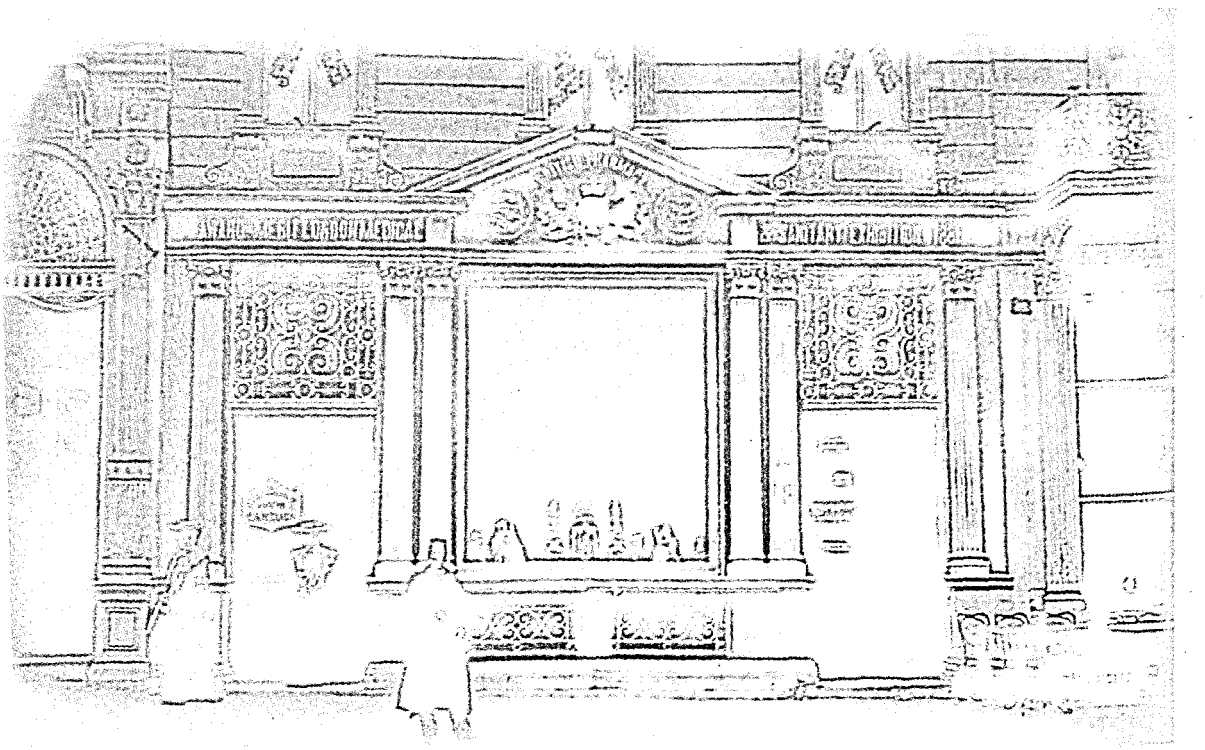
İstanbul Rum Cemaatinin Önemli Doktorları (devamı)

Soyadı, Adı	Adresi
Libusakis (L.)	Ağahamam Sok., 19, Pera
Livadas (D.)	Fayikpaşa Sok., 7, Pera
Nikolayidis (Dr. Y.)	Suriye Pasajı, 10, Pera
Nikolayidis (Nikolaos)	Ağahamam Sok., 1, Pera
Nikolayidis (Panayotis)	Pir Mehmet Sok., 17, Pera
Ikonomidis (Y.)	Kadın Doktoru, Alleon Sok., 12, Pera
Pandermalis (Kiryakos)	Ağa Çeşmesi Sok., 19, Pera
Pappas (Aleksandros)	Ağa Hamam Sok., 16, Pera
Papadopulos (H.)	Lale Sok., 16, Pera
Papadopulos (İ.)	Tepebaşı, 3, Pera
Papadopulos (İoannis)	Suterazi Sok., 5, Pera
Papadopulos (Nikolaos)	Bahçeli hamam Sok., 6, Pera
Papadopulos (Tiseas)	Sıraselviler, 40, Pera
Papanikolaos (P.)	Panayia Çıkmazı, Panayia Apartmanı, 3, Pera
Paksimadas (Y.)	Emin Cami Sok., 3, Pera
Petrakis (İ.)	Sakızağaç Sok., 135, Pera
Petridis (S.)	Panayia Çıkmazı, 4, Pera
Pecalis (M.)	Site de Pera, 4, Pera
Fotiyadis (Stratis Paşa)	Ağa Hamam Sok., 7, Pera
Fotiyadis (Dr.)	Galatasaray Pasajı, Daire 1, Pera
Politis (A.)	Sümbül Sok., 23-25, Pera
Prinaris (Nikolaos)	Tarlabaşı, 192, Pera
Prigos (Konstantinos)	Kılıç Sok., 17, Pera
Rallidis (O.)	Ağa Sok., 7, Pera
Sarandis (S.)	Yazıcı Sok., 26, Pera & Büyükyol, 76, Galata
Savayidis (V.)	Nebat Sok., 17, Pera
Sayannos (A.)	İeremia Hastanesi, Derviş Sok., 1, Pera
Servanis (Dr.)	Sıraselviler, 103, Pera
Sğurdeos (Tomazos)	İmam Sok., 25, Pera
Siniosoğlu (Dr.)	Sofyalı Sok., 20, Pera
Sotropas (Y.)	Çakmak Sok., 4, Pera
Surlas (H.)	Ağahamam Sok., 19, Pera
Spandaros (Mişel Paşa)	Şerbethane Sok., 27, Pera
Stamatiyadis (A.)	Tepebaşı, 35, Pera
Stamelos (İ.)	Olivio Sok., 1, Pera
Stavridis (Y.)	Ağa hamam Sok., 13, Pera
Stavropulos (Pavlos)	Büyükparmakkapı Sok., 7, Pera
Simeonidis (T.)	Büyükyol, 127, Pera
Tahincis (K.)	Saksı Sok., 16, Pera
Tapinos (El.)	Glavani Sok., 6, Pera
Taptas (N.)	Mektep Sok., 6 Pera
Tehobanoğlu (P.)	Bursa Sok., 30, Pera
Çuhlos (Lorenco)	Tarlabaşı, 158, Pera
Teodoridis (P.)	Hacı Ahmet Sok., 8, Pera
Teoharidis (H.)	Kumbaracı Sok., 65, Pera
Toyidis (K.)	Büyük Parmakkapı, 21, Pera
Tiverios (Perikli)	Topçular Sok., 46, Pera

İstanbul Rum Cemaatinin Önemli Doktorları (devamı)

Soyadı, Adı	Adresi
Trandas (A.)	Tepebaşı, 43
Çalopulos (B.)	Misk Sok., 3, Pera
Çuhlos (K.)	Büyükyol, 396, Pera
Vardopulos (Vasilios)	Karakaş Hanı, 2, Şişli
Violis (İ.)	Ensiz Sok., 6, Pera
Varsamis (D.)	Tütüncü Çıkmazı, Reşit Paşa daireleri, 3, Pera
Vasdranellis (Yeorgios)	Tarlabaşı, 108, Pera
Ksantopulos (Nikolakis)	Halepli Sok., 17, Pera
Yamopulos (A.)	Hamalbaşı Sok., 74, Pera
İoakimopulos (Dr.)	Çakmak Sok., 26, Pera
Zilanakis (Y.)	Olivo Geçidi, 7, Pera
Zoiros Paşa (A.)	Ağa Hamam, 43, Pera
Zotos (Pandeli)	Yazıcı Sok., 31, Pera
Zotos (X.)	Sıraselviler, 53, Pera

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

1833'te Natale Canzuch tarafından kurulan ve "İngiliz Eczanesi" olarak bilinen İstiklâl Caddesi'ndeki ünlü Kanzuk Eczanesi. (Foto: Mert Sandalcı'nın bilgisi dahilinde Piere de Gigord Arşivi.)

Eczacılar

Pera'ya hizmet veren ilk eczane, Büyükyol 49 numaradaki Kanzuch Eczanesi'dir (1833). Onu izleyen eczaneler şöyledir: George Della Sudda'nın eczanesi (1849), Joseph Janni'nin eczanesi (1852), Rumeli Pasajı'nın yanında bulunan ve günümüzde de hizmet vermeye devam eden Cesar Reboul'a ait eczane, Yenişehir'de Savropulos ve Anastasiyadis'in eczanesi, Asmalımescit'te Papadopulos ve Pelargidis'in eczanesi, Boğazkesen'de Yeoryiadis'in ve Velicanidis'in Pera'daki iki eczanesi. 1868 yılında İstanbul'daki gayrimüslümlere ait 60 eczaneden 15'i Pera'da bulunmaktaydı. 1913'te İstanbul'da bulunan 185 eczaneden 86'sı Rumlara aitti. 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına kadar İstanbul'daki doktorlar hastaları eczanelerde muayene ediyordu.

1908 yılında İstanbul'daki eczanelerin Rum çalışanları, İstanbul'daki Rum Asistan Eczacılar Derneği'ni (Ellinikos Sindesmos Voithon Farmakopion Kostantinupoleos) kurdu. Derneğin amacı, gereksinim içinde bulunan üyelerine yardım etmekti. Dernek başkanı İoannis Moraitinis, genel sekreter ise A. T. Atanasiyadis'di.

Peralı Eczacılar Listesi

Soyadı, Adı	Adresi
Aryiriyadis (Emmanuil)	Hamidiye Sok. 66, Pera
Vasiliyadis (A.)	Çakmak Sok. 41, Pera
Kallinikos (Aleksandros)	Kumbaracı Yokuşu Sok. 34, Pera
Çinioli (Ahilleas)	Mezarlık Sok. 63, Pera
Hristidis (İoannis)	Pariziyen, Kalyoncukuluk, 81, Pera
Delasuda (Evyenia)	Büyükyol, 298, Pera
Evklidis (Periklis)	Dalya Sok. 8, Pera
İrineou (Leon)	Della Suda, Kuloğlu Sok. 3, Pera
Kaloğridis (İ.)	Yüksek Kaldırım, 86, Galata
Kaçis (M.)	Feridiye Sok. 13, Pera
Klonaridis (P.)	Büyükyol, 273, Pera
Nikolayidis (Nikolaos)	Tarlabaşı, 92, Pera
Papadopulos (Hurmuzis K.)	Asmalımescit Sok. 47, Pera
Pelargitis (Y.)	Asmalımescit Sok. 14, Pera
Polizoidis (V.)	Ağa Hamam Sok. 32, Pera
Rebul (İ,)	Pariziyen, Büyükyol, 116, Pera
Sklavos (Fotis), Konstandinidis (A.)	Büyükyol, 49, Pera
Stamatiyadis (Yeogios)	Büyükyol, 613, Pera
Taragano (N.)	Karanfil Sok. 51, Pera
Teodoridis (T.)	Site de Pera, 9, Pera
Velicanidis (İoannis)	Büyükdere Sok. 52, Pera
Velicanidis (M.)	Büyükyol, 233, Pera
Vingopulos (S.)	Büyükyol 556, Pera
Vulodimos (İoannis)	Tarlabaşı, 79, Pera
Zaharopulos (Hristos)	Çukur Bostan Sok. 209, Pera
Zafiropulos (A.)	Kabristan Sok. 14, Pera
Zincirlis (D.)	Aynalı çeşme Sok. 11. Pera

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Avukatlar

19. yüzyıl 20. yüzyıl İstanbul'da avukatlık mesleğini sürdüren Rumların büyük çoğunluğu, mesleklerine paralel olarak cemaat yönetimine ve kültürel etkinliklere aktif katılımda bulundular. Aşağıda isimlerini verdiğimiz avukatlar onların en tanınmışlarıydı.

II. Abdülhamid'in baş tercümanlığını yapan, Berlin Kongresi'nde Osmanlı hükümetini temsil eden heyette yeralan Dr. Stefanos Karateodoris'in oğlu, Paris ve Londra'da hukuk eğitimi görmüş, İstanbullu ünlü hukukçu Aleksandros Karateodoris (1833-1906).

Aleksandros Karateodoris

Aleksandros Karateodoris, 1833 yılında İstanbul'da doğdu. Doktor Stefanos Karateodoris'in oğluydu. Ortaokulu bitirdikten sonra Londra ve Paris'te hukuk tahsiline devam etti (1855-1860), daha sonra İstanbul'a dönüp, Hariciye Nezareti'nde göreve başlayarak, Şuray-ı Devlet'e (Danıştay) tercüman ve yüksek rütbeli memur olarak tayin edildi. 1862 yılında Deniz Askeri Mahkemesi'nde başkan, aynı zamanda Kudüs Patrikhanesi'nde hukuk danışmanlığı görevinde bulundu. Berlin Kongresi'nde Osmanlı hükümetinin verdiği yetkiyle hükümeti temsil etti. Kongrede, sekreterliğini kuzeni büyükelçi Stefanos K. Karateodoris üstlenmişti. 1874-1876 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Roma Büyükelçiliği görevinde bulundu. 1876'da Hariciye müsteşarı olarak İstanbul Konferansı'na katıldı. Ayrıca, Kanun-i Esasi'nin hazırlanması için, Mithat Paşa ve Namık Kemal'in başı çektiği, 28 üyeden oluşan kurulda, İoannis Savvas ile birlikte yer aldı (Kısa ömürlü 1876 Kanun-i Esasi'yle, Osmanlı Meclisi ve Senatosu'na, 70 Müslüman ve 50 gayrimüslim milletvekili katılmıştı. 1878 yılının Şubat ayında II. Sultan Abdülhamid, Mithat Paşa'yı devirerek Meclis-i Mebusan'ı kapattı ve ülkeyi mutlakiyet ile yönetti).

A. Karateodoris, 1884-1894 yılarında Samos Adası'nın, 1895'te Girit Adası'nın yönetimini üstlendi, bir süre sonra II. Abdülhamid'in baş tercümanı olarak devlet görevine devam etti. 1901'de Kraliçe Viktorya'nın cenazesine katılan temsilciler heyetinde yer aldı.

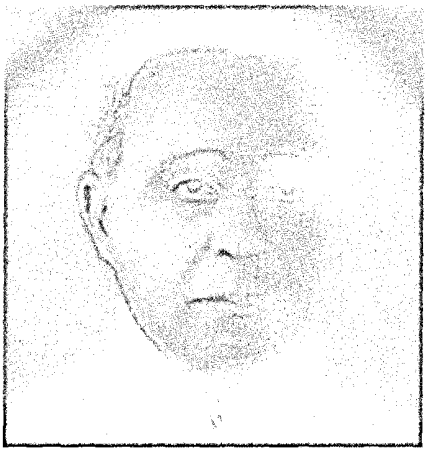
Kasandra Musuris'le yaptığı evlilikten (1869) yedi çocuğu oldu. 1906 yılında Kuruçeşme'de vefat etti, cenazesi Arnavutköy Taksiyarhon Kilisesi'nde yapıldı, Kuruçeşme Mezarlığı'na defnedildi.

Ananias Kallinoğlu

Ananias Kallinoğlu, Niğde'de doğdu. İzmir'deki Evangeliki Yüksek Rum Lisesi'ni ve İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Beyoğlu başsavcılığı, Adana Ticaret Hukuku başkanlığı (1909) görevlerinde bulundu. 1912'de Niğde milletvekili olarak Osmanlı Meclisi'nde Anadolu Rumlarını temsil etti.

Simeon Valyas

Simeon Valyas İstanbul'da doğdu. Hukuk Fakültesi mezunuydu. 1906 yılından başlayarak hukuki danışman olarak 1927'ye kadar Balıklı Rum Hastanesi'nde hizmet verdi. Patrik III. İoakim döneminden başlayarak Rum cemaatinin hukuki sorunlarına yıllarca yardımcı oldu. 1925'te Lozan Antlaşması'nın aile hukuku ve temel haklar ile ilgili 42. ve 43. maddelerinin değiştirilmesinde ve Patrikhane'nin avukatlar kurulunda görev aldı. Balıklı Rum Hastanesi'nin ve cemaat mülklerine el konması davalarını başarıyla savundu. Ayrıca, 1923'ten 1928'e kadar Pera Merkez Kız Okulu'nun mütevelli heyetinde bulundu.

Lozan Antlaşması'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi için kurulan komisyonda ve Pera Merkez Rum Kızokulu'nun mütevelli heyetinde görev yapan avukat Simeon Valyas

Vladimiros Mirmiroğlu

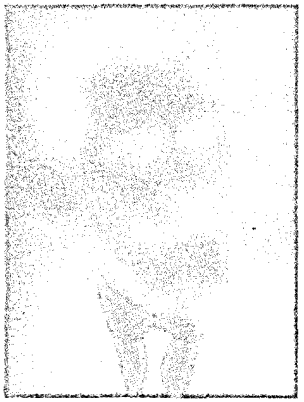
Vladimiros Mirmiroğlu, ünlü Rum avukatlardan ve Ortodoks kilisenin büyük hatiplerindendi. Aynı zamanda Kudüs Ortodoks kilisesinin ve Aziz Mezar'ın temsilcisiydi. Rumca yazdığı 445 sayfalık *Dervişler* adlı bilimsel monografisi 1940'ta Atina'da yayınlandı. Bu tür konuların uzun yıllar Türkiye'de konuşulması dahi yasak olduğundan, Mirmiroğlu, muhtemelen eserini basarken böyle bir yolu seçmiştir. V. Mirmiroğlu 1970'li yıllarda İstanbul'da öldü.

İstanbullu Rum avukat Vladimiros Mirmiroğlu. Yunanca yazmış olduğu *Bektaşiler* adlı eseriyle de tanınmıştır.

Ahilleas Moshos

Ahilleas Moshos, 1884'te Epir'in Poğoni kasabasında doğdu. Beş yaşındayken annesiyle İstanbul'a yerleşti. 1907'de Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1909'da İstanbul Asliye Hukuk Mahkemesi'ne, 1916'da Üsküdar başsavcılık yardımcılığına tayin edildi. Zaman içinde, Temyiz Mahkemesi'nde savcı yardımcısı oldu ve 1921'de Beyoğlu Asliye Hukuk Mahkemesi Başkanlığı'nda bulundu. 1923 yılında emekli olan Ahilleas Moshos, avukatlık mesleğine devam etti. Patrikhane'nin hukuk danış-

İstanbul'da Asliye Hukuk Mahkemesi reisliğinin yanısıra Patrikhane'nin de avukatlığını yürüten, 1950 seçimlerinde TBMM'ye giren Ahilleas Moshos.

manlığı görevinde bulundu. Karma Konsey'in iptalinden sonra, Rum kiliselerinin ve cemaatin hukuki ve idari konulardaki sorunları ile ilgili davaları takip etti. 1925-1927 yılları arasında kız ve erkek yetimhanelerinde mütevelli heyeti üyesi, 1927-1930 yılları arasında Balıklı Rum Hastanesi'nin yönetim kurulunda üye olarak hizmet verdi. 1950 yılında TBMM'ye milletvekili seçilen Rumlardandı.

1923'ten sonra tanınmış Rum avukatlar, Efstratios Sandalcıoğlu, Marinos Terpandros, Yordanis Kazancıoğlu, Misail Misailidis, T. Antomelidis, K. Karolidis, P. Hristidis, R. Valyas, A. Teofilaktidis'dir.

Romilos Valyas

Simeon Valyas'ın oğlu olan Romilos Valyas, 1912'de İstanbul'da doğdu. 1932'de Saint Michel Fransız Okulu'ndan, 1936'da Selanik Üniversitesi hukuk bölümünden mezun oldu. 1960'ların sonuna kadar İstanbul'da avukatlık yaptıktan sonra Atina'ya yerleşti, 1988'de vefat etti.

Tanınmış hukukçu Simeon Valyas'ın oğlu olan İstanbul doğumlu Romilos Valyas (1912-1988) Selanik Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra uzun yıllar İstanbul'da avukatlık yaptı. Fotoğrafta yanında görülen eşi Eleni Panti-Valyas ise yine İstanbul doğumlu olup, Berlin'de diş hekimliği eğitimi gördükten sonra mesleğini İstanbul'da sürdürdü.

Diğer Önemli Peralı Avukatlar

Soyadı, Adı	Adresi
Ağatopulos ve Fuat Hulusi	Bahtiyar Hanı 6, 67, Galata
Ağatopulos (Yeorgios)	Rumeli Pasajı, 30, Pera
Ağniyadis (İ.)	Maltezopulos Hanı, 29, Galata
Aynacıoğlu (İ.)	Abid Hanı, 43, Galata
Andreadis (V.)	Gabay Hanı, 8, Galata
Angelidis (Hristos)	Büyük Millet Hanı, 41, Galata
Andoniyadis (Soktrat)	Küçük Millet Hanı, 41, Galata
Apostolidis (Athanasios)	Yaldız Hanı, 11, Galata
Apostolidis (Yeorgios)	Küçük Millet Hanı, 39, Galata
Atanasiyadis (P)	Mezarlık Bis Sok. 37, Pera
Bayramoğlu (Dimitrakis)	Yaldız Hanı, 3, Galata
Baskoğlu (Savvas)	Sakızağaç Sok. 99, Pera
Bostancıoğlu (Kleovulos)	Tevekel Hanı, 3, 4, Galata
Kalfopulos (Yeorgios)	Minerva Hanı, 30, Galata
Kappos (Konstandinos)	Sen Pier Hanı, 11, Galata
Karavokiros (Yeorgios M.)	Büyük Millet Han, 33, Galata
Hristidis (Nikolaos)	Samarcidis Hanı, 4,6, Galata
Kolasis (Epaminondas İ.)	Karakaşoğlu Hanı, 12,13, Galata
Kondeos (Nikolaos)	Hamidiye Cad. 43, Pera
Konstandinidis (A.)	Hamidiye Cad. 69, Pera
Konstandinidis (Panayotis)	Zımba Sok. 34, Pera
Konstas (Aleksandros)	Misk Sok. 27, Pera
Daniyeloğlu (İoannis)	Kazasker Hanı, 9, Sirkeci
Despotopulos	Nafiye Hanı, 22, Sirkeci
Diamandoğlu (Vasilios)	Büyük Millet Hanı, 46,47, Galata
Civoğlu (Prodromos)	Arslan Hanı, 7, Galata
Ekonomidis (Aleksandros)	Üniyon Hanı, 60, Galata
Eftimiyadis (Yeorgios)	Yusufyan Hanı, 27, Sirkeci
Eftihidis (İoannis)	Havyar Hanı, 73, Galata
Elefteriyadis (Yeorgios)	Küçük Millet Hanı, 31, Galata
Emniyetoğlu (Nikita)	Şatikiye Hanı, 22, Sirkeci
Engonopulos (Y.)	Havyar Hanı, 25, Galata
Epenetos (İ.)	Asiküraçioni Cenerali, 70, Galata
Evangelidis (İeremias)	Maltezopulos Hanı, 29, Galata
Fardis (Y.)	Sofyalı Sok. 26, Pera
Yeoryiadis (Aristidis)	Mehmet Ali Paşa Hanı, 41, Galata
Yeoryiadis (A.)	Değirmen Hanı, 2, Galata
Kuloğlu (Vasilios)	Davutoğlu Sok. 14, Feriköy
Gençustaoğlu (Alkiviyadis)	Nevşehir Hanı, 24, Sirkeci
Hacıanastas (P.)	Büyük Millet Hanı, 44, Galata
Hacıoğlu (Vasilios)	Camcı Sok. 21, Pera
Haralambidis (Serafim)	Maltezopulos Hanı, 20, Galata
İoannidis (Angelos)	Arslan Han, 8, Galata
Kehayopulos (N.)	Helvacı Sok. 45, Galata

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Mimarlar

İstanbullu aydın-yazar Manuil Yedeon'un 1935'te St. Zervopulos'un *Günlük* adlı dergisinde yayınlanan çalışması, 19. yüzyıl başlarında İstanbul'da yaşayan tanınmış alaylı Rum mimarlar ile ilgili önemli bilgiler içerir. Buna göre Bab-ı Hümayun, Markis Kalfa tarafından 1802'de inşa edilmiştir. Markis Kalfa ve Hacınikolis Nikolayidis sarayın alaylı mimarlarındandı. Petrakis Kalfa Meymaridis, Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa'nın mimarlarındandı. Hacıstefanis Yaitanakis, Sultan Abdülmecid'in mimarıydı. Markis Kalfa'nın soyundan olan Vasilakis Kalfas İoannidis, Fener Ioakimion Kız Lisesi'nin mimarıydı (1882), ayrıca oğlu Yangos İoannidis Bey ile saray mimarları olarak görevde bulunmuşlardı. II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nın bazı bölümleri ve aynı adı taşıyan cami Yangos İoannidis'in proje ve denetiminde inşa edildi.

Ekaterini Konstandinidis'in tanıklığına göre Pera, Mektep Sokağı'nda bulunan Yangos İoannidis'in malikânesi zarif bir iç dekorasyona sahipti, "oda kapıları bijute kristalden, kapı tokmakları ise bakara kristaldendi." 20. yüzyıl başlarında Sırp kralı İstanbul'u ziyaret ettiğinde bu malikânede misafir edilmişti.

Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketi çerçevesinde, örnek bölge seçilen Galata-Beyoğlu'nun imarı için Avrupa'daki önemli başkentler örnek alınmıştı. 6. Daire'nin imarı, Büyükyol'daki binalar, neoklasik, neogotik, eklektik, barok, art nouveau tarzlara sahipti.

19. yüzyıl ortalarında, özellikle Islahat Fermanı'ndan sonra, yetenekli öğrenciler, çağdaş Avrupai mimarlık akımlarını öğrenmek ve İstanbul'da uygulamak amacıyla Avrupa'daki mimarlık ve güzel sanatlar akademilerine gönderildi. Ünlü saray mimarları Balyan kardeşler, Paris, Viyana ve Venedik'te eğitim görüp, İstanbul'a dönerek çok ünlü eserler inşa ettiler. Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, Çırağan Sarayı (1857), Beylerbeyi Sarayı (1861-1864), Yıldız malikânesi (1887-1889) bunlardan bazılarıdır.

Yıldız Sarayı Camisi'ni inşa eden ünlü saray mimarı Yangos (Ioannis) Ioannidis.

Pera'nın imarında çalışan önemli mimarların başında İsveçli Fossati kardeşler yer alır. Rus çarı I. Nikolas'ın emriyle Pera'daki Rus elçilik sarayının restorasyonu bunlar tarafından gerçekleştirilmiştir (1839-1843). Bu elçilik restore edilmiş haliyle Romanof hanedanlığının sarayını andırıyordu. On resepsiyon salonu ve Aziz Petrupolis kentinden görüntüler ile dekore edilmiş sütunlu dans salonları konukların hayranlığını kazanmıştı. Fossati kardeşler, 1846'da İtalyan tiyatrosunun çizimini yaparak, bir yıl sonra İtalyan elçiliğini restore ettiler. Ardından 1855'te hazırladıkları proje ile Hollanda elçilik sarayının imarını üstlendiler. Bunun yanısıra Ayasofya restorasyonunu yapmakla görevlendirildiler.

İngiliz mimarı G. E. Street, 1845-1847 yıllarında İngiliz elçilik binasının restorasyonunu üstlendi. Kırım Savaşı'nda ölenlerin anısına Kumbaracı Yokuşu'nda yapılan Anglikan Ki-

lisesi (Kırım Kilisesi olarak bilinir) ve Galata'daki İngiliz Hastanesi'nin projesi (1902-1904) onun eseridir.

G. Smith, Stefano Kalfa'yla birlikte 1849'da Gümüşsuyu Hastanesi'ni, 1853'te Taşkışla'yı (bugünkü Teknik Üniversite) ve yine kendi projesi olan Mecidiye Kışlası'nı yeniden inşa etti.

Büyükyol'daki ünlü pastacı Vallaury'nin oğlu mimar Antoine Vallaury, İstanbul'daki birçok binanın mimarıdır. Bankalar Caddesi'nde bulunan Osmanlı Bankası'nın görkemli binası (1890-1892), Fındıklı'daki Güzel Sanatlar Okulu, Arkeoloji Müzesi'nin binası (1891-1907), Rejibinası, Tepebaşı'ndaki Union Française binası, Raimondo d'Aronko ile birlikte yaptığı Haydarpaşa Mekteb-i Tıbbiye binası (1893-1903) ünlü çalışmalarındandır. Ayrıca, Wagons-Lits şirketi adına Büyükada'da önce otel olarak hazırlanan, daha sonra Rum yetimhanesi olarak kullanılan ahşap binanın projeleri de ona aittir. Antoine Vallaury 1883-1908 yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, sonraki adı ile Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocalık görevinde de bulunmuştur.

Günümüzde Belçika Konsolosluğu olarak kullanılan, Taksim Sıraselviler Caddesindeki bu bina, önceleri banker Stavro Kepeci'nin malikanesi olup, 1890'da mimar Patroklos Kampanakis tarafından rstore edilmiştir.

Alman mimar Jachmund Sirkeci garından başka, Büyükyol'un ilk "gökdeleni" sayılan Rumeli Pasajı'nın projesini çizdi.

İtalyan mimar Raymond d'Aronco ise İstanbul'da art nouveau üslubunu en iyi şekilde kullanan mimarların başında gelir. Büyükyol'un Tünel tarafında bulunan ve Hollandalı meşhur stilist ve saray terzisi Botter'e ait olan bina onun eseridir. Yedi katlı binanın iki katı modaevi, diğer daireler ise modacının kaldığı bölümlerdi. Botter sarayı, İstanbul'da art nouveau ögeler taşıyan ilk örnek binadır. Nişantaşı karakolu da aynı mimarın imzasını taşır. Raymond d'Aronco, günümüzde baron Huber'in konağı olarak bilinen, ancak önceleri Banker Evyenidis'in Tarabya'daki yazlık evi olan konağın restorasyonunu da, 1905-1906 yılları arasında üstlenmişti.

Osman Hamdi Bey, 1883'te eğitime başlayan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurucusu ve ilk müdürüydü (eşi İstanbullu Rumlardandı). Okulun resim, heykel ve mimarlık bölümlerinde ilk yıllarda ders veren hocalar İtalyan, Alman, Avusturyalı ve Fransızdı. Mimarlık bölümündeki dersler yabancı dilde yapıldığından Rum, Ermeni ve Levanten öğrencilerin sayısı çok fazlaydı. 19. yüzyı-

lın son çeyreğinde, Akademi'de okuyan 180 öğrenciden 45'i Rum, 36'sı Ermeni, 6'sı Yahudi, 6'sı levanten, 87'si Türk'tü.

1901-1904 yıllarında Büyükyol'daki Şark Pasajı'nda açılan resim ve heykel salonunu mimar Antoine Vallaury yönetiyordu. Mimarlık dalındaki tasarımların sergilendiği 1903 fuarında, yerel Rum basınına göre ünlü mimar Patroklos Kambanakis'in eserleri de yer almıştı.

1908 yılında Pera'da Osmanlı Ressamlar Birliği kuruldu. Aynı yıl kurulan Osmanlı Mimarlar ve Mühendisler Birliği 1919'da dağılıp, yerine Türkiye Mühendis ve Mimarlar Birliği kuruldu. 1920-1921 yıllarında birliğin yönetim kurulunu oluşturanlar şöyledir: Başkan Joseph Aznavour, üyeler Giulio Mongeri, A. Georges, S. Stasinopulos, Vartalidis, İ. Naum, E. De Nari ve İsmail Hakkı Bey.

1908 yılında kurulan Mimarlar ve İşçiler Birliği (Omonia), Galata, Bankalar Caddesi'ndeki Saint Pierre Hanı'nda bulunuyordu. Birlik üyeleri için aynı binada bir kooperatif de bulunuyordu.

Pera'daki ilk apartmanlar ise 1882 yılında inşa edilmeye başladı. Tünel'deki Seferoğlu Apartmanı'nın inşa edilen ilk apartmanlardan olduğu söylenmektedir.

İstanbullu Rum mimarlarla ilgili dokümanlara, yerel Rum basınında ve cemaat kayıtlarında rastlarız. Pera cemaatinin ikinci kilisesi olan Aziz Konstandinos ve Eleni Kilisesi, 1861 yılında K. Y. Karaca'nın proje çalışmasıyla inşa edildi. 1867'de Taksim'de temelleri atılan Ayia Triyada Kilisesi'nin mimarı Potessaro'dur. Kilise, 1880 yılında saray mimarı Vasilakis İoannidis Efendi tarafından tamamlanmıştı. 1885 yılında mimar İkonomos'un projeleriyle Zapyon Kız Lisesi inşa edildi. Galatasaray'daki banker Hristakis Zoğrafos'un malikânesi olarak 1876'da inşa edilen Cité de Pera'nın (günümüzdeki Çiçek Pasajı) mimarı Kleantis'dir. Binanın inşaat müteahhidi Markos Langas'tı. Zapyon Kız Lisesi'nin karşısında bulunan Hrisoveryiya apartmanları 1885 yılında mimar İliya Küpecioğlu'nun projesiyle inşa edildi.

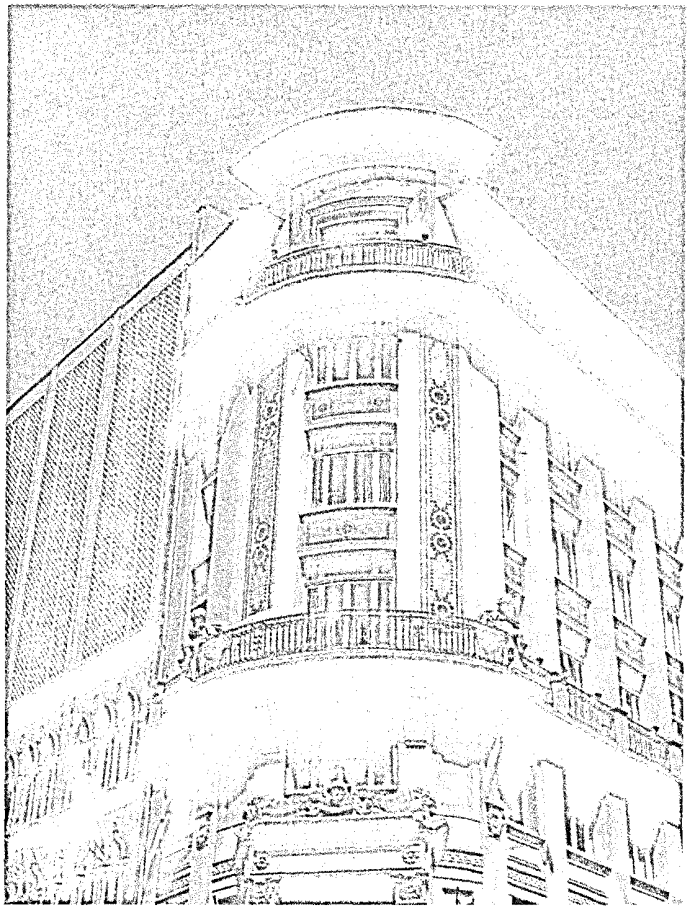
İ. Küpecioğlu, P. Fotiyadis, K. Galatis ve M. Langas, Pera Rum cemaatine ait inşaatlarda, cemaat mimarları olarak çalışmaktaydılar.

İstanbul'da doğan, Patmos Adası kökenli mimar Nikolis Trikeryotis, 1880'lerin sonlarında Nişantaşı'ndaki Yayla Aapartmanı'nı inşa etti. Ayrıca, Ankara'daki su kemerleri inşası da onun eseridir. Beşiktaş Diş Fakültesi binası, Almanya'da mimarlık eğitimi gören oğlu İliya Trikeryotis'in projesi ile yapıldı. Vasil Samsonidis, 19. yüzyıl sonlarında Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan ilk mimarlardandı. Stajyer olarak Yıldız Sarayı'nın restorasyonunda görev aldı ve bu çalışmasından dolayı padişah nişanıyla ödüllendirildi. Vakıflar idaresinde mimar olarak çalıştı. 1924'ten sonra Ankara'nın imarında ve 1950'lerin sonlarına kadar İstanbul Belediyesi'nin resmi mimarı olarak çalıştı.

1893 yılında Dolapdere'de inşa edilen Evangelistria Kilisesi'nin mimarı, Petraki Meymaridis'tir.

Zoğrafyon Erkek Lisesi, 1893 yılında mimar Perikli Fotiyadis tarafından inşa edildi. P. Fotiyadis'in 1892-1924 arası inşa ettiği apartmanlar, okullar ve kamusal kurumlar şunlardır: Zoğrafyon Erkek Lisesi, Heybeliada Ruhban Okulu, Ayia Triyada Kilisesi'nin bahçesinde bulu-

nan Evyenidio yoksul çocuklar yemekhanesi, Kandilli'deki Evyenidio Okul Kompleksi, Fener'deki Zafiropulia Okul Kompleksi, Panayia Kilisesi ile Büyükyol'un köşesindeki apartman (bu apartman mimarın cemaate bağışıdır). Mimar Perikli Fotiadis'in diğer çalışmaları, Pera'daki İoanni Aslanidis, Nikolaos Lalas, T. Mavroyordatos, Konstandinidis biraderler, Baron Testa, E. Krespis, Şerif Efendi, Seniye Hanım'a ait binalardır. Ayrıca, Excelsior Oteli ve Pera'daki kendi oturduğu apartman, Balıklı Rum Hastanesi, Tünel'deki Leonida Zarifis'e ait konut ve mağazalar (1907), Yunan Konsolosluğu'na ait Galata'daki bina, Anadolu ve Trakya bölgelerinde birçok okul ve binalar, Şişli mezarlığında birçok ünlü ailelerin mezar stelleri eserleri arasında yer alır. Yeniköy'deki Yunan Elçiliği'nin restorasyonunu da yapmıştır. P. Fotiyadis, 1924'te Atina'ya yerleşti. 1925- 1932 yılları arasında Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı'nın mimarlık bürosunda çalıştı.

Günümüzde Sabancı Üniversitesi'nin İletişim Merkezi olan Minerva Han 1913'te mimar Patroklos Kampanakis tarafından Atina Bankası için inşa edilmiş, daha sonra Deutsche Bank, Doğan Sigorta, Ak Sigorta gibi kuruluşlar tarafından kullanılmıştır.

1893 yılında inşa edilen Pera'daki Merkez Kız Okulu, mimar Mavroyordatos'un eseridir. Mnimatakya'da (Tepebaşı) bulunan Bristol Oteli ise (önce Singros'un daha sonra Evyenidis'in konutu), mimar Manuso tarafından inşa edilmiştir.

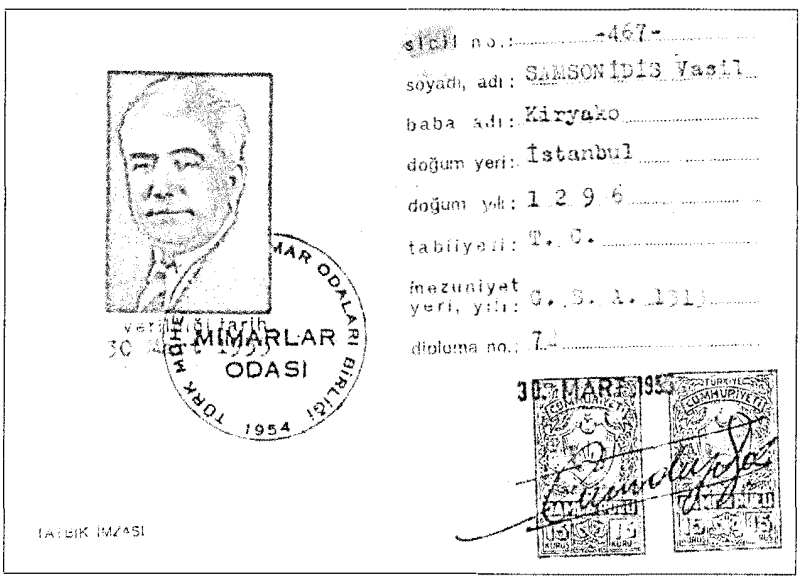
İstanbul'da doğan bir diğer yetenekli mimar ise Konstandinos Kiryakidis'tir (1881-1942), İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi'nin mimarlık bölümünden mezun olduktan sonra (1901) eğitimini Paris Ecole Spéciale d'Architecture'de tamamladı. K. Kiryakidis İstanbul'da 60'a yakın apartman inşa etti. Sinema ve tiyatro olarak kullanılan Elhamra, iki hastane, okul, Fatih Belediyesi'nin tiyatro salonu onun çalışmaları arasında yer alır. Şişhane meydanında bulunan ve 1905 yılında inşa edilen, Maruni Selim Hana Frej'e ait Frej Apartmanı en ünlü eseridir. Binanın cephesi, dönemin barok anlayışına göre dekore edilmiş meyve ve palmetlerle süslü, Korent stili sütunlarla sağlamlaştırılmış pencerelerin mahyası pastoral üsluplu çıplak heykellerle donanmış-

tır. 1906 yılında okul arkadaşı mimar Aleksandros Neokosmos'la tasarladıkları Büyükyol'daki 401-403 numaralı apartman, zerafetiyle günümüzde de dikkatleri çekmektedir. Apartmanın girişinde bulunan dükkânın günümüze kadar korunan, art nouvea iç dekorasyonu K. Kiryakidis'in eseridir.

K. Kiryakidis, 1926'dan sonra çalışmalarına Atina'da devam etti. Amalia Caddesi üzerinde 34 numarada bulunan Likiardopulos malikânesi, Psihiko'daki Amerikan Koleji, Kolonaki'de, Plutarhos ve İpsilandis kavşağındaki apartman onun Atina'daki önemli çalışmalarındandır.

Diğer bir ünlü Rum mimar Patroklos Kambanakis'tir. Tepebaşı Tiyatrosu onun projesiyle inşa edildi. Fransız tiyatro binalarından esinlenerek yapılmış, Halep Pasajı'ndaki eski Variete Tiyatrosu, 1904 yılında P. Kambanakis tarafından restore edilmiştir.

Meşrutiyet Caddesi 126 numarada, Beyoğlu Turnacıbaşı Sokağı 40 numarada ve Galata Okçu Musa Sokağı'ndaki zarif apartmanlar, Dimosteni ve Stefano Yeoryiadis'in projeleriyle inşa edildi (1906). Sıraselviler Caddesi 87 numarada 1903'te inşa edilen apartman, mimar Karayannis'in eseridir. Büyük Parmakkapı'da bulunan "Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği"nin binası 1909'da mimar Viktor Adamandidis tarafından inşa edilmiştir. Mis ve Kurabiye sokaklarının keşiştiği köşedeki apartmanlar ile İmam Adnan Sokağı ile Büyükyol'un köşebaşısında bulunan apartman, mimar A. Karakasis'in eserleridir. Süslü Sokak 32 numarada bulunan apartman, 1906'da mimar Vladikas'ın projelsiyle inşa edilmiştir, Ayazpaşa'daki Marmara Apartmanı ile Cihangir'deki Kiryazis Apartmanı ise Mimar A. Pistikas'ın eseridir. Pera'daki birçok apartman, mimar Evangelos Ranos'un eseridir.

Önce Ankara'nın imarında daha sonra da İstanbul Belediyesi'nde çalışan İstanbullu Rum mimar Vasilios Samsponidis'in Mimarlar Odası kartı.

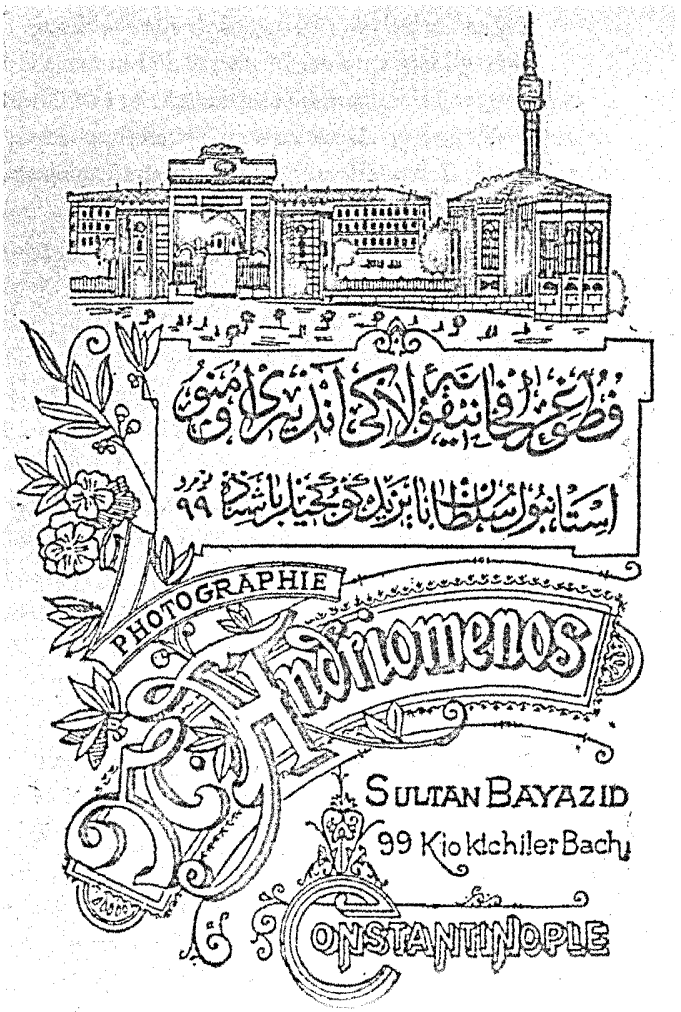
20. yüzyıl ünlü ressamlarından olan İstanbullu Konstandinos Maleas (1879-1929), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü mezunuydu. Daha sonra Paris'te ressam Henry Martin'in yanında stajyerlik yaptı. 1911'de Pera'da ilk kez eserlerini sergiledi. 1918'de Atina'ya yerleşen Konstandinos Maleas, Yunanistan'ın ünlü ressamları arasında yer alır.

Fotoğrafçılar

19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl ortalarına kadar İstanbul'un bütün semtlerinde fotoğrafçılık mesleğini sanat ve zanaat olarak yürüten fotografçılar bulunuyordu. En ünlü fotoğraf stüdyoları Pera'da Büyükyol'da yer alıyordu. Andriomenos, Kargopulos, Tarkulyan, Samancıs, Abdullah Biraderler, Sebah, Bergren en ünlü fotoğrafçılardı. 1922'den sonra ve özellikle savaş sonrası yıllarda Pera'nın en önemli fotoğraf stüdyoları, Kleovulo Andoniyadis ve D. Linardakis'e ait Foto Stil, D. Hacıparas'a ait Foto Şehir, Andriopulos'a ait Foto Sümer, D. Manikas'a ait Foto Nectar ve Aristidis'ti.

Nikolaos Andriomenos

Nikolaos Andriomenos (1850-1929), fotoğrafçılık mesleğini 11 yaşında çalışmaya başladığı Ermeni kökenli Abdullah Biraderler'in Beyazıt Üniversitesi karşısındaki fotoğraf stüdyosunda öğrendi. 1867'de Abdullah Biraderler'in dükkânını satın aldı. 1890 yılında Pera Büyükyol'da açtığı fotoğraf stüdyosunun şubesini bir süre sonra merkez stüdyoya dönüştürdü. N. Andriomenos, İstanbul'un günlük yaşamı, manzaraları ve insan portreleri üzerinde yoğunlaşan fotoğraflarıyla ünlendi. Fotoğraf sanatını ayrıca veliaht VI. Mehmed'e öğretti, II. Abdülhamid tarafından iki nişanla ödüllendirildi. 1903'te katıldığı Paris Fotograf Sergisi'nden ödülle İstanbul'a döndü. Ölümünden sonra oğlu Tanasis Andriomenos baba mesleğini sürdürdü. 1930'larda fotoğraf stüdyosunun adını Saray olarak değiştirdi. 1980 yılında T. Andriomenos Atina'ya yerleşince, İstanbul'un fotoğrafçılık sanatına büyük katkıları olan baba ve oğul Andriomenos'ların tarihi fotoğrafçı dükkânı kapandı.

Fotoğrafçı Nikolaos Andriomenos'un foto-kartlarının arkasında kullandığı tanıtımı.

Vasilis Kargopulos

Vasilis Kargopulos, Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski ve en meşhur fotoğrafçılarındandı. Fotoğraf stüdyosu (1826-1886), 1850'de Büyükyol 311 numarada, Narmanlı Pasajı yanında Peralılara hizmet sunmaya başladı. 1880 yılında Tünel Meydanı 4 numaraya taşındı. Ayrıca, E. Foskolos'la Edirne'de fotoğrafçı dükkânının bir şubesini açtı. V. Kargopulos'un objektifi özellikle İstanbul mahallelerini ve sakinlerini ölümsüzleştirmiştir. V. Murad ve II. Abdülhamid'in de fotoğrafçısıydı. Ölümünden sonra baba mesleğini sürdüren oğlu Konstantinos, 1908-1921 yılları arasında Aydın'da açtığı fotoğraf dükkânında mesleğini sürdürdü.

Boğos Tarkulyan (Fivos Fotoğrafçı Dükkânı)

1890 yılında Pera'da, Büyükyol 301 numarada Fivos adlı fotoğraf stüdyosunu açan Ermeni asıllı Boğos Tarkulyan, birçok meşlektaşı gibi Abdullah Biraderler'in yanında stajyerlik yaparak mesleği öğrendi. Zaman içinde Fivos Efendi adıyla meşhur oldu. 1876-1909 yılları arasında, 23 yıl süreyle II. Abdülhamid'in özel fotoğrafçısı olarak mesleğini sürdürdü. 1900 yılında stüdyonun bitişiğinde bulunan meşhur Hanakis kafesinden çıkan yangında atölyesi yandı. Galatasaray'daki Tokatlıyan Oteli'nin karşısına taşınarak 1930'ların ortalarına fotoğraf çalışmalarını sürdürdü.

Sebah ve Zoaye Fotoğraf Stüdyosu

1857'de Frank-Levanten Paskal Sebah, Pera'da Postane sokağında, İstanbul'un ilk fotoğraf stüdyolarından birini açtı. Daha sonra, Büyükyol'daki Rus Elçiliği'nin yanında bulunan, 439 numaralı dükkâna taşındı. 1873'te Kahire'de bir şube açtıktan sonra 1885'te Polikarpos Zoaye ile ortaklık kurarak fotoğraf çalışmalarına 1900 yılına kadar devam etti. Fotoğraflarının konusu, İstanbul'un günlük yaşamı ile portrelerden oluşmaktadır.

1908'de, 70 yaşında iken arşivini ve stüdyosunu Perpinyani ve Agop İskender'e sattı, stüdyo isim değiştirerek "Foto İskender" adını aldı ve daha sonra "İnci Pastanesi"nin bulunduğu yere taşındı. 1930'larda Foto Sabah adını alan stüdyo, 1950'de Agop İskender Paris'e göç edince kapandı.

Ahilleas Samancı (Apollon Fotoğraf Stüdyosu)

Apollon fotoğraf stüdyosu, katolik ressam-dekoratör İakovos Samancı'nın oğlu Ahilleas Samancı tarafından kuruldu (1870-1942). Fotoğrafçılık mesleğini Abdullah Birader'lerin yanında stajyerlik yaparak öğrenen A. Samancı, diğer çalışmalarının yanısıra, saray fotoğrafçısı olarak çalıştı. II. Abdülhamid, Mehmed Reşad, birçok prenses ve şehzadenin fotoğraflarından başka, İstanbul, Bursa, Trakya ile 1908-1909'daki tarihsel olayları görüntüledi. A. Samancı, zengin fotoğraf arşivini 1930'larda yerleştiği Atina'ya götürerek torunu Dalleggio'ya bıraktı. Bu arşiv günümüzde torunu tarafından korunmaktadır.

Abdullah Biraderler

Abdullah Biraderler (1839-1918) olarak tanınan Kevork, Hovsep ve Visen adlı üç Ermeni kardeş, başkent İstanbul'un en ünlü fotoğrafçılarındandı. Abdullah Biraderler, 1858'de Rabach'ın Beyazıt'taki fotoğraf stüdyosunu satın alarak meslek hayatına atıldılar. 1867'de Beyazıt'taki stüdyolarını Andriomenos'a devrederek, Pera'da Büyükyol'da bir fotoğraf atölyesi açtılar. Objektifleriyle 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'u ziyaret eden Avrupalı hükümdarları görüntülediler ve 1863'te sultan Abdülaziz'in resmi fotoğrafçısı seçildiler. 1870 yılında Société Française de Photographie Derneği'nin üyesi olan fotoğrafçıların stüdyolarını 1899'da Sebah ve Zoaye satın almıştır.

William Bergren

Stokholm'de doğan Bergren (1835-1920), Berlin'de fotoğraf eğitimi gördü. 1870'te Büyükyol'da, 414 numarada açtığı fotoğraf stüdyosunu 1905 yılına kadar işletti. Değerli arşivinin bir kısmı Alman Büyükelçiliği tarafından satın alınmıştır ve bugün Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde korunmaktadır.

Diğer Önemli Peralı Fotoğrafçılar

Fotoğrafçılar	Adres
Abel	Cadde-i Kebir, 42, Pera
Andriomenos (Nikolaos)	Cadde-i Kebir, 162, Pera ve Sultan Bayazıt Cad., 13.
Bergren (Y.)	Asmalımescit Sok., 9, Pera
Huzuris (Nikolaos)	Cadde-i Kebir, 428, Pera
Foto Française	Cadde-i Kebir, 150, Pera
Foto Spor	Cadde-i Kebir, 394, Pera
Samancı (Ahilleas) ve Gülmez (Kardeşler)	Cadde-i Kebir, 397, Pera
Sariyan (Dikran)	Cadde-i Kebir, 133, Pera
Sebah ve Zoaye	Cadde-i Kebir, 439, Pera
Tarkul (P.)	Fivos, Cadde-i Kebir, 359, Pera

Fotoğraf Stüdyoları İçin Teçhizat Sağlayan Dükkânlar

Fotoğraf Malzemecileri	Adres
Aura (Y.) ve Kalumenos (M.)	Cadde-i Kebir, 394, Pera
Karakasi (Kardeşler)	Cadde-i Kebir, 398, Pera
Kodak Egypt Limited	Tünel Meydanı, Pera
Metallidis (Lazaridis)	Cadde-i Kebir, 474, Pera
Samancı (Ahilleas) ve Gülmez (Kardeşler) ve Fotoğrafçılar	Kabristan Sok., 10, Pera
Vayberg (Z.)	Cadde-i Kebir, 469, Pera

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Kuyumcular

19. yüzyılın ünlü saray kuyumcuları Yunanistan'ın Evritanya bölgesinde doğup, İstanbul'a yerleşen Çiçopulos ve Mihail Hannusis ailelerine mensuptu. Bunlar II. Abdülhamid ile V. Mehmed Reşad'ın baş mücevhercileriydi.

20. yüzyılda Pera'nın en ünlü kuyumcuları ise Adler, Sarıyan, Pağonis ve Frangulis'ti.

Frangulis Garifalou

Ege'nin Kiklades Adaları'ndan, Andros Adası kökenli ünlü kuyumcu Frangulis Garifalou,1903'te İstanbul'da doğdu. Frangulis ilk kuyumcu dükkânını Melek Sineması'nın yanında açtı.

1945-1946 yıllarında, G. Frangulis, kardeşi Othon ile birlikte İstiklâl Caddesi numara 205'te (takriben Halep Pasajı'nın karşısında) Frangulis adıyla yeni ve modern bir kuyumcu dükkânı açtı. Bu arada, Melo Çikolata Fabrikası sahiplerinden Melopulos'un kızı Katerina ile evlendi.

İstiklâl Caddesi'nde mağazası 70'li yıllara kadar faaliyetini sürdüren kuyumcu Frangulis Garifalou'nun (1903-1983) bir tanıtım afişi.

1948'de hırsızlık amacıyla dükkânı basan iki Türk, kardeşi Othon'u olay yerinde öldürdü.

Frangulis'in müşterilerini İstanbul sosyetesi oluşturuyordu. İstanbul'u ziyaret eden ünlüler, müşteri olarak mutlaka Frangulis'in dükkânından alışveriş ederdi. Akrabalarının anlatılarına göre, Atatürk de ünlü müşterileri arasındaydı.

Yunanlı sanatçı Zozo Dalmas, konser vermek için İstanbul'a geldiğinde hayranları tarafından gönderilen mücevherler Frangulis firmasından satın alınırdı.

1964'te Yunanlılar sınırdışı edilirken Frangulis iş seyahati nedeniyle Atina ve Paris'te bulunuyordu. İsmi sınırdışı edilenler listesinde çıkınca, İstanbul'a dönüp dükkânını zararına da olsa satmasına izin verilmedi. Frangulis Garifalou, aynı isimle Atina'da Ameriki Sokağı numara 7'de açtığı kuyumcu dükkânını 20 yıl boyunca işletti. Bir "bon viveur" olarak tanınan Frangulis, zarif ve çekici kadınlara karşı beslediği özel ilgi ile de ünlüydü. Eğlence düşkünü olması nedeniyle Aristotelis Onasis'in Atina'daki eğlence arkadaşıydı. Frangulis, 1983'te Atina'da vefat etti.

Yanis Pağonis

20. yüzyılın başlarında, Avrupa Pasajı'ndaki kuyumculardan Leonidas Pağonis'in oğlu olan Yannis Pağonis, Saint Antoine Kilisesi'nin yanında 1941'de Pagonis kuyumcu dükkânında, baba mesleğini devam ettirerek ünlendi. Pagonis, el işi mücevher tasarımcısıydı.

Yunan uyruklu olduğundan 1966'da sınırdışı edilince, 1953'te, 15 yaşında kuyumculuk mesleğini öğrenmek amacıyla Pagonis'in yanına çırak olarak giren Evangelos Angelidis, dükkânın ismini değiştirmeden işletmeye devam etti. Pagonis kuyumcu dükkânı, 1992'de kapandı.

İstanbullu tanınmış Rum kuyumcularından Leonidas Pagonis'in oğlu Yannis Pagonis'ten dükkanı devralarak ismini değiştirmeden 1992'ye kadar faaliyetini sürdüren Evangelos Angelidis.

* * *

1998'de, E. Angelidis ile evinde yaptığımız bir dizi görüşmede bizlere 1950-1990 yıllarında Beyoğlu'nda bulunan kuyumcu atölyeleri ve meslektaşları ile ilgili önemli bilgiler aktardı. E. Angelidis'e göre, İstiklal Caddesi'nde bulunan kuyumcu dükkânlarının atölyeleri, mağazalarının üst katlarında bulunuyordu. Yaz aylarında kuyumculuk mesleğini öğrenmek için atölyelere 2-3 ilk ve orta okul öğrencisi gelirdi. Dükkânın satış bölümü aynı zamanda dükkân sahibi olan kuyumcunun denetimindeydi.

E. Angelidis bize Tünel Meydanı'ndan Taksim'e doğru Beyoğlu'ndaki kuyumcuları 45 yıllık bir süre içinde şöyle sıralamıştır: Tünel Meydanı'nın sağ kaldırımında kuyumcu Andoniadis'in dükkânı bulunuyordu. Biraz ilerdeki pasajda, Şato gece kulübünün sağında Yannis Ksenakis'in atölyesi ve dükkânı vardı. Santa Maria Kilisesi'nin karşısındaki üç kuyumcu atölyesi Yorgo Gürcer, Lisandros Vitalis ve Stefanos İmanoğlu'ya aitti. Hollanda Elçiliği'nden önce, Nahabet Mubarekyan'ın dükkânı ile Sory firması ve aynı binanın üst katında Tanaş Çubukçuoğlu'nun mücevher cila atölyesi vardı. 1960'lı yıllarda Sory'nin yanında Mais adlı kuyumcu dükkânı açıldı. Sahipleri Yeni Melek Sokağı'ndan taşınan Solomon ile kardeşi Agop'tu. Yine Hollanda Elçiliği'nden önce günümüze kadar gelen Diyamanştayn kuyumcu dükkânı yer alır.

Nur-u Ziya'dan (eski Polonya Sokağı) önce ise Beyoğlu'nun ünlü kuyumcu dükkânlarından Adler bulunuyordu. Epaminondas Linas, Adler'in en önde gelen ustabaşısı idi. Nur-u Ziya Sokağı'nda İngiliz Okulu'nun karşısında Konstantinos Ananiadis'in kuyumcu atölyesi bulunuyordu. Çok iyi zanaatkâr olan Ananiadis, sayısız talebe yetiştirmişti. Meslek sırlarını kimseden

esirgemezdi, hatta apartmanın kapıcısı Recep bile Ananiadis'ten öğrendiği savat tekniğini sonraları gümüş takılara uygulamaya başlamıştı.

Nur-u Ziya Sokağı'nı geçtikten sonra, İstiklâl Caddesi'nde Azizyan kuyumcu dükkânı ve atölyesi vardı. Biraz ileride Pagoni kuyumcu dükkânı ile atölyesi bulunuyordu. Acar Sokağı'nda Sotiris Koletis ile dünürü Andoni'nin kuyumcu atölyesi bulunuyordu. Aynı sokakta diğer bir kuyumcu atölyesi de Aldo Lukrezi'ye aitti.

Galatasaray Lisesi'nden sonraki pasajda, çiçekçi Sapuncakis'in dükkânının bitişiğinde, Fotis Mamoğlu'nun kuyumcu dükkânına rastlardınız. Biraz ileride Frangulis'in kuyumcu dükkânı ve atölyesi bulunuyordu. Yeni Melek Sokağı'nda, Manos ve Temis Sotiropulos kuyumcu dükkânıyla Tanasis'in kuyumcu dükkânı vardı. Bursa Sokağı'nın köşesinde bulunan Andoniadis'in kuyumcu dükkânını ölümünden sonra oğlu Haralambos Tünel Meydanı'na taşıdı. Taksim'e varmadan önce yer alan Zümrüt kuyumcu dükkânının sahibi de Rumdu.

Tünel'den Taksim'e doğru İstiklâl Caddesi'nin solundaki ilk pasajda Karan kuyumcu dükkânı bulunuyordu. Narmanlı yurdunda ise onun kardeşi Dikran Karan'ın kuyumcu dükkânı vardı. Narmanlı yurdunun köşesinde, Dimitri Bukidis'in kuyumcu dükkânı ile atölyesi yer alıyordu. Biraz ilerde caddenin üstünde Haik Kisse'ye ait kuyumcu dükkânı, Markiz Pastanesi'nden önce ise Petro'nun kuyumcu dükkânı vardı. Markiz Pasajı'nın girişinde Antonio ile Yorgo'nun kuyumcu dükkânı ve atölyesi bulunuyordu. Pasajın sonunda ise mücevher mıhlayıcı Mois'in atölyesi bulunuyordu.

Gönül Sokağı'nda, Gönül Apartman'da Yorgo Papadopulos'un mücevher atölyesi bulunuyordu. Kendisi Atina'ya gittiğinde, atölyeyi işçisi Markos'a devretti. Oymacı Hristos Maseras'ın atölyesi de aynı binadaydı. Maseras, Beyoğlu'nun en ünlü oymacılarındandı. 1964'te Türkiye'den sınırdışı edilince Atina'ya yerleşti ve en ünlü kuyumcularla çalıştı. Suriye Pasajı'nda Kostas Hrisopulos'un kuyumcu atölyesi bulunuyordu. 1964'te sınırdışı edilince, atölyeyi ustası Apostolos Dinidis işletti. Suriye Pasjı'nın girişinde Nikos Lukidis'in kuyumcu dükkânı bulunuyordu.

Biraz daha ileride, ünlü Leon Sarıyan kuyumcu dükkânı bulunuyordu, atölyesi ise dükkânın ikinci katında idi. 1960'ta 27 Mayıs darbesinden önce, hükümetin tüm ileri gelenleri mücevher ihtiyacını Sarıyan'dan karşılıyordu. Piremeci Sokak'ta, Nikolaos Vitalis ile eski Terkos Han'da Kostas Gliços'un kuyumcu atölyeleri ünlüydü.

Karlman Pasajı'nın köşesinde Vahram'ın kuyumcu dükkânı, Saka Selim Sokak'ta Vasili ile Dimitri'nin kuyumcu atölyeleri bulunuyordu. Bu sonuncular çocuklar için 8 ayar altından takılar yapıyorlardı.

Elhamra Pasajı'ndan önce, Anna Asante'nin dükkânında altın kaplamalı takılar satılıyordu. Olivio Geçidi'nde Alekos Komatas ile Yorgos Siotis'in mücevher atölyeleri vardı. Onların karşısında, Mihalis'in mücevher dükkânı ve atölyesi bulunuyordu. Panayia Kilisesi'nin köşesinde, 1970'te, Yorgo Yakumi bir mücevher dükkânı açtı, aynı sokağın içinde ise Odiseas Kuris'in takı dükkânı ve atölyesi bulunuyordu. Kilisedeki ikonalara müminlerin adadığı gümüş adakları yapan ustaların sonuncusu Kuris'ti.

Panayia Kilisesi'nin sokağından sonra, İstiklâl Caddesi'nde Alberto Asante'nin gümüş kaplamalı takı dükkânı bulunuyordu. Hacopulos Pasajı'nda Fotis'in mücevher dükkânı ile atölyesi bulunuyordu. Hacopulos Pasajı'nın Meşrutiyet Caddesi'ndeki köşesinde ise Vensan Usta'nın mücevher atölyesi yer almaktaydı. Galatasaray'a doğru, Avrupa Pasajı'nın bitişiğinde bulunan Nikolaos Harisopulos ile Yorgos Markopulos'a ait kuyumcu dükkânı ile atölyesi Trifil adını taşıyordu. Onların karşısında ise, 1965'te Leonidas Arslanoğlu'nun kuyumcu dükkânı açıldı.

Hamalbaşı'ya doğru ilerlerken, Lütfullah Pasajı'nda Nikos Pagonis ile Tiverios'un kuyumcu atölyesi, aynı pasajda mıhlayıcı Stelyos'un atölyesi bulunuyordu. Kuyumcu Frangulis 1964'te sınırdışı edilince, dükkânı kuyumcu Vensan Karakoç satın alarak 1990'lı yıllara kadar aynı isimle işletti. Postacılar Sokağı'nın köşesinde Madam Raşel'in dükkânı gümüş eşya satıyordu.

Galatasaray'dan Taksim'e doğru uzanan yolda en tanınmış kuyumcular Frangulis, Fotis ve Haralambos Andoniyadis'ti. Galatasaray'dan Tünel'e doğru ilerlerken en ünlü 11 kuyumcu, başta Pağonis olmak üzere, Azizyan, Adler (Yunanlı uyruklu Musevi), Hollanda Elçiliği'nin yanında Diamanstain (Alman-Musevi), Ermenilere ait Mubarekyan ve Mais kuyumcu dükkânları, Ksenakis (Yannis ve Yorgos kardeşler), Karas, Albert (Albert Assante ve eşi Anna İtalyandı), Markiz Pastanesi'nin yanında Petros, Ermenilere ait Vahram ve Sarıyan'dı (Sarıyan, Adnan Menderes'in Demokratik Parti hükümet üyelerinin siparişlerini üstlenerek ün yapmıştı).

Evangelos Angelidis'in anlatımına göre, İstiklâl Caddesi'ndeki kuyumcularla çalışan atölyeler genellikle Santa Maria Latin Kilisesi'nin hanında bulunuyordu. Tanınmış ustalar şunlardı: Lisandros Vitalis ile Yorgos Gürce, Stefanos İmanoğlu (günümüzde Atina'da Karayorgi Servias Sokağı'ndaki dükkân ona aittir), Nikos Vitalis (Lisandros'un kardeşi, süs iğnelerde uzmandı, atölyesi Peremeci Sokağı'nda bulunuyordu), Markos, Hristakis Maseris (gravür sanatında fenomendi, mücevher üzerine motif işleyen çok yetenekli bir sanatkârdı. Atina'ya gittiğinde "Zolotas" ve diğer büyük kuyumcularla çalıştı). Modern atölyesinin sahipleri Yorgos ve Alekos mücevherlerin üzerine değerli taşları yerleştiren ustalardı.

İstiklâl Caddesi'ndeki atölyelerde 2, çoğunlukla da 4-5 kalfa çalışırdı. Atölye sahipleri, mücevherlerin üstüne taşları yerleştirir, kalfa ondan sonraki işi bitirirdi. Noel siparişlerini yetiştirmek için sezonluk kalfa asistanları da işe alınırdı. Her kalfa uzman olduğu mücevherler üzerinde çalışırdı. Bazıları kol düğmesi uzmanı, bazıları erkeklerin taktığı "chevalier" yüzük uzmanıydı.

Bir başka yetenekli mücevher tasarımcısı ve usta kuyumcu olan Nikos Lambros, stajerliğine 1950-1955 yılları arasında Galata'da Svolakis'in atölyesinde başladı. Askerliğini bitirdikten sonra kuyumculuk sanatını Frangulis'in dükkânındaki Ermeni kalfanın yanında öğrendi. Kapalıçarşı'da bir kuyumcu atölyesinde çalışmaya devam etti, daha sonra İstiklâl Caddesi'nde Adler'in imalat bölümünde çalıştı ve mücevherlerin her çeşidinde uzmanlaştı; ardından 1965'te Atina'ya yerleşti.

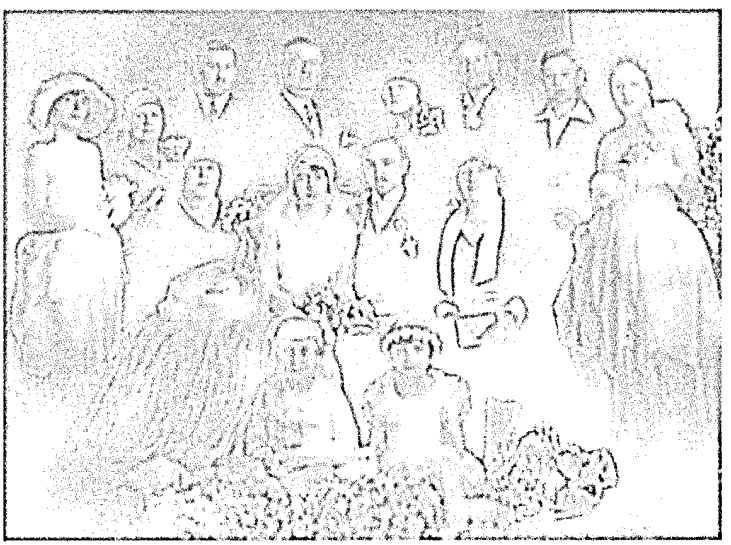
Tüccar Terziler

1868'den başlayarak yayınlanan *Annuaire Oriental* yıllıklarını incelediğimizde, atölyeleri Pera'da bulunan tüccar terzilerin çoğunluğunun Rum olduğunu, onları Levanten ve Ermenilerin izlediğini görüyoruz. Sultan II. Abdülhamid'in terzisi Hollandalı Botter, bu terzilerin arasında birinci sırada yer alır.

19. yüzyılın tanınmış tüccar terzilerinden İstanbul doğumlu İoannis Piliuris'in atölyesi, Aznavur Pasajı numara 1'de bulunuyordu. Daha sonra İoannis Piliuris atölyesini Büyükyol 118 numaraya taşıdı. *1904 Annuaire Oriental Yıllığı*'nda belirtildiği gibi evi Hamalbaşı, Şerbethane Sokağı, Rossi Apartmanı, 38 numaradaydı. İleriki yıllarda, iki oğlu Panayotis ve Aleksandros, baba mesleğini devam ettirerek Mir et Cotereau adlı atölyelerini İstiklâl Caddesi'ndeki Luxemburg Apartmanı'nın ikinci katına taşıdı. Müşterileri, elçilerden ve İstanbul'daki ekonomi piyasasının ileri gelenlerinden oluşuyordu. 1928 yılından sonra Atatürk ve Büyük Millet Meclisi'nin milletvekilleri ile bakanları önemli müşterilerindendi. Piliuris kardeşler Yunan uyruklu olduklarından, 1964 yılında atölyelerini kapatmak zorunda kalarak Atina'ya yerleştiler.

20. yüzyıl Pera'nın diğer tanınmış Rum tüccar terzileri: H. Stiyanou, Anast. İkonomidis, İ. Sofianos, İ. Katharopulos ve P. Peltekis'di.

Pera'daki erkek gömleği dikimevlerini araştırırken Lazaridis kardeşlerin başı çektiğini görürüz. Londra'dan diplomalı olan Lazaridisler'in, 19. yüzyıl sonlarında gömlekçi dükkânları Büyükyol'da, mağaza-atölyeleri ise Galata'da bulunuyordu. Lazaridis kardeşler, saray mensuplarının, daha sonra Atatürk'ün gömlek siparişlerini karşılıyordu. Onların yanında yetişen Strogilos, 1960'lı yıllara kadar Pera'nın ünlü gömlekçilerindendi. Aynı yıllarda Pera'daki diğer ünlü gömlekçi dükkânları, Marinos kardeşlerin gömlek atölyesi, Tarlabaşı Caddesi'nde Mihalis Samuiloğlu'nun gömlek ve iç çamaşırı atölyesiydi (Patrikhane'nin de siparişlerini karşılayan M. Samuiloğlu, 2006 sonralarına kadar mesleğini aynı dükkânda sürdüren, Pera'nın son Rum gömlekçilerindendi). 1960'larda başlayan giyim alanındaki toplu üretime geçişten önce, erkek iç çamaşırları, erkek gömlekleri gibi sipariş üzerine hazırlanıyordu. İstiklâl Caddesi'nin Tünel'e yakın kısmında bulunan Ananiyadis adlı firma 2000'li yıllara kadar, erkek müşteriler için iç çamaşırı, pijama vs. gibi gerekli giysileri bulunduran Beyoğlu'nun en eski dükkânlarındandı.

Beyoğlu'nun tanınmış tüccar terzilerinden Aleksandros Piliuris ile eşi Marika Trikeriotu'nun düğün fotoğrafı.

Kadın Terziler

Pera'da, 19. yüzyıl sonlarında kadın giysileri diken ünlü atölyeler, Büyükyol'un sağında ve solundaki pasajlarda bulunuyordu. Madam Annet'in dikiş atölyesi Hacopulos Pasajı'nın içindeki Hacopulos Hanı'nda yer alıyordu. Büyükyol'da bulunan Paquin d'İstanbul adlı moda atölyesinin müşterileri, saraylı sultan eşleri ve kızlarından oluşuyordu. Paquin yüksek müşterilerine Avrupa modasını sunuyordu. Dönemin Rum basınına göre, Paris modasını Variete Tiyatrosu'nun localarında, "Odeon" (Konservatuar) tiyatrosunda ve Tepebaşı'ndaki kışlık tiyatroda görmek mümkündü.

Ünlü terzi İfiyenia Epenetu II. Abdülhamid'in ailesinin terzisi idi. Marika Pandias ile İfiyenia Dönümoğlu aynı dönemin tanınmış Peralı terzilerindendi.

Sant Antonio Kilisesi'nin yanında, 303-311 numaralı Mısır Apartmanı'nda (binanın mimarı Ermeni asıllı Hobsep Aznavuryan'dır), Peralı ünlü terzilerin atölyeleri bulunuyordu: Olimbia Fengara, Calibe, Kalivrusi, Maria Stangali ile Nebahat'ın atölyeleri, daha sonraları Maksut, Emilia, Madam Bella'nın şapka atölyesi ile Nazaryan'ın ayakkabı atölyesi de buradaydı.

İstanbullu Rum kadın terzisi Maria Stangali. Stangali ile Nebahat Erkal'ın (ünlü tiyatro oyucusu Genco Erkal'in annesi) atölyesi İstiklâl Caddesi'nde Mısır Apartmanı'ndaydı.

Peralı varlıklı ailelerin kadın ve kızları, giysileri için gerekli aksesuarları madam Vapillion'un mağazasından tamamlıyordu (Fransa'dan İstanbul'a ilk eldivenleri Vapillion mağazası ithal etmişti).

Nakışçılar

Yazılı kaynaklardan ve yabancı seyyahların anlatılarından, asırlar boyu İstanbul'da yaşayan her kesimden kadının giysilerini ve evde kullandıkları perde, örtü, çarşaf ve yastık gibi eşyaları el işi motiflerle süslemeyi önemsediklerini biliyoruz. Ünlü gezgin Mouradgea d'Ohsson'a göre, Kostantinopolis'te yaşayan kadınlar, iç çamaşırlarından kemerlerine kadar kullandıkları her şeyi nakışla süslerdi.

Skarlatos Vizantios, üç ciltlik *Konstantinopolis* adlı eserinde (1851-1869) nakış geleneğini överken, kızların bütün gün evde tanrıça Atina'nın bile imreneceği olağanüstü güzel işlemeler ürettiklerini belirtir. Yazara göre "İstanbullu kadınlar, masallardaki gibi, iğne-iplikle gökteki yıldızları, yerdeki çiçekleri, denizdeki balıkları en iyi şekilde betimliyordu." S. Vizantios'a göre, bir arşını 500 Fransız frankından satılan el oyalarını alan Avrupalılar, bu şaheserleri çerçeveletip duvarlarına asarak hayranlıklarını belirtiyordu.

1884'te İstanbul'u ziyaret eden seyyah Charles White Kapalıçarşı'da satılan çevrelere, oyalı örtülere hayran kaldığını, bu işlemelerin Fener, Pera ve Boğaziçi köylerinde, özellikle Tarabya'da

Taksim'de atelyesi olan nakış ustası Emilia Lazaridu.

işlendiğini belirtir. Charles White'ın değindiği semtlerdeki nüfusun büyük çoğunluğu Rumlardan oluşuyordu ve Rum kadınlar geçimlerini sağlamak amacıyla el işi nakışı meslek edinmişti.

Bizans'tan günümüze kadar uzanan Rum kızların çeyiz hazırlama geleneği, 1960'lı yıllara kadar Rum kadınların el işi nakışı sürdürmelerindeki başlıca nedendir. Zaman içinde çeyiz için gerekli nakışlı ev örtüleri fabrikasyon olarak imal edilmeye başladı, el işi nakışı meslek olarak kayboldu. Günümüzde, boş vakitlerinde de artık kadınlar nakış işlemediğinden, en iyi pamuklu iplik sayılan Demise ipliğini Fransa'da 200 yıl boyunca üreten aynı isimli fabrika, 2008'de kapandı.

Osmanlı döneminde başkentte ve belli başlı büyük şehirlerde, ünlü nakışçı kadınlar genellikle evlerini atölye olarak kullanırdı. Nakış işinde onlara yardımcı olan birinci ve ikinci asistanları (öğrencileri) bulunurdu. Öğrenci kızlar ustalarıyla aynı mahallede oturur, nakış sanatını öğrenmeyi amaçlardı. Bu genç kızlar ilkokul talebeleri gibi önce basit nakışları öğrenir, bunun yanı sıra atölyenin angarya işlerini de üstlenirdi.

Geleneksel toplumlarda her meslek dalının bir koruyucu azizi vardı. Asırlar boyu İstanbullu Rum kadınların sevgi ve özveri ile hizmet ettiği nakışçılık mesleğinin koruyucusu Bizans döneminden günümüze dek Ayia Eftimia'dır. İstanbullu gazeteci Vasilis İliyadis'in yerel basında konu ile ilgili yazısında, Patrikhane'de naaşı bulunan Ayia Eftimia'nın anısına yapılan kutlamayı bizlere şöyle anlatır:

> "... Eski yıllardan beri, özellikle genç kızlar, gruplar halinde 12 Temmuz'da, Fener'deki Patrikhane'yi ziyaret etmek için yollara düşerdi. Haliç'in küçük vapurları, Fener İskelesi'ne dalgalar halinde kadınları götürürken, bir başka dalga da karadan Patrikhane'ye varırdı. Patrikhane'deki Ayios Yeorgios Kilisesi, ibadete gelen kadınların son durağıydı. Kilisesinin ortasına yerleştirilmiş olan azize Eftimia'nın kutsanmış naaşı, o gün yüzlerce kadının ziyaretine açıktı. Parisli kadın terziler koruyucuları olan Azize Ekaterini'yi ölüm yıldönümünde ziyaret edip andıkları gibi, İstanbullu nakışçılar da Parisli meslektaşları gibi azize Eftimia'yı koruyucuları sayıp, evden getirdikleri dikiş iğnelerini azizenin kutsal lâhitine asar, karşılığında ise geçen yıllarda asılan ve kutsanmış sayılan iğnelerden alırlardı..."

Ataerkil, baskıcı bir yapıya sahip olan Rum cemaatinin aile düzeni de aynı karakteri taşımaktaydı. Kadının meslek sahibi olması 1970'li yıllara kadar belli birkaç meslek dışında hemen hemen imkânsızdı ve cemaat tarafından hor görülüyordu. 19. ve 20. yüzyıl başlarında Rum yazarların hikâye ve romanlarında belirtildiği gibi, toplumun ancak yoksul kadınlara layık gördüğü işler, nakışçılık, terzilik, kadın şapkacılığı, konak aşçılığı, giysi örücülüğü, hizmetçilik, çamaşırcı-

lık, ütücülük meslekleri idi. Saygınlığı olan tek meslek ise öğretmenlikti. Ne yazık ki, günümüzde orta ve alt sınıftaki emekçi Rum kadınların geçmişte sürdürdükleri mesleklerle ilgili detaylı bilgi derlemek hemen hemen imkânsızdır. Bunun başlıca nedeni, çalışmak zorunda olan kadının, eşinin evini geçindirememesinden dolayı aşağılanabileceği korkusuydu. 19. yüzyıl sonlarından başlayarak, çalışmak zorunda olan İstanbullu Rum kadınları ile ilgili hiçbir istatistiki bilgi bulunmamaktadır.

Peralı Yardımsever Kadınlar Derneği'nin nakış atölyesi müdiresi nakış ustası Keti Pantelidu-Manyati.

1988'de sözlü tarih çerçevesinde, araştırmaya başladığımız nakışçılık mesleği ve İstanbul'daki nakış atölyeleri ile ilgili kaydettiğimiz dökümanları aşağıda vermeye çalışacağız. S. Vizantios, *Konstantinopolis* adlı kitabında Katolik kadın manastırlarında yoksul kızlara nakış, biçki ve dikiş öğretildiğini belirtir. İstanbul'da yayınlanan *Politiko Fos* dergisine göre (7 Mayıs 1928), o yıllarda İstanbul'da 1.150 kadın terzi ile 110 el nakışı yapan kadın bulunmaktaydı. Ancak bu kaynakta, ne aldıkları ücret ne de aynı işlerde çalışan Ermeni, Türk ve Yahudi kadınlara yönelik bilgiler verilmediğinden herhangi bir değerlendirme yapamıyoruz.

Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği, açtığı biçki-dikiş ve nakış atölyelerinde (1875), yoksul kızların meslek eğitimi almasına yardımcı olan kurumların başında gelmektedir. Bu atölyelerde, öğretmenlik yapan usta nakışçı kadınlar, belli bir ücret karşılığında atölyenin aldığı çeyizlik siparişleri işlemekte, bunun yanısıra evlere fason iş vermekteydiler. Bunun dışında Yoksul Kızların Merkez Okulu adı ile Pera'da Rum cemaatinin açtığı ilk kız okulu, zaman içinde klasik derslerin dışında, kızların meslek eğitimine de ağırlık vererek, el sanatları, ev idaresi, ahçılık, çocuk bakımı dersleri vermeye başladı. Böylece, okulu bitiren kız talebelere gerektiğinde çalışma imkânları sunmuş oluyordu.

Ne yazık ki, Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 140 yıllık çalışmalarına ilişkin, hiçbir arşiv belgesi korunamamıştır. Özellikle dikiş ve nakış atölyeleri ile ilgili bilgiler, buralarda çalışan terzilerin ve nakışçıların adları, aldıkları ücret, mesai saatleri, sipariş listesi gibi çok değerli bilgiden yoksunuz. Bazı nakış ustalarının "Bir lokma ekmek için gözlerimizi döküyorduk" deyimi, duygusal anlamı dışında, araştırmacıya herhangi bir veri sunmamaktadır.

Atina'da İstanbul'dan göç etmiş 40'a yakın Rum aileyi ziyaret ederek Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin nakış atölyesinde çeyiz işletmiş bayanlarla görüşüp derlediğimiz bilgiler, derneğin en ünlü nakış ustalarına yönelik kısa bilgiler oluşturmaktadır:

• 20. yüzyıl başında Pera'da doğan ve kızlık soyadı Pandelidis olan Keti Manyatis'in ailesi Samatyalıydı. Kızkardeşinin anlatımına göre, küçük yaşlarda Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin nakış atölyesinde mesleği öğrendi. Giderek atölyede çalışmaya başladı, zaman içinde baş nakışçı ve 1950'lere kadar atölyenin müdiresi olarak çalışır. Müdürlük görevinde bulunurken, İstanbul'un değişik semtlerinde oturan nakışçılara iş olanağı sağladı. Atölyede veya nakışçılara evlerinde fason çeyiz siparişleri yaptırdı. 1940'larda, derneğin 15 nakışçısı vardı. Fener'de oturan

Evangelia, Angeliki ve Froso ile başka semtlerden nakışçılar, dernekten aldıkları çeyiz siparişlerini (yatak örtüsü, masa örtüsü, çarşaf, iç çamaşırları) evlerinde işlemekteydiler. Keti Manyatis, 1980 yılında Atina'da vefat etti.

• Agathula Kotionis 1925-1955 yıllarında Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin nakışçısı olarak çalıştı. Beyaz işlerden "filtre" nakışı uzmanıydı. Sakızağacı'nda oturuyordu.

• Teodosia ve Hrisanthi Kaçanu kardeşler Samatyalıydı, derneğin çeyizlik siparişlerini işlemekteydiler.

• Avyi Evstratiyadis 1930-1950 yıllarında, Maria Mayoğlu 1933-1973 yıllarında derneğin uzman nakışçılarındandı.

• Çengelköylü Viktoria Garifallu ile Samatyalı Angeliki Hrisopulu da aynı derneğin kadın iç çamaşırı, gecelik ve robdöşambr nakışçıları olarak ünlüydü.

• Beşiktaşlı Fotini ve Melpomeni Gika kardeşler, derneğin nakış bölümündeki iç çamaşırları için elişi dantel ve oya yapmaktaydılar.

• Kornilia Dekoli, 20. yüzyıl başlarında Zapyon Kız Lisesi'ni yatılı olarak bitirdi. Tahsili için ailesi okula yılda 10 altın lira ödüyordu. Mısır kökenli olan babası, Mısır bayraklı ticaret gemilerinin iaşe tedarikçisiydi. 1923'ten sonra ailesi mal varlığını kaybedince, Cihangir'de oturan K. Dekoli, önce öğretmen olarak, daha sonra dernekte nakışçı olarak çalıştı. 1975'te ileri yaşlarda yoksulluk içinde vefat etti.

Matilda ve Talya Terpsidis de derneğin nakışçıları arasında yer aldı.

Emilia, Korina ve İulia Lazaridis kardeşler, Pera'da Meşelik Sokağı'nda atölyeleri bulunan tanınmış nakışçılarındandı. 1800'lerin sonlarında doğan Emilia Lazaridis, henüz nakış ve moda dergilerinin yaygın olmadığı 1920'lerin başlarında, müşterilerinin işlediği nakış motiflerini seçebilmeleri için, ipekli kumaşlardan hazırladığı 25 cm. boyunda, nakışlı minyatür kombinezon ve gecelik modelleri kullanıyordu. 1970'lerin sonlarında Balıklı Rum Hastanesi'nin yaşlılar evinde ileri yaşında vefat etti.

Pera'nın değişik mahallelerinde yaşayıp çalışan ünlü nakışçılarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Ayios Konstantinos semtinde oturan Kuneni kardeşler, Galatasaray'daki "Eskenazi" kadın iç çamaşırları mağazasının nakışçısı Domna Vlahopulu, Aynalıçeşme'den Evangelia, Hacakis kardeşler ve Françeska, Taksim Turan Caddesi'nde oturan nakış uzmanı Niça, Şişli'de oturan Ermeni Bayan Zara. Bunlar, Galatasaray'daki Viyana mağazasının iç çamaşırlarını işleyen nakışçılardı. Marika ile Anjel Viyana'nın iç çamaşırlarını diken terzilerdi. İstiklâl Caddesi'ndeki yine iç çamaşırı satan dükkânlara nakış işleyen Froso ve Marianti Vakadima kardeşler de, 1950'li yılların tanınmış nakışçılarıydı. Alyanak kardeşlerin nakış atölyesi, Aznavur Pasajı'nda bulunuyordu. Cihangir Bakraç Sokağı'nda oturan Koralia ve Eftihia Kaluçi kardeşler de, çeyizlik nakış işleyen ustalardandı.

Peralı nakış ustalarına değinirken, Cihangir Çukurcuma'daki katolik rahibelerin nakış atölyesinde 1930'lara kadar olağanüstü güzel nakış çalışmalarının yapıldığını belirtmeliyiz.

Bomonti'de bulunan Petites Soeurs de Pauvres'daki rahibelerin de ceyizlik nakış işlediklerini, ayrıca, atölyenin ütühanesinde özel beceri gerektiren "plumes de truche"lerin ütülenmesini üstlendiklerini belirtmeliyiz.

Bayan Şapkacılar

Kadın giyimi hiyerarşisinde terzilerden sonra şapkacılar gelir. 19. yüzyıl sonlarından 1960'lara kadar İstiklâl Caddesi'nin tanınmış kadın şapkacıları şunlardır: Madam Trophe'nin şapka dükkânı, Marinet, Pier, Filipuçi, Margrit, Mod Kristin, Fransua d'Apola, Filippa ve Evidis'in George firmalı dükkânı. Bu dükkânların sahipleri Franko-Levantenler ile Ege'nin Kiklades takımadalarından gelen Katolik Rumlardı. İstanbulluların "atölye" adı ile andıkları şapka imalathaneleri genellikle şapkacı dükkânlarının üst katlarında bulunuyordu. Atölyelerde çalışan şapkacı kadınların büyük çoğunluğu Rumdu, ayrıca az sayıda Ermeni kadın da çalışıyordu. Dükkân sahipleri yılda dört kez, her mevsim başı olmak üzere Paris'ten getirdikleri modelleri atölyedeki başustaya verir, o da modelin müsvette kumaş üstünde kopya edilmesi için sıra ile işçi kadınlara yetki verirdi. Her işçinin çalıştığı model değişikti. Böylelikle şapkalara son şekil verilir ve dükkânın vitrininde müşteriye sunulurdu.

Pera'nın tanınmış şapka ustalarından Vaso Muratoğlu-Katırcıoğlu'nun kızı ile yaptığım söyleşide, annesinin 1907'de Kayseri'nin Tavlasun köyünde doğduğunu ve çok küçük yaşlarda İstanbul'a ailesi ile gelip yerleştiğini öğrendim. Vaso Muratoğlu 11 yaşındayken, Olivo Hanı'nda bayan şapkaları satan Dimosteni Sotiropulos'un atölyesinde işçi olarak çalışmaya başlamış, giderek mesleğinde usta konumuna gelmiş ve bu atölyede 32 yaşına kadar çalışmıştı. O dönemde şapka atölyeleri yaz ayları boyunca hazır hasırdan imal edilen hasır şapkalar satmaktadır. Mesleği yeni öğrenen işçi kızlar hasır şapkaların dikimini üstlenir, meslekte uzmanlaşınca, kumaştan şapkalar üretmeye başlardı. Vaso Muratoğlu, 1951 yılından başlayarak şapkacı Margrit'in atölyesinde ustabaşı olarak 12 yıl boyunca çalıştı. 1964'te Yunan uyruklu olan mağaza sahibinin sınırdışı edilmesi ile dükkân kapandı.

İstanbul'da Tepebaşı'nda 90'lı yılların ortalarına kadar faaliyet gösteren son şapka atölyesi.

Şapkacı dükkânlarının atölyelerindeki salonlar çepeçevre aynalarla kaplıdır, böylelikle müşteri giydiği şapkayı her yandan görebilmektedir. Atölyede işçiler dikdörtgen tezgâhta karşılıklı oturup şapkaları dikerken tezgâhtaki çekmecelerde dikiş ile ilgili malzemeler bulunur. Her atölyenin ustabaşısı (prömiyeri), tezgâhın başında oturur ve 6 işçiye iş tanzimi yapar. 1950'lerde işçilerin, onbeş günlük çalışma sonucu aldığı ücret 180 liraydı. Margrit şapka atölyesindeki eleman şapkacıları arasında, Hristina, Sevasti, Teodora ve Marika'yı da sayabiliriz.

1950'lerde, Sotiropulos'un hazır şapka dükkânından başka, Beyoğlu'nda hazır şapka satan bir diğer dükkân da Vitali Hakko'nun Vakko Şen Şapka dükkânı idi.

Ünlü Ayakkabıcılar

20. yüzyıl başlarında Büyükyol'un ünlü kadın ayakkabıcıları, Yeorgiyadis, Teodosiyadis ve Muriadis'di. Bu dükkânların sattıkları çizme, potin ve seçkin kadın ayakkabıları Tatavla'nın kundura atölyelerinde hazırlanıyordu. 1886'da Büyükyol'un 330 numaralı dükkânında kadın ayakkabıları satan V. Gavalas'a ait Au lion d'Or, Paçikakis'in ayakkabı dükkânı ile daha sonraları Kondaksis ve Palavidis ayakkabı mağazalarının malları da Tatavla'daki atölyelerden karşılanıyordu.

1922'den Önce Beyoğlu'ndaki Tanınmış Ayakkabıcılar

Ayakkabıcılar	Adres
Alekos Y. ve ortakları	Tepebaşı Cad., 39, Pera
Kazancis (Konstandinos Teodoros)	Büyük Cad., 85, Pera
Hristidis (Yeorgios D.)	Büyük Cad., 160, Pera
Drakyas (Konstantinos)	Aznavur Pasajı, 6, Pera
Havyaras (Teologos)	Suriye Pasajı, 10, Pera
Muriadis (Teodoros)	Büyük Cad., 356, Pera

1924'ten sonra Atina'ya yerleşen Peralı ayakkabıcılar, açtıkları şık dükkânlarda günümüze kadar kadın ayakkabıları satmaya devam ettiler.

Oteller - Lokantalar - Birahaneler - Meyhaneler - Pastaneler - Kafeler

1850'li yılların ortalarından itibaren Pera'daki Büyükyol genişletildi; iki yanına Avrupa tarzı çok katlı apartmanlar inşa edilmeye ve şehrin ilk modern restoran, kahve, pastane, otel ve birahaneleri Büyükyol ile Tepebaşı arasında yer almaya başladı.

1843 yazında Pera'yı ziyaret eden Fransız gezgin Gérard de Nerval, Pera'daki kahvelerin Paris'teki seçkin kahveleri anımsattığını yazar: "... Bu kahvelerin müşterileri kahve ya da limonata içerken veya dondurma yerken, Osmanlı başkentinde yayınlanan Fransızca gazeteleri okuyabilir."

Kırım Harbi sırasında (1853-1856) Pera, İngiliz ve Fransız subayları ile dolup taştı. Birçoğu buraya aileleri ile birlikte yerleşti. Böylece Avrupa'nın büyük kentlerindeki yaşam biçimi Pera'ya ulaştı.

Pera'nın ilk oteli, Hôtel d'Angleterre, Mısır hıdivinin seyisi Missiri tarafından 1841'de açıldı. Hôtel d'Angleterre'den önce, aynı yerde banker Yeorgi Zarifis'in kayınpederi Dimitraki Zafiropulos'un malikânesi bulunuyordu. Otel zevkle döşenmiş olup, lokantası Haliç'ten tarihi İstanbul'a uzanan bir manzaraya sahipti. Otelin arka kısmı ise İngiliz Elçiliği'nin bahçesine bakıyordu. Burası, kuruluşunun ilk yirmi yılında İstanbul'u ziyaret eden ünlü kişileri misafir eden tek lüks oteldi.

Zaman içinde otel, birkaç kez isim ve sahip değiştirerek Hôtel Missiri, Logothetis Oteli, Hôtel Royal adını aldı. Otelin son sahipleri olan Medoviç ailesi, 1934'te buraya Alp Hôtel adını verdi. Bu tarihi yapı ne yazık ki 1970 yılların ortasında yıkılmıştır.

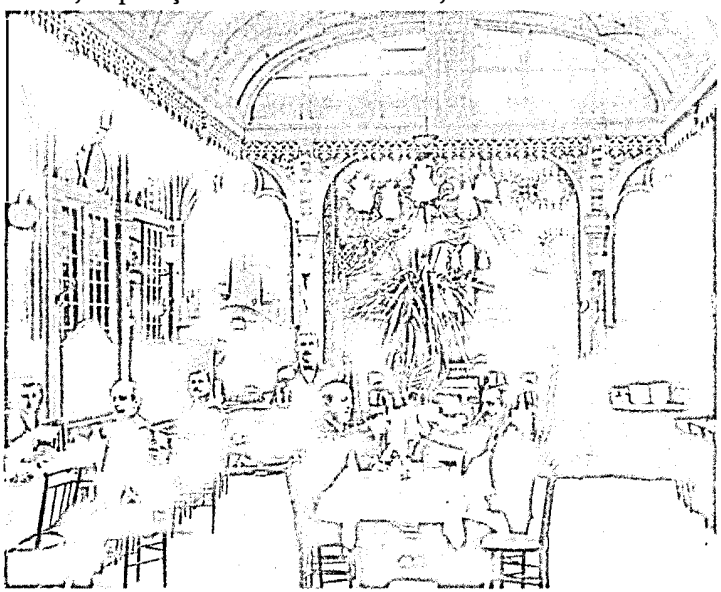
Hôtel d'Angleterre ile aynı yıllarda Pera'nın ilk pastane-kafeleri belirmeye başladı. Levantenlerin, Rum ve Ermenilerin uğrak yeri olan Café Riche, Café Tortoni, yüksek tabakadan hanımların çay içtiği Café Valaury, bunların en ünlüleridir.

İstanbul'un ilk modern lokantası George, 1860'ta Büyükyol'un ara sokaklarından olan Glavani'de açıldı. Bu lokanta, 1925'te Tepebaşı'ndaki D'Andria Pasajı'na taşınmıştır. 1890'da Pera Palas ile aynı blokta bulunan Auziere adlı birahane ve restoran, özel daimi müşterilere sahipti. 1892'de Wagons-Lits şirketi, Orient-Express yolcuları için Tepebaşı'nda Pera'nın en lüks oteli sayılan Pera Palas'ı inşa etti. Daha sonra oteli, 20. yüzyıl başlarında ünlü Rum işadamı Kapadokyalı A. Bodosakis satın aldı.

1920'lerde Pera'daki ünlü oteller şunlardır: Thanasis Halas'ın sahibi ve müdürü olduğu, Mezarlık Caddesi'nde bulunan Athens Palace, Tepebaşı Caddesi'nde Messinas, Karavidas ve Ortaklarına ait Otel Berliner Hof & Royal, Patroklos Diyamantidis'in Tepebaşı Caddesi 30 numarada yönettiği Kalipso, Dimosthenis Halas'ın site Olivio 9 numarada yönettiği Konstantinople Palace, Hamalbaşı Caddesi'nde Yeorgios ve Foti Peçilas'ın yönettiği Kroker Oteli.

19. yüzyıl sonlarında Pera'yı ziyaret eden Edmondo de Amicis'e göre, deniz seviyesinden 100 metre kadar yüksekte olan Pera, Avrupa yakasının West End'ini (Son Batı) oluşturmaktadır. Eğlence ve zarafet, her yere hâkimdir. Her tarafta kahveler, kulüpler, elçilikler bulunmaktadır.

1865'te Pera'nın meşhur café chantanlarından sayılan Café Flam-

1860'da Yiannis Kakavas'ın açtığı "Yanni" Birahanesi, daha sonra Taxiarchis Ivrakis tarafından satın alınarak Cadde-i Kebir'de Santa Maria Kilisesi'nin karşısındaki yerine geçti.

Yanni Birahanesi'nin kurucusu Evritanyalı Yiannis Kakavas.

me müzikli bir eğlence yeriydi. 1880'lere doğru bu tür eğlence yerlerinin sayısı hızla artmaya başladı. Petros Peçakis'in Café Couronne adındaki eğlence kulübünde kemençeci Vasilis müzik çalarken, iki karafaki duziko (rakı) ile üç tabak meze için müşteriler yarım İngiliz lirası öderdi.

Büyükyol'un ilk birahanesi 1870'lerde Galatasaray'da, Hacopulos Geçidi'nin bitişiğinde açıldı. Birahane, Salvator birasını ilk defa İstanbul'a getiren Alman Bruchs'un Londra adındaki dükkânıdır. Londra'nın garsonları, Yunanistan'ın Karpenisi bölgesinden İstanbul'a çalışmaya gelen, efsun askeri giysili Yannis Kakavas ve Yorgos Ananias, patronla anlaşabilmek için kısa sürede Almanca öğrendiler ve sonraki yıllarda Büyükyol'da kendi birahanelerini açtılar.

Café-Restaurante Sen Petersburg, Suriye Pasajı'nın hizasında, Rus Elçiliği'nin karşısında bulunuyordu. Daha sonra aynı yerde Trema Bakkaliyesi açıldı. Bir süre sonra Dimitrakopulos (aynı zamanda şaraplarıyla ünlüydü) tarafından devralınan dükkân, İstanbul'un ilk gurme bakkaliyesine dönüştürüldü. Dimitrakopulos bakkaliyesinin yanında Yannis Polihronidis, Fransız gazetecilerin rağbet ettiği Strasburg Birahanesi'ni açtı.

Londra Birahanesi'nin garsonlarından Karpenisili Taksiarhis İvrakis'in Viyana tipi Viennoise Birahanesi Büyükyol 396 numarada müşterilere hizmet vermeye başladı. Özellikle Osmanlı ordusunu eğiten yüksek rütbeli Alman askerlerinin uğrak yeri olarak ünlendi. Lowenbrau ve Spatenbrau biralarını ithal eden Taksiarhi İvrakis, aynı zamanda Yakodina birasının temsilcisi ve Sirkeci Tren Garı'ndaki lokantanın işletmecisiydi.

Rus Elçiliği'nin bitişiğindeki Andreas Hacaras'a ait birahanenin garsonlarından Nikolaos Lalas, Hollanda Elçiliği'nin hizasında bulunan Brasserie Suisse'in sahibiydi. Pera'da temsiller veren yabancı tiyatroların oyuncularının müdavimi olduğu birahane, müşterilerine Avrupa mutfağından örnekler sunmakla övünürdü. N. Lalas, Münih Paulanesbrau Salvatorbrauerer biralarının İstanbul temsilcisiydi. Birahanenin şefi Epaminondas Lalas, Haydarpaşa Garı'nın kantinini de işletiyordu.

Büyükyol'da, sonraları Lion mağazasının bulunduğu yerde, Dimitri Kutulas'ın Steinbruck Birahanesi yer almaktaydı. 1906'da inşa edilen Saint Antoine Katolik Kilisesi'nin yerinde, 1870'lerde "Duzio Geçidi"nin sonunda, Andrea Livadas ve Andrea Ksenakis'in işlettiği lüks Concordia (Omonia) Gazinosu bulunuyordu. Burada zaman zaman tiyatro temsilleri de verilirdi, 20. yüzyıl başlarında gazinoda sinema gösterileri de yapılmıştı. Concordia'nın karşısında, Yunanlı Andreas Malias ve Petraki Raftopulos'a ait kafe şantan Palais de Cristal, devrin eğlence düşkünlerinin devam ettiği mekânlardandı.

İstanbul'un ilk birahane sahiplerinden olan Dimitris Papayeorgiu, Venedik Sokağı'nda bulunan ve 1899 yılının Aralık ayında Karayanopulos kardeşler tarafından Brasserie de Londres ismiyle yenilenen Santral Birahanesi'nin sahibiydi.

1898'de Hacopulos Pasajı'nın yakınında Pollak çifti, İstanbullu Rum basının "Şarkın ilk otomatik birahanesi" olarak tanıttığı Kizizana'yı açtı. Birahanede, jetonla çalışan ve müşterilerin bardağını değişik içeceklerle dolduran (bira, konyak, uzo, mastika, kahve, kakao, çay ve "punç") makineleri vardı. İstanbul'da ilk defa görülen (Pera'nın utangaç kadınları için düşünülmüş olmalı) kadınlara mahsus özel bir salonu da bulunuyordu.

Galatasaray'da, İngiliz Elçiliği'ne giden yolda, 19. yüzyıl sonlarında, bakkaliye-meyhane Due Fratelli, Sponek Birahanesi, Aznavur Pasajı'nda Bahçıvanoğlu'na ait Café de Commerce, Kallıarhis'in simit ve şark tatlıları fırını, Avrupa Pasajı'nda Café des Fleurs bulunuyordu.

1870 yılında Evritanyalı Serafim Leludis'in (Sponek) kurduğu ve 1877'den sonra Evritanyalı Dimitris Alataris ve Dimitris Panuryas tarafından işletilen Sponek adlı birahanede, 1896 yılının Aralık ayında Peralılar ilk sinema gösterilerini izledi. 1898 yılının Ağustos ayında, Fener sahilinde, ünlü otel-kafe Kılburnu'nun sahibi olan Nikolaos Zulopulos, Sponek'i devralarak, mekânı yenileyip modernleştirdi ve gazinoya dönüştürdü.

20. yüzyıl başlarında, Argiris Rakas'a ait olan Panayia Pasajı'ndaki birinci sınıf lokanta ve birahane, öğle saatlerinde işadamlarının uğrak yeriydi.

Çiçek (Hristaki) Pasajı girişinin sağ tarafında, 1919'da bir Yunanlı Rich adlı restoranı açtı. 1920'de, burası, İtalyan ürünlerinin satıldığı bakkaliyeye dönüştü. Dükkânın bir köşesinde kurulan barı İtalyan Mauranti işletmekteydi. Kısa bir süre sonra Mauranti dükkânın tamamını satın alarak Degustation adı ile tanınan lüks bir İtalyan lokantasına dönüştürdü. Restoran, zamanla İstanbullu edebiyatçı ve aydınların sıkça buluştuğu bir mekân oldu. Degustation 1970'lerde kapandı.

Taksim Meydanı'ndaki Eptalofos (Yeditepe), camekânlı bir çatı altında türlü bitkilerle süslü, Rum ve yabancı müzisyenlerin müzik çaldığı bir mekândı. Rum basınından, Eptalofos'ta 1898 yılının Aralık ayında, İstanbul Müzisyenler Birliği'nin başkanı Hristaki Kiryazi'nin idaresinde klasik Türk müziği icra edildiğini öğreniyoruz.

19. yüzyıl sonlarında, Çiçek (Hristaki) Pasajı'nın bitişiğinde, önceleri Café-Restaurant de Paris'in bulunduğu yerde, başta Splendid adıyla Tokatlıyan'ın lüks restoran ve pastanesi açıldı. Bir süre sonra burada, İstanbul'un ikinci büyük ve lüks oteli olan Tokatlıyan Oteli inşa edildi. Tokatlıyan ticaret merkezi olmak için yıkıldığı 1950'lere kadar parlak günler yaşayarak Pera'nın eğlence hayatına damgasını vurdu. Otelin büyük lüks salonlarında, Pera sosyetesinin katıldığı balolar, nişan, düğün, davetler ve yemekler verilirdi. Yunanlı operet şarkıcısı Zozo Dalmas'ın 1930'larda otelin salonlarında Atatürk'e söylediği şarkıların efsanesi, Pera kozmopolit gece hayatının müdavimlerini yıllarca meşgul edecekti. Maruni Said Naum Duhani, *Beyoğlu'nun Adı Pera İken* (1990) adlı kitabında, Pera'nın kaymak tabakasının tiyatro temsillerinden sonra yemeklerini Tokatlıyan'ın çiçeklerle süslenmiş "privé" odalarında yediğini yazar.

1918'de, Bolşevik ihtilali nedeniyle Rusya'dan ayrılan takriben 200 soylu ve kentli rejim karşıtı, Kırım limanından gemiyle İstanbul'a geldi. Unvanları ve kültürleri dışında, şahsi eşyaları ile göç edenlerin arasında Romanof Hanedanı soyluları, sanatkârlar, yüksek rütbeli askerler bu-

60'lı yıllarda Taksim Belediye Gazinosu'nda eğlenen İstanbullu Rum aileler.

lunmaktaydı. Pera'daki gece hayatın kozmopolit olmasında bu "Beyaz Rusların" katkısı büyüktür. İstanbul'a yerleştikten kısa bir süre sonra, geçinmek için Pera'nın arka sokaklarında birbiri ardına restoranlar, barlar, gece kulüpleri açmaya başladılar. Bu girişimleri, yemek ve eğlence dalının modernleşmesine ve Avrupai bir düzeye ulaşmasına neden oldu. Açtıkları ilk lokanta Feodor'du. General Gavrilof ve general Orehof'lara ait diğer lokantalar gibi Pera'nın arka sokaklarında bulunuyordu. Büyükyol'da açılan Moscovite restoranının orkestrası Avrupa müziğini Peralılara sevdirdi. Novotni'nin Tepebaşı'ndaki lüks birahanesi Peralıların uğrak yerlerindendi. Panayia Kilisesi'nin yanında bulunan, günümüze kadar yaşamını sürdüren Rejance Lokantası, adını Paris'teki Rejance Lokantası'ndan aldı. Yıllarca Rus mutfağının spesiyalitelerini İstanbullulara sunan bu lokanta da 2011'in Temmuz'unda kapandı.

1919'da Hirschgeld'in "Rose Noire" adı ile açtığı restoran-gece klübü, en ünlü dans ve eğlence merkezlerinden biriydi. Onu, bale ve kan kan programlarıyla "Maksim", "Moscovite" ve "Parizien" izliyordu. "Rose Noire"ın yaz aylarındaki şubesi, Bebek'te idi.

Kozmopolit Pera yaşamının, savaş öncesi Avrupa eğlence merkezlerinden hiçbir farkı olmadığını görüyoruz.

Pera Lokantaları (1921 öncesi)

Lokantalar	Adres
Burdon (H)& David (I) de Saint Petersbourg	Büyükyol, 432, Pera
Dasiras (Andonios)	Glavani Sok., 3, Pera
Diyamandopulos (Grigoris)	Hava Sok., 9, Pera
Cacas (Konstandinos)	Tepebaşı Cad., 9, Pera
Dore	Büyükyol, 247, Pera
Garis (Ioannis)	Mezarlık Sok., 55, Pera
Kohut (A.)	Asmalımescit Sok., 27, Pera
Kus (Karolos)	Venedik Sok., 25, Pera
Matheos (Petros)	Sol Sok., 7, Pera
Pagidas (Hristos)	Tepebaşı Cad., 7, Pera
Rucieri (Kardeşler)	d'Andria Geçidi, 7-9, Pera
Sarris (Dimitris) ve Soyakas (İoakim)	Le Stand, site Aznavur, 15, Pera
Trianos Palas	Olivo Geçidi, 21, Pera
Çiçopulos (P)	Hamalbaşı Cad., 12, Pera
Valis (Nikolaos)	Helvacı Sok, 5-7, Galata

Pera Birahaneleri (1921 öncesi)

Birahaneler	Adres
	Bomonti, Fırın Sok., Feriköy
Karayanopulos (Yorgos N.), "Braseri de Londr"	Cadde-i Kebir, 284, Pera
"Central"	Büyükyol, 276, Pera
Dimopulos (Teodor)	Büyük Hendek Sok., 21
"Dore"	Büyükyol, 249, Pera
Gikas (Hristos)	Tepebaşı Cad., 31
İvrakis (Taksiyarhis)	Büyükyol, 396, Pera (ayrıca, Sirkeci Tren Garı'ndaki birahane-restoranı işletiyordu)
"Kohut"	Asmalımescit Sok., 27, Pera (Lalas ve Oğulları, birahane, restoran. Aynı zamanda Haydarpaşa Garı'nın büfesini işletiyordu.)
"London Bar"	Büyükyol, 113, Pera
"Novotni"	Minare Sok., 2, Pera
Papagelis	Hamalbaşı Cad., 26, Pera
Savidis	Büyükyol, 3, Pera
Çangopulos (Kardeşler)	Büyükyol, 130, Pera
Valavanis (Nikolaos), "L'Orient"	Şark Pasajı, 9, 11, Pera
Vlahos (Mihail), "Şans Elize"	Mezarlık Sok., 3, Pera

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Meyhaneler

İstanbul'un fethinden sonra Galata, özellikle Rum ve Musevilerin işlettiği taverna ve meyhanelerin bolluğu ile tanınıyordu. 17. yüzyılda Evliya Çelebi, Galata'nın meyhanelerle dolup taştığını yazar ve sayısının takriben 200 olduğunu, bunlardan bazılarını Musevilerin işlettiğini kaydeder. Osmanlı döneminde, meyhane esnafı iki gruptan oluşuyordu: Galata meyhanecileri ve İstanbul'un diğer meyhanecileri.

Tanzimat'tan sonra, Pera'da meyhanelerin çoğaldığını görüyoruz. Rakı, konyak ve likör ürettikleri için "Fabrika" adı ile de tanımlanan meyhaneler, Kalyoncukulluk sokaklarında, Balıkpazarı'nda bulunuyordu. Aralarında en ünlüleri, Lambros, Laternalı Lefter, Hristakis'in Nektar meyhanesi, Galatasaray'daki, Sponek, Due Fratelli'dir.

Samarcidis'in Labirinthos içki fabrikası aynı zamanda meyhaneydi ve İngiliz Elçiliği'nin karşısında bulunuyordu (1868). Bitişiğinde, 1857'de Santorini Adası'ndan gelen Andoni Sagredos'un içki fabrikası yer almaktaydı.

Kahvehaneler

20. yüzyıl başlarında Pera'daki kahvehanelere gelince; Hocin'in "İpiros" (Epir) adlı kahvehanesi, Taksim'deki Valyadis'in 1887'de işletmeye başladığı "Eptalofos" (Yeditepe) kahvehanesi, Tepebaşı'nda Anastasio Emfiyecioğlu'nun "Eğiptos" (Mısır) kahvehanesi ile Galata'daki "Hiotis" ünlü kahvehanelerdendi.

Pera Kahveleri (1921 öncesi)

Kahvehaneler	Adres
Bikros (Hristos)	Pera Pasajı, 4.
Diamandidis (Aleksandros)	Büyükyol, 193, Pera
Duvarcıoğlu (Yorgos)	Karanfil Sok., 29
"Lüksemburg", Çangopulos (Kardeşler)	Büyükyol, 128,130, Pera
Politis (Andonios), "Mısır Kahvehanesi"	Mezarlık Sok., 49
Spiratos (Spiros)	Fransız Pasajı, Galata
Todis, (Dimitris)	Büyükyol, 64, Pera
"Tokatlıyan" (Mıngırdiç Evi)	Büyükyol, 174-186, Pera
Çangopulos (D.M.), "L'Esperans Kahvehanesi"	Hamalbaşı Cad., 10
Valsamis (D.)	Kalyoncukuluk, 43.
Vrettas (Lazaros)	Büyük Hendek Sok., 9

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Pastaneler

Pera'daki ünlü pastanelere gelince; M. Vallaury'nin Avrupa tarzı pastanesi birinci sırada yer alır. Mimar Vallaury'nin babası olan M. Vallaury, 1870'lerin sonlarında, Galatasaray'daki Hristaki (Çiçek) Pasajı'nın yanında pastacı dükkânını açar. 1880'de damadı aynı zamanda yardımcısı Edouard Lebon, Suriye Pasajı'nın bitişiğinde, 360 numarada, Pera'nın en meşhur Avrupa tarzı pastanesi olan Lebon'u açar.

Edouard Lebon, aynı zamanda Fransız Elçiliği'nin pastacısıydı. Dönemin bakanları, hatipleri, Claude Farèrre, Pierre Loti pastanenin daimi ünlü müşterileri arasındaydı. Dünyaca ünlü Sarah Bernhard 1888'de İstanbul'a temsiller vermek için geldiğinde, kahvesini Lebon'da içiyordu. Saray, resmi davetleri için gerekli siparişleri Lebon Pastanesi'nden temin ediyordu. "Chez Lebon tout est bon"* deyimi her yerde söylenirdi. Lebon Pastanesi bir süre sonra, karşı kaldırımda, 459 numaralı dükkâna taşındı. 1950'lerin ortalarına kadar, sosyetenin ikindi çayını içtiği mekân olarak ününü korudu. 1910'larda, Lebon Kostas Litopulos idaresinde müşterilerine hizmet verdi. Lebon'un eski dükkânında ise, Markiz Pastanesi açıldı. 19. yüzyıl son-

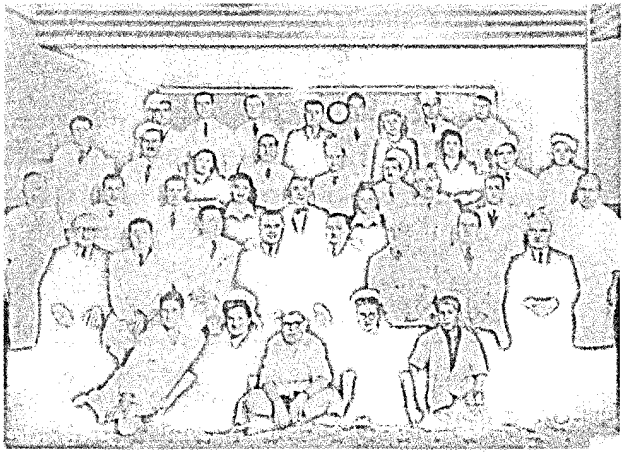

ΖΥΘΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ
ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΩΝ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
284 — Μεγάλη ὁδὸς τοῦ Πέρα — 284
ΠΡΩΤΙΣΤΟΝ ΖΥΘΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ 18ης ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ ΠΡΩΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΖΥΘΟΣ ΕΚΤΑΚΤΟΣ
ΟΙΝΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΟΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΑΤΩΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΝ: Ἐσπερίδες τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Εὐρώπης
BRASSERIE DE LONDRES
KARAYANNOPOULO FRÈRES
284 — Grand'Rue de Péra — 284
CONSTANTINOPLE
BRASSERIE MODÈLE — CUISINE DE Ier ORDRE — BIÈRE EXTRA
Vins et Liqueurs, marques renommées — Huitres d'Arnaoutkeuy — Journaux Européens

Karayannopoulo Biraderler'in *Annuaire Oriental*'da yayınlanan Londra Birahanesi'nin tanıtımı.

(*) "Lebon'da her şey nefis."

larında, Hollanda Elçiliği'nin bitişiğinde, Fransız Moulatie'nin pastanesi, çikolatalı pastaları ile meşhur oldu.

20. yüzyıl başlarında Galatasaray'da İngiliz Elçiliği'nin karşısında, Kiryako Anciopulos'a ait Lyonnaise Pastanesi bulunuyordu. Anciopulos, kısa bir süre sonra, Yunan Elçiliği'nin bitişiğindeki ikinci pastanesi Vasilikon'u hizmete sundu. K. Anciopulos, 1922'den sonra Vasilikon'u kapatarak, merkez postanenin yanında, sonraları Hatay (1940) adını alan lüks Parizien Pastanesi'ni ve bir süre sonra onun üst katında Rus lokantasını açtı.

Ünlü "Bailan" (Baylan) pastanelerinin çalışanları, pastane sahibi Filippos Lenas ile birlikte (1938).

1880'lerin sonlarında M. Manasse, Galatasaray'da Café-Restaurant du Luxembourg'u Peralıların hizmetine sundu. 1900 yılında, Konstandinos Çangaropulos ve oğlu Nikolaos tarafından satın alınarak Grand Café du Luxembourg Patisserie et Restaurant adıyla hizmet vermeye devam etti.

Tokatlıyan Oteli'nin karşısında bulunan Themistoklis'in Pastanesi hukukçuların uğrak yeriydi. Pastane, 1908'de kapandı. 1903'te, Odeon Tiyatrosu'nun yakınında, Mina Panayotidis ve Hristo Panidis'in işlettiği High Life Pastanesi açıldı. Tepebaşı'nda Hacopulos Pasajı'nın çıkışında, Paksimadas'a ait Londra Pastanesi, Londra'nın Kristal Palace Fuarı'nda (1909) tatlılarının kalitesi sebebiyle ödüllendirildi.

1924'te, Epirli Filipos Lenas, Yorgo Kiriçis'le ortak olup İstiklâl Caddesi'nde "L'Oryan (Şark) Pastanesi"ni açtı. İki yıl sonra Karaköy'de ikinci bir pastane, bir süre sonra Kadıköy'de üçüncü pastanesiyle müşterilerine hizmet sunmaya başladı. 1934'te işletmelerin yabancı isim kullanmaları yasaklanınca L'Oryan, Baylan adını aldı, entelektüel, yazar ve sanatkârların uğrak yeri olur.

Luka Zigori ve Lefter İliyadis'in Gloria ve İnci pastaneleri İstiklâl Caddesi'nin sevilen dükkânlarındandı. İnci, nefis profiterolü ile günümüzde ününü hâlâ sürdürür. İnci'nin yanında açılan Rekor Pastanesi bir süre sonra Kervan adını aldı.

İstiklâl Caddesi'nde, Çangaropulos ailesinin çalıştırdığı, önceleri Gloria sonraları Saray adını alan sinemanın karşısında, Beyaz Rus Aleksander'e ait iki katlı zarif Petrogrant Pastanesi, 1940 yılında Ankara Pastanesi adını aldı. 1950'de, dükkân sahip değiştirdi. Kleovulos Hurmuziyadis, ilk başta restoran olarak işlettiği dükkânı kısa bir süre sonra Atlantik adıyla dönemi için yenilik sayılan, ilk fast fooda dönüştürdü.

Galatasaray'a doğru giderken Nisuaz Pastanesi, bugün Odakule'nin bulunduğu Karlman Pasajı'nın ikinci katında Mihail Mihalioviç'in çalıştırdığı Turquoise, Pera'nın bir dönemine damgasını vuran mekânlardan sayılır.

Pera Pastaneleri (1921 öncesi)

Pastacılar	Adres
Anciopulos (Kiryakos)	Hamalbaşı Cad., 21-23, İstiklal Cad., 206, Pera
Burdon (H.) ve Davit (İ.)	İstiklal Cad., 168, Pera
Bravakis (Y.)	Büyükyol, 136, Pera
Panayotidis (Minas)	İstiklal Cad., 136, Pera
Paksimadas (Konstandinos)	Tepebaşı Cad., 24
Romanet - Stavridis	Mullatiye Pastanesi'nin yerinde, İstiklal Cad., 150, Pera
Tokatlıyan kafe ve restoran	İstiklal Cad., 174-184, Pera

Kaynak: *Annuaire Oriental* gazetesi, 1921.

Meslek Örgütleri

Bizans döneminde "sistima" adıyla tanınan meslek örgütleri, Osmanlı döneminde loncalar ve esnaflar adıyla örgütlendiler. Aynı mesleği sürdüren zanaatkârlar, meslek çıkarlarını korumak ve üyelerine yardımcı olmak amacıyla lonca adını verdikleri meslek örgütlerini kurdular.

20. yüzyılın başlarında İstanbul'da, 1908 Anayasası'nın öngördüğü özgürlükler çerçevesinde birçok meslek örgütü kuruldu. Ne ki, İttihatçıların sürdürdüğü otoriter politika, Balkan Savaşları ve onu izleyen Birinci Dünya Savaşı, meslek örgütlerinin çalışmalarını bir süre erteledi. 1918'de bir taraftan Birinci Dünya Savaşı'nın noktalanması ve Sovyetler'deki devrimin yankıları, toplumsal hakları savunmaya yönelik yeni meslek örgütleri ile birlikte bazı eski örgütlerin de tekrar faaliyete geçmesini sağladı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra meslek örgütlerinin faaliyetlerine son verildi, sendikal çalışmalar yasaklandı.

1922'den önce İstanbul'da çalışmalarını sürdüren meslek örgütlerinden bazılarına burada yer vermek istiyoruz.

İstanbullu Avukatlar Derneği (Dikigorikos Silogos Konstantinupoleos)

İstanbul'un en eski derneklerinden olan Avukatlar Derneği, 1870 yılında dönemin ünlü avukatları tarafından kuruldu.

Çalışma Dostları Derneği (Filergos Eteria)

Çalışma Dostları Derneği, 1866'da Hristaki Zoğrafos, Yorgos Zarifis, A. Castro adlı üç banker, S. Mavroyenis, V. Sarakiotis (Ulusal Karma Konsey üyesi) adlı iki doktor, K. Antopulos (Ulusal Karma Konsey üyesi, senatör, başsavcı ve Girit Adası'nın yöneticisi), Kleanthi Skalyeris (Mason loncası "Proodos"un başkanı), Perikli Portokalis (tüccar), İoannis Çantalidis (Patrikhane Matbaası'nın ve Eklisiastiki Alithia'nın müdürü, *Bizantis* gazetesinin başyazarı) ve eğitimci Yorgo Hasiotis tarafından kuruldu.

Filergos Derneği'nin amacı, yoksul zanaatkâr ve esnaflara iş kurabilmeleri için kredi olanakları sağlamak, bunun yanı sıra yoksul aile çocuklarına zanaat öğrenme fırsatı vermekti. Araş-

tırmacı Matula Rizos-Kurupu'nun Filergos Eteria üstüne yaptığı araştırma çalışmasında belirttiği gibi varsıllar ile yoksullar arasındaki sosyal dengenin değişmesi tehlikesinin bilincinde olan derneğin kurucu üyelerinin korktuğu "ortak mülkiyet sistemi adıyla, toplumu tahrip ve tehdit eden ve bu tür düşünceleri savunan uluslararası kurum ve kişilerin hâkim olması", onları Filergos Derneği'nin kurulmasına teşvik etti. Dernek, 1872'de belli sayıda işçiye çalışma olanağı sağlayacak bir ayakkabı atölyesinin kuruluşu için bir fabrikatörle anlaştı. Derneğin kurucuları, fabrikaya manevi destek (bugünkü anlayışla reklam) yapacaklarını ve yıllık net kârdan yüzde 10 pay alınmasına ve Krepen Pasajı'nda kurulan ayakkabı atölyesinin firmasında Filergos Derneği adının geçmesine karar verdiler. Atölyede 22 erkek ve 3 kadın işçi çalışmaktaydı. Birkaç ustabaşı dernek kârına katılıyordu.

Derneğin bir ikinci girişimi ise başarısızlıkla sonuçlandı. Tilemahos Tahminci sandalye yapım atölyesinde, farklı milliyet, ırk ve dinden 200 erkek ve kadın işçi çalışmaktaydı. T. Tahminci Çalışma Dostları Derneği'nden atölyenin ihtiyacını karşılayacak 200 kadın işçi talebinde bulundu. Ne ki bu talep Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin devreye girmesiyle bile karşılanamazdı. Bilindiği gibi İstanbul'da Rum kadınların üretime girmeleri uzunca bir süre Rum toplumu tarafından kınandığından, yoksul kadınları, erkek işçilerle aynı mekânda çalışmaya kimse ikna edemedi. Bu durum ancak 1950'li yıllarda değişmeye başladı.

Derneğin yayını olan *Filergos* dergisinde, 1877'de, dernek bu girişiminin başarılı olamadığını kabul etti ve 1880'lerde Filergos Derneği çalışmasına ara verdi.

İlerici Bayanlar Derneği (Proodeftikos Silogos Kirion)

İlerici Bayanlar Derneği 1893'te İstanbul'da kuruldu. Derneğin amacı, İstanbullu Rum kadının geri kalmasına neden olan toplumsal inanç ve geleneklere karşı savaşmak, kadınlara eğitim olanakları sağlamaktı. Derneğin kurucu üyelerinden başı çeken isim, ilk Rum hikâye yazarı ve öğretmen Aleksandra Papadopulos'tu.

Osmanlı İlerici Bayanlar Derneği (Proodeftikos Sindesmos Otomanidon)

1909'da kuruldu. Amacı din ve ırk gözetmeksizin, işsizlere iş imkânı sağlamak, kuracağı zanaat atölyelerinde fakir kadınlara zanaat öğretmek, Anadolu'daki Rum, Ermeni ve Türk köylerinin kitaplıklarına kitap göndermek, fakir çocuklara eğitim sağlamak, savaş yaralılarına tedavi imkânı sağlamak, yangınlarda yaralananları tedavi ettirmekti. Ayrıca, üyeleri için dergi çıkarmayı amaçlıyordu (4 Mart 1909 tarihli *Proodos* gazetesindeki haberden alıntı).

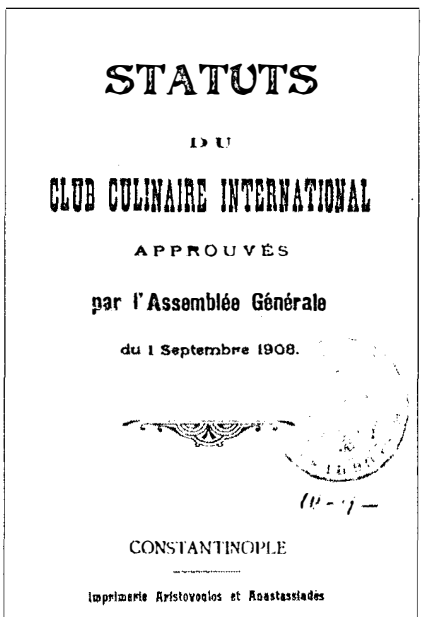
Peralı Ayakkabı İşçileri Kardeşlik Örgütü "Metamorfosis"
(İ En Stavrodomio Aderfotita Ton Ergaton İpodimatopion İ "Metamorfosis")

Pera'da Ayio Konstantinos Kilisesi'nde barınan dernek 1896'da kuruldu. Çalışmalarına bir süre ara verdikten sonra, 1907'de tekrar faaliyetine devam etti. Yönetim kurulu on bir üyeden oluşuyordu. Tüzüğünde belirtildiği gibi gereksinim içinde olan üyelere yardım eli uzatmak çalış-

malarında destek olmak, yoksul üyelerin çocuklarını ve yetimleri eğitim için hazırlamak, yoksul üyelerine sağlık hizmeti ve ilaç sağlamak, cenaze masraflarını hazırlamak, noel ve paskalya gibi büyük yortularda maddi yardımda bulunmak, en önemli görevleriydi.

Dikiş İşçileri Derneği "Paspatis" (Sindesmos Raptergaton O "Paspatis")

Dikiş İşçileri Derneği, 1862'de İstanbul'daki Rum terziler tarafından kuruldu. Derneğin amacı, yardıma muhtaç üyelerine her türlü gereksinimi sağlamaktı. 1908'de ise Emekçi Terziler Loncası Proodos (Sindehnia Raptergaton "Proodos") kuruldu.

STATUTS

DU

CLUB CULINAIRE INTERNATIONAL

APPROUVÉS

par l'Assemblée Générale

du 1 Septembre 1908.

CONSTANTINOPLE

Imprimerie Aristovoulos et Anastassiadès

İstanbullu Rumların kurduğu Uluslararası Ahçılar Birliği'nin tüzüğü.

Uluslararası Aşçılar Derneği (Diethnis Magiriki Leshi)

Uluslararası Aşçılar Derneği 1908'de İstanbul'da kuruldu. Dernek üyeleri, geleneksel tatlılar üreten şekerciler, Avrupa tarzı tatlı ve pastalar yapan pastacılar, pastacılara ürün sağlayanlar, lokanta şefleri, yardımcıları ve aşçılardan oluşmaktaydı. Derneğin kurucu üyeleri şunlardı: Sarandis Papadopulos, Kesar Testa, Leon Aleksis, Laertis Haralambopulos, İoannis Papayeorbalas, Apostol Kafecidakis, Nikolaos Turliyadis, Yannis Tariakopulos, Nikolaos Ciras, Evstathios Zahariadis, Yorgos Koroksenidis.

Aşevi Emekçileri Derneği "Sotiria" (Sylogos "Sotiria" Mayiroipalion)

Dernek 1907'de kuruldu. Başkanı K. Yoladasis'ti.

İstanbul'un Otel, Restoran, Birahane ve Kıraathanelerde Çalışanlar Derneği "Omonia" (O En Konstantinupoli Sindesmos Ton İpalilon Ksenodoxion, Estiatorion, Zithopolion Kai Kafenion H "Omonia")

Dernek 1908'de kuruldu. Derneğin üyeleri, yemek sektöründe çalışanlardan oluşuyordu. Derneğin başkanlığını İoannis Trigonidis, genel sekreterliğini Evstatios Koçanidis yürütmekteydi. Dernek, genel kurul toplantılarını Galatasaray'da bulunan, Labirinthos Birahanesi'nin üst katında yapıyordu.

Otel ve Lokanta İşçileri Derneği "Anayenisis" (Sindesmos Ton İpalion Ton Ksenodohion Kai Estiatorion "Anayenisis")

Dernek, 1909 yılının Şubat ayında Pera'da kuruldu. Tüzüğünde belirtildiği gibi amacı; üyelerinin meslek çıkarlarını korumak, meslektaşlık dayanışması çerçevesinde yardıma muhtaç üyelere maddi ve manevi destekte bulunmaktı. Derneğin başkanı Angelos Hristoforu, genel sekreteri Emmanuil Hondros'tu.

Uluslararası Berberler Derneği "Enosis" (Diethnis Sindesmos Kureon "İ Enosis")
Dernek 1908'de kuruldu. Tüzüğüne göre derneğin amacı, berberlik sanatının onurlu bir şekilde icra edilmesi, üyelerinin mesleğin teknik bilgilerini geliştirmesi, dayanışma fikirlerini yüceltmesi, yasalar çerçevesinde haklarını korumaları, işçi ve çıraklara teknik açıdan eğitim sağlanması, anayasal kanunların saygıyla uygulanması gibi konulardan oluşmaktaydı. Derneğin başkanı, Ahilleas Drapanaskis, genel sekreteri Odisseas Fotiadis'ti.

Anayasa ve Politika Derneği (Sindaymatikos Politikos Sindesmos)
1910'da kuruldu.

İstanbul Liberal Halk Derneği (Filelefiheros Laikos Sindesmos Konstantinupoleos)
1919'da İstanbul'da kuruldu.

İstanbullu Rum Pastacılar Birliği (Enosi Elinon Zaharoplaston Konstantinupoleos)
1919'da kuruldu.

Rum Ticarethane Memurları Birliği (Eliniki Enosi Emporoipalilon)
Birlik 1 Eylül 1908'de kuruldu. Birliğin ofisi Pera'da, Tepebaşı Caddesi 31 numarada, Hacopulos Pasajı'nın çıkışında bulunuyordu. Tüzüğüne göre kuruluş amacı, üyelerine maddi ve manevi her türlü yardımı sağlamak, hasta üyelere tıbbi bakım sağlamak, yetim çocukların bakımı üstlenip yetimhanelere yerleştirerek koruma altına almak, vefat eden üyelerin cenazelerini üstlenmek, yaşlılık veya sağlık mağdurlarına emekli maaşı bağlamak, işsiz üyelere iş bulmak, işyerinde emekçiler ile müdürleri arasında çıkabilecek mesleki anlaşmazlıklara çözüm getirmek, haksızlığa uğrayan işçilerin çıkarlarını savunmak, üyeler arasında tasarruf fikrini geliştirmek, üyelerin meslek eğitimi almaları için olanaklar sağlamaktı. Birliğin başkanı Yorgos Leondidis ve genel sekreteri Teodor Kalivrusis'ti. Birliğin beşinci yıllığı (1913) çalışmalarıyla ilgili önemli bilgiler verir. Yönetim kurulunda aynı başkanın yer aldığını, ayrıca gece okulu, okuma salonu, kulüp, üyelere yardım sağlayan komisyon ile denetleme komisyonunun kurulduğunu öğreniyoruz. Yine aynı yıllıktan, birliğin hukuk danışmanlığı görevinde avukat Petros Çelendis'in bulunduğunu, ayrıca birlik üyelerine sağlık hizmetleri sunan doktorların, Pera'da muayenehanesi bulunan Konstandinos Kairis'in ile Bakırköy ve Eminönü meydanında muayenehaneleri bulunan Nikolaos İsakidis'in olduğunu öğreniyoruz. Aynı yıllıktan birlik üyelerinin kuruluş aşamasında 520 üyeden oluştuğunu, bir süre sonra 168 üyenin kayıtlardan silindiğini ve 117 yeni üyenin katıldığını öğreniyoruz. Gece okuluna devam eden üyeler ticaret, muhasebe, ticaret hukuku ve Fransızca eğitimi alıyordu.

Ticarethane Memurları Derneği "Pronia" (Sindesmos Emporoipalion "İ Pronia")

Dernek, 31 Ağustos 1908'de 74 kurucu üyenin katılımyla kuruldu. Derneğin merkezi Pera, Büyükyol'da yer alan İpiros Kıraathanesi'nin üçüncü katında bulunuyordu. Derneğin başkanı T. İoannidis, genel sekreteri ise Tukididis Elefteropulos'tu.

Ticarethane Memurluğu Derneği "Allilengi" (Sindesmos Emporoipalilon "İ Alilengii")

1908 yılının Mart ayında kuruldu. Derneğin başkanı Yorgos Hristopulos, genel sekreteri İoannis Vlissidis'ti.

Bakkaliye İşçileri Derneği "Promiteus" (İ Adelfotita Ton İpalilon Ton Pantopolion "O Promiteas")

Dernek 12 Eylül 1908'de Yüksekkaldırım'da Kriptos Kipos Kıraathanesi'nde kuruldu.

1909 yılının Ocak ayında Pera'daki fırın işçileri maaşlarına zam yapılması ve ekmek fiyatının 40 paraya düşürülmesi talebiyle greve gittiler. İstanbul'da yayınlanan *Proodos* gazetesine göre, 4 Eylül 1908'de Pazar tatili uygulanması yürürlüğe girdi. Bakkal çıraklarının ellerinde şemsiyelerle Pazar günü çalışmayı sürdüren bakkal dükkânlarına hücum ederek Pazar tatili uygulanmasının yaşama geçmesi için iş sahiplerini zorladıkları belirtiliyordu.

Ayakkabı Atölyesi İşçileri Derneği "Elpis" (İ Adelfotita Ton İpodimatopion Ergaton "İ Elpis")

Dernek 1866'da İstanbul Divanyolu'nda kuruldu. Amacı, yoksul ve hasta üyelere sağlık hizmeti, ilaç ve para yardımında bulunmaktı.

Yardımsever Kunduracılar Derneği "Omonia" (İ Filoptohos Adelfotita Ton İpodimatopion "İ Omonia")

Dernek 1906'da kuruldu. Merkezi Galata'daki, Meryem Ana Kalafatiani Kilisesi'nde bulunuyordu.

Tüzüğünde belirtildiği gibi derneğin amacı, yoksul üyelere tıbbi bakım sağlamak, çocuklarına ön eğitim şartları yaratmak, dernek gelirlerine göre para yardımında bulunmak, cenazelerini üstlenmek, ayrıca, yirmi yıl boyunca derneğe aidatını ödeyen üyelere, ölen üyelerin dullarına ve yetim çocuklarına emeklilik maaşı bağlamaktı. Dernek başkanı Konstandinos Nikolaidis Tripos, genel sekreter Anastasios Zeis'ti. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'un kunduracıları, ustaları ve çırakları ile ilgili önemli bilgileri, sözlü tarih çalışması çerçevesinde Atina'da, İstanbul doğumlu, ilk mesleği nedeniyle "Kunduracı" lâkabıyla tanınan şarkıcı Hristo İncebeyis'ten öğrenmekteyiz. Hristo İncebeyis 1910 yılında Pera'da, Ayios Konstantinos semtinde doğdu, aynı semtin ilkokuluna gitti, küçükken güzel tenor sesi nedeniyle Ayios Konstantinos Kilisesi'nin korosuna katıldı. Küçük yaşlarda ailesine yardım etmek amacıyla Mahmutpaşa'daki Kürkçü Hanı'nda annesinin kuzeni dönemin meşhur kunduracısı Perikli'nin yanına çırak olarak gönde-

rildi. Kürkçü Hanı, ismini eskiden burada bulunan kürkçülerden almıştı. Hanın üst katında, terzilerin, kürkçülerin ve kunduracıların atölyeleri bulunuyordu. Dayısının kundura atölyesinde bütün aile işçileriyle birlikte çalışıyordu. İşçiler, akşamın geç saatlerine kadar, gaz lambası ışığında çalışmaya devam ederlerdi. Her akşam patronun hanımı –anlatıcının teyzesi– çalışma saatleri boyunca işçilerin, çalışma saatlerini uzatıp uykularını bastırmaları için, onlara halk hikâyelerinden bölümler okuyordu. Geç saatlerde okumaya son verir, yere döşekler serilir ve bütün çalışanlar atölyede uyurdu.

Osmanlı Siyasi Derneği (Otomanikos Politikos Sindesmos)

Derneğin bürosu Büyükyol Suriye Pasajı numara 2'de bulunuyordu. Aynı büroda Osmanlı Meclisi'ndeki Rum Milletvekilleri Derneği de yer alıyordu. Osmanlı Siyasi Derneği'nin amacı ve hedefi, anayasal özgürlüklerin tüm Osmanlı vatandaşlarına uygulanması, her milletin kendi geleneklerine göre gelişmesi esas alınarak, dinsel, kültürel ve sosyal özgürlüklerinin tanınması idi.

İlerleme Dostu Marangoz İşçileri Derneği
(Ergatikos Filoproodeftikos Sindesmos Ksiluryon)

Rum basınına göre (18 Haziran 1909) dernek Mayıs 1909'da kuruldu. Bürosu ve toplantı salonu Kalyoncukulluk Sokağı numara 48 İeroteos içki satış merkezinin üst katındaydı.

1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sıralarda, Florya-Halkalı Ziraat Okulu'nda, ziraat öğretmeni Serafim Maksimos, Nikolaos Asimakopulos ve Nikos Zahariadis (İzmit doğumlu ve sonraki yıllarda Yunan K.P.'nin ünlü genel sekreteri) İstanbul'da ilerici sendikaların kurulmasında başı çeken kişilerdi. Aşağıdaki üç sendikada da aktif rol oynamışlardı.

Konstantinopolis'in Uluslararası Endüstriyel İnşaat İşçileri Birliği
(Dietnis Viomihaniki Enosis Ergaton İkodomitikis Konstantinupoleos)

2000 üyeli sendikanın 500 üyesi Türk, ayrıca büyük çoğunluğu Rum'du.

Uluslararası Gemiciler Birliği (Dietnis Enosis Naftikon)

1921'de kuruldu. Birliğin 300 Türk, 1.280 Rum üyesi bulunuyordu.

Uluslararası Marangozlar Birliği (Dietnis Enosis Marangon)

250 üyeli işçi birliğinin çoğunluğu Rumlardan oluşuyordu.

Union Internationale Du Travaille (Dietnis Enosis Ergasias)

İşçi birliğinin büroları Galata Mumhane Caddesi Gümüşhalkalı numara 1'de bulunuyordu. *Neos Antropos* (Yeni İnsan) adıyla haftalık bir dergi yayınlamaktaydı. 40 üyeli merkez kurulunun büyük çoğunluğu Rum, Ermeni ve Türklerden oluşuyordu.

İstanbullu Rum Kadınlar Derneği (Sindesmos Elinidon Konstantinupoleos)

Dernek 1914'te kuruldu. Bürosu Büyükyol'da, Rumeli Pasajı'ndaydı. Tüzüğünde belirtildiği gibi, derneğin amacı mültecilere ve yardıma muhtaç olanlara giysi, ilaç ve yiyecek sağlamaktı.

İstanbul'da Rumca yayınlanan *Ap'ola* dergisine göre dernek, 8 Haziran 1919'da Taksim Bahçesi'nde, Yunanistan Kızılhaçı'na yardım amacıyla, sabah saat 10'dan gece yarısına kadar süren bir tarım şenliği düzenledi. Şenlik alanındaki stantlarda, bayanlar ziraat ürünleri satıyordu. Hava yağmurlu olduğu halde, elde edilen gelir 15.000 Osmanlı lirasıydı.

Dernek 1921'de tüzüğünde yaptığı değişiklikle, çalışmalarını ulusal çıkarlar doğrultusunda sürdüreceğini, Rum kadınların etnik ve dinî ideolojisinin yükselmesi için faaliyette bulunacaklarını belirtir. Dernek amaçlarının gerçekleşmesi için Sofia Spanudis, Despina Beke, Aleksandra Kendros ve diğer aydın Rum kadınları bu çalışmalara katılıyordu.

Matbaacılar Derneği (Silogos Tipografon)

İstanbul'daki Rum matbaacıların çoğunluğu mesleklerini Patrikhane matbaasında stajyerlik yaparak öğrenmişlerdir. Matbaacılar Derneği 1880'de kuruldu. Derneğin üyeleri Pera ve Galata'da, matbaalarda çalışan işçilerden oluşuyordu. Her üye derneğe 10 kuruş aidat ödemekle yükümlüydü. Derneğin aylık toplantıları Pera'daki Helen Filoloji Derneği'nin salonunda yapıyordu.

İstanbul'daki Rum Matbaaları
(1921 öncesi)

Sahibi	Adresi
Angelidis (P.)	Kamondo Sok., No. 8, Galata
Anastasiadis (Aristovulos) ve Ortakları	Çeşme Sok., Galata
Hristidis (Aleksandros)	Yüksekkaldırım, 112, Galata
Koromilas (A.)	Çınar Sok., 11, Galata
D'Andria (İ.)	Büyükyol, Pera
Kefalidis (N.Y.)	Kurşun Han, 27-29, Galata
Lagopulos (P.I.)	Zümbüllü Han, 6, Sirkeci
Makridis (K.Y.) ve Alevropulos (L.)	Zincirli Han 13, Galata
Maydes (Hristos)	Sofyalı Sok., 12, Pera
Mihailidis (Sokratis)	Zincirli Han, 1, Galata
Murkidis (Leandros) ve Mücellit	Lüleci Hendek, 3-5, Galata
Palamaris (Emil)	Linardi Sok., 20, Pera
Papadopulos (A.) ve kırtasiyeci	Mezarlık Sok., 11, Pera
Protopapas (Yorgos) ve Ortakları	Anayasa Hanı, 9, Galata
Sergiyadis (Ksenofon) ve Ortakları	Çınar Sok., Galata
Vasiliyadis (Evangelos)	Kurşun Han3, Galata
Zeliç (Anri) ve Ortakları	Yazıcı Sok., Pera
Zeliç (Kardeşler)	Yazıcı Sok., Pera
Zividis (K.) ve Ortakları	Ergavane Sok., 4, Galata

KÜLTÜR KURUMLARI

Helen Filoloji Derneği

Rum cemaatinin önde gelen aydınları Parislilerin Salons Littéraires (Filoloji salonları) örneğinden esinlenerek, 1860'ta Pera'da oturan bazı bilimadamlarının evlerinde toplanıp, filoloji, felsefe ve bilim alanındaki konuları tartışıyorlardı. Doktor Aleksandros Zoiros'un (*Balıklı Rum Hastanesi Günlüğü*, 1906) hatıralarında belirtiği gibi, saray hekimlerinden Spiridon Mavroyenis Paşa'nın Pera Büyükparmakkapı'daki evinde düzenlenen toplantılardan birinde, hekim İeroklis Vasiadis, bir filoloji derneğinin kurulmasını önerir. A. Zoiros'a göre bu önerinin "ilk başta başarılması güçtü". Zaman içinde, İ. Vasiadis'in önerisi hayata geçti ve 1861'de Helen Filoloji Derneği kuruldu. Derneğin kurucuları hekim Stefanos Karateodoris başkanlığında İeroklis Vasiadis, Konstandinos Kalliadis, A. Paleologos, Aleksandros Zoiros, Teodoros Zografos, Ksenofon Zografos ve İoannis Zografos'tur.

Dernek çalışmalarını geçici bir süre için Hacı Yorgo Konstandinidis'in malikânesinde sürdürdü. Bir süre sonra Büyükyol'da Bon Marché'nin karşısında bulunan bir dairede iki yıl çalışmalarına devam etti, oradan Venedik Sokağı'ndaki bir eve taşındı.

1861 yılının Aralık ayında yayınlayan tüzükte derneğin amacı "okur-yazarlığın yayılması, edebiyatın gelişmesi" olarak ifade edilir.

Helen Filoloji Derneği'nin alfabeyle ilgili ilk bildirisi, başkan Stefanos Karateodoris tarafından sunuldu. Doktor Nikolaos Vasiliadis'in anılarında belirtiği gibi "Dernek'te konuyla ilgili yapılan en önemli konuşmalar, Mavroyenis'in araştırma bildirisi, A. Karateodoris'in eleştirileri, İeroklis Vasiadis'in bilgece önerileri ve Kalliarhis'in nutuğu sayılabilirdi..."

Dernek 1863'te Stavraki Aristarhis'in sorumluluğunda, üyelere parasız dağıtılan ve iki ayda bir yayınlanan bir dergi çıkarmayı kararlaştırdı. Bunun yanı sıra, kitaplık kurma amacıyla üyelere kitap bağışı çağrısında bulunuldu. Derneğin okuma salonunda üyeler İstanbul, İzmir ve Atina'da yayımlanan günlük gazeteleri de okuyabilmekteydi.

Helen Filoloji Derneği, düzenlediği etkinliklerle Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Rumların eğitimine katkıda bulunup bilimsel çalışmaların gelişmesine yardımcı oldu. Önemli çalışmalarının başında "Rum halkının günlük dilinde yaşayan eserler" için hazırlanan ve masallar, şarkılar, deyimler, manilerden derlenen bir yarışmayı sayabiliriz. Bu yarışma, 1872'de Hristaki Zoğrafos'un mali desteği ve öğretmen ve aydınların halk dilinin yukarıda sayıdığımız bu eserlerini korumak isteği sayesinde gerçekleşti. Derneğin ikinci önemli çalışması, T. Mavrogordatos'un mali desteğiyle A. Papadopulos-Keramefs'in dört yıllık bir sürede kütüphanelerde bulunan elyazması ve bilimsel çalışmaları katalog halinde kaydetmesiydi.

Helen Filoloji Derneği'nin logosu.

25 Mayıs 1870'te Pera'daki büyük yangın, derneğin binasını kül etti. 1.900 ciltlik kütüphane ve arşiv kayboldu. Üç yıl sonra Helen Filoloji Derneği, yapılan bağış kampanyasından ve özellikle Hristaki Zografos'un büyük bağışları sonucu, Silogos Sokağı veya Margarita Sokağı'nda (Balıkpazarı'ndaki bugünkü Topçular Sokağı) kendi görkemli binasına taşındı, derneğin açılış töreni 13 Mayıs 1873'te gerçekleşti.

Derneğin 1871'de yaptığı tüzük değişikliğine göre, Anadolu'nun köy ve kasabalarında yaşayan Rumların okur-yazarlık sorununa çözüm getirmek amacıyla okul seferberliği başlatmak amaçlanıyordu. Bu doğrultuda gerekli kültür çalışmalarının koordinatörlüğünü üstlendi. Aynı zamanda, Anadolu'daki yeni okullara öğretmenler yollama, okularda kitaplık kurma, öğretmeleri eğitme çalışmaları birinci derecedeki hedeflerindendi. 1876 yılında başlanarak dernek salonlarında düzenlenen "Pazar Günü Öğretmen Seminerleri"nde uzman eğitimciler üç yıl boyunca öğretmenleri, dönemin çağdaş eğitim yöntemlerine göre eğitti.

1875'te, Helen Filoloji Derneği'nin kütüphanesi 500 cilt bulunuyordu. 1876'da kitaplık, 45 elyazmasıyla zenginleşti, kitap sayısı 4.000'e ulaştı. 1910 yılında kitap sayısı 18.000'e, 1922-1923 yıllarında 28.000'e ulaştı. Kitaplıkta ayrıca, 183 nadide elyazması eser bulunmaktaydı. Dernek salonlarında, kuruluşundan 1923'e kadar bilim, edebiyat ve sanat alanında yüzlerce konferans verildi.

Helen Filoloji Derneği'nin büyük bağışseverleri Hristakis Zoğrafos ve Yeorgios Zarifis başta olmak üzere, M. Negropondis, Mavrogordatos, Z. Stefanovik, A. Vlastos, A. Sigros, A. Koronios, S. Skulidis ve Z. Kleantis'ti.

Helen Filoloji Derneği'nin elli yıllık etkinlik raporundan (1861-1911) alınan bilgilere göre, 1891'de Evantia Teofilidis'in bağışlarıyla Anadolu'da Niksar şehrinde Evantion Kız Okulu kuruldu. Ayrıca, A. Yeorgiadis, K. Sevastopulos, A. Dimitriadis, D. Klumasis ve İerokli Vasiadis'in Kalliadion edebiyat yarışması, Spation ve Vizukidion, derneğe yapılan diğer önemli bağışlardandı.

Helen Filoloji Derneği ve Rum cemaatinin çoğunluğu, dönemin Elefterios Venizelos politikasını benimseyerek, 1918'de Venizelos'u derneğin onur başkanı ilan ettiler. 1923'ten sonra da Türk hükümeti tarafından dernek kapatıldı. Malvarlığına el kondu, zengin arşiv, kitaplık ve elyazmaları Ankara'ya gönderildi. Dernek binası da hükümetin, CHP'nin ve değişik devlet kurumlarının kullanımına ayrıldı.

Ermis Müzik Derneği

Panayia Okulu'nun (sonraki Zoğrafyon Okulu) üç mezunu K. D. Kostarakis, I. A. Zervudakis ve A. K. Stefopulos Ermis Müzik Derneği'nin kurulmasına öncülük ettiler (1876). Önceleri dernek Klio adıyla Pera'da çalışmalara başladı. Kısa bir süre sonra Ermis adını aldı. Dernek üyeleri genellikle Panayia Okulu'nun mezunlarından oluşuyordu. Derneğin amacı tüzüğünde belirtildiği gibi, gençlerin eğitim, öğrenim, bilgi alanındaki ihtiyaçlarını karşılamak, antik Yunan kültürünün özgürlük ve adalet ilkelerini ve evrensel kültürel değerleri korumaktı. Ayrıca, okullara ve yoksul öğrencilere yardım verilmesi ve *Ermis* adında bir derginin yayımlanması hedefleniyordu.

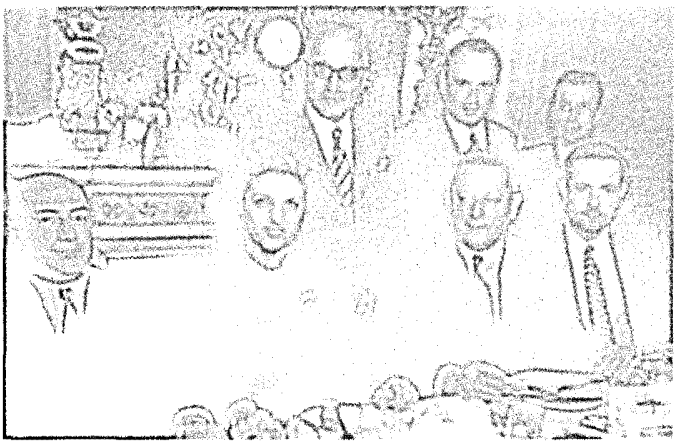
Dernek tüzükte belirtildiği gibi, 1879'da, Pazar Günü Okulu'nu yaşama geçirdi, 1881'de bir kitaplık ve okuma salonu kurdu. Ermis Müzik Derneği Makedonya'daki Rum okullarına çeşitli yardımlarda bulunuyordu. Ayrıca Galata'daki Rum okullarına, Pera'daki Ayios Konstandinos Okulu'na, Kurtuluş'taki Feriköy Okulu'na, Kasımpaşa'daki Evangelistria Okulu'na (büyük bir süre için semt halkına okuma yazma öğreten Pazar Günü Okulu'da olmak üzere) yardım sağlıyordu.

Tanınmış Yunanlı şarkıcı Sofia Venbo, İstanbul konseri sırasında Elen Birliği Kültür Derneği'nin üyeleri ile kalamatiano dansı oynarken (1951).

1884'te "Ermis" Müzik Derneği'nin bürosu Avrupa Pasajı'nda bulunuyordu. Derneğin başkanı K. Kalliadis, başkan yardımcıları S. Pricis ve Yanoviç, veznedar D. Pastelas, genel sekreter A. Stefopulos, kitaplık memuru A. Yerardos'tu.

Dernek 1885'te, gençlerin müzik uğraşılarına ağırlık verdi. Bu amaçla fonetik, çalgılı müzik, koro ve orkestra bölümlerinin yeraldığı bir müzik okulu kurdu. Aynı zamanda okul salonlarında düzenlenen edebiyat seminerleri, tiyatro temsilleri ve konserlerden elde edilen gelirlerle Pera cemaatine ait Panayia Okulu'nu desteklemekteydi.

İstanbul'da temsiller veren Yunanlı bir tiyatro grubu adına verilen yemekte tanınmış tiyatrocu Anna Kalouta ile sağında Elen Birliği Kültür derneği başkanı Nikos Cavuris (1953)

1904'te Ermis, Sakızağacı Sokağı 21 numaradaki binaya taşındı. Derneğin yeni tesislerinde jimnastik ve eskrim salonu bulunmaktaydı. Aynı yıl Büyükyol'daki 130 numaralı Devaux Apartmanı'na taşındı. Bu dönemde derneğin başkanı Emmanuil Saridakis, başkan yardımcıları M. İsaakidis ve O. Vrasukas, veznedar Stavros Neokosmos, genel sekreter N. Margaritis, kitaplık memuru O. Konstandinidis'ti. Derneğin bayanlar kolunda, başkan İulia Rallis olmak üzere Ekaterini Mavrogordatos, S. Ohanni, E. Pandermalis, Olimbia Saridakis ve O. Kurcis bulunuyordu. Dönemin Rum basınındaki yayınlara göre, koro ve orkestra sorumlusu S. Dekatoros, halk şarkıları sorumlusu Y. Ksantopulos, bando şefi A. Egizi, eskrim öğretmeni J. Raissi, jimnastik öğretmeni Y. Spiridis ve kadın korosu müdürü bayan D. Livadaris'ti. Ermis, Şark Kulübü'nün arka-

sındaki alanda bulunan açık hava spor salonunda, okul ve okul dışı spor yarışmaları düzenliyordu. 1908'de Ermis'in büyük bir başarıyla düzenlediği spor şenliğine İstanbul'un bütün spor dernekleri katılmıştı.

1912'de derneğin kadrosu şöyleydi: Başkan E. Saridakis, başkan yardımcıları Vasilis Aristovulos ve Yorgos Mastronelis, genel sekreter M. Yutas, jimnastik öğretmeni Panayotis Andreadis, piyano öğretmenleri Helmi ve Hegyei.

Dernek bürosu 1913-1921 arası Sakızağacı Sokağı'ndaydı. İlerici edebiyat dergisi *Logos* yayımlanmaya başlayınca, *Logos*'un yöneticileri Ermis Müzik Derneği yöneticileriyle onların salonunda ortak gösteriler ve konferanslar düzenlediler. *Logos* dergisi 1922'de Ermis Derneği için, "Bizi saran yobazlığın içinde, şehrimizdeki tek çağdaş kurum" diye yazmaktaydı. 1923'ten sonra derneğin etkinliklerine yeni kurulan cumhuriyet hükümeti tarafından son verildi.

Helen Birliği

1930'larda Atatürk ve Venizelos arasında başlayan Türk-Yunan ilişkilerindeki olumlu yaklaşım, Rum cemaati için, ilişkilerde Kurtuluş Savaşı'ndan sonra başlayan durgunluk sürecini bir ölçüde değiştirdi ve okul yardımlaşma dernekleri ve hayırseverlik derneklerinin faaliyetlerinde bir yoğunlaşma görüldü. Bu aşamada kurulan en önemli dernekler Rum Okullarına Yardım Derneği, İstanbul Kültür Derneği ve Pera Okuryazarlığı Geliştirme Derneği'dir.

1933 yılında faaliyete geçen Helen Birliği, İstanbul'da Osmanlı döneminden beri yaşayan Yunan uyruklu Rumlar tarafından kuruldu. Dernek, eski Mezarlık Caddesi (Meşrutiyet Caddesi) 57 numarada bulunan ve Zarifis ailesine ait binanın iki katını kiralayarak kültürel faaliyetlerine başladı. Helen Birliği çalışmalarını uzun vadede kendisine ait bir binada sürdürmeyi amaçlıyordu. Ancak Şişmanoğlu ailesinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Yunan hükümetine bağışladığı İstiklâl Caddesi'ndeki görkemli binaya yerleşme isteği gerçekleşmedi.

1950'li yıllarda üye sayısı 1.200'e ulaşan birliğin on bir üyelik yönetim kurulu, değişik alanlarda sekiz çalışma kurulu oluşturmuştu: Sosyal yardım kurulu, yardımsever bayanlar kurulu, konferans kurulu, güzel sanatlar kurulu, edebiyat kurulu, kitaplık kurulu, pulculuk kurulu ve disiplin kurulu. Kostas Stamatopulos *Son Parıltı* (1996) adlı kitabında, Helen Birliği'nin o yıllarda gerçekleştirdiği kültürel etkinliklere değinerek yönetim kurulunda bulunanların adlarını da belirtir: 1951'de birliğin başkanı N. Cavuris, genel sekreteri D. Madianos ve veznedarı I. Vayas'tır. 1954'te başkan Yannis Halkusis, genel sekreter N. Skarbunis, veznedar P. Laguçis olur. 1955'te N. Katanos başkanlığındaki yönetim kurulunun üyeleri D. Vonortas, N. Skarbunis, D. Lefas, A. Zahariadis, E. Lebesopulos, Y. Halkusis, D. Palavidis, A. Dimitrakopulos ve T. Psarros'tu. 1952'de konferans kurulu D. Varsamis (1933'te birliğin başkanlığını üstlendi),Y. Fotiyadis ve T. Kavalieros-Markuizos'tan (tanınmış muhabir ve yayıncı) oluşuyordu. Aynı yıl edebiyat kurulu üyeleri, I. Anagnostopulos, Y. Zambikos ve Y. Çituris'ti.

Helen Birliği'nin konferans kurulu, kış boyunca, onbeş günde bir tekrarlanan söyleşiler düzenliyordu ve bu söyleşilere İstanbullu aydınlar ve Yunanistan'dan davet edilen ünlü edebiyatçı-

lar katılıyordu. Bu etkinlikler genelde Tepebaşı'ndaki İtalyan Kültür Merkezi ile Taksim'deki Maksim sinema salonunda gerçekleşiyordu. Atina'da, birliğin edebiyat kurulunda görev alan Yorgos Zambikos, yaptığımız görüşmede özellikle her cuma günü düzenlenen edebiyat gecelerinden söz etti, Taksim Belediye salonunda Yunanlı edebiyatçi Petro Haris için düzenlenen edebiyat gecesini ve Konstandinos Çaços'un ünlü Yunanlı şair Palamas için yaptığı üç konuşmanın en önemli kültürel etkinliklerden sayıldığını özellikle anımsamaktaydı.

Birliğin bir diğer önemli etkinliği, ihtiyacı olan üyelere yapılan yardım ve hastane ziyaretleriydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunan-İtalyan savaşı için yardımsever bayanların başlattığı "er fanilası" örme kampanyası ve Alman işgali süresince Atina'da yaşanılan büyük açlık döneminde birlik üyelerinin topladığı yiyecek ve giyeceklerin Yunanistan'a gönderilmesi de önemli etkinliklerdi. Ekaterini Konstandinidis o günleri şöyle hatırlıyor: "İkinci Dünya Savaşı başladığında Zapiyon Okulu'nun orta birinci sınıfındaydım. Teneffüslerde, birliğin düzenlediği kampanya için, gri renkli yünle er fanilasını örüyorduk."

Türk-Yunan ilişkilerinde siyasi gerginliğe neden olan Kıbrıs olayları sırasında, birlik üyeleri Kıbrıs'a para yardımında bulundukları iddiasıyla suçlandılar. 1956 yılının Kasım ayında yönetim kurulunun 12 üyesi tutuklanarak casusluk suçundan hapis cezasına çaptırıldı ve bir süre sonra sınırdışı edildi. 1958 yılının Nisan ayında resmi makamlar, mahkeme kararıyla kapatılan Helen Birliği'nin mal varlığına el koydu.

Pera'da Edebiyat ve Basın Dünyası

16. yüzyılın sonlarında Rum dili ve edebiyatı ile ilgili kültürel etkinlikler Patrikhane etrafında şekilleniyordu. Fenerli rahip ve din adamları ile laik çevreler, Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların siyasi ve kültürel yaşamında önemli rol oynadılar. Fener'de yaşayan Rum aydınlar, kültür ve diplomasi alanında seçkin bir grup oluşturuyordu. Ancak kullandıkları skolastik Katarevusa dili, antik Yunan dilinden öğeler taşıyordu ve halkın anlamakta zorlandığı yapay bir dildi.

Yunanistan'ın kuruluşundan (1821) sonra, Fenerli aydınların bir kısmı Yunanistan'a göç etti. Değişen şartlarda Katarevusa İstanbullu Rumların örf ve âdetlerinde yakın zamana kadar etkisini korudu. Entelektüel Rumların büyük çoğunluğu, günlük yaşamın ötesinde, yazın alanında da bu dili kullanır.

19. yüzyıl boyunca üretilen Rum edebiyat eserlerinin büyük çoğunluğu, "cansız" manzumeler, arkaik dramlar ve yabancı eserlerin Katarevusa dilindeki çevirilerden oluşur. İstanbul basını *Nea Efimeris* gazetesinin 27 Şubat 1903 tarihli baskısı bu konuya şöyle değinir:

> "Avrupa'nın hiçbir ülkesinde yabancı edebiyat çevirileri İstanbul'daki kadar ilgi görmemektedir. Çağdaş edebiyat örneklerimiz ise ılık ve solgun bir toplumu anlatmaktadır."

Dönemin ilerici aydını doktor Nikolaos Vasiliadis yazılarında konuya toplumsal bir eleştiri getirir:

Yunan ilerici hareketinin öncülerinden Nikolaos Yiannios (1885-1958) ile İstanbul ve Atina'da kadın hareketinin önde gelen isimlerinden eşi Atina Yaitanu-Yianniu (1880-1952). N. Yiannis, 1908'de ilk kez sosyalist Laos gazetesini çıkardı.

"Atina'daki yeni ve ilerici şiir ve öykünün, içerik ve biçim açısından Türk sansürü altında yaşayan Rum edebiyatını etkilemesi mümkün değildi... 1893'te, çağdaş Yunan edebiyatından örnekler izlenmediği gibi, bunlar Rum okullarındaki eğitim programında da bulunmuyordu. Yunan edebiyatındaki yenilikçi hareketler, İstanbul Rumlarının bağnazlığından doğan suçluluk duygusu sonucu hor görülüyordu."

Bu yıllarda eser veren önemli yazarları İlias Tantalidis (şair Yeorgios Viziinos'un öğretmeni), Samarcidis, Raptarhis ve Apostolidis olarak sayabiliriz. Ayrıca, Helen Filoloji Derneği'nin, anonim halk ürünlerinden sayılan masal, şarkı, nini ve deyişleri derlemek amacıyla başlatığı yarışmalar dönemin önemli çalışmalarından sayılmalıdır.

Konumuzla ilgili olarak, İstanbul Rumlarının kültürel yaşamını etkileyen filoloji dergilerine ve Peralı aydınların evlerinde düzenledikleri edebiyat günlerine değinmek gerekir.

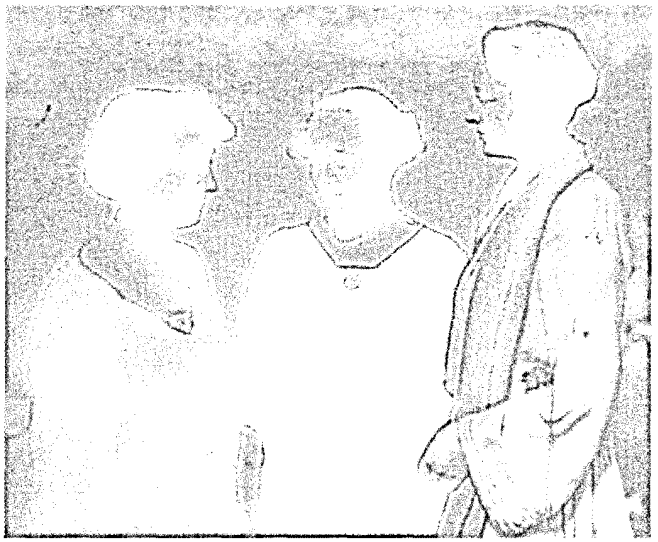
1922'lere kadar Katarevusa dilini kullanan aydınlarla, halk dilinde ürün veren yazarların Pera'daki evlerinde yapılan edebiyat sohbetleri kültürel alanda güçlü bir ortam oluşturuyordu. Bu toplantılara sayıları çok az olan dönemin aydın kadınları da katılıyordu.

Doktor Fotis Fotiadis'in Pera'daki evinde, 1902'den itibaren her çarşamba akşamı dönemin aydınları toplanmaktaydı. Paris Sorbonne Üniversitesi'nde dilbilim hocası ve edebiyatçı Psiharis'in öncülüğünde başlayan halk dilinde yazım hareketinin başkanlığını 1908 ihtilalinden sonra F. Fotiadis üstlendi, evinde gerçekleşen toplantıların konusu, basında, eğitimde ve günlük yaşamda kullanılan Katarevusa diline karşı yürütülen savaştı. Fotiadis'in evindeki toplantılara katılanlar arasında, o sırada İstanbul'daki Yunan Elçiliği'nin sekreteri olan İon Dragumis, Psiharis'in Paris'teki sekreteri, dilbilgisi uzmanı ve İstanbul'da yayınlanan *Laos* gazetesinin sosyalist müdürü Nikos Yannios, ilk kadın hikâye yazarı Aleksandra Papadopulu ve şair Angelos Simiryiotis bulunmaktaydı.

Diğer bir kültürel hareket, 1893'te edebiyatçı Yannis Griparis, hikâyeci Aleksandra Papadopulus (o sıralarda Rum okullarının birinde öğretmendi) ve Nikos Falireas'in ortak çalışmasıyla yayınlanan *Filoloyiki İho* (Filolojik Yankı) dergisiydi. Sofia Spanudis'e göre (*Nea Estia*, 1942), özellikle 1896-1897 yıllarında dergi, Katarevusa dilinin ve bu dilin yarattığı ağdalı üslubun kırılmasında önemli bir hareket oluşturdu. *Filoloyiki İho* dergisinin bürosu Galata'da, Kurşun Han'daydı. Derginin köşeyazarları, Angelos Simiryotis, Nikos Vasiliadis, Virginia Evangelidi, Andonis Yialuris, Yorgos Rondakis, Dimitrios Damaskinos ve Ahilleas Yeorgiadis'ti. Katarevusa dilinin kalesi sayılan İstanbul'da, derginin yayın hayatı kısa sürdü. O yıllarda Katarevusa aydınların

anadili sayılıyordu. Rumcalaştırılmış Türkçe kelimelerden oluşan bozulmuş Katarevusa ise avam (halk) tarafından kullanılıyordu.

Aşırı Katarevusa yanlısı aydınların buluşma yeri, perşembe akşamları Aleksandros Zoiros Paşa'nın Ağahamam'daki eviydi. Paşa'nın faal ve kültürlü üç kızı, Noemi, Andigoni ve Aleksandra, ev hanımlığı görevini üstelenerek, Peralı ve Fenerli doktor ve avukat konukları ağırlıyordu.

Bakırköy'lü olan Atina-Yaitanu-Yianniu (ortada) Zapyon Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu. "Genç Kız Barınağı" ve Sosyalist Kadın Grubu gibi girişimlere öncülük eden Atina Yaitanu, uluslararası kadın toplantılarında Atina'yı temsil etti.

Filoloyiki İho dergisi kapanınca, Ahilleas Yeorgiadis *Epikeros* (Güncel) adlı haftalık dergiyi yayınlamaya başladı. Dergiye yazı gönderen şairlerin başında Omiros Bekes, Apostolos Mammelis ve Karpenisili Timfristos'u sayabiliriz. İstanbullu yazar Tatiana Stavros'un (*Nea Estia*, 1948) belirtiği gibi, daha sonra Ahilleas Yeorgiadis, *Hroniko* (Günlük) adında bir edebiyat dergisi yayınladı. Dönemin seçkin edebiyatçılarının yazıları dergide yayınlandı. Hroniko'nun bürosu Galata'da, Kurşun Han 3 numaradaydı. 1900-1914 yılları arasında dergi, gerçek bir İstanbul Rum edebiyat hareketinin oluşmasını amaçlıyordu. Varlığını sürdüren skolastik, eski, ağdalı edebiyat hareketine karşı mücadelesini sürdürdü.

Panayoti Beke'nin başkanlığında, 1908'lerin başlarında kurulan *Tehni* (Sanat) adlı Filoloji Derneği, Psihari grubuna alternatif olarak kuruldu. Ancak yayın hayatı çok kısa sürdü, 1909 Mayıs ayında, yoğun filolojik tartışmalardan sonra dağıldı.

Tehni ve Psiharis gruplarından ayrılan bir kısım edebiyatçının, Zaharia Fitilis'in Galatasaray'daki evinde ve Galata'daki bürosunda yaptıkları düzenli toplantılar sonucu "perşembe edebiyat günleri" hareketi doğdu. Grup, zaman zaman Pera'daki Stavrakis'in pastanesinde de edebiyat toplantılarını sürdürdü.

19. yüzyıl sonlarında, İstanbul'un diğer semtlerinde de Rum aydınlar edebiyat toplantıları düzenlemekteydi. Deli Teodoris Falireas Bey'in önce Cibali'deki evinde, daha sonraları Üsküdar'daki evinde yapılan edebiyat söyleşileri meşhurdu. Bu toplantılar, oğlu Nikos Falireas'ı *Filoloyiki İho* dergisini çıkarmaya yönlendirdi. 1905'te Nikos Falireas Boyacıköy'e taşınınca, evindeki toplantılara –dil ile ilgili karşıt görüşleri savunan– Yannis Griparis ve Manuil Yedeon katılmaya başladı.

Yeorgiadis ve Andrea Spataris'in Fener'deki evlerinde düzenlenen edebiyat ve müzik geceleri döneme damgasını vurdu. Hikâyeci Aleksandra Papadopulus, doktor Nikos Vasiliadis, Manuil Yedeon ve diğer seçkin Fenerliler bu toplantıların müdavimlerindendi.

İstanbul'un çeşitli semtlerinde ve Pera'da oturan o yılların aydın kadınları, ilk feministlerden sayılan Eva Teodoridis'in Bursa Sokağı'ndaki evindeki cuma toplantılarına katılmaktaydı. Hikâyeci Aleksandra Papadopulu, şair Virginia Evangelidis, müzikolog Sofia Spanudis, Bakırköy Kız Okulu'nun müdiresi (1903-1907) Atina Yaitanu-Yanniu'nun başı çektiği grup Rum cemaatinin dil sorunları ve kadın hareketinin yanı sıra, sanat, müzik ile ilgili konuları tartışıyordu. Cuma toplantılarının müdavimleri, halk dili yanlısı eğitimci ve edebiyatçı Eliseos Yannidis, şair D. Simiriotis, A. Melahrinos, İraklis Pincas, ressam Kleoniki Aspriotis, sosyalist düşünceleri savunan Nikolaos Yannios ve *Neo Pnevma* (Yeni Düşünce) dergisinin editörü avukat Nikos Papadimitriu'ydu. Yunanlı şair Miltiadis Malakasis İstanbul'u her ziyaretinde Eva Teodoridis'in evinde konuk edilirdi.

Atina Yaitanu-Yianniu'nun edebiyat günleri üstüne *Nea Estia* dergisindeki yazısından öğrendiğimize göre (1 Temmuz 1948 ve 15 Temmuz 1948), Sofia Spanudis'in Pera Aynalıçeşme'deki evinde her pazar edebiyat toplantıları yapılıyordu. Bu toplantılarda ayrıca müzil içerikli konular da tartışılıyordu. Müzikolog Sofia Spanudis, İstanbul'da yayınlayan *Proodos* (Terakki) gazetesinin editörü ve müdürü ve daha sonra Atina'daki AEK Spor Kulübü'nün kurucusu olan Konstantino Spanudis'in eşiydi.

1940'ların başında Taksim Parkı'ndan bir anı: Kostas Yerasimu (Rum sanayici ve edebiyatçı) eşi Atina (psikolog) ve kucağında bebekleri tanınmış yazar Prof. Stefanos Yerasimos (1942-2005).

Pera'nın aydın kadın simalarından şair Noemi Zoiros, çok yönlü yardımseverlik faaliyetleriyle tanınıyordu.

1912'de Balkan Savaşları'ndan önce, Helen Filoloji Derneği'nin 50. yıldönümü kutlanırken, başta Eliseos Yanidis olmak üzere bir kısım İstanbullu aydın, Diyenis Akritas adıyla (İstanbulluların Atina'da yayınladıkları *Neos Kiklos* dergisi, Ocak 1978) ilerici bir kültür merkezi kurdu. 1914'te yayınlanan ve editörlüğünü Dimitris Damaskinos'un üstlendiği aylık *Papiros* bu kültür merkezinin yayınıydı. D. Damaskinos 1918'de *Kosmos* dergisini yayınladı.

1918-1919 yıllarında şair Apostolos Melahrinos *Tout Péra* edebiyat dergisini Fransızca yayınladı. Derginin bürosu Galata, Voyvoda Caddesi Uzun Han'daydı.

Mondros Antlaşması sonucu Kasım 1918'de Yunan savaş gemileri Boğaz'a demirledi. İlerici *Logos* edebiyat dergisinin ilk sayısı da o sıralarda yayınlandı ve sayfalarında İstanbul edebiyatına yer verdi. Derginin yayıncıları, edebiyatçı Yannis Halkusis ile şair Omiros Bekes'tir. Aynı zamanda edebi toplantıların da yapıldığı derginin bürosu Pera'da, önceleri Arslan Sokak 5 numarada, daha sonraları Yeşil (Yeşilçam) Sokağı 29 numarada bulunuyordu. *Logos* edebiyat dergisi Temmuz 1922'de yayınına ara verdi.

1918'de, *Logos* dergisinin yayını gelişen birkaç önemli olaydan etkilenmişti. Ekim 1918'de Yunanistan İşçi Sendikası, Kasım 1918'de Yunanistan Sosyalist İşçi Partisi kuruldu. Yayılma aşamasında olan Sovyet Devrimi, İstanbullu ilericilerinin özlemle beklediği eşitlik, kardeşlik ve barış mesajlarını yayıyordu.

Logos dergisinin kuruluş bildirgesinden yaptığımız alıntı derginin kuruluş felsefesini de açıklar:

> "Dergimizin amacı, milli ilgisizlik ve esareti kabullenme alışkanlığından uyanma ihtiyacı hisseden herkesi, çağdaş bir merkezde toplamaktır.
>
> Toplumsal bilincimizi ve kişiliğimizi şekillendiren öğretmenler, bizleri eğitimimizin dayanağını oluşturan, atalarımızın antik medeniyet bilimiyle eğiterek, bize küçük ve barbar olduğumuzu ve kendimizi küçümsemeyi öğrettiler. Ne ki asıl unuttukları, ne kadar değersiz olursak olalım, yaşamın, ölüme ve eskiye karşı en önemli değer olduğuydu. Kanımızca eğitimin amacı da bu olmalıdır.
>
> Toplum bilincimizi geliştirmekle görevli din adamlarımız –işten kaçınan cahiller, misyonlarının farkında olmayan ahlaksızlar–, ikiyüzlülük parazitiyle cüppelerini doldurarak, topluma, bizlere kendimizle yetinmeyi ve hiçbir şeyi sorgulamamayı öğrettiler.
>
> *Logos* ölü şehrimizi uyandırmaya niyetli. Amacımız, geleceğin yaratıcı seslerini uyuşukluktan uyandırıp güçlendirmektir."

1922'den sonra, İstanbul'daki Rumların edebiyat alanındaki çalışmaları bir gerileme dönemi yaşadı. En seçkin edebiyatçılar Yunanistan'a yerleşti. Günlük yaşama hissedilen güvensizlik ve umutsuzluk, edebiyat arayışlarına fırsat tanımıyordu. Hükümetin uyguladığı idari ve ekonomik kararlar İstanbullu Rumları çökertti ve yaşamsal sorunlar ağır bastı, çok uzun bir süre edebiyata sıra gelmedi. İlk haftalık edebiyat dergisi *Estia* 1943'te sadece 7 sayı yayınlandı. Ancak 1922'den önce edebiyat alanında muhafazakârlar ile ilericiler arasında süren fikir ayrılığı, eskisi gibi açık ve belirgin olmasa bile, tekrar gün ışığına çıktı. Ne ki tartışmalar siyasi alanda olmasa da devrin yeni taleplerini algılamaya yönelikti. İstanbullu araştırmacı Adamandios Anestidis'in belirttiği gibi, bu dönemde Fener Rum Erkek Lisesi ve Zapyon Rum Kız Okulu, dilde "Katareuousa" akımını savunan muhafazakâr aydınların merkezini, Zoğrafyon Rum Erkek Okulu ise halk dilinin kullanımını savunan ilerici aydınların merkezini oluşturmaktaydı.

1922'den sonra İstanbul'da yayınlanan Rumca edebiyat dergilerinden en önemlileri 1944-1950 yılları arasında yayınlanan, bürosu Beyoğlu'nda bulunan Aleksandros Hacopulos'un *Tehni* (Sanat) dergisi ve 1954-1962 arası yayınlanan ve bürosu Asmalımescit Sokağı'nda bulunan Panagotis Abacis'in *Pirsos* (Meşale) dergisiydi. Bu dergilere yazı gönderenler, Haral, Vaios, Kostas Yerasimos, Aleks, Baras, D. Papakonstantinos, Nikos Paleopulos, E. K. Çoçolis, Petros Hronas, M. Vitti, A. Alyanakis, Maya Drosos ve A. Klodia'ydı.

Psikolog-edebiyatçı Emilia Samsonidis-Psaltis, Atina'daki evinde yaptığımız söyleşide 1940'ların edebiyat dergileriyle ilgili anılarından bir kısmın şöyle anlatır:

"1946 yılında Zapyon Kız Lisesi nin son sınıfındaydım. Zoğrafyon Erkek Lisesi nin son sınıf öğrencisi Yorgos Haralambidis benimle görüşüp İstanbullu birkaç gençle birlikte, süregelen baskıcı zihniyete karşı çağdaş ve ilerici bir edebiyat dergisi yayınlama teklifinde bulundu. Dergilerin ilk sayılarını Tertilis finanse edecekti. Dergiye *Neo Vima* (Yeni Adım) adı verildi. O yıllarda İstanbullu Rumlar arasında, halk dili veya Katharevousa dili kullanımı tartışması, yoğun bir şekilde sürüyordu. Bizler, yapılacak toplantılar, söyleşiler ve derginin konularını yazmak için bir oda kiraladık. Haralambidis eleştiri ve güncel haberleri yazıyordu. Yunanistan'dan doktor Kimon Mutahçopulos, dergide yayınlamak için çalışmalar gönderdi. Yenişehir'de oturan bir başka arkadaş mahallesiyle ilgili folklorik konuları içeren yazılar hazırlıyordu. Derginin ilk iki sayısı çok başarılıydı, devam etmek için gereken para toplanamadığından derginin yayınına son verildi.

Bu ilk denemeden sonra, Haralambos Vaios, Nikos Karandreas, Prodromos Romanidis, Anotidis, Yorgos Haralambidis, Eleni Hacopulos, Fokionas Sidiropulos ve Mario Vitti'nin de bulunduğu bir hayli İstanbullu gençle bir edebiyat kulübü kurmayı düşündük. Bu doğrultuda çalışmaların ön koşullarını oluşturmak amacıyla Fener'deki Maraşlı Rum İlkokulu'nun derneğinde toplandık. Ancak kısa bir süre sonra Rum cemaatin ileri gelenleri etkinliklerimizin, polisin dikkatini üstümüze çekeceğini ve cemaate sorunlar yaratacağını gerekçe göstererek, grubun dağılmasına neden oldular..."

İstanbul Rum Basını (1922 Öncesi)

19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak İstanbul'da yayınlanan ellinin üstünde gündelik ve haftalık Rumca gazete ve derginin, Rum toplumunu bilgilendirme ve eğitmenin yanısıra, dil alanındaki katkıları da oldukça önem taşır. Rum gazeteciliğinin tarihçesi İstanbul'da ve Anadolu'da yaşayan Rumların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarıyla bağlantılıdır. Ne yazık ki günümüze dek bu konuda bilimsel bir araştırma yapılmadığını belirtmeliyiz.

19-20. yüzyılda İstanbul'da yayınlanan ve aşağıda adları verilen gazete ve dergilerin büroları Galata ve Pera'da bulunuyordu. Konuyla ilgili yaptığımız çalışma, Türk ve Yunan kaynaklarının karşılaştırılması sonucu elde edilen tespitlerin ürünüdür.

19. Yüzyıl İstanbul'da Basılan Rumca Gazete ve Dergiler

Başkent Konstantinoplis'te, 1835-1840 arasında yayınlanan ilk Rumca gazete *Othomanikos Minitor*, resmi devlet gazetesi *Takvim-i Vekayi*'nin tercümesinden oluşuyordu. Gazetenin yayın sorumlusu Y. Musuros, Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilen, diplomat yetiştiren bir ailenin ferdiydi.

1843'te yayınlanan ilk özel Rum gazetesi *Tilegrafostu Vosporu*'nun (Boğaziçi Telegrafı) sahibi Konstantinos Adosidis'ti. 13 yıllık yayın hayatından sonra, 22 Haziran 1857 tarihinde Dimitrios Ksenis'in yayınladığı *Bizantis* gazetesiyle birleşti, *Tilegrafos ve Bizantis* adıyla yayınını 1871'e kadar sürdürdü (*Bizandis* politika, edebiyat ve ticaret ağırlıklı haberler içeren bir gazete idi). 1871-1884 arası gazete tekrar *Bizantis* adıyla yayınlandı.

1850'de Evangelinos Misailidis, Rum alfabe ve Karmanlı dilinde Karamanlı Rumlara yönelik *Anadolu* gazetesini yayınladı.

Isalahat Fermanı'nın (1856) gayrimüslimlere tanıdığı özgürlükler, İstanbul'daki Rum basının gelişmesine olanak sağladı.

Ekim 1861'de Fener Erkek Lisesi'nden B. D. Kallifronas, Filalitis ve Fotiadis'in de içinde bulunduğu bir grup eğitimci, *Anatolikos Astir*'i (Şark Yıldızı) yayınladı.

Mart 1862'de *Omonia* (Dirlik-Düzenlik) gazetesi Dimitris Kaçelidis tarafından yayınlandı. Yazı işleri müdürü İ. A. Vrettos'tu.

Mart 1864'te Mihail Hurmuzis *Armonia* (Uyum) gazetesini yayınladı. Nisan 1866'da gazeteyi A. Akselos devraldı.

23 Temmuz 1866'da Stavros Vutiras, *Neologos tis Anatolis* (Şarkın Neologosu) gazetesini yayınladı. Bir süre sonra gazete *Neologos* adıyla yayına devam etti. 1866 ve 1867'de Dimitri Nikolaidis *Eptalofos* (Yeditepe) ve *Kostantinupolis* gazetelerini çıkardı.

1869'da N. Destunianis, *Teatis* (Gözlemci) adlı gazeteyi yayınladı.

1870-1890 Yılları Arasında Kostantinopolis'te Yayınlanan Rumca Gazeteler

1870'te K. Plitonidis, *Tipos Konstantinupoleos*'u (İstanbul Basını) yayınladı, gazete isim değiştirip, 1 Ağustos 1871'de *Tipos* (Basın) adıyla yayınını sürdürdü.

1870'te Vlasis Gavriilidis, *Omonia* (Dirlik) gazetesini yayınladı.

1873'te Dimitri Nikolaidis, *Thraki* (Trakya) gazetesini yayınladı. Gazetenin başyazarları O. İalemos, V. Gavrilidis ve P. Tomas'tı.

1874'te *Mikra Asia* (Anadolu) gazetesi yayınlandı.

1875'te *Epiteorisi* (Bakış) gazetesi M. Madellis tarafından yayınlandı.

1875'te *Epohi* (Mevsim) yayınlandı.

1876'da *Metaritmisi* (Reform) V. Gavriilidis tarafından yayınlandı.

1877'de siyasi ve edebi içerikli haftalık dergi *Anatoli* (Anadolu), Manuil Yedeon tarafından yayınlandı.

1880'de *Proodos* (İlerleme) adlı gazete, Mihail Spanudis tarafından yayınlandı.

1880'de *Avgi* (Tan) adlı halk gazetesi, Dimitri Nikolaidis ve Yeorgios Kaçelidis tarafından yayınlandı.

1886-1897'de *Neologos* (Yeni Söz), Stavros Vutiras taarfından yayınlandı.

1890'da *Nea Epiteorisi* (Yeni Bakış) gazetesi, Spiros Karayannidis tarafından yayınlandı. Gazete 1896'da *Nea Efimeris* (Yeni Gazete) adıyla yayınını sürdürdü.

1898 Nisanda *Tahidromos* (Postacı) gazetesi, Dimitris Vellis tarafından yayınlandı.

1905'te *Proodos* (İlerleme) gazetesi, Konstandinos Spanudis tarafından yayınlandı. *Tahidromos* ve *Proodos* gazeteleri, yayınlarına son verilen *Neologos* ve *Kostantinopolis*'in bıraktığı boşluğu süreç içinde doldurdu.

19. Yüzyılda Yayınlanan Dergiler

1833'te *H. Melisa Tu Vosporu* (Boğaziçi'nin Arısı) adlı aylık dergi yayınlandı.

1841'de *Peristera Tu Bizantiou* (Bizans Güvercini) dergisi, Y. Argiropulos tarafından yayınlandı.

1844'te *Fanos Tis Mesogiu* (Akdeniz Fanusu) dergisi, İakovos Piçipios tarafından yayınlandı. İ. Piçipios, doktor Marko Paşa'nın ailesinden ünlü bir edebiyatçıydı.

1847'de *Yararlı ve Hoş Bilgiler Ambarı* dergisi, İakovos Piçipios tarafından yayınlandı. Derginin bazı sayılarını İstanbul'da, bir kısmını da doğum yeri olan Kiklades Adaları'ndan Siros Adası'nda yayınlandı.

1856'da *Telksinoi* dergisi, Epam. İ. Frangulis tarafından yayınlandı.

1861'de *Kastalia* dergisi, T. Zoğrafos tarafından yayınlandı.

1862'de *Kivotos*, *Edem* ve *Eptalofos* adıyla üç dergi yayınlandı.

1864'te Helen Filoloji Derneği'nin yıllığı yayınlanmaya başladı.

1865'te *Nea Eptalofos* (Yeni Yeditepe) adlı dergi, Dimitri Nikolaidis ve S. Vutiras tarafından yayınlandı.

1868'de *Musio* (Müze) dergisi M. Samarcidis tarafından yayınlandı. Ayrıca mizah dergisi olan *Pelekis*'de yayınlanmaya başladı.

1869'da T. Kasapis'in *Diyogenis* (Diyojen) adlı mizah dergisi Rumca, Türkçe ve Fransızca olmak üzere üç dilde yayınlandı. Aynı yıl B. D. Kallifronas'ın *Filologikon Deltion*'ı (Edebiyat Bülteni) çıkarttı.

1870'te *Faros Tou Bosvorou* (Boğaziçi Feneri) dergisi yayınlandı.

1872'de Dimitri A. Koromilas, *Helen Edebiyat Bibliyografyası Bülteni*'ni yayınladı.

1873'te *Kodonatos* (Çıngıraklı) adlı mizah dergisi, Teodor Kasapis tarafından yayınlandı. Ayrıca *Karavida* (Yengeç) dergisi yayınlandı.

1876'da *Kukurikos* mizah dergisi yayınlandı.

1877'de *Savatiea Epitheorisi* (Cumartesi Bakış), *Neologos* gazetesinin haftalık dergisi olarak yayınlanmaya başladı, derginin müdürü E. Papadopulos'tu. Ayrıca *Bosporos* (Boğaziçi) ve *Filergos* dergileri de yayınlandı.

1878'de *Hara* (Sevinç) dergisi, Angelos Nikolaidis tarafından yayınlandı.

1879'da *İos* ve *Hloris* dergileri A. Hristidis tarafından yayınlandı.

1880'de *Yrafikos Kosmos* (Garip Dünya), İppokrati Y. Margaritis tarafından, *Tiyatro Kütüphanesi* ve *Alitia* (Gerçek) dergileri K. L. Ksantopulos tarafından yayınlandı.

1881'de *Emos* (Enes) dergisi yayınlandı.

1882'de *Kosmos* (Dünya) dergisi, İoannis D. Tantalidis tarafından yayınlandı. İ. Tantalidis'in bu teşebbüsüne bir kısım aydın yardımcı oldu.

1883'te *Promitefs* (Promiteus) dergisi yayınlandı.

1890'da Kiriks (Duyuru) adlı dergi İ. P. İoannidis tarafından yayınlandı.

1893'te *Filologiki Iho* (Edebi Akis) dergisi, Nikos Falireas tarafından yayınlandı. Derginin başyazarları, dönemin ünlü edebiyatçılarından Yannis Griparis ile ilk ilerici hikâye yazarı sayılan Aleksandra Papadopulos'tu.

1899'da *İstanbullu Helen Odalar Birliği Aylık Bülteni* yayınlandı.

19. Yüzyıl ile 20. Yüzyılın Başlarında Yayınlanan Kadın Dergileri

1842'de *Kipseli* (Petek) dergisi, Efrosini Samarcidis tarafından yayınlandı. *Kipseli* kadın dergisi, kadınların iyi bir eş ve iyi bir anne olabilmesi için eğitim görmesi gerektiğini savunan yazılar içeriyordu. Kız okullarının henüz açılmadığı bir dönemde, kızların eğitimini savunan bir derginin yayınlanmasının çok ilerici bir adım sayılması gerektiğine inanıyoruz.

1861'de *Pandora* dergisi yayınlandı.

1870'de dönemin aydın kadınlarından eğitimci Emilia Ktenas-Leondiadis *Evridiki* adlı dergiyi yayınladı.

1899'da *Bosporis* adlı kadın dergisi, Kornilia P. Preveziotis tarafından yayınlandı. 1900'de K. Preveziotis eşi E. Tavaniotis ile birlikte *Bosporis* dergisinin yayınına devam etti. 1907'de *Bosporis* kadın dergisinin başına A. Kolateos geçti.

1909-1911'de *Efimerida Kurion* (Bayanların Gazetesi) adlı dergi, Hariklia Melandrinu tarafından yayınlandı.

***Bosporis* dergisinin 1908'de yayınlanmış bir sayısının kapağı.**

İstanbul'da Yayınlanan Kilise Dergileri

1869'da *Eklisiastiko Deltio* (Kilise Bülteni), B. D. Kallifronas tarafından yayınlandı.

1871'de *Eklisiastiki Epiteorisi* (Kilise Revusu) B. D. Kallifronas tarafından yayınlandı.

1881'de *Eklisiastiki Alitia* (Kilise Gerçeği) Patrikane'nin yayımı olarak çıktı. Bu dergi, 1922'ye kadar din adamlarından oluşan bir kurulca idare edildi. Başyazarları arasında, İakovos Vasiadis, İoannis D. Tantalidis ve Manuil Yedeon da bulunuyordu.

1911'de *Eklisiastiki Anorthosi* (Kilisenin Yapılanması) adlı dergi T. Tomaidis ve S. Papakonstandinu tarafından yayınlandı.

1912'de *Evangelismos* dergisi F. Cazopulos tarafından yayınlandı.

1919'da *Neos Pimin* dergisi, V. Andoniadis tarafından yayınlandı.

1926-1963'te *Ortodoksia* (Ortodoksluk) dergisi, V. Andoniadis tarafından yayınlandı.

1947'de *Fos* (Işık) dergisi, Omiros Kalças tarafından yayınlandı.

1951-1964 arası, *Apostolos Andreas* adlı haftalık dergi, H. Harisiadis'in müdürlüğünde Fener'de yayınlandı. Patrikhane maatbası kapatılınca derginin yayınına son verildi.

1908-1922 Arası İstanbul'da Yayınlanan Rumca Gazete ve Dergiler

1908'den başlayarak İstanbul'da yayınlanan Rumca gazete ve dergiler, siyasi içerik kazanarak satışlarını artırdılar. Bu yıllarda okuyucuya ulaşan yeni gazete ve dergiler, İlias Kavafakis'in *Ameroliptos* (Tarafsız), N. Margaritis'in *Hronos* (Zaman), St. Polikritos'un *Faros* (Deniz Feneri),

P. Kesisoğlu'nun *Patris* (Vatan), Melidis'in *Bizans*, Hristovasilis'in *Nee İdee* (Yeni Düşünceler), Hrisostenis İoannidis'in *Astrapi* (Şimşek) ve Mektep Sokağı'nda bürosu bulunan P. Kaloteos'un *Proia* (Sabah) adlı gazete ve dergileriydi.

1908'de Yayınlanmaya Başlayan Resimli Aile Dergilerinin En Seçkinleri

Neo Pnevma (Yeni Fikirler) (1908-1912) isimli derginin sahipleri I. Filiku ve N. Papadimitriu idi, müdiresi ise sosyalist N. Yianiu'nun eşi ilerici eğitmen Atina Yaitanu-Yianiu'ydu.

Ap'ola (Hepsinden) (1910-1920), T. Kavalieros Markuizos'un idaresinde yayınlanan haftalık bir aile dergisiydi.

Musiki (Müzik) (1912-1914), müzik araştırmacısı Y. Pahtikos'un yayınladığı teorik müzik ve kültür dergisiydi.

İstanbul'da, Atina basımı gazetelerin satış yasağı 1908'de sona erdi. Yunan gazetelerinin İstanbul'da dağıtımını üstlenen temsilcilik bürosu, Galata Millet Hanı'ndaki iki odalı bir dairede kuruldu. Nikos Yannikopulos, büronun müdürlüğünü üstlendi. Gelen gazeteler *Hronos*, *Keri*, *Embros*, *Asti* ve *Akropolis*'ti. Ayrıca Yunan yayınlarının satıldığı bir kitabevi kuruldu. Kefalonyalı kitapçı Aleksandratos da, Yüksekkaldırım'da Atina gazeteleri için ikinci bir dağıtım bürosu kurdu.

1908'den sonra İstanbul'da, politik içerikli haftalık dergiler de yayınlanmaya başladı. 1909'da yayınlanan *Laos* (Halk) ve 1910'da yayınlanan *Ergatis* (işçi) adlı sosyalist gazete, Osmanlı Sosyalist Merkezi'nin yayınlarıydı. İ. Dragumis ve A. Suliotis'in yayıncılığını üstlendiği ve 1910-1911'de yayınlanan *Politiki Epitheorisi* (Politik Bakış) dergisi İstanbul Organizasyonu adlı örgütün yayınıydı. 1911-1912 arası yayınlanan *İsopolitia* (Eşit Hak-Hukuk) Harisios Vamvakis tarafından çıkarılıyordu. 1911'de *Elefterotipia* (Özgür Basın) Y. Honeos tarafından yayınlanmaktaydı. 1912'de D. Digas tarafından *Ta Dikea Ton Ethnon* (Milletlerin Hakları) yayınlandı, 1912'de Y. A. Busios *Drasis*'i (Eylem) ve *Sinadelfos*'u (Kardeşlik) dergilerini yayınladı, 1912'de K. Kosmidis *Foni*'yi (Ses) yayınladı. Yukarıda adı geçen gazeteler, İttihatçıların uyguladığı yasaklamalar sonucu sıkça müdür değiştirerek, kısa sürelerle yayınlarını sürdürdüler.

Mizah ve Çocuk Dergileri

Mizah dergileri İstanbul basınında çok özel bir yere sahiptir. Aynı dönemde birtakım nitelikli çocuk dergileri de yayınlandı.

1908'den Sonra İstanbul'da Yayınlanan Mizah Dergileri

1908 tarihli K. Y. Makridis'in *Embros* dergisi, sansürden geçmek için, 1911-1912'de *Kodon* (Zil) adıyla yayınlandı. 1912'de tekrar isim değiştirerek *Ağon* (Mücadele) adını aldı.

1911'de H. Delis-Deligâvuris, *Ano-Kato* (Karmakarışık) adlı mizah dergisini yayınladı.

1918'de *Vurdulas* (Kırbaç), T. I. Anastasiadis tarafından yayınlandı.

1918'de *Yatos* (Kedi) adlı mizah dergisi, Geyvelis tarafından yayınlandı.

1923'ten sonra yayınlanan kısa ömürlü mizah dergileri *Kopanos*, *Kukos*, *Fanos*, *Fru-fru*'dur.

Çocuk Dergileri

1898'de M. Aleksandratos, T. Depasta, P. İoannidis ve P. Sakellaridis tarafından yayınlanan *Pedikos Kosmos* (Çocuk Dünyası) dergisinin yayınına 1908'de son verildi.

1909'da yayınlanmaya başlayan *Faros* (Deniz Feneri) 1912 yılına kadar yayınlandı.

1912'de *Melissa* (Arı) Tomazos A. Depasta tarafından yayınlandı. Dergi 1918'de D. P. Damaskinos'a geçti.

1945'te *Pedikos Kosmos* (Çocuk Dünyası) Hristo Mavrofridis ve İoianis Kaptoğlu tarafından yayınlandı.

1952'de *Pediko Fos* (Çocuk Işığı) yayınlandı.

1964'te *H. Sintrofia Mou* (Arkadaşlık Grubu), Kosta Yerasimos'un denetiminde yayınlandı.

İstanbul Rum Basını (1922 Sonrası)

İkinci Dünya Savaşı'na Kadar İstanbul'da Yayınlanan Rumca Gazeteler

1923'te *İmerisia* (Günlük), *Nea* (Havadis), *Laiki Foni* (Halk Sesi), *Politia* (Şehir) yayınlandı.

1924'te yayınlanan *Elefteria* (Özgürlük) ve *Fos* (Işık) gazetelerinin sahipleri P. İ. Kanioğlu ve H. N. Asavidis'tir. 1925'te yayınlanan *Apoyevmatini*'nin sahibi K. E. Vasiliadis'tir, bugün de yayınlanan gazetenin bürosu İstiklâl Caddesi Suriye Han'dadır.

Metaritmisi (Reform) gazetesinin sahibi, K. Papadopulos'tu.

1928'de yayınlanan *Aneksartitos* (Bağımsız) adlı gazetenin sahibi M. Anastasiadis idi, ayrıca *Aspis* (Kalkan), *Tipos* (Basın), *Proini* (Sabah), *Hronika* (Yıllıklar) gazeteleri de yayınlanmaktaydı.

1930'da *Avgi* (Şafak) gazetesi yayınlandı.

1931'de *Efimeris* (Gazete) adlı gazete yayınlandı.

1932'de *Dimokratia* (Demokrasi), *Esperini* (Akşam), *Neotera* (Yenilikler), *Ta Ne Tis Polis* (İstanbul Haberleri) gazeteleri yayınlandı.

1936'da *Kathimerini* (Günlük), *Metapolitevsi* (Politik Değişim), *Politia* (Şehir) adlı gazeteler Leon Yeorgiu tarafından yayınlandı.

İkinci Dünya Savaşı Sırasında ve Savaş Sonrasında İstanbul'da Yayınlanan Günlük Gazeteler

1943'te *Efimeris* (Gazete), Teodor Kavalieros-Markuizos tarafından önce haftalık gazete olarak, 1944'te de günlük gazete olarak yayınlandı.

1946-1952 arasında *Vima* (Adım) gazetesi, G. Kokkinos tarafından yayınlandı.

1949-1954 arasında *Tahidromos* (Postacı) gazetesi, Bayan K. Meymaridis tarafından yayınlandı, yazı işleri müdürü Y. Kasapakis'ti. Gazetenin bürosu Kumbaracı Sokağı'ndaydı.

1952-1975 arasında *Embros* (İleri) gazetesi, Teodor Çitos tarafından yayınlandı. Gazetenin bürosu Yüksekkaldırım'daydı.

1977'de *Iho* (Akis), H. Rombopulos tarafından yayınlandı, ölümünden sonra gazeteyi devralan oğlu Andrea H. Rombopulos gazeteyi günümüzde hâla yayınlamaktadır.

Gazeteler

1946'da *Hronos* (Zaman), Stavros Zervopulos tarafından yayınlandı.

1947-1951'de *Keravnos* (Şimşek), K. Konstandopulos tarafından yayınlandı. 1952'de *Kiryakatiki Proia* (Pazar Sabahı) adıyla yayına devam etti.

1952-1965'te *Elefteri Foni* (Özgür Ses), Andrea Lambikis tarafından yayınlandı.

Edebiyat Dergileri

1930-1933'te A. N. Papazoğlu yıllık edebi takvim *Loyotehniki Protohronya*'yı (Edebi Yılbaşı) yayınladı.

1934-1940'da *Enkiklopediko imerologio ikonografimenon* (Resimlendirilmiş Takvim Ansiklopedisi) yayınlandı, sahibi S. N. Zervopulos'tu (5 sayı yayınlandı).

1943'te *Estia* (Ev) yayınlandı, sahibi G. Kokkinos'tu. Haftalık bilim, edebiyat ve sanat dergisi sadece 7 sayı yayınlayabilmiştir.

1944-1950'de *Tehni* (Sanat) yayınlandı, aylık bilim ve edebiyat dergisiydi ve sahibi A. Hacopulos'tu. Başyazarları D. Papakonstandinos, Y. Diktabanis ve Maya Drosos'tu.

1945'te *Hronika* (Yılık) yayınlandı, sanat ve edebiyat dergisiydi ve sahibi Y. Kiracopulos, kültür danışmanı eğitimci Dimitrios Manos'tu (6 sayı yayınlandı).

1948-1949'da *Epiteorisi* (Bakış) yayınlandı, aylık sosyal sanat dergisiydi, sahibi Nikolas Paleopulos'tu (9 sayı yayınlandı).

1951-1952'de *Vosporos* (Boğaziçi) yayınlandı, aylık edebiyat ve sanat dergisiydi, sahipleri Menelaos Mavridis ve Yanni Apostolopulos'tu (9 sayı yayınlandı).

1954-1962'de *Pirsos* (Meşale) yayınlandı, aylık edebiyat ve sanat dergisiydi, sahibi Panayot Abacı'ydı.

Önemli Gazeteler

Konstantinupolis (1867-1905)

Konstantinupolis, İstanbul'da basılan en uzun ömürlü gazetelerdendir. Kurucusu ve sahibi olan Dimitrios Nikolaidis, yayıncılık hayatına önce birkaç ay yayınlanan *Eptalofos* (Yeditepe) gazetesiyle başladı. *Konstantinupolis*, önceleri üç haftada bir yayınlanırdı, zamanla günlük gazeteye dönüşmüştür. Gazetenin en önemli yazarları A. Nikolaidis, Vlasis Gavriilidis ve Dimitri Sofroniadis'ti. 1873'te *Anadolu Halklarının Gazetesi* altbaşlığıyla yayınlandı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun en çok satan gazetesi oldu. *Konstantinupolis*, elle çalışan matbaa makinesiyle basılıyordu. Muhafazakâr bir çizgide yayınını sürdüren gazetenin bürosu Galata'da, Büyük Millet Han 60-66 numarada bulunuyordu. Gazete, ekonomik nedenlerle 1905'te yayınına ara verdi.

Yukarıda adı geçen üç gazeteciden Vlasis Gavriilidis, Rum basın hayatına yenilikler getirenlerin başında sayılır. 1848'de İstanbul'da doğdu. Fener Rum Erkek Lisesi'nden mezun olduktan sonra, Almanya'da felsefe ve siyasi bilimler okudu. İlk makaleleri M. Raptarhis'in *Eptalofos* (Yeditepe) (1862-64) dergisinde yayınlandı. 2 Ocak 1870'ten başlayarak günlük siyasi, ticari ve edebi yazılar içeren *Omonia* (Birlik) gazetesini yayınladı, 1873'te günlük *Trakya* gazetesinde başyazar olarak çalıştı. 1876'da *Metarithmisis* (Reform) gazetesini yayınladı, ancak bir yıl sonra gazete polis tarafından kapatıldı.

Vlasis Gavriilidis 1877'de politik nedenlerle Atina'ya kaçtı. İstanbul'da edindiği 10 yıllık deneyim, ordaki gazetecilik çalışmalarına yardımcı oldu. 1878'de Atina'da, hemşerisi Kleanti Triandafillos'la birlikte haftalık *Rabayas* dergisini çıkardı. Ayrıca on beş günde bir yayınlanan *Min Hanese* (Kaybolma) dergisini yayınladı. Dergi, 1 Kasım 1883'te günlük sabah gazetesi *Akropolis*'e dönüşerek zaman içinde Atina'nın en saygın gazeteleri arasında yer aldı. Gavrilidis, dönemin en yeni teknolojik gelişmelerini kullanarak, ölümüne kadar (1920) *Akropolis*'i yönetti. Yazılarında genelde halk dilini kullanarak yenilikçi bir yol izlerken, arada değişik politik tavırları da savundu. Yunan basınında gazeteciliğin üstadı olarak tanınır.

Neologos

Neologos gazetesi, "Avrupa gazeteleri örnek alınarak" yayınlanan ve "sokaklarda satılan" ilk günlük Rumca gazetedir. Gazetenin sahibi ve müdürü olan ve "Megali İdea"nın savunucusu Stavros Vutiras, Patrik III. İoakim'in yönetimine karşı olan ve ondan sonra patrik seçilen Yermanos'un taraftarlarını temsil ediyordu. Gazetenin bürosu, Büyükyol 88 numarada Yunan Konsolosluğu'nun bulunduğu binanın yanındaydı. Rum cemaatinin saygın üyelerinden olan banker Stefanovik, gazetenin maddi destekleyicisiydi. *Neologos*'un makalelerindeki yazılar Katarevusa dilindeydi, bu nedenle makaleler "reayaları savunan ancak, ağdalı dili nedeniyle okurların birçoğu için anlaşılmazdı."

Türk-Yunan Savaşı sırasında gazetesi kapatılarak, sınırdışı edilen Stavros Vutiras.

Neologos'un ilk yayın dönemi, 1886'dan 1897'ye kadar sürdü. Türk-Yunan Savaşı sırasında gazete kapatılarak, S. Vutiras sınırdışı edildi (9 Nisan 1897). S. Vutiras, yayın hayatına bir süre Yunanistan'da devam etti, sonra tekrar İstanbul'a döndü. Birçok kitap yayınladı, çalışma arkadaşlarıyla sekiz bölümden oluşan *Leksikon Istorias kai Geografias*'ı (Tarih ve Coğrafya Lûgatı) hazırladı. 1923'te 82 yaşındayken Atina'da yoksulluk içinde vefat etti.

Tahidromos (Postacı)

Günlük *Tahidromos* gazetesi 16 Nisan 1898'de yayın hayatına başladı. Sahibi, 1866'da Sifnos Adası'ndan gazeteci olmak üzere 14 yaşında İstanbul'a gelen Dimitrios Vellis'tir. D. Vellis, 1882'de *Moniteur Oriental-Adviser Oriental* gazetesini Fransızca-İngilizce yayınlamaya başladı.

Düzgün görünümlü bir gazete olan *Tahidromos*, günlük haberlerin yanı sıra İstanbul'daki günlük yaşamla ilgili yazılara da yer veriyordu. Daha sonra el değiştirerek, matbaacılık dalının önde gelen isimlerinden olan Y. A. Yerardos'a geçti.

Prodos gazetesinin sahibi Konstandinos Spanudis (1871-1941).

Proodos (Terakki)

Proodos gazetesinin sahibi ve müdürü, 1871'de Fener'de doğup, 1941'de Atina'da ölen gazeteci Konstandinos Spanudis'ti. *Proodos* gazetesinin bürosu, Tepebaşı'nda, Fransız Kulübü Union Français'in yanında, Pera Palas Oteli'nin karşısında bulunuyordu. İstanbul'da elektrikli matbaa makinasını kullanan ilk gazetedir. Matbaa, 1923'te *Cumhuriyet* gazetesinin basım evine geçti. *Proodos* gazetesi, cemaatin saygın ailelerinden banker Evyenidis ve banker Zarifis'ten maddi destek görüyordu.

Gazetenin yazarları, Damaskinos, Kopanaris, Yannarakis, Averkios, Angelidis, Karacas, Stefanos Papadopulos, Avrilios Spataris ve Sofia Spanudis'ti. 1922'den sonra Atina'ya yerleşen Konstandinos Spanudis, AEK Futbol Kulübü'nün kurucularındandır. 1932'de Liberaller Partisi'nden Yunan Meclisi'ne milletvekili seçilmiştir.

Patris (Vatan)

Patris gazetesi 1908'de Pananos Kesisoğlu tarafından yayınlanmaya başladı. Gazetenin bürosu, Timoni Sokağı 24 numarada, etrafında genelevlerin bulunduğu kiralık eski iki katlı kâgir bir binada bulunuyordu. Öğlenden sonra satışa sunulan *Patris* gazetesinin içeriğini, Türk gazetelerindeki haberlerden yapılan tercümeler ile *Proodos* ve *Neologos*'tan küçük değişiklikler yapılarak alınan haberler oluşturuyordu.

Gazetenin yazarları P. Kesisoğlu, Y. Lazaridis, A. Asimakopulos, Dimopulos, Fotiadis ve kısa bir süre için Stefanos Papadopulos'tu (1910-1912). Gazetenin sahibine göre *Patris* gazetesinin yazıları, Osmanlı Devleti'ni yöneten İttihatçılara karşı cüretli, âdeta tahrik edici nitelikteydi.

Mihail Vasiliadis yönetiminde yayınını sürdüren *Apoyevmatini*.

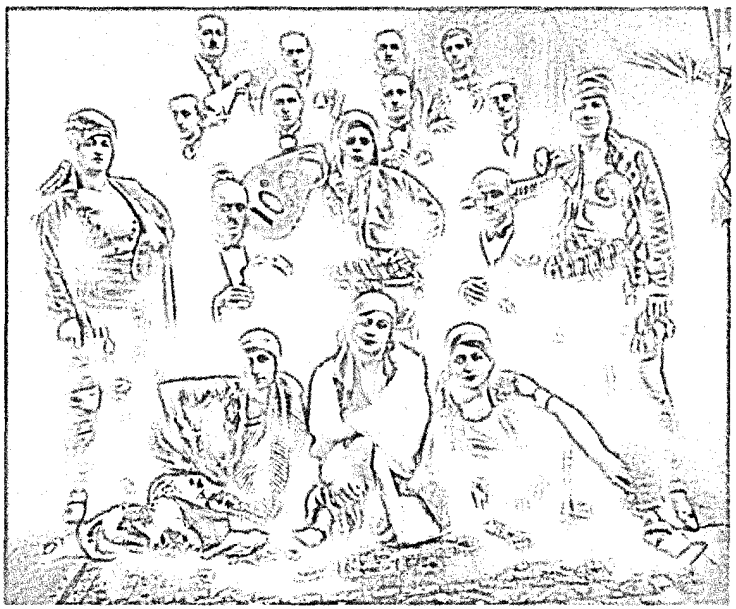
Apoyevmatini

Apoyevmatini gazetesi, 1925'ten günümüze kadar, cumhuriyet döneminin en uzun süre yayınlanan Rumca gazetedir. Gazetenin bürosu İstiklâl Caddesi'ndeki Suriye Pasajı'nda bulunuyordu. Kurucusu ve müdürü K. E. Vasiliadis'ti. Aynı zamanda gazetenin başyazarı olan G. E. Yaveridis, bir süre sonra gazetenin sahipliğini de üstlendi. Zaman içinde Y. A. Adosoğlu gazeteyi devraldı. *Apoyevmatini*'nin en önemli yazarları, Kasapakis, N. Nazloğlu ve S. Papadopulos'tu. *Apoyevmatini*, bugün de tüm maddi zorluklara ve kapanma tehlikesine rağmen yayınını sürdürmektedir.

EĞLENCE HAYATI

Müzik

İstanbul'da yaşayan Rumların 19. yüzyıldaki müzik tercihlerini araştırdığımızda, klasik Türk müziğinden geleneksel müziğe, kilise ve yerel halk türkülerine kadar uzanan geniş bir müzik anlayışına sahip olduklarını ve bütün müzik türlerini severek icra ettiklerini görürüz. 20. yüzyılın başında halk bilimci, Doktor N. Vasiliadis'in yazılarında belirttiği gibi halk, kültürüne göre, hislerini ifade eden türküleri kendi dilinde söyler. Eğitimcilerin şarkılarında kullandığı dilin kaynağı, eski Yunan mitolojisidir. Fenerli Patrikhane kâtipleri ve muganniler, bir taraftan kilise müziğini terennüm ederken, dilberler için aşk türküleri de söylerler. Muganniler ve müzisyenler, şarkı söylerken çoğu kez kilise müziği notalarını Türk makamlarına uygularlar. Eğlencelerde, kilise müziğine de yer verilir, Türk müziğine de aşinadırlar. 19. yüzyıl sonlarında muganniler bu iki müzik akımını birleştirerek egzotik bir müzik tarzı veya bir tür şark müziği oluşturduklarını savunurlardı. N. Vasiliadis'e göre, İstanbul'un yerel halk türkülerinin temasını, aşk, ev düzeni, düğün ve ölüm oluşturmaktaydı. Türkülerde her duruma uygun beyit ve kıta bulunuyordu. Geline gelinliği giydirilirken, çeyiz çamaşırları yıkanırken, kasap havası ve sirtaki oynarken veya karnaval ruhuna uygun olarak Sinalı rahiplerin manastır avlusunda horon teperken söyledikleri "Şeytanın rahipleri, biberi nasıl ezer..." gibi sıradışı şarkılarda, farklı farklı havalar vardı.

Galata'da çeşitli gazinolarda müzik yapan müzisyen ve kantocuların toplu bir fotoğrafı (19. yüzyıl sonu). En üst sırada sol başta elinde kemençesiyle ünlü müzisyen Parashos.

"Mariora Hanım'ın Fener Baladı" adlı şarkısında, Fener mahallelerinde bazı ev kadınlarının, kendini oyun havalarına kaptırıp, evini, eşini, ev düzenini unuttuğu, kinayeli bir dille belirtilir:

"Mariora hanım...
Kocan acıktı!
Acıktıysa bana ne?
Dansın en oynak yerindeyiz!
Ambar ekmek dolu
Açıp, alıversin!.."

Bir diğer baladın konusu ise, evlenme yaşına gelen kızın kendisine önerilen eşin mesleğini beğenmemesidir:

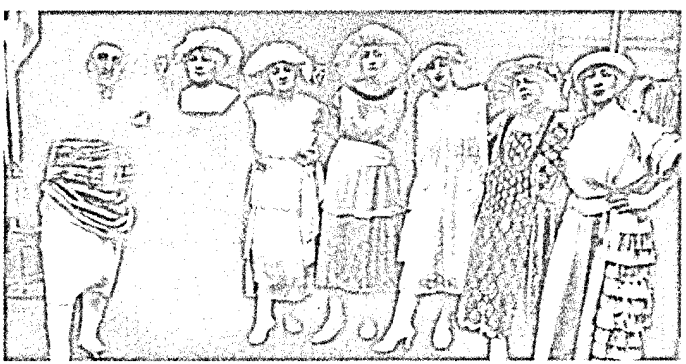
"Anne beni eversene,
ev hanımı yapsana.
Kızım seni yakışıklı bakkala vereyim mi?
İstemem onu, anacığım,
Zeytin ve zeytinyağı kokan,
Bakkala varmam!
Kızım seni yakışıklı terziyle evereyim mi?
İstemem, düşüp ölürüm anacığım,
Dikiş diker bütün gün,
akşam da sinek yutar horlarken..."

Rumlar manilere de düşkündü. Maniler, evlilik, güven duygusu, gelecek gibi konuları işleyen ve koçaklama denilen beyitler ve kıtalardan oluşuyordu.

"En iyi hayatı sarhoşların yaşadığını,
tutkunları bana anlattı..."

Yukarıdaki beyit İstanbul'un ünlü rembetiko şarkılarından birine aittir. İstanbul'un rembetiko şarkıları ve şarkıcıları üstüne Haris Spataris'in, *Anıları*'ndan aşağıda küçük bir alıntıya yer verelim:

"Rembetiko söyleyen şarkıcıların uğrak yeri olan tavernalar, mahallenin niteliğini düşürdüğünden, biz çocuklara o sokaklarda dolaşmamız yasaklanmıştı. Bizler de oradaki durumları duyup bu tavernalara ve semtlerine uğramaya korkuyorduk... Bir gün bu kötü şöhretli mahalleye yaklaştım ve rebetiko şarkıcılarını korku dolu gözlerle izlemeye başladım. Bir grup şarkıcı, çocuk ruhumu etkileyen süslü bir laternanın arkasından gidiyordu. Şarkıcılar, kâh miyavlar gibi inleyerek, kâh beklenmedik bir anda haykırarak güfteleri tekrarlıyordu:

Galata'nın kafe şantanlarının tanınmış sanatçıları. Sol başta ünlü komedyen Naşit (Özcan), yanında sırayla Ermeni kantocu Şamram Hanım, Rum kantocular Viryinia, Maria, Evantia, Amalia (Viryinia'nın kızı, Naşit'in karısı ve Adile Naşit'in annesi) ve Ermeni kantocu Verjin (Huysuz) Bardebanyan.

"Geldiğini görünce, talihime şükreder.
Gittiğinde ağlayıp, sızlarım..
Ben, delikanlıların kalbini parçalayan
Siyahlı dulları seviyorum..!"

Rembetiko şarkıcıları körkütük sarhoş, birbirlerini kucaklayıp yarı yıkılmış bir halde ağızlarında sigara, yerlere sürtünen kuşaklarıyla laternayı izliyordu. Yanlarından geçen bir kaç po-

lisin bile onlarla ilgilenmemesi beni etkiledi. Ancak dikkatimi çeken asıl konu laternanın ortasında bulunan dilberin resmiydi. Aman Allahım neydi bu, dünyada gerçekten böyle bir güzellik var mı? Varsa eğer, niçin bizden gizleniyor ve niçin yalnız rembetiko şarkıcıları onu resimlerde yaşatıyor. Eve panik içinde döndüm, yasaklı masal diyarına yaptığım bu kaçamaktan kimseye bahsetmedim. Belirtmek gerekir ki o devirlerde ve sonraki yıllarda düzenli aile hayatı sürdüren yığınlar kadar insan için, rembetiko şarkıcısı olmak küfürle eş değerdi."

19. yüzyılın son çeyreğinde, Galata, kafe şantan, kafe aman, meyhane ve genelevleriyle eğlence alanında başı çekmekteydi. Onu, Pera'nın Yenişehir Mahallesi ile Büyükyol'un arka sokakları izlemekteydi. Galata'nın en ünlü kafe şantanları, Amerika ile Evropa tiyatrolarıydı. 1900'lerin başında bunlara Apollon Tiyatrosu da eklendi. Aynı dönemde Trokadero, Kristal Palas ve Bizantion en seçkin kafe şantanlardandı.

19. yüzyılın sonlarında, Minion veya Küçük Virjin adıyla tanınan Galatalı Virginia, "Amerika Tiyatrosu"ndaki revülerde, kanto söylüyordu. Küçük Virjin'in 1950'lerde Türk basınına verdiği demeçten, Galata'da doğup büyüdüğünü, Galata Rum İlkokulu'nu bitirdiğini, ergenlik çağında tanıdığı kantocu Ermeni Peruj'un sesinden etkilendiğini ve onun yardımıyla kantocu olduğunu öğreniyoruz. Virginia, şarkılarında ona eşlik eden meşhur kemancı Yorgi ile evlenerek Amalia ile Niko isminde iki çocuk doğurdu. Amalia ile Niko büyüyünce annelerinin mesleğine özenerek aynı sahnede kanto söylediler.

Amerika Tiyatrosu'nda Küçük Virjin'den başka kanto söyleyen şarkıcılar, Selanikli Viktoria, Deniz kızı Eftalia, Eleni, Flora, Marika, Violeta, Tereza, Evanthia, Teodoris ve Ermeni Asod'dı. Şefki, bu şarkıcılarla düet yapıyordu. Virginia'nın kızı Amalia, devrin ünlü komedyeni ve tiyatro topluluğu müdürü Naşit Özcan ile evlendi. Kızları Adile Naşit, Türk tiyatrosunun çok ünlü oyuncularındandı.

Avrupa Tiyatrosu'nda ünlü Ermeni kantocular, Peruz, Samram ve Anjel en parlak dönemlerini yaşadılar ve kantolarıyla döneme damgalarını vurdular. Kantolu revülerin temaları genellikle sosyal içerikliydi.

Komedyen Naşit'in karısı Amalia'nın annesi kantocu Viryinia (Küçük Virjin).

Gündelik yaşamı, yeni Avrupai geleneklerini, aşkı, erkek ve kadınların modern tavırlarını, yeni ulaşım taşıtlarını (tramvay, gemi vs.) hicvediyorlardı. Sahnede şarkıcılara, keman, klarnet, trombon ve trompetten oluşan küçük bir orkestra eşlik ediyordu. Erkeklerin uğrak yeri olan Galata'daki tiyatro sahnelerinde, ilk kez Hıristiyan kadınlar "bel-epok" giysileriyle kanto söyleyip dans ettiler. 1924'e kadar tiyatrolara Müslüman kadınların çıkması yasaktı.

İleriki yıllarda Deniz kızı Eftalia adıyla ünlenen Eftalia Yeorgiadi, 1891'de Büyükdere'de doğdu. Jandarma yüzbaşısı olan babası aynı zamanda müzisyendi. Saz çaldığı zaman küçük Eftalia şarkı söyleyerek ona eşlik ediyordu. 1922'ye kadar Galata'nın kafe şantanında kanto söyleyen Eftalia, meşhur bestekâr ve kemancı Sadi Işılay'la evlendi. Konserlerinde her zaman eşi kemanıyla, meşhur bestekâr ve kemençeci Aleko Bacanos (Bacanopulos) kemençesiyle ona eşlik ettiler. Eftalia 1925-1926 yıllarında Paris turnesindeyken, Pathé şirketi onun ilk ses kayıtlarını yaptı. 1927-1930 yılları arasında Soprano adıyla 25 plak çıkardı. 1930-1933 yıllarında çıkardığı plaklarda Hanım adını kullandı. Eftalia, İkinci Dünya Savaşı arifesinde genç yaşta vefat etti.

1888'de doğan Alekos Bacanos (Bacanopulos) geleneksel Türk müziğine damgasını vuran büyük müzisyen ve bestekârlardandı. Silivrili profesyonel müzisyen bir Rum ailenin çocuğuydu. Dedeleri klarnet ve kemençe ustasıydılar. Lambos adıyla tanınan babası Haralambos lavta, amcası Anastasi kemençe ustasıydı. Aleko küçük yaşlardan başlayarak, amcasından ilk müzik eğitimini aldı. Osmanlı döneminde besteleriyle tanınmış Rum müzisyenlerin sonuncuydu. Aleko Bacanos 12 şarkı besteledi. 1915'te kardeşi Yorgo Bacanos'la (Bacanopulos) birlikte şarkı bestelerini içeren bir kitap yayınladı.

Solda oturan Yorgo Bacanos'un eşi Deniz Kızı Eftalya, ayakta duran Şadi Işılay, yerde oturan Yorgo Bacanos, sağda oturan tanınamadı.

Kardeşi Yorgo Bacanos (Bacanopulos), 1900 yılında İstanbul'da doğdu. 12 yaşındayken ilk müzik eğitimini babasından ve amcasından aldı. 1912'de küçük Yorgo Taksim'deki Eptalofos kafe şantanında babası ve ağabeyinin ortak müzik programına katılıyordu. 15 yaşında udda tanınmış bir virtüöz oldu. Aleko Bacanos'un vefatına kadar iki kardeş birlikte müzik sanatını icra ettiler, İstanbul'un birçok gazinosunda, Berlin, Paris, Mısır turnelerinde Deniz kızı Eftalia'ya eşlik ederek büyük saygı ve ün kazandılar. 1940'ların sonlarına doğru Bacanos kardeşler, Do-Re-Mi Gazinosu'nu açtılar. İstanbul Devlet Radyosu'nda, her gün Türk sanat müziği programına katılan sanatçıların başındaydılar. Aleko Bacanos 1950 yılında İstanbul'da vefat etti. Yorgo Bacanos aile geleneğini devam ettirerek 1946'dan 1967'de,

emekli olana kadar İstanbul Belediye Konservatuarı'nda müzik hocası olarak hizmet verdi ve konserlere katıldı, 1977'de vefat etti.

Beyoğlu'ndaki Yenişehir Mahallesi taverna ve meyhaneleri bol bir semtti. 20. yüzyılın başında Erdekli Pipina'nın meyhanesi en ünlülerindendi. Pipina bir taraftan servis yapar, bir taraftan da rebetika şarkıları söylerdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, genç yaşta İstanbul'da vefat etti.

1930'lardan sonra Beyoğlu, Taksim ve Harbiye'nin gece kulublerinde şarkı söyleyen yerli ve Yunanlı sanatçılar, İstanbulluları eğlendiriyordu. Bu şarkıcıların en ünlüleri, Todori ve Mihalis Negropondis kardeşler, Spiros Sklavunos, Maruşka, Jozef, Türk radyosunda aynı zamanda program yapan Zanboğlu gitar kuarteti, Armao üçlüsü, Heni-Vasilakis ikilisi, Kokinakis orkestrası, maestro Kapuçidis'tir. Bunların yanı sıra, Atina'ın popüler şarkıcıları da sıkça İstanbul'a gelirlerdi. Güney Park, Semiramis, Kordon Blö, Kervansaray'da sahneye çıkan, N. Yunaris, S. Vembo, Y. Papaioannu, V. Çiçanis, M. Hiotis, Zozo Dalmaz, Rena Dor, Rena Vlahopulu, Anna ve Maria Kaluta, Toni Marudas ve Belinda programlarıyla müzikseverleri coşturuyordu.

Dolapdere'deki meyhanesinde şarkı söyleyen rebetiko şarkıcısı Erdek doğumlu Artakiani Pipina, sağdıcı Yanko Yoryosoğlu ile birlikte (1910).

Uzun yıllar İstanbul Radyosu'nda program yapan Aleksandros (Aleksandır) Zamboğlu gitar kuarteti bir program sırasında.

Tiyatro

19. yüzyılın ortalarından başlayarak Peralı tiyatroseverler, Fransa'dan, İtalya'dan ve Atina'dan gelen tiyatro topluluklarının temsillerini, bunun yanı sıra yerel tiyatro kumpanyalarının gösterilerini büyük bir ilgiyle izlemekteydiler. İstanbul'daki tiyatro faaliyetlerine İtalyan tiyatrosunun katkısı önemlidir. 1860'larda Fransız tiyatro toplulukları İstanbullulara melodramı tanıttı. Bu arada, Yunanlı tiyatro yazarları Koromila ve L. Kokinos'un şarkılı komedileri, Hristoforos Misailidis'in *Karnavaldaki Damat* ve *Bir Nisan*, Toma Konstantinidis'in *Marula İstanbul'da* opereti, İstanbullu tiyatro izleyicileri tarafından ilgiyle izlendi. 1884'te İtalyan Rafael Ricci'nin tiyatro kumpanyası İstanbul'da temsiller verdi. 1885'te iki melodram tiyatrosu, Bayan Klara Monti'nin grubu Fransız Tiyatrosu'nda, Bayan Lauri Byrou'nun grubu Tepebaşı Tiyatrosu'nda tiyatroseverlere başarılı temsiller sundu.

Yunanlı yönetmen ve oyuncu D. Tavularis, *Hatıralar* (1930) adlı kitabında, 1868-1869 yılları arasında Naum Tiyatrosu'nda verdikleri temsilleri anlatırken, Peralı tiyatrosevenlerin oyunları ve aynı zamanda provaları coşkuyla izlediğini söyler:

> "Tiyatro localarında Rumların dışında, birçok ülkenin elçileri de bulunuyordu. Büyük ve geniş olan üst balkonlar, işçi ve memur ailelerini sığdıramadı. Faytonlarla Fener'den Haliç'in ikinci köprüsünü kullanarak gelen ve sahnenin etraftaki geniş locaların koltuklarında rahatça oturan Metropolitler, Başpiskoposlar, Patrikhane'nin aziz sinod üyeleri, heyecanla sahnedeki oyunu izlemekteydiler... Kumpanyaların provaları, Naum Tiyatrosu'nun fuayesinde sigara dumanından uzak bir ortamda, Rum cemaatin önde gelen üyelerinin huzurunda yapılıyordu. Bizim ve yabancı sefaretlerin elçileri, Rum eğitmenler, dernek başkanları, yardımsever derneklerin yönetim kurulundan hanımefendiler, lise müdürleri... tıpkı ayin gibiydi... Naum Tiyatrosu, ne Fransız dram sahnesine, ne Saray Tiyatrosu'na, ne de Kristal Sarayı Tiyatrosu'na benzemekteydi. Bay Naum, Milano'dan, Roma'dan ve Napoli'den tiyatroda kullanılmak üzere, en pahalı kadın kostümleriyle birlikte, sahne tasarımı için İtalya'nın en ünlü dekoratörünü getirtmişti..."

D. Tavularis ayrıca ilginç bir tespitte de bulunarak, 1858'den 1908'lere kadar Konstantinopolis'te temsiller verdiği tüm tiyatroların sahiplerinin Yunanistan'ın İtalya'ya bakan yedi adasından biri olan Kefelonya'dan olduğunu yazar.

1888'de Peralı tiyatroseverler Damalas ile Saralı Bernard'ın temsillerini çoşkuyla izliyordu. 1889'da Atina'da kurulan I. Karayanis'in ilk melodram tiyatro topluluğu İstanbul'a temsiller vermeye geldi. Oyunlar o kadar başarılıydı ki, Yıldız Sarayı'na davet ediliyor ve oyun bitiminde topluluk II. Abdülhamid tarafından ödüllendiriliyordu.

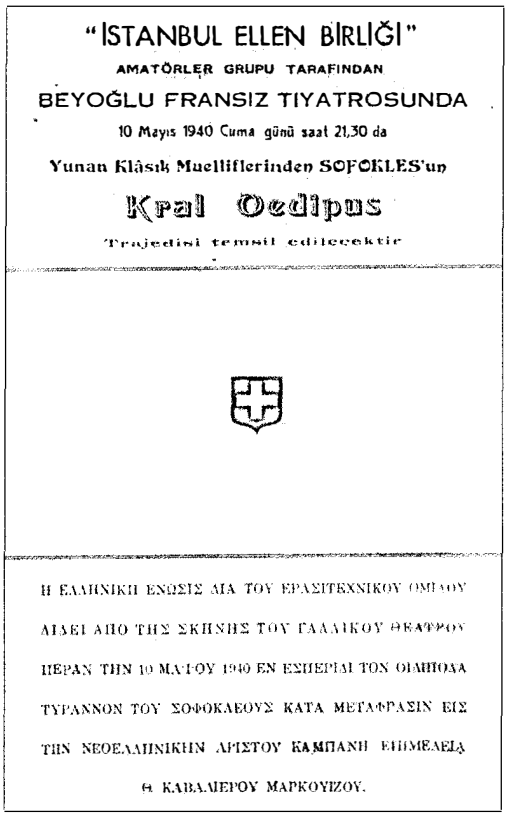
Hariton Misailidis'in, *İstanbul Tiyatrosu: 1800-1900* adlı kitabı İstanbul'daki Rum tiyatro toplulukları üstüne önemli bilgiler içerir. İlk saygın tiyatro topluluğu 1862'de temsiller vermeye başlayan Dimitrakos'un sahibi olduğu Aleksiadis'in kumpanyasıydı. H. Misailidis'e göre Aleksiadis çok yetenekli ve usta bir oyuncuydu, ünlü aktris Pipina Bonasera ile başrolleri paylaşıyordu. 1884'te, Aleksiadis kumpanyasında 30'a yakın oyuncu bulunuyordu: Anna Lazaridis, Maria İsaia, Melpomeni Kostandopulu, Maria Aleksiadi, Kleopatra Davola, Petros Lazaridis,

Ksenofon İsaias, Nikolaos Kardofilis, Spiridon Sfikas, Teodosios Petalas, Yeorgios Hrisafis, Andreas Markezinis, İraklis Halkiopulos, İoannis Bonaseras, Evtihios Bonaseras, İoannis Ekateriniadis, Panayotis Konstandopulos, S. Zaharopulos ve suflör Yeorgios Kitariopulos. Aleksiadis kumpanyasına daha sonra ünlü aktris Ekaterini Veroni de katıldı.

Bir diğer ünlü grup Hristoforos Misailidis'in kısa ömürlü "Kostantinupolis'in Melodram Tiyatrosu"ydu. 1896'da müzisyen Stefanos Ksidas yine kısa ömürlü olan ikinci Melodram Tiyatrosu'nu kurdu. 1895'te iki ünlü aktris, Ekaterini Veroni ve Evagelia Paraskevopulu temsillerinde İstanbullu tiyatroseverleri biraraya getirmeyi başardı. *Fausta*'nın yazarı Yunanlı Dimitrios Vernardakis oyununun provalarını izlemek için İstanbul'a geldi ve İstanbullular tarafından coşkuyla karşılandı.

1898 yılının yazında, Kostantinupolisli Rum Dram Tiyatrosu kuruldu, müdürlüğünü Yeorgios Petridis üstlendi ve verdikleri temsiller tiyatroseverlerin ilgisini çekti.

İstanbul'da birçok ünlü ve yetenekli Rum oyuncu yetişmişti. Bunların başındaki oyuncular şöyleydi: Veronis ailesinin fertleri, Dimitrakis, Temistoklis, Ekaterini ve Smarağda Veroni, Andonios Tasoğlu ve eşi, Dimitrios Kotopulis (Marika Kotopulis'in babası), N. Paraskevas, Vasilis Logothetis (Trakya'da Müryefte-Mürefte kasabasında doğdu, İstanbul'da büyüdü).

"İSTANBUL ELLEN BİRLİĞİ"

AMATÖRLER GRUPU TARAFINDAN

BEYOĞLU FRANSIZ TIYATROSUNDA

10 Mayıs 1940 Cuma günü saat 21,30 da

Yunan Klâsik Muelliflerinden SOFOKLES'un

Kral Oedipus

Trajedisi temsil edilecektir

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΑΙΔΕΙ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΠΕΡΑΝ ΤΗΝ 10 ΜΑΪΟΥ 1940 ΕΝ ΕΣΠΕΡΙΑΙ ΤΟΝ ΟΙΔΙΠΟΔΑ

ΤΥΡΑΝΝΟΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ ΕΙΣ

ΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Θ. ΚΑΒΑΔΙΕΡΟΥ ΜΑΡΚΟΥΖΟΥ.

İstanbul Elen Birliği'nin amatör tiyatro topluluğunun 1940'ta sahnelediği Sofokles'in Kral Oedipus oyununun el ilanı.

19. yüzyılın tiyatro oyuncuları arasında Peralı aktris Ekaterini Veroni'nin önemli bir yeri vardı. 1884 yazında Sokratis Pahulos'un Evripidis Tiyatrosu'nda sahneye çıkan Ekaterini ve Smarağda Veroni kardeşler, Tatavla'da (Kurtuluş) Teofrastos'un Bahçesi olarak tanınan yazlık tiyatroda temsiller vermeye başladı. Ekaterini Veroni'nin ilk önemli tiyatro çalışması, 1885'te Lekaça Tiyatro Topluluğu'nun, Pera'da Odeon Tiyatrosu'nda sahnelenen, Hamlet'teki Ophelia rolüyle başladı. Daha sonra, diplomat Yennadis ile tanışıp evlendi. Yennadis, diplomatik kariyerinden vazgeçerek eşi ile Veroni-Yennadis Tiyatro Topluluğu'nu kurdu.

Yukarıda adı geçen oyuncular 1800 sonlarıyla 1900 başlarında Yunanistan'ın tiyatro tarihinde iz bırakan en ünlü, en saygın oyunculardandı. 1950'lerin sonuna kadar Atina'da çalıştıkları tiyatro gruplarıyla İstanbul'a gelerek tiyatroseverlere başarılı oyunlar sergilediler.

Hariton Misailidis'in anılarında belirttiği gibi 19. yüzyılda tiyatro topluluklarının kurucuları tiyatrolarına Evripidis, Menandros, Apollon gibi antik Yunan isimleri verirlerdi. Aşağıda adı

geçen tiyatro sahipleri Kefalonya Adası'ndandılar: Verdi Tiyatrosu'nun sahipleri Dandalos kardeşler, Concordia Tiyatrosu'nun sahipleri Andreas Ksenatos ve Andreas Livadas, Fransız Tiyatrosu'nun sahibi Manas, Odeon Tiyatrosu'nun sahibi Petros Raftopulos, Tepebaşı Tiyatrosu'nun sahibi Psihulis kardeşler, Eduardos Sallas.

İstanbul'daki tiyatro topluluklarının en büyük sorunu, sarayın uyguladığı sansürdü. Sahnelenecek eserlerin tümü sansürden geçmek zorundaydı. Bazı sahneler kesilir veya değiştirilirdi. 1885'te, Gomez'in *Salvator Rosa* oyununun temsilleri yasaklanmıştı.

19. yüzyılın İstanbullu yazar ve çevirmenlerinin en önemlisi İakovos Rizos Nerulos'tur. Tiyatro oyunlarından *Karga Dili* komedisi, 1813'te, İstanbul'da yayınlandı. Onu *Aspasia*, *Polikseni* (1814), *Basın Korkusu*, *Duygusal Aile* eserleri izledi. Y. N. Suços'un yazdığı ahlâki öyküler şöyledir: *Kıskançlık Barınağı*, *Mabeynci*, *Delilerin Vatanı* (1805'te Venedik'te yayınlandı), *Katihumenos* (Dini telkin gören). Dimitris Hacıaslanis (Vizandios) *Babilonia* oyununu yazdı. M. Hurmuzis *Malakof* (1801) komedisiyle ün yaptı. Aleksandros Ragavis *Kutnli'nin Düğünü* adlı komediyi, *Agrikoyanni* (1870), *Gelinsiz Düğün* (1880), *Arife*, *Otuz ve Frosini*'yi yazdı. Kleon Rakavis *Teodora*, *İraklion* (sansürden geçerek yasaklandı) oyunlarını yazdı. Tiyatro müdürü, aktör, *Bourgeois* ve *Asılan* oyunlarının çevirmeni ve yazar Dimitrios Kotopulis'in *Yeniçeri* adlı tiyatro oyunu İstanbul'da sahnelenip büyük başarı kazandı. Hristoforos Misailidis, Aleksander Duma'nın *Kaptan Pavlo* (1884) adlı eserini dramaya uyarladı, *Nisan Bir* (1896) ve *Karnavalın Damadı*'nı (1900) yazdı. Bu oyunlar İstanbul'un birçok tiyatrosunda sahnelendi. Ayrıca *Antın Kuvveti*'ni (1907), *Gür Saçlılar ile Keller*'i (1908) yazdı. Hristo Hacıhristos *Tanı*'yı (1896) ve *Marula İstanbul'da* oyunlarını yazdı.

1867'de Fener'de doğan ve Zakintos'ta büyüyen Grigorios Ksenopulos ise Yunanistan'ın en ünlü tiyatro yazarlarından sayılmaktadır.

İstanbullu tiyatro yazarlarından eserleri Yunanistan'da popüler olanların başında Vasilis İliadis ve Pavlos Teologos gelir. İstanbullu ünlü tiyatro çevirmenlerinden Schiller'in *Hırsız* eserini çeviren Kleantis Triandafilos ile Racine'nin *Fedra*'sını çeviren gazeteci Stavros Vutiras'i sayabiliriz. İstanbullu ünlü tiyatro yönetmenleri ise, Nikolaos Sargologos, Yannulis Sarantidis ve Vakalopulos'tur (Vakalo). Aleksandros Zoiros Paşa da yurtsever içerikli tiyatro eserleri yazmıştır.

İstanbul'da yayınlanan *Proodos* gazetesine göre, 1914 yılının ilk üç ayında Pera'da temsiller veren Yunanlı tiyatro topluluklarını aşağıda sıralıyoruz:

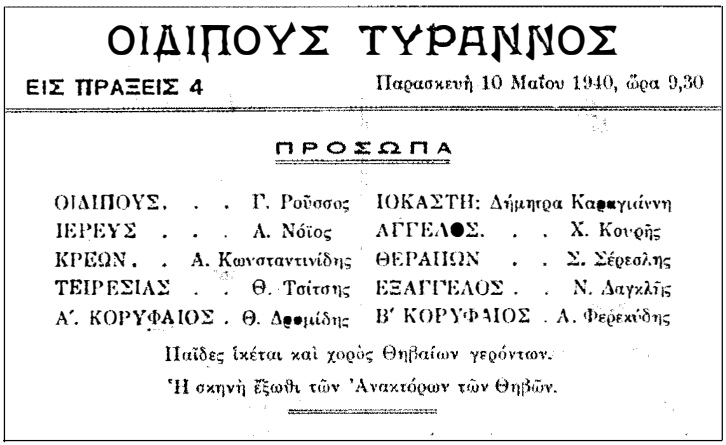
4 Ocak 1914'te Variete Tiyatrosu'nda Nika-First Lepeniotis Tiyatro Topluluğu *Sayın Baba*'yı, 27 Ocak 1914'te *Golfo ve Uçan Panama*'yı sundu.

10 Ocak 1914'te, Bayan Rozalia'nin tiyatro topluluğu Variete Tiyatrosu'nda *Bayan Başbakan*'ı sundu. Aynı topluluk 11 Ocak'ta *Ta Nea Panathinea* oyununu, 14 Ocak'ta *Elektra*'yı, 15 Ocak'ta *Kral*'ı, 16 Ocak'ta *Hizmetçi*'yi sundu. 1 Şubat 1914'te *Kız Okulu* komedisini, 3 Şubat'ta *Eski Atina Şenlikleri*'ni, 5 Şubat'ta Bayan Rozaliya'nın başrolünü oynadığı *Büyük Napoleon'un Oğlu Aetideas*'ı sundu.

6 Şubat 1914'te *Deli Kız*, 8 Şubat'ta *Marula'nın Şansı* sahnelendi. 12 Şubat'ta sahnelenen *1913 Panoraması* adlı üç perdelik oyunda, Atina'daki günlük yaşamı canlandıran kahramanların

karakterleri, ince, alaylı bir üslupla ve 22 türküyle seyircilere sunuldu.

1 Mart 1914'te İstanbul'a gelen ünlü tiyatro oyuncusu Kiveli ile aynı adı taşıyan topluluğu, Variete Tiyatrosu'nda rollerini, Kiveli, Bonasera, Hristina Kaloyeriku Papayeorgiu ve Halkiopulos'un paylaştığı *Tuzak* oyunuyla temsiller vermeye başladı. 2 Mart'ta *Uçan Balon*, *Enayi*, *Beyaz ve Siyah* oyunlarını, 4 Mart'ta *Pandomim*, *El* oyunlarını, 5 Mart'ta *Teodoros ve Ortakları* komedisini, Kiveli, Halkiopulos, Hrisomallis, Nezer, Argiropulos'un sunumuyla, 6 Mart'ta *Prens Eğitiliyor* komedisini sahnelediler (gazetelerin belirttiğine göre, "matmazellerin izlemesi sakıncalıdır"). 8 Mart'ta, topluluk Sofokleus'un *Andigone* trajedisini sahneledi. 9 Mart'ta *Cinayet İşleyen Adam*, 10 Mart'ta *Bayan Zumbiri ve Saldırı* oyunları, 11 Mart'ta *Mucize'nin Çocuğu* komedisi, 12 Mart'ta *Floransa Trajedisi* seyircilere sunuldu. 13 Mart'ta topluluk *Zaza*'yı, 15 Mart'ta da Kiveli'nin başrolünü oynadığı Tolstoy'un *Diriliş*'ini sahnelediler.

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ

ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ 4 — Παρασκευὴ 10 Μαΐου 1940, ὥρα 9,30

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ. . . Γ. Ρούσσος	ΙΟΚΑΣΤΗ: Δήμητρα Καφαγιάννη
ΙΕΡΕΥΣ . . . Α. Νάϊος	ΑΓΓΕΛΟΣ. . . Χ. Κουρῆς
ΚΡΕΩΝ. . Α. Κωνσταντινίδης	ΘΕΡΑΠΩΝ . . Σ. Σέρεσλης
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ . . Θ. Τσίτσης	ΕΞΑΓΓΕΛΟΣ . . Ν. Δαγκλῆς
Α'. ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ . Θ. Δεμίδης	Β' ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ . Α. Φερεκύδης

Παῖδες ἱκέται καὶ χορὸς Θηβαίων γερόντων.

Ἡ σκηνὴ ἐξωθι τῶν Ἀνακτόρων τῶν Θηβῶν.

İstanbul'da 1940'ta amatör Rum tiyatrosunun sahnelediği *Kral Oidipus* oyununun programı

17 Mart 1914'te *Çocuklar* oyunu ve onu izleyen birkaç gün boyunca *Delikız*, *Babasının Oğlu*, *Kadın*, *Gelin*, *Kamelyalı Kadın*, 24 Mart'ta *Sır*, *Namus*, *Ahilleus*, *Nana* ve *Başarı* oyunları sunuldu. Topluluk ayrıca küçük seyircilere *İngilizceyi Nasıl Konuşuyoruz*'u ve tek perdelik *Lazaros* komedisini de sundu.

Yunanlı tiyatro gruplarının repertuarlarındaki çeşitlilik ile her gün değişik oyunların sahnelenmesi ve başaktörün suflör olması bile ilgi çekicidir.

İstanbul'da, amatör tiyatro çalışmalarını araştırırken bunların, kültür merkezlerinin tiyatro kolları, Rum liseleri ile özel yabancı okullardaki öğrenci topluluklarının hazırladığı tiyatro çalışmalarından oluştuğunu görürüz.

20. yüzyılın başında Pera'daki tanınmış birkaç ailenin gençleri genellikle malikânelerinde, hazırladıkları temsilleri, ailenin akraba ve dostlarına sergiliyorlardı. *Kostantinupolis* gazetesinin 9 Eylül 1902 tarihli haberinde, banker Zarifis'in evinde verilen bir tiyatro temsili anlatılır:

> "Geçen cuma akşamı, bay ve bayan Zarifis, Rum cemaatin önde gelenlerini Tarabya'daki yazlık evlerinde dört perdelik *Charade* oyununu izlemeye davet ettiler. Genç amatörlerin sahnelediği oyun seyircileri büyüledi. Oyununun yazarı, organizatörü ve baş oyuncusu olan Yorgos Zarifis, aynı zamanda oyundaki güzel şarkıların güfte yazarıydı. Şarkı sözlerindeki mizah ve kafiyelerdeki uyum Y. Zarifis'in nadir bir yeteneğe sahip olduğunu göstermektedir. Oyun sonunda Bayan Zarifi, oğlunu gülerek kutlarken ona Jorge Sand lakabını verdi..."

19. ve 20. yüzyılda Pera ve İstanbul'un diğer semtlerindeki kültür merkezlerinde amatör tiyatro toplulukları, genellikle antik Yunan trajedileri, dramlar ve tek sahneli oyunlar sergilemeyi tercih etmekteydiler. Oyunlardan elde edilen gelir, yardımsever kurumlara bağışlanıyordu.

1930'larda, Yeşilköy ve Bakırköy'de Rumların çoğunluğu oluşturduğu Boğaziçi'ndeki köylerin cemaat salonlarında, amatör Rum toplulukları her yıl değişik oyunlar sahnelerdi.

Beyoğlu'nda, Helen Birliği'nin amatör tiyatro kolu, gazeteci ve amatör tiyatro oyuncusu Y. Kasapakis'in yönetiminde, daha sonra Y. Russos'un yönetmen ve baş oyuncu olarak, 1935-1945 yılları arasında sergilediği oyunlar büyük başarı kazanmıştı. Amatör tiyatronun oyuncuları, Klio Dendrinos, Dimitra Karayannis, Andon ve Tula Konstantinidis, Niko Daglis, A. Ferekidis, A. Noios'tu. Hazırladıkları oyunlar, Casa d'Italia, Union Français, Tepebaşı Belediye Tiyatrosu ve Ses Tiyatrosu'nda seyircilere sunulmaktaydı.

Apoyevmatini gazetesinin (5 Şubat 1932) tarihli sayısından *Priola'nın Markisi*, *Çoban Kızın Sevgilisi* dramlarından başka *Karakolda Bir Saat* adlı komedinin Y. Kasapakis tarafından sahnelenip büyük bir ilgiyle izlendiğini öğreniyoruz.

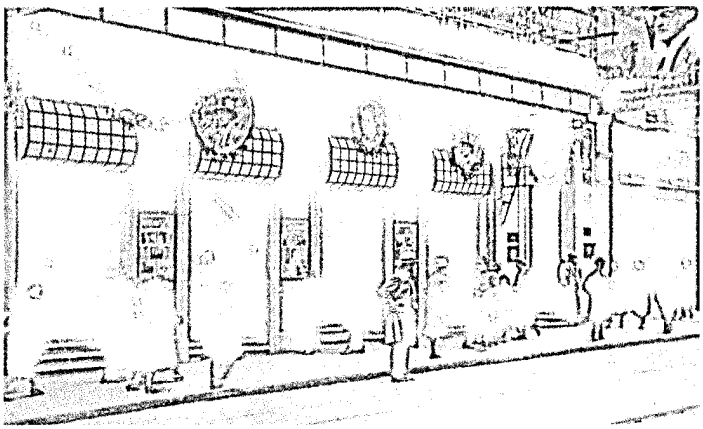
İstanbul'daki ikinci önemli Rum amatör tiyatro topluluğu, Kurtuluş (Tatavla) Spor Kulübü'nün şubesi olarak 1945-1964 yılları arasında oyunlar sahneledi. Bu topluluk 20 yıl boyunca özveriyle tiyatroya hizmet eden amatör oyuncu ve yönetmen Spiro Linas'ın öncülüğünde kuruldu. 1959'da ressam-dekoratör V. İgumenidis'in çalışmasıyla Kurtuluş Spor Kulübü zarif bir tiyatro salonuna sahip oldu.

1950'lerin başlarında hikâye yazarı, ressam ve özürlü çocuklar uzmanı psikolog Atina Yerasimu (ünlü şehirci ve şehir tarihçisi profesör Stefan Yerasimos'un annesi) Zapyon Rum Kız Okulu Mezunlar Derneği'nin himayesinde çocuk tiyatrosu çalışmalarına başladı. *Pamuk Kız*, *Sindrella*, *Nuh'un Gemisi* oyunları için Zapyon ilk ve ortaokul öğrencilerinden seçtiği talebeler, Kasapaki ve Nejat Ayral yönetiminde oyunları Tepebaşı Belediye Tiyatrosu'nda sergilediler. Oyunların müziğini, o yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi'nin genç öğrencisi olan oğlu Stefan Yerasimos üstlendi. Atina Yerasimu, 1962'nin başında Zapyon Rum Kız Lisesi Mezunlar Derneği'nin bulunduğu Hrisovergia Apartmanı'nın salonlarında, küçük çocuklara, kendi yazdığı ve kuklarını hazırladığı kukla oyunu temsilleri vermeye başladı. Bu çalışmasında ona, 50'li yıllarda Paris'te özürlü çocuk sorunlarında uzmanlaşan İstanbullu psikiyatrist Emilia Psaltis yardımcı oldu. A. Yerasimu ayrıca, yazdığı hikâyeleri Ahilleas Custas takma adıyla yayınlamaktaydı.

Sinema

1896'nın Aralık başında, Lumiére kardeşlerin Paris'teki sinema gösterimlerinden takriben bir yıl sonra İstanbullular sinemayla tanıştılar.

İlk sinema gösterileri Pera'da, Fransız D. Henri tarafından, Dimitris Panuryas ve Dimitris Alataris'e ait Sponek Birahanesi'nde gerçekleşti. Yunan elçisi Mavrokordatos ile maiyeti ilk sinema gösterilerini izleyenlerdendi.

Niko Çangopulos'un işlettiği Saray Sineması ve binası 1875'te mimar Giovanni Barborini tarafından inşa edilmişti. 19. yüzyıl sonlarında Saray sinemasının yerinde aynı ailenin işlettiği "Café et Restaurant Luxembourg" bulunuyordu. Bir asırdan fazla İstanbulluların sinema ve müzikle kültürel bağlarını kurduğu bir yerdi.

Kozmopolit Pera sakinlerinin merakı ve isteği üzerine, ilk gösterimden birkaç hafta sonra, üç büyük tiyatro salonunda, Raftopulos'un sahibi olduğu Odeon'da, Psihulis kardeşlerin Tepebaşı Tiyatrosu'nda ve Andreas Livadas ile Andreas Ksenatos'un Omonia Tiyatrosu'nda da sinema gösterileri başladı.

Sultan II. Abdülhamid'in suikast korkusu nedeniyle sürdürdüğü elektrik yasağı, 1908'e kadar İstanbul kentini elektrik kullanımından yoksun bıraktı. Bu nedenle ilk sinema gösterileri, Pera'daki tiyatrolarla semt tiyatrolarında, kıraathanelerde ve cemaat derneklerinin salonlarında yapılıyordu. Eğitimseverler derneği Proodos, Tatavla'daki Zaharofios kültür salonunda üyelerine belirli günler film gösterileri yapmaktaydı. Bu salonda Mayıs 1912'de Patrik III. İoakim de film gösterilerini izleyenlerdendi. Müslüman din adamları ise 1923'e kadar sinemayı kınayarak, özellikle kadınların film izlemesini yasakladılar.

1910'da kentteki elektrik kullanımının yaygınlaşmasıyla, sinema salonları açılmaya başladı. Ne ki, o dönemde açılan sinema salonlarının tümü Pera'da Cadde-i Kebir'de bulunuyordu ve sinema sahipleri Rum işadamlarıydı. Bu sinemalar şöyleydi: Emmanuil Kiriakopulos'un Santral (1910) ve Ekler (1913) sinemaları, Fedon Paskalidis'in Oriando (1910) ve Parlan (1912) sinemaları, Panayotis Hrisos'un Amerikan Sineması (1912), Tilemahos Spiridis'in Gomon (1913) sinemasını sonraları Kostas ve Nikos Çangopulos kardeşler devralarak Lüksemburg (1914) adıyla ve daha sonra Saray adıyla işlettiler.

1920'de yayınlanan *Constantinople Today* adlı rehberde belirtildiği gibi o yıllarda İstanbul'daki eğlence sektörünün yüzde 83'ü Rum işletmecilere aitti.

İstanbul sinemaları uzun bir süre ithal eserlerle beslendi. Sarayın sansürü, elektriğin yokluğu ve aracı tüccara dayalı ekonomi, yerli film yapımını engelleyen nedenlerın başında gelir.

Rumların, sinemanın yaratıcı bölümüne katkıları sınırlıydı. Film çeken ilk İstanbullu operatör Dimitris Meravitis'dir. 1882'de Fener'de doğan D. Meravitis, Fener Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra fotoğraf eğitimi icin Paris'e gitti, eğitimini bitirdikten sonra bir süre Lumiére kardeşlerin yanında çalıştı. 1903'te İstanbul'a dönerek Pathé şirketi için haber filmleri çekmeye başladı. D. Meravitis 1915'ten başlayarak birkaç komedi filmi çekti, sonraları Yunanistan'a yerleşti ve fotoğraf müdürü olarak ilk Yunan filmi sayılan Orestis Laskos'un Dafni ve Hloi (1930) filmine imzasını attı.

Türk sinemasının bir döneme damgasını vurmuş İstanbullu Rum görüntü yönetmeni Kriton İliadis.

Sinema alanında 1922'den önce çalışanların arasında operatör Yorgo Prokopiu, başoyuncu Aristea Kallineas ve "Yunanlı Şarlo" olarak tanımlanan Kimon Stathopulos'u sayabiliriz.

İstanbullu naif ressam Pavlos Moshakis, Atina'da yaptığımız sözlü tarih görüşmesinde çocukluk yıllarının sinema anılarını da değinip o günleri anlattı:

"Çocukluk yıllarımda sinemayı ilk defa Taksim bahçesindeki yazlık sinemada izledim. Yoksul halkın uğrak yeri olan bu sinemada, yaz boyunca değişik filmler oynanmaktaydı. Bunun dışında, Taksim'de, Agia Triada Kilisesi'nin karşısında bulunan Kozmograf sineması küçüklerin ve büyüklerin uğrak yerlerindendi. Sinema en ucuz halk eğlencesiydi. İzlediklerimiz, macera konulu sessiz filmlerdi. Kozmograf sinemasında filmler, piyanoda oynanan canlı müzik eşliğinde sunulurdu. İstiklâl Caddesi'nde Japon pazarının yerinde, önceleri Sine Oriando vardı. Sinema girişinde, kendiliğinden müzik çalan bir piyanola bulunuyordu. Oradan geçerken durup izlerdim. Suriye Pasajı'nda Santral Sineması vardı. Taksim'deki lüks Majik Sineması ise kaliteli filmler oynardı. Galatasaray'a inerken, sol kolda Etual Sineması, biraz ilerde Alkazar ve ondan sonra da Şık Sineması bulunuyordu. Karşı kaldırımda ise, Oriando Sineması'ndan sonra Théatre Française, Ekler ve biraz ileride ilk sesli filmin oynandığı Opera sineması bulunuyordu. Lüksemburg Sineması süreç içinde Melek ve Gloria adlarıyla çalıştıktan sonra Saray adıyla çok uzun yıllar sinemaseverlere kaliteli filmler sundu. Tünel'e doğru ise zenginlerin sinemasısayılan Elhamra'yı hatırlıyorum..."

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Rumların sinema alanındaki faaliyetleri azaldı. Yeni oluşmaya başlayan Türk sinemasında çalışan ilk önemli Rum sanat yönetmeni Lazaros Yazıcıoğlu'dur (Yrafopulos). Nazım Hikmet'in 1937'de çektiği tek uzun metraj film *Güneşe Doğru*'nun sanat yönetmeni Lazaros Yazıcıoğlu'dur. Sinema alanında çeşitli çalışmalar sürdüren diğer ünlü bir İstanbullu Rum da Andonis Apostolu'dur. A. Apostolu, 1920'lerde ilk sinema dergisini *Antoni Stol* adıyla üç dilde (Rumca, Osmanlıca, Fransızca) yayınladı, ayrıca sinema eleştirmenliğini sürdürdü. Giderek kendi sinema şirketini kurarak reklam filmleri ile komanter film yapımından başka, Avrupa'dan ithal ettiği filmlerin Türkiye dağıtımını üstlendi. 1950'li yıllarda Avrupa'daki film festivallerini izleyen saygın isimlerdendi. Türkiye Sinemacılar Derneği'nin kurucularından olan ve yönetim kurulunda uzun yıllar çalışan Andonis Apostolu, 1964'te kaliteli film seçimi ve Türkiye'ye ithali için gittiği Venedik Film Festivali'nden dönmek üzereyken, vatandaşlıktan çıkartılan Rumların arasında bulunduğunu gazetelerden okuyarak Türkiye'ye dönemedi ve Yunanistan'a yerleşti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk sinemasının gelişme sürecinde, İstanbullu Rumların arasından, görüntü yönetmeni, ses yönetmeni, kurgu uzmanı gibi yaratıcı sinemanın teknik kad-

rosunda yer alan ünlü isimler bulunmaktadır. Görüntü yönetmeni Kriton İliadis, katıldığı film çalışmalarında, fotoğraf yönetmeni olarak 6 kez en iyi siyah beyaz fotoğraf ödülünü aldı. Kardeşi, ses teknisyeni Yorgo İliadis, Berlin Film Festivali'nde birincilik ödülü alan Halit Refiğ'in *Susuz Yaz* filminin (1963) ses operatörüdür.

Görüntü yönetmeni İoakim Filmeridis, sinema dalındaki çalışmaları nedeniyle ünlü Amerikalı yönetmen Elia Kazan'ın hayranlığını kazandı. Türk-Yunan ortak yapımı olan *Peralı Güzel* filminin görüntü yönetmeni, Türkiye'nin en iyi yönetmenleriyle çalışan ve Ioakim Filmeridis'in kardeşi olan Manasis Filmeridis'tir. Türk filmlerinin montaj ustalarına gelince, en ünlüleri Diamandis Filmeridis ve Markos Vuduris'tir. Yukarda adı geçen ikili birçok filmin montajından başka Yılmaz Güney'in en ünlü filmlerinin montajını yapmakla da tanınırlar. Diğer ünlü Rum görüntü yönetmeni Yannis Kurtesoğlu ve Kostas Psaras'tır. Türkiye Sinemacılar Derneği üyesi olan film ithalatçısı, yapımcı, dağıtımcısı ve sinema salonu sahibi Rum, Anas kardeşler, Çangopulos kardeşler ve Yorgos Sarris'tir.

İlk Türk-Yunan ortak yapımı olan *Kötü Yol* filminin amatör oyuncularından, yazar Sula Bozis'in babası Nikola Atanasiadi (Kokolas).

Film çalışmalarında başrolde yer alan oyuncuların arasında, Pola Morelli, Luiza Nor, Tomas Baltacı'yı sayabiliriz. 1965'ten sonra Türk sinemasında çalışan İstanbullu Rumlar yok denilecek kadar azdır (yukarıda sinemayla ilgili ilk kez sunulan bilgiler, Yorgos Bozis'in yayına hazırlanan *İstanbul'un Rum Sinemacıları* adlı çalışmasındandır).

Sinema konusunu bitirmeden önce, film alanında gerçekleşen Türk-Yunan ortak çalışmalarına da kısaca değinmek istiyoruz. Atatürk ile Elefterios Venizelos arasında 1933'te imzalanan dostluk antlaşmasından sonra, her iki ülkenin tiyatro grupları karşılıklı ziyaretler sonucu oyunlar sergilediler. 1932'nin Aralık'ında Atina'dan İstanbul'a gelen "Kiveli ve Marika Kotopulis tiyatro topluluğu" İstiklâl Caddesi'ndeki Fransız Tiyatrosu'nda iki ay boyunca temsiller verdi. 1933 yılının Ocak ayında aynı tiyatroda oyuncu olarak çalışan müzik yazarı ve şarkıcı Sotiria İatridis Beyoğlu'nda konserler verdi. İstanbul'da yayınlanan *Apoyevmatini* gazetesinin 23 Ocak 1933 tarihindeki habere göre, aynı yıl ilk Türk-Yunan ortak film olan *Kötü Yol*'un çekimine başlandı. Filmin senaryosu Yunanlı tiyatro yazarı ve edebiyatçı Grigoris Ksenopulos'un meşhur romanı *Kötü Yol*'dan uyarlandı, uyarlamayı romanın yazarı gerçekleştirdi. Filmin iç mekân sahneleri İstanbul'da, İpekçi kardeşlerin stüdyosunda çekildi, dış sahneler ise Yunanistan'ın Zakintos Adası'nda çekildi. Filmin yönetmeni Muhsin Ertuğrul, başoyuncuları ise Kiveli, Marika Kotopulis, Yorgos Papas'tır. İkinci rolleri Türk ve Yunan oyuncular üstlendi. Filmin müziğini Sotiria İatridis yaptı. *Kötü Yol* Yunan film tarihinde sesli çekilen ilk film sayılır. İkinci Türk-Yunan prodüksiyonu, 1953'te İstanbul'da çekilen *Pera Güzeli* filmidir. Halk romanlarından sayılan ve Timfristos takma adıyla Papadopulos'un yazdığı romandan uyarlanan filmin konusu duygusal bir melodramdır. Orestis Laskos'un senaryo ve yönetmenliği üstlendiği, Yannis Vellas'in müziği hazırladığı filmin görüntü

yönetmeni Manasi Filmeridis'tir. Her iki ülkeden seçilen oyuncular filmde yer alır: Katia Linda, Suha Doğan, Renos Vretakos, Muazzez Akçay, Lilian Gis.

1960'ların ortalarında gerçekleşen ve başrollerini Aliki Vuyuklaki, Dimitri Papamihail ve Orhan Günşiray'ın paylaştığı diğer bir Türk-Yunan çalışması, *Sıralardaki Heyecanlar* filmi, İstanbul ve Atina'da çekildi.

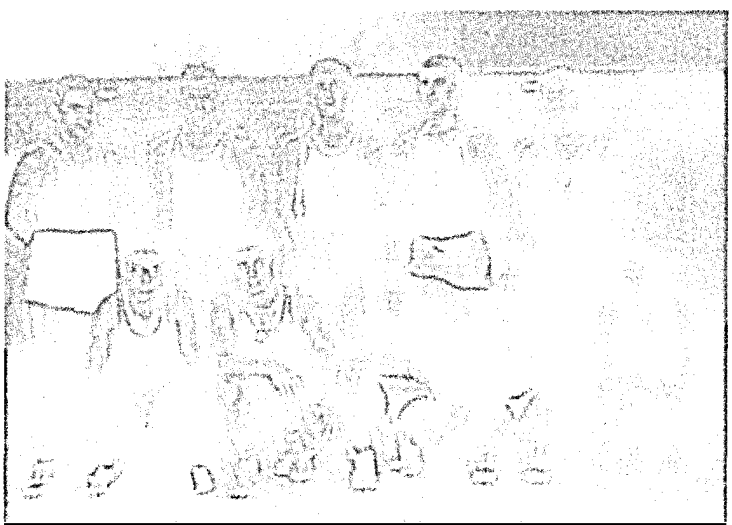
Atletizm

19. yüzyılın sonralarından başlayarak İstanbullu Rumların değişik spor alanlarında faaliyet sürdükdüklerini, bunun sonucu olarak Balkan atletizminde de önemli bir yer edindiklerini görürüz. Dört olimpiyat şampiyonu, 50'den fazla spor kulübunun etkinliği, İstanbullu atletlerin her yıl İzmir'deki Panionios'un ve Atina'daki Panellini'nin İskenderiye'deki Paneyipti Atletizm Yarışmaları'na katılması ve 1922'ye kadar, her yıl başka bir spor kulübünün düzenlemesini üstlendiği İstanbul'daki spor yarışmalarına katılım, İstanbullu gençlerin atletizme olan ilgisini kanıtlar.

İstanbul Spor Dernekleri Federasyonu, 1922'ye kadar yapılan spor karşılaşmalarını denetlemekteydi. Bunun dışında, her yıl okulların kapanmasıyla birlikte kız ve erkek talebeler, düzenlenen okullararası jimnastik gösterileri ve spor müsabakalarına katılıyordu.

Pera'nın en büyük iki spor kulübü, Ermis ile Pera Futbol Takımı'ydı. 1922'den sonra Ermis kapandı, Pera Futbol Takımı ise isim değiştirerek Pera Kulüp adıyla varlığını günümüze dek sürdürdü.

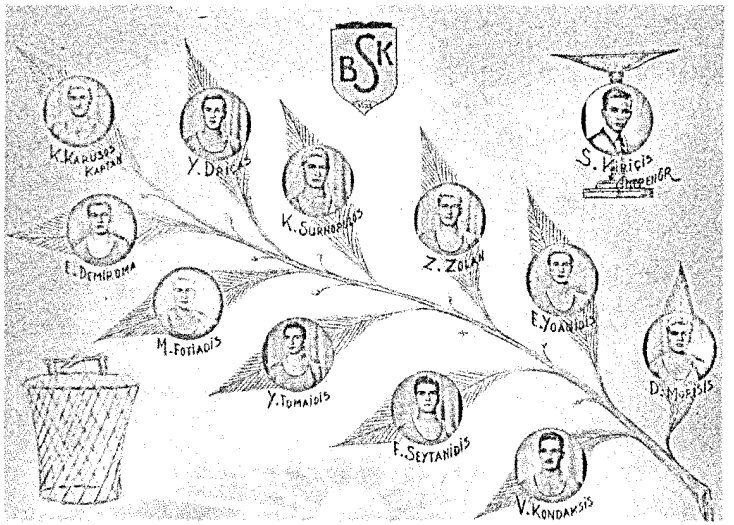
İstanbul'da yapılan ilk uluslarası spor müsabakaları 1922'de Taksim Stadyumu'nda düzenlendi. Müsabakaları düzenleme komisyonuna, İstanbul'da yaşayan bütün cemaatlerin spor birliklerinden üyeler katılıyordu. Programda atletizm ve futboldan başka okullararası spor yarışmaları da bulunuyordu.

Beyoğlu Spor Kulübü Basketbol Takımı (1940'lı yıllar).

20. yüzyılda, önce Galatasaray'da Sponek'in salonunda, daha sonra İngiliz Konsolosluğu'nun karşısındaki Ermis müzik derneğinin salonunda hizmet veren Pera'nın ilk jimnastik salonu, Küçükparmakkapı'daki tam teşekküllü bir binada, İraklis Stagalis ve Faik Bey'in yönetiminde Peralı gençlerin uğrak yeri haline geldi (*Tahidromos*, 14 Ekim 1900).

1922'den sonra İstanbullu Rumlar sayıca azalırken, atletizmle ilgilenen gençler Türkiye'ye rekorlar getirmeye devam ettiler. O dönemde kapalı olan Pera Kulüp tekrar açıldı

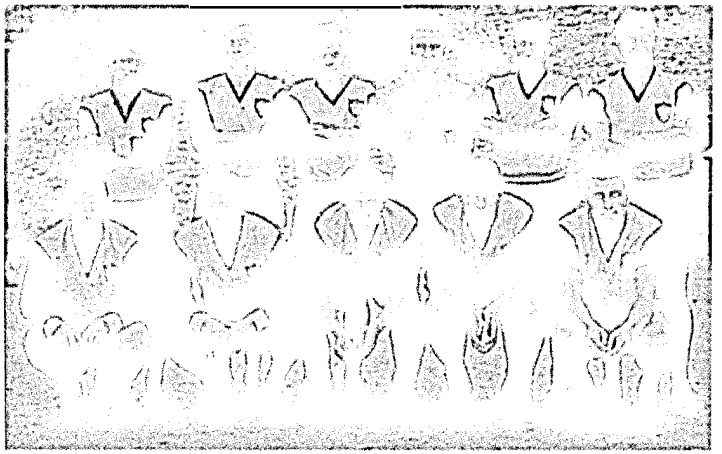
Beyoğlu Spor Kulübü gençler basketbol takımının 1949-50 sezonunda Türkiye şampiyonu olan kadrosu.

ve Beyoğlu Spor adını aldı. İlk başta Ermis Müzik Derneği'nin terk edilmiş spor salonuna taşınan gençler, ilgilerini futbol ve jimnastiğe yönelttiler. Daha sonra ilgi alanlarına güreş ve boks eklendi. 1926'da Beyoğlu Spor Kulübü basketbol ve voleybol bölümlerini de gençlere açtı; bu spor dalları Pera Kulübü'nü uzun bir süre için Türkiye şampiyonu yaptı. 1926'da derneğin merkezi, eski Lale sinemasının bulunduğu Azarian Pasajı'na taşındı. Bir süre sonra da Büyükparmakkapı'daki, Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin binasından bir daire kiralayarak hizmet vermeye devam etti. Yannis Halkusis uzun yıllar derneğin başkanlığını üstlendi, kendisine yönetim kurulunda S. Kanakis, Y. Muzakis ve Andreas Tripos yardım etti. Beyoğlu Spor Kulübü, uzun yıllar birçok spor dalında galibiyet ve şampiyonluklar kazanarak büyük başarılar kaydetti. Futbol takımı 1962'ye kadar Türkiye Birinci Ligi'nde oynadı.

Pera Spor Kulübü'nde, küçük yaşlardan başlayarak, spor dalında ünlenenlerin arasında halterci Hristos İakovou –2004 Yunan olimpiyat halter antrenörü–, pinponda Akdeniz şampiyonu Vasilis Aleksandridis, Yunanlı AEK takımının uluslararası futbolcusu Alekos Sofianidis gelir. Ayrıca 1970'lere kadar birçok Rum futbolcu Türk liginde başarılı olmuştur. 1910-1915 yılları arasında Fenerbahçe takımının savunmasında oynayan ve "tahtaperde" lakabıyla tanınan Aleko ile aynı takımda yer alan futbolculardan Vasiliadis, Agelidis ve Miços, 1924'ten sonra Olimpiakos takımında oynayan Teologo Simeonidis'i sayabiliriz.

1939'da Nikos Vafiadis-Vuduris, Beyoğlu Spor Kulübü'nden Galatasaray takımına transfer oldu ve kısa zamanda sahaların yıldızı haline dönüştü; hatta İstanbul karma takımının Mısır'la oynadığı bir maçta seyircileri hayret içinde bıraktı ve Kral Faruk kendisini, onur madalyasıyla ödüllendirdi. Daha sonra Beyoğlu Spor'un üç futbolcusu daha, Hristos, Yannis ve Tanasis Çaçis, Beşiktaş takımına transfer oldu.

1947-1948 yılları arasında Büyükadalı Lefter Andoniadis, ağabeyi Pananis'in futbol oynadığı Beyoğlu Spor takımına girdi. Bir süre sonra Lefter, Fenerbahçe takımına transfer oldu ve giderek dönemin en yetenekli futbolcusu haline geldi. 10 numaralı forma ile Fenerbahçe'de oynayan Lefter, Milli Takım'a kesintisiz olarak 15 yıl hizmet verdi, 57 kez katıldığı Milli Takım'ın maçlarında birçok defa takım kaptanı oldu. Futbol taraftarları ona "Ordinaryüs profesör" adını takmıştır.

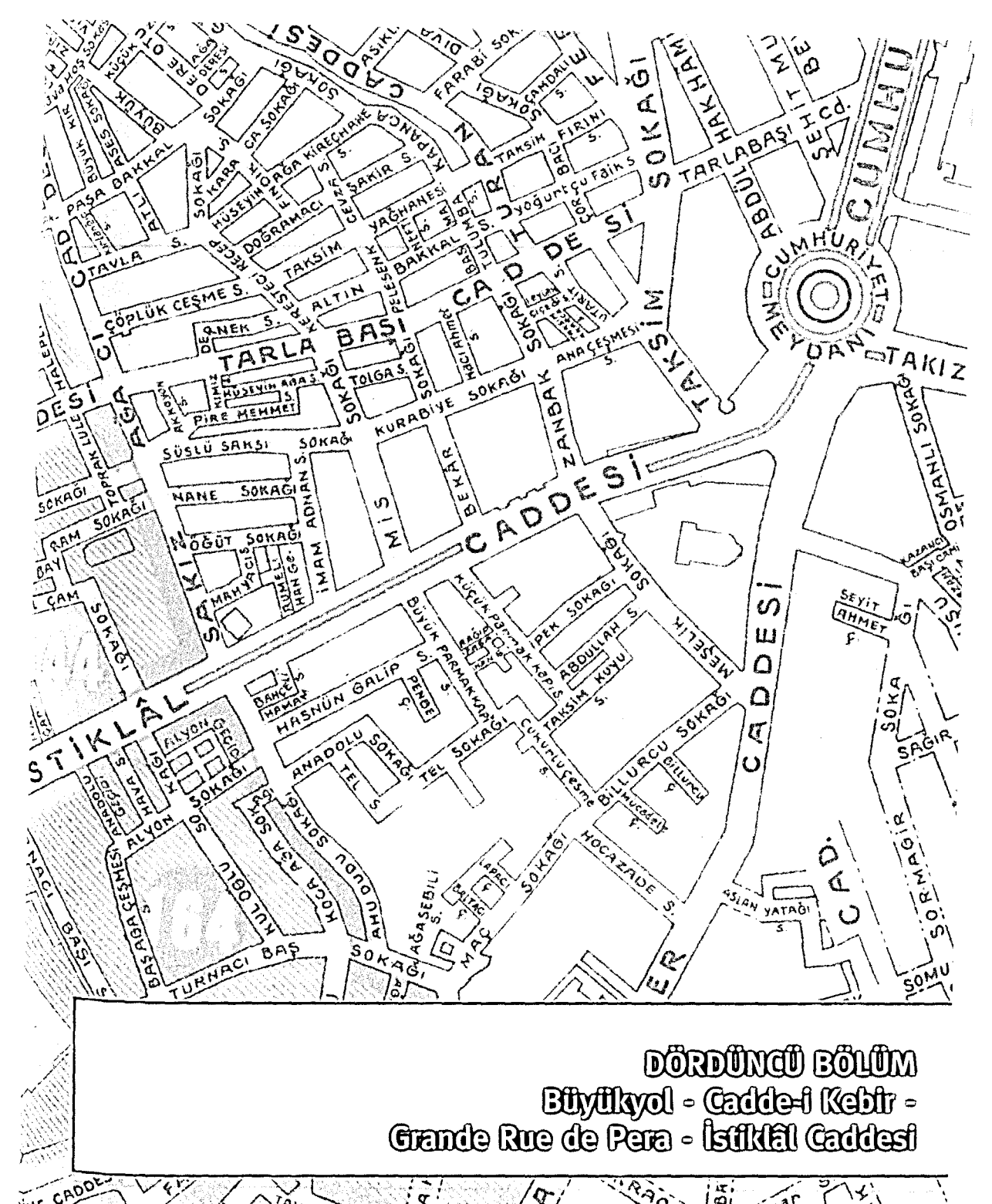

Profesyonel ligde top koşturan Beyoğlu Spor futbol takımı.

Dönemin diğer futbolcuları ise Kostas Kasapoğlu, Aleksandros İordanu, Galatasaraylı Koçi Kontidis, Teodor Marulis ve Beşiktaş takımının kalecisi Luis Salabis'tir. Marsel Salabis de Türkiye şampiyonu olan Beyoğlu Spor'un voleybol takımının temel oyuncularındandı.

Beyoğlu Spor Kulübü'nün ünlü futbolcusu Alekos Sofianidis bir süre sonra Beşiktaş takımına transfer oldu ve ayrıca Milli Takım'da yer aldı. 1960'tan sonra AEK ve Yunan Milli Takımı'nın temel futbolcularından biri oldu. Diğer ünlü futbolcular ise şunlardır: Mihalis Markucas, Alekos Konstantinidis, Kostas Kartalis, Nikos Kovis (Kovis, 1970'lerin ortalarında Panathinaikos takımında, daha sonra OFİ'de yer aldı ve bir süre sonra antrenör olarak birçok Yunan takımını çalıştırdı).

Rum liselerinde atletizm kültürünün önemi büyüktü. Beyoğlu Spor Kulubü'nde ve okul yarışmaları çerçevesinde liseli kızların başarılarını belirtmemiz gerekir. İstanbul ve Türkiye'nin okullararası müsabakalarında Rum kız liselerinden katılan atletler sayısız ödül kazanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Büyükyol - Cadde-i Kebir - Grande Rue de Pera - İstiklâl Caddesi

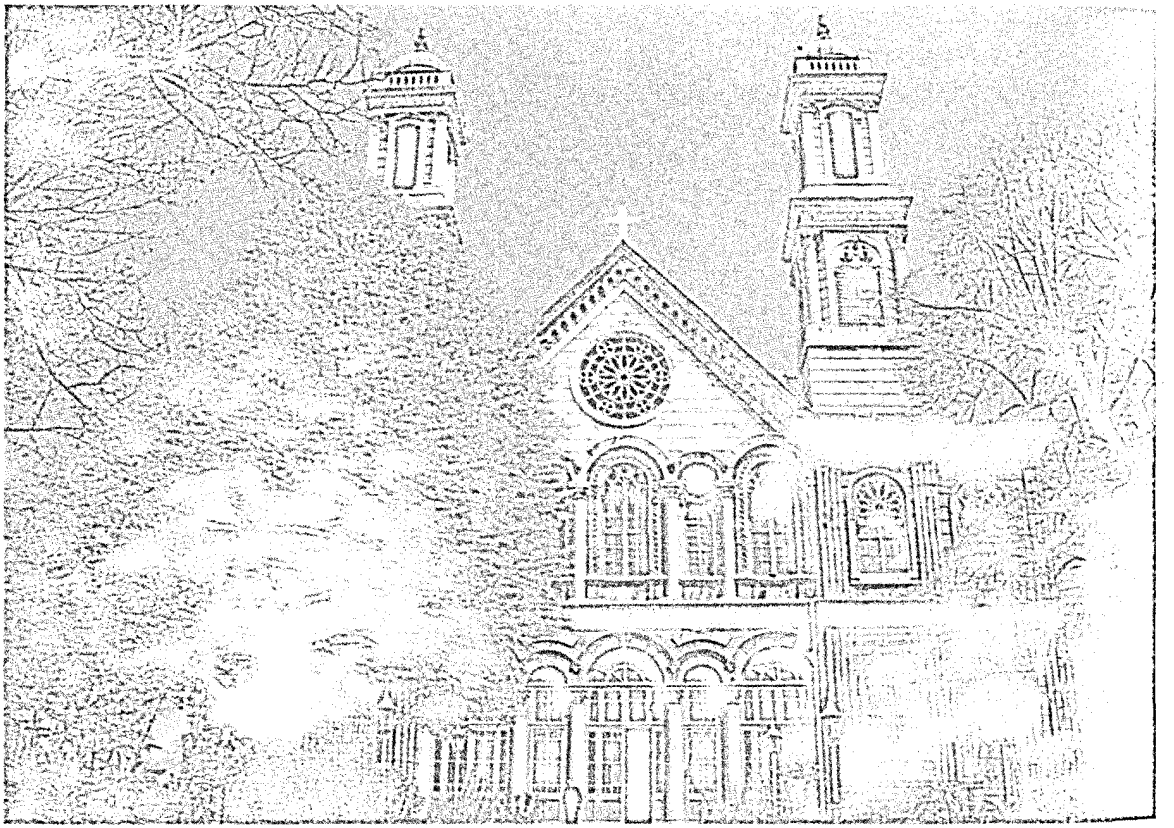
İstanbul Belediyesi'nin 1934'te bastığı *İstanbul Şehri Rehberi*'nde Beyoğlu Kazası Merkez Nahiyesi'ni gösteren bir plan.

Avrupa şehircilik anlayışına göre biçimlendirilen Büyükyol (İstiklâl Caddesi), Tünel'in küçük meydanını Taksim'in büyük meydanına bağlar ve yaklaşık yüzyıllık bir süre için –19. yüzyılın son çeyreğinden 1960'lara kadar– İstanbul'un en büyük ve en önemli ana caddesi olmuştur. Cadde boyunca yabancı elçilikler, kiliseler, modern apartmanlar, pasajlar, ticaret merkezleri, tiyatrolar, sinemalar, fotoğrafçı dükkânları, çiçekçiler, lokantalar, birahaneler, pastaneler, kahveler ve oteller bulunuyordu.

CADDE-İ KEBİR, BÜYÜKYOL, GRANDE RUE DE PERA, İSTİKLÂL CADDESİ

Taksim Meydanı'ndan Büyükyol'un Sol Tarafı

Stratiğakis (Elefterios) Bakkal, no. 1.
Emin, Eptalofos Kahvesi'nin işletmecisi
Savidis (Atanasios), birahane, no. 3.
Karayannis (Kardeşler), pastane, no 5.
Ceya (Kardeşler), aşevi, no 7.
Ladopulos (İosif), kunduracı, no. 9.
Hacıgrigoriu (Aleksandros), pastacı, no. 11.
Dukas (İoannis), ekmek fırını, no. 13.
Nikolaidis (Kardeşler), tütün deposu, no. 15.
Ceya (Kardeşler), şarap ve mastika bayii, no. 17.
Hristos (İoannis), birahane-lokanta.

İlk projesini mimar Potessaro'nun yaptığı, daha sonra mimar Vasilaki İoannidi tarafından yürütülen ve 13 yıl süren inşaattan sonra 14 Eylül 1880'de ibadete açılan Taksim'de Meşelik Sokağı'nda bulunan Aya Triada Kilisesi.

Diamandopulos (S.) sütçü dükkânı, no. 21.
Papadopulos (Tomas), tütün deposu, no. 23.
Nenopulos (Panayotis), kunduracı.
Dirmaciyan, lokanta, no, 25-27.
Margosiyan, büfe, no. 29.
Balyan, doktor, no. 33.
Kalfayan, diş doktoru.
Kuyumcuyan, bakkal.
Şaban Abdül, lokanta, no. 35.
Tosiyan, diş doktoru, no. 41.
Vartanyan, bakkal, no. 43.
Deveciyan, bakkal, no. 45.
Levidis (P.), kuyumcu, no. 45.

Yeorgopulos (Kardeşler), tütün deposu, no. 47.
Sklavos (Fotis), eczacı, no. 49.
Kaluçis (İlias), kasap ve manav dükkânı, no. 51-53.

1 numaradan 53 numaraya kadar uzanan bina bloku Aya Triada Kilisesi ve Zapyon Yüksek Kız Lisesi, arsa olarak Balıklı Rum Hastanesi'ne aitti.

Taksim Meydanı'ndan Büyükyol'un Sağ Tarafı

• **İtfaiyeciler Sokağı**
Fransız Hastanesi, no. 22.
Altıparmak (Kardeşler), otomobil satış bayii, no. 34.

• **Taksim Sokağı**
Şükrü, sütçü dükkânı, no. 36-38.
Abel, fotoğraf dükkânı, no. 42.
Kalfayan, kunduracı, no. 44.
Avni Bey, poğaçacı, no. 46.
İrfan Hasan Tahsin, Gülistan Birahanesi, no. 46.
Kozmograf Sineması, no. 50.
Papadakis (N.), Arşimidis otomobil alım-satım, no. 52-54.
Toptaş binası, no.56.
Benklidis (I.) doktor.
Evstatopulos (N.), toptancı.
Sali (E.), müzayede salonu.
Pancis (Dimitri), memur, no. 60.
"L'Antent", birahane, no. 62.
Dodis (D), kahvehane no. 64

• **Bekâr** Sokağı
Yunan heyetinin bürosu, no. 70, (1904'te Yunan Konsolosluğu barınıyordu).
Papadopulos'a ait bina, no. 74.
Leklerko'ya ait bina, no. 78.
Zaguris (Zoi).
Kazaitis (A.), diş doktoru.
Sardis (Y.), kahvehane, no.78.
Neologos gazetesinin Büro ve Basım Evi, no. 80.
Limonciyan, eczane, no. 82.

• Mis Sokağı
Dülber Kahvehanesi, no. 84.
Kafkas Lokantası, no.86.
Tokatlıyan, toptancı, no. 86.
Kalipolitis (Kosmas), manav, no. 88.
Fundopulos (Fotis), kuyumcu, no. 88.
Dandria, piyano ve müzik aletleri satış mağazası, no. 90.
Union Sine Teatre de'Orient, no. 90.
Pantimos (İraklis), kuyumcu, no. 90.
Kotakis (A.), bisküvi ve çay satış dükkânı, no. 90.
Güzellik enstitüsü, no. 94.

• İmam Sokağı (şimdi İmam Adnan)
Sotiriadis (Lazaros), pastacı, no. 104.
Celil Cafar, tütün mağazası, no.106.
Makridis (P.), pastacı, no. 108.

• Rumeli Geçidi
Omurca içki dükkânı, no. 110.
Makridis (Paris), pastane, no. 114.
Meleviç, kuyumcu, no. 114.
İlias, berber, no. 114.
Rebul, Parizien Eczanesi, no. 116.
Ağa Camii.

• Sakızağacı Sokağı
Koleyan, berber, no. 122.
Papadopulos (Vasilios), emlakçı, no. 124.
Kosmas (Nikolaos), İç çamaşırları dükkânı, no. 126.
Lüksemburg binası, no. 130. Helen Kulübü.
Çangopulos (Kardeşler), Luxenburg kahve ve birahanesi, no. 130.
"Lüksemburg Sineaması" (sonraki "Saray Sineması"), no. 130.
Cemarcıyan, terzi, no. 132.
"Odeon Tiyatrosu", müdür Aleksandros Lagusis, no. 134.
"Ekler Sineması", sahibi Vasilaki Kiriakopulos, no. 134.
Panayotidis (Minas), pastacı, no. 136.

Cadde-i Kebir'in ilk gökdeleni sayılabilecek olan Rumeli Han mimar Jachmund tarafından 1896'da inşa edildi. Bu görkemli bina Eğribos doğumlu ve Rumcayı çok iyi konuşan II. Abdülhamid'in mabeyncisi Ragıb Paşa'ya aitti. Solda görülen Ağa Camii ise 1594'te Şeyhülislâm Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmış ve II. Mahmud döneminde onarım görmüştür.

• Devo Sokağı
Mir ve Kuto, tüccar terziler, no. 140.
Klüb Serkld'Orian, (Anadolu Kulübü), no. 142.
Atanasiadis ve Psaltis, iç çamaşırları mağazası, no. 148.
Stavridis (Andonios), "Mulatie Pastanesi", no. 150.
Français Elektrik fotoğraf stüdyosu, no. 150.
Tranopulos (Epaminondas), şapkacı dükkânı, no. 152.
Aleksopulos (Yeorgios), tütün mağazası, no. 154.
Kardamenis (T.), gömlek ve iç çamaşırları mağazası.

• Halep Pasajı
Rosis, iç çamaşırları mağazası, no. 158.
Hristidis (Yeorgios), mensucat, no. 160.
Andriomenos (N.) fotoğrafçı, no. 162.
"Oriento Sineması", no. 164.
Hristidis (Yeorgios), tuhafiye, no. 164.
Kalavrias (Aleksandros).
Papadopulos, mensucat, no. 166.
"Monopol Oteli", Papadopulos (Konstandinos), no. 166.
Bravakis (Y.), pastane, no. 168.

• Sağ Sokağı
"San mıl semiz", gömlek mağazası, no. 170.
Beleços (P.), Sigalas (D.) ve ortakları, iç çamaşırları mağazası, no. 170.

1870 Pera yangınından sonra mimar Pulgher'in projesiyle mimar Onik tarafından inşa edilen Avrupa Pasajı'nın (ya da bilinen adıyla Aynalı Pasaj) birinci katında yeralan heykellerden biri.

• Sol Sokağı (sonraki Balo Sokağı)
Tokatlıyan Oteli, no. 174-186.

• **Cité** de Pera - **Çiçek** Pasajı
Bazar de Pera, sahibi A. İliadis, no. 190.

• **Tiyatro** Sokağı (Balıkpazarı'na girişlerden biri)
Yeorgiadis (A.), "Luvr" ipekli kumaşlar mağazası, no. 194.
Tomaidis & Papamanolis, kuyumcu dükkânı, no. 194.
Ognienoviç, tuhafiyeci, no. 196.
Aleksiadis (D.), tuhafiyeci, no. 198.
Kentercidis (Yeorgios), saraf ve tütüncü, no. 200.
Yutas (D.), terzi, no. 200.
Damigu (Eleni), güzellik enstitüsü, no. 200.
Karakaşyan, diş doktoru, no. 200.
Azaryan binası, no. 204.
Anciopulos (Kiryakos), pastacı.
Varusidiadis (Argirios), diş doktoru.
Anciopulos (K.), "Parizien Pastanesi", no. 206.
İngiliz Askeri Telegrafhanesi, no. 208-210.
Fransız Askeri Telegrafhanesi, no. 208-210.
Osmanlı Postanesi ve Telegrafhanesi, no. 208-209.
Avusturya Telegrafhanesi, no, 208-209.
Asaduriyan, saraf ve tütün, no. 236.

• Hamalbaşı Sokağı
(Avrupa Pasajı ve Krepen Pasajı)
Lemoncuoğlu (N.), Pastelas (I.), kristal ve porselen mağazası, no. 246.
Lemoncuoğlu - Spiridon, bonmarşe no. 250.
Papayanopulos, bakkal, no. 254.
Kortoğlu (D.), çarşaf mağazası, no. 256.
Kalligas ve Vasiliadis, tuhafiyeciler, no. 258.

• Tütüncü Çıkmazı
Dapolas, "Pare" modaevi, no. 262.

• Aznavur Pasajı
Sarmatof, Rus lokantası, no. 274.
Strogilos (Kardeşler), gömlek mağazası, no. 276.

• Boğaz Çıkmazı
Santral, birahane-restoran, no. 276.
Hacopulos Pasajı
Hrissagoridis (Kardeşler), kumaş mağazası, no. 278.
Marianopulos (Dimitrios), gazete bayii, no. 280.
Pazarian, kuyumcu dükkânı, no. 282.
"Londra" birahanesi sahibi Karayanopulos (Y.), no. 284.
Mecan, örgü mağazası, no. 286.
Asante, kuyumcu dükkânı, no. 286.
"Parnassos" fotoğraf stüdyosu, no. 288.
"Ermion" iç çamaşırları ve mensucat mağazası, no. 290.

• Panayia Geçidi
Molokotos (Kardeşler), kumaş dükkânı, no. 296.
Delasudas (Evagelos) eczane, no. 298.

• Olivio Geçidi
Tranopulos (Kardeşler), tuhafiye ve moda mağazası, no. 310.
Bizans birahanesi sahibi Dimitris Triantoyannis, no. 312.
Erdraih, ayakkabı dükkânı, no. 314.
Galateros (Evagelos), kuyumcu, no. 316.
Paçikakis (B.) ayakkabı dükkânı, 318.

Banker Zoğrafos'un malikanesi olarak 1874'te mimar Kleanthi Zanu tarafından inşa edilen Cité de Pera'nın (Çiçek Pasajı'nın cephesinde yeralan heykellerden biri).

Yapımı hakkında farklı bilgiler olan Hacopulos Pasajı, muhtemelen 1870 yangınından sonra Büyükadalı banker ve tüccar Kiryakos Hacopulos'un mülküydü. Bir dönem Jön Türkler'in buluştuğu bir yer olarak bilinen pasajda, 60 ve 70'li yıllarda ünlü şapkacı dükkanları bulunurdu.

Ala Rönesans, tuhafiye ve moda mağazası, no. 322.
Hasapis & Gulandris, tuhafiye dükkânı, no. 324.
Lallis (Ahilleas), kürkçü dükkânı, no. 328.
Au Lion d'Or (Oliondor), Gavalas (Kardeşler), ayakkabı dükkânı, no. 330.

• Glavani Caddesi
O Lion ipekli ve yünlü kumaşlar, no. 336-340.
Kalivrusis (E.) ve Ortakları, ipekli kumaşlar mağazası, no. 342.

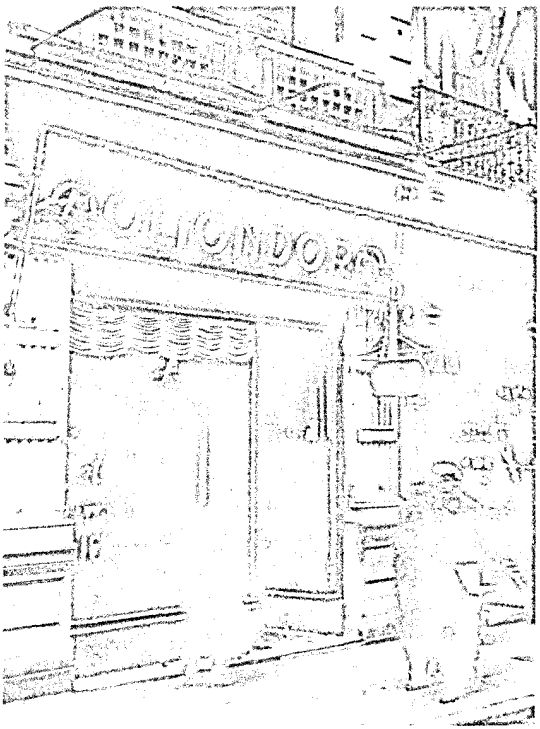
• Saka Çıkmazı
Tranopulos (İoannis), tuhafiyeci, no. 344.
Namık Paşa binası, no. 346.
Tasopoğlu (İ.), doktor.
Kokkinos, şapka mağazası, no. 346.
Russos (Fr.), kırtasiye ve kitabevi, no. 348.
Zeki Paşa binası, no. 350.
Teofilopulos (Tomas), sarraf ve ayakkabı dükkânı.

Kaporalis (N.), terzi.
Sikiotis (Yeorgios), tüccar terzi.
Magazin France, esans ve kolonya dükkânı, no. 352.
Bon Marşe binası, no. 354.
Olivie (Zan), terzi.
Rus mültecilerin bürosu.
Bon Marşe mağazası.
Bon Marşe binası, no. 354.
Vizantiadis (K.), doktor.
Samaras, kürkçü.

• Latin Çıkmazı
Paskalidis (Vasilis), tütün mağazası, no. 356.
Muriadis (T.), ayakkabı mağazası, no. 356.
Parisis (M.), moda ve giyim, no. 356.

• Eczacı Sokağı
Karlman mağazası, no. 362-364.
Sapuncakis (Evstratios), çiçekevi, no. 366.

• Lorando Çıkmazı
Baker mağazası, no. 370.

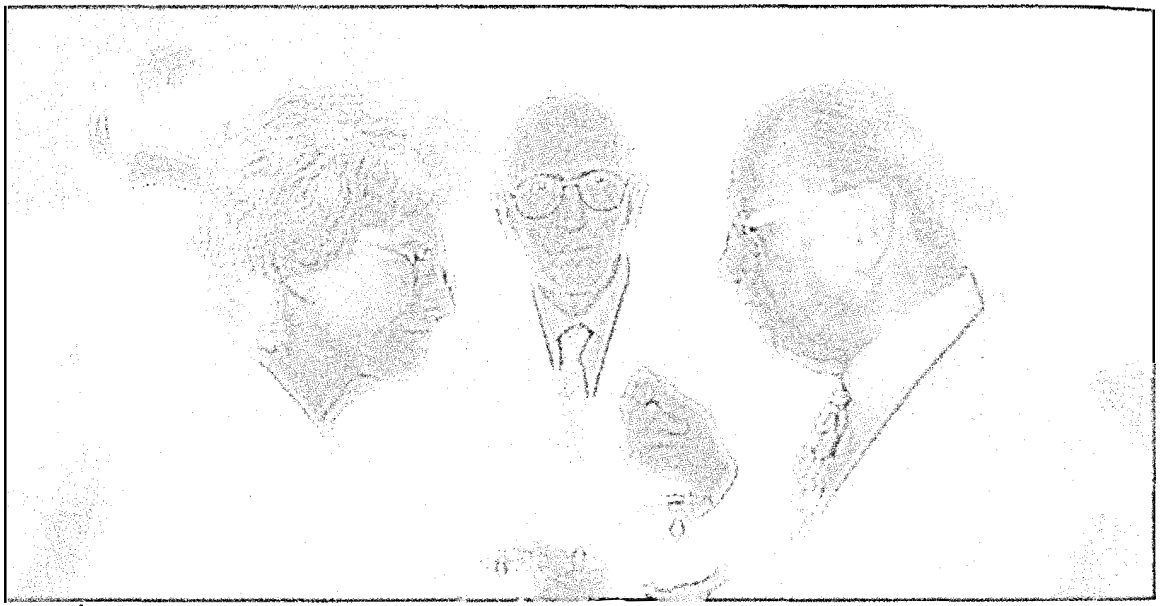

Yavala Kardeşler'e ait olan ve kadın ayakkabısı satan mağaza önce Au Lion d'Or adıyla kuruldu. Sonra Yiannis Veletsos, mağazanın adını Oliondor olarak değiştirerek, Kallavi Sokak adı verilen Glavani Sokağı'nın köşesine taşıyıp, 1950'lere kadar faaliyetini sürdürdü.

• Testa Çıkmazı
Babayan (Kardeşler), kuyumcu, no. 380.
Bazarre de Levan mağazası, no. 380.

• D'Andrea Geçidi
Lambrinidis (Markos), vaftiz için çocuk eşyası, no. 390-392.
Karakas, fotoğraf malzemeleri dükkânı, 394.
Kanavalof binası, no. 396.
Yannis birahane ve oteli sahibi İvrakis (Taksiarhis), no. 396.
Karakaş, fotoğraf makinaları, no. 394.

• Venedik Sokağı
Eksercioğlu (Teodor), moda giyim, no. 400.
Leontidis (Konstantinos), gömlek mağazası, no. 402.

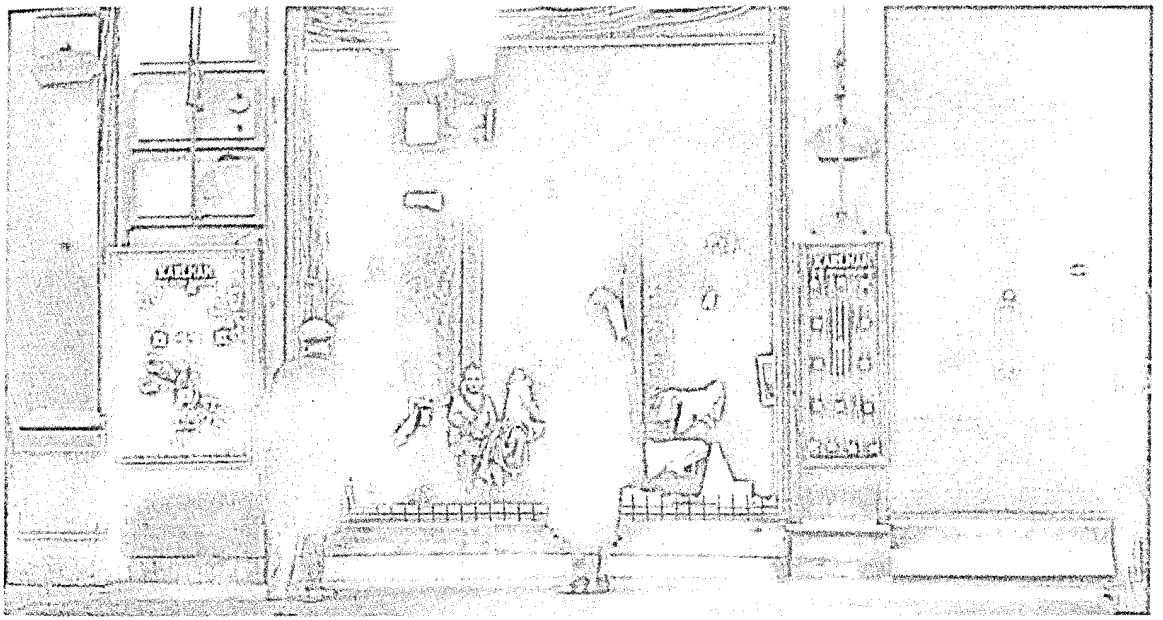

İstanbul'da ilk çiçekçi dükkanını 1874'te açan Sapuncakis ailesi Girit'in Hania şehrinden gelmişti. Efstratios Sapuncakis, dükkanla birlikte Dolapdere'de ilk kez sera çiçekçiliğine başladı. Osmanlı sarayının çiçek ihtiyacını da karşılayan Sapuncakis, yine ilk kez Rumca çiçek dergileri yayınladı. Ölümünden sonra işleri devralan Yorgo Sapuncakis, Atatürk'ün önerisi üzerine Ankara'da da dükkan açtı. Oğlu İstrati Sapuncakis (1929-2010) ise baba mesleğini ölene kadar sürdürdü. Solda Sapuncakis'in eşi Psikolog Zoi Poliviu, or da Sapuncakis, sağda ise çocuk doktoru Dr. Foti Dakos, Zoğrafyan Lisesi'nin kuruluş yıldönümünde.

• Derviş Sokağı
Ravuna (Kardeşler), halk sanatı çeşitleri, 404.
Skarlatos, moda atölyesi, no. 406.
O petit Luvr kilo ile satılan nakış işi, çevre ve dantel, A. ve D. Zahariadis, no. 408.
Alberti, kristal ve porselen mağazası, no. 408.
Lambropulos (Panayotis), moda giyim, no.410.
Reşat Paşa binası, no, 412.
Haymoviç, kürkçü.
Zigomala (Maria), terzi.
Hamamlıyan, fotoğraf stüdyosu.
Sori ve Ortakları, kuyumcu dükkânı, no.416.

• Ottoman (Osmanlı) Çıkmazı
Limoncuoğlu (N.) ve Pastellas (İ.), kristal ve porselen mağazası, no. 418.

• Suriye Pasajı, no. 420.
Bazar de tayer, dikişevi, no. 422.

Bir dönemin tanınmış mağazası Karlman'ın bulunduğu pasajın olduğu yerde, 1870'te kurulmuş ve Pera'nın giysiden yiyecek ve içeceğe, mobilyadan cam ve kristal eşyaya kadar herşeyin bulunduğu Bon Marché adlı "alışveriş merkezi" vardı. Daha sonra Yahudi Karlman ailesinin satın aldığı pasajın adı değiştirildi. Şimdi binanın olduğu yerde Odakule yükselmektedir.

• Timoni Sokağı

Solomonof ve Ortakları, mensucat, no. 426.

Maks Leon, dişçi, no. 428.

Huzuris (Nikolaos), fotoğrafçı, no. 428.

Taşçiyan, kuyumcu, no. 428.

Karayosma, piyano ve müzik enstrümanları mağazası, no. 428.

Dimitrakopulos (Kardeşler), gurme, bakkaliye & içki (günümüzdeki süper marketlerin öncüsü sayılabilir), no. 430.

• Oryantal Geçidi

Burdon pastanesi, no. 432.

Evangelinos (S.), sarraf, posta pulu, no. 436.

İlia Paşa binası, no. 436.

Pakos (P.), terzi.

Garih, diş doktoru.

Fridman (Kızkardeşler), dikiş atölyesi.

Papaoviç ve Hrisopulos, moda giyim, no. 438.

Zakob, moda giyim mağazası, 440.

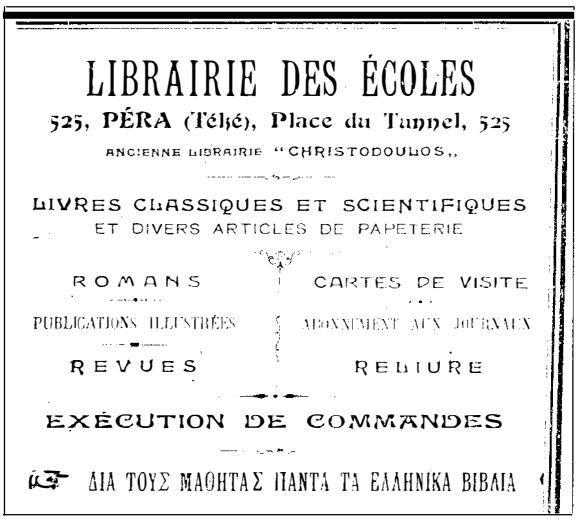

İstanbullu Rum tüccarlar arasında önde gelen kişilerden olan Skarlatos'un kumaş mağazası.

• Asmalımescit Sokağı
Karaku (Kardeşler), kristal ve porselen mağazası, no. 450.
Osman Zeki, tüccar terzi, no. 452.
Parlanti, Şark Alman Bankası'nın istihbarat bürosunun müdürü, no. 452.
Papadimitratos (Fotis), çiçekevi, no. 454.
Votis (İlias), yağ ve kaymak mamülleri satış yeri, no. 456.
Frederik binası, no. 458.
Dantoria, iç çamaşırları mağazası, no. 460.
Rus Başkonsolosluğu, no. 460.

• İsviçre Sokağı
Skarlatu kardeşler (N. ve S.) terziler, no. 464-466.
Griyebiç, berber, no. 470.

Papadopulos (Dimitris), fotoğrafçı, no. 472.
Metalidis (Haralambos), fotoğraf makineleri mağazası, no. 474.
Mekenstain, kuyumcu dükkânı, no. 476.
Verdu Optik, no. 482.

Tünel Meydanı'nda özellikle Rum okullarının ders kitaplarını satan kitabevinin ilanı.

• Tünel Meydanı
Seryiadis (Ksenofon), kitabevi, no. 476.
Şahinyan, terzi, no. 476.
Frintman, saatçi, no. 486.
Kazancis (Konstantinos), ayakkabı mağazası, no. 486.
Narkintof, terzi, no. 486.
Mavrokefalos (D.), iç çamaşırları mağazası, no. 486.
Portokalidi (K.), kadın terzi, no. 486.
Papadopulos (Kardeşler), fonograf dükkânı, no. 486.
Rozenstain, terzi, no. 486.

• Nebat Sokağı
Polis Karakolu.
Tober, saatçı dükkânı, no. 488.
Berberya, kadın terzi, no. 490.
Ostrov, kasket atölyesi, no. 492.
Skarlatu (N.), kadın terzisi, no. 494.
Beker, kumaş mağazası, no. 500.
Kondostavlos (Y.), mobilya mağazası, no. 500.
Aleksandridis (Kardeşler), terzi, no. 504.
Patriarheas (S.), küçük esnaf, no. 506.
Slik ve Oğulları, şapka ve fes mağazası, no. 508.

• Değirmen Sokağı
Fokidis (A.), tütün mağazası, no. 512.
Anastasiadis (A.), elektrikçi, no. 514.
Adamopulos binası, no. 516.
İatropulos (Aristidis), memur.
Kombotekras (B.), doktor.
Russos (R.), toptancı.

Yüksekkaldırım'da Libraire de Péra'nın (Beyoğlu Kitapçısı) sahibesi, ünlü Bizantolog Milityadis'in kızı Talya Nomidis(1910?-1994). Nomidis'in Beyoğlu Kitapçısı'na 80'li yıllarda Uğur Güraçar ile Prof. Ayhan Aktar ortak olmuş, şu anda Turkuaz Sahaf'ın ortaklarından Püzant Akbaş da ölene kadar Bayan Nomidis'le çalışmıştır.

Evyenidis (Evyenios), memur.
Stavropulos (Vasilios).
Platis (Hristos), terzi, no. 516.
Yüksek Kaldırım Camii
Kafe Pikolo, no. 518.
Fakaros (K.), kitabevi, no. 518.
Mantafunis (İoakim), dikiş malzemesi, no. 520.
Ahmet Hasan, kasap, no.522.
Ferigo, mobilya atölyesi, no. 522-532.
Kalfopulos (Teodor), berber, no. 536.
Papantoniu (Yerasimos), kitapçı, no. 538.
Masar Bey, ekmek fırını, no. 540.
Kalivrusis (Teodor) ve Ortakları, kristal ve porselen mağazası, no. 542.
Zorbalas, kantin, no. 546.
Bilikakis, ayakkabı malzemesi, no. 548.
Kalfoğlu (Kardeşler), ipekli kumaş mağazası, no. 550.

• Cerrahpaşa Sokağı
Çalovoğlu, bakkal, no. 554.
Vigopulos, eczane, no. 556.
Azestain ve Oğulları, müzik enstrümanları mağazası, no. 558.
"Majestik Sineması", no. 564.
Moda Giyim, no. 568.
Savis Optik, no. 570.
Kadopulos (Maria), kitabevi, no. 570.
Kanioğlu (Konstantinos), kuru temizleme, no. 570.
Manasian, demirci, no. 572.
Survanos, şömine malzemesi, no. 574.
Kurtesis (Kardeşler), no. 576.
Kuçomitopulos (Grig.), çerçeve dükkânı, no. 578.
Baruh, çerçeveci, no. 584.
Nikolaos (Vasilios), pastacı, no. 588.
Kutikas, (Yeorgios), kuafför, no. 590.

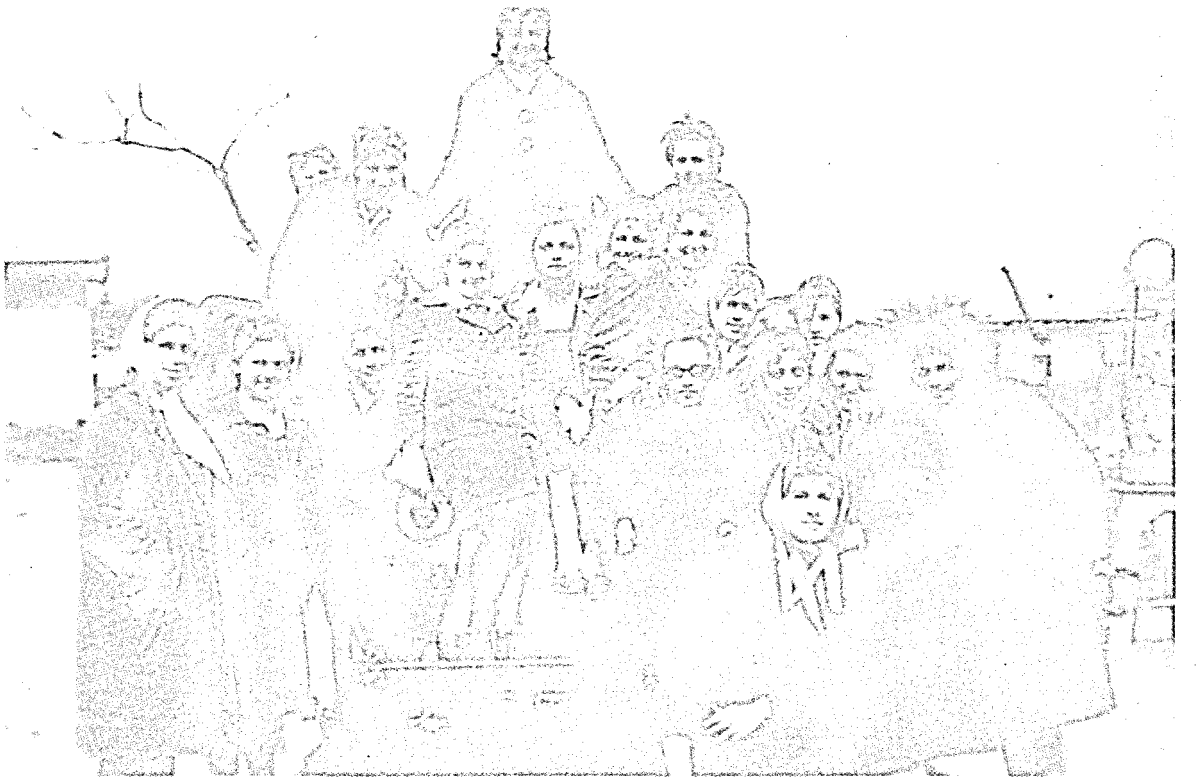
• Kule Kapısı Sokağı

• Kule Meydanı

• Merdiven Sokağı
Kalfa (Kardeşler), bakkaliye, no. 594.
Kontaksis (Nikolaos), bakkal, no. 598.
Saporia, aktar, no. 604.
Yeorgiadis (Nikolaos), gömlekçi, no. 604.
Vasolaridis (D.), pastane, no. 604.
Papadopulos (Konstantinos), kereste sanayisi ve kauçuk, no. 606.
Azarian, dikiş malzemesi, no. 608.

Taksim Meydanı'ndan Büyükyol'un Sol Tarafı

• Rum Kabristan Sokağı
Hüseyin (Ahmet), tütün mağazası, no. 55.
Apkaryan, berber, no. 57.
Boloyan, birahane, no.59.
Bahat Bey, binası, no. 61.
Korpi, devlet memuru.

Zapyon Rum Kız Lisesi'nin 1962 mezunları askerlik dersi için gittikleri Davutpaşa Kışlası'nda bir tankın üzerinde.

Skarpatiyotis (Partenis), avukat.
Çohacis (Y.), halı-dekorasyon, no. 61.
Pirovolidis (Leonidas), kartpostal mağazası, no. 61.
Portokallis, müzayede salonu, no. 63.
Tahsim Kemandadiyan, doktor, no. 63.
Tolayan, *Gavroz* gazetesinin müdürü, no. 65.
Ohanyan, basımevi, no. 65.
Hanumyan, şarküteri dükkânı, no. 67.
Valsamakis (Pandelis), lokanta ve içki satış mağazası, no. 69.
Torosyan, berber, no. 73.
Küleyan, tütün mağazası, no. 75.
Kökpas (Platon), diş doktoru, no. 75.
Papazoğlu (İlias), no. 65.

Nurdunyan binası, no. 77.
Lagas (Markos), mimar.
Sofyanu binası, no. 79.
Stratiğakis (Kardeşler), bakkal dükkânı, no. 81.
Etual sineması, no. 83.

• **Küçükparmakkapı** Sokağı
"Marseyez" Bakkal dükkânı, no. 85.
Hrisos binası.
Mimikas (Konstantinos), toptancı.
Hrisos (P.), toptancı.
Teofanidis (Stefanos), gemi acentesi.
Rus-Amerikan Sineması, no. 89.
Emmanuilidis ve Çakiridis, züccaciye, no. 91.

• **Büyükparmakkapı** Sokağı
Sakellaridis (Tomas), kırtasiye, no. 95.
Efremidis (Miltiyadis), bakkal, no. 99.
Sebatiyan malikânesi, no. 103.
Kilayditis (Dmitrios), doktor.
Ivrakis (Dimitrios), birahane sahibi.
Valliadis (D.), ayakkabı mağazası, no. 103.
Balcı, piano ve müzik aletleri mağazası, no. 111.
"London Bar", birahane, no. 113.
Otel, no. 113 bis.
Kalemkeryan, eczane, no. 117.
Lifodis, piyano ve müzik enstrümanları, no. 119.
Noios (M.), eyerci, no. 123.
Kamondo malikânesi, no. 125.
Vamvakis (Aile).
Elefteriyadis (Aile).
İoannidis (Y.), berber ve manikürist, no. 127.
Kuto malikânesi.
Simeonidis (T.), doktor.
Varutis (Yeorgios), tüccar terzi.
Rosopulos (Aleksandros), tütün mağazası, no. 127.
Aleksiyan, kantin, no. 129.

• Bahçeli Hamam Sokağı
Teoharidis (Nikolaos), bakkal, no. 129.
Mustabey, aşevi, no. 131.
Sarian, fotoğraf stüdyosu, no. 133.
Nazeretyan, doktor, no.133.
Kerestediyan, doktor, no. 133.
Gaemiryan, diş doktoru, no. 133.
Amerikan Lokantası, no. 135.
İnciciyan (Kardeşler), kasap dükkânı, no. 137.
Devrisyan, fes dükkânı, no. 137.
Halil Ağa, tütün mağazası, no. 139.

• Bursa Sokağı
Kaparakis (Mihail), kantin, no. 143.
Papandoniu (Yeorgios), Bizans Kitabevi, no. 147.
Serk Etual Palas, kahvehane, no. 147.
Eskenazi, iççamaşır mağazası, no. 149.
Dumas (Kardeşler), "Parizien" eyerci dükkânı, no. 151.
Hudaverdis (M.), saatçı, no. 153.
Çamas, Süt mamülleri dükkânı, no. 155.
Turan lokantası sahibi Pesah, no. 159.
Asparyan, tütün mağazası & kolleksiyonculara mahsus pul, no. 163.
Marso, korse dükkânı, no. 165.
Hacopulos malikânesi, no. 167.
Psomiyadis (Spiros), toptancı.
Hacopulos (Aristidis), toptancı.
Hacopulos (Mihail), toptancı.

• Kuloğlu Sokağı
Hacimerkuriyadis (Merkurios) & Vasiliadis (Nikolaos), bakkal, no. 173.
Bakalciyan, kuyumcu dükkânı, no. 175.
Hacı Bekir, şekerci, no. 177.

• Hava Sokağı
Fotis (Kardeşler), muhallebici, no. 179.
Lazaro Franko (Kardeşler), döşemelik kumaş, no. 183-185.

• Şark Geçidi

Kukis (Mihail), kumaş mağazası, no. 187.

Eden Fleur, doğal ve suni çiçekevi, no. 189.

Valyadis (Kardeşler), ayakkabı dükkânı, no. 189.

Köçeoğlu* (Aile) malikânesi, no. 191. Sonraları Atlas Sineması ve Küçük Sahne Tiyatrosu'nun barındığı bina.

Diamandidis (Aleksandros), kahvehane, no. 193.

Mavrokordatos (K.), rantier, no. 197.

Yeorgiadis (A.) & İoannidis (Sp.), döşemelik kumaş, no. 209.

• Su Terazisi Sokağı**

Fragakis (Dimitrios), tütün mağazası, no. 211.

"Pallas Sineması", sahibi Vainberg, no. 211.

Amar malikânesi, no. 211.

İoannidis (A.), diş doktoru.

Mavromatis, banker.

Ahtaris (Hristos), avukat.

"New Palace", sahibi Tomayan, no. 213.

Hristidis (Sotiris), piyano, müzik & partitür, no. 215.

Stavridis (Konstantinos), berber, no. 217.

Bekes ve Ortakları, parfüm mağazası, no. 219.

Orian Merkez İlaç Deposu, no. 221.

Papas (Y.), çarşaf mağazası, no. 223.

Şükrü Bey malikânesi, no. 231.

Nikolaidis (St.), doktor.

İakovidis, kimyager.

Kalpakçoğlu (Androniki), giysi ve palto.

Velicanidis (M.), eczane, no. 233.

Galeri de Pera, iç çamaşır mağazası, no. 237.

Bazar de Salonik, no. 237.

Esayan malikânesi, no. 239.

Kuremenos (Mihail), doktor.

Caneti, eczane, no. 241.

Alin Amik Bey malikânesi, no. 243.

(*) Ermeni Köçeoğlu'nun sarayı, 1870 yılında çıkan yangından sonra İstiklâl Caddesi'nde inşa edildi. Malikânenin büyük kapalı ihtişamlı girişi, Köçeoğlu'nu ziyaret eden II. Abdülhamid'i taşıyan arabanın rahatlıkla içeri girmesi için yapıldı. 1948'de, malikânenin giriş katı "Atlas" ismiyle sinemaya dönüştürüldü. Daha sonra, birinci katta Küçük Sahne tiyatro salonu yeraldı.

(**) Zoğrafyon Erkek Lisesi Su Terazisi Sokağı'nda bulunmaktadır.

Baltas (Leonidas), toptancı.
Dore, birahanesi, no. 249.
Rafael, ilaç ve parfüm deposu, no. 253.

• **Kartal Sokağı**
Galatasaray Lisesi
Franko ayakkabı mağazası, no. 255.
La Turki Telegraf Şirketi, no. 255.
Launakis (Evyenia), Bahçevanoğlu ve Ortakları, çiçekevi, no. 257.
Kamilyeris (N.), tereyağ satış mağazası, no. 259.
Galata Saray Polis Karakolu.

• **Yeni Çarşı Sokağı**
Psomas (İoannis), ayakkabı mağazası, no. 263.
Nuri, tütüncü, no. 263.
Altuva, parfüm mağazası, no. 265.
Galata Saray Pasajı.
Klonaridis (P.), eczane, no. 273.
Mizrahi ve Ortakları, Şark halıları, no. 275.
Jorj Antuan, kadın modası, no. 277.
Kemal Bey, zarzavatçı, no. 279.
Tomareis (Stavros), moda giyim. 283.
La Zones, moda giyim, no. 285.
Agelidis (D.) ve Oğulları, sigara bayii, no. 285.
Ageloviç (Sp.), suni çiçek satışevi, no. 287.

• **Ada Sokağı**
Stain, moda giyim, no. 289.
Salon de Mont, moda giyim ve mefruşat, no. 291.
Faragi, ilaç ve parfüm deposu, no. 303.
Stefanian, tuhafiye, no. 305.
Boliyan, fotoğraf stüdyosu, no. 305.
Zihni ve Faik Mecip, Japonya'dan hediyelik eşya, no. 307.
Sen Antuan malikânesi, no. 311.
Kalvokoresis (A.).
Manaras (M.), doktor.
Sen Antuan Kilisesi.
Palukas (İoannis), optik ve saat, no. 311.

La dam elegant, moda giyim ve kumaş, no. 311.
Lazareto (C.), terzi, no. 329.
Sevi, eczane, no. 331.

• **Linardi**
Kredi Lionez Bankası'nın Beyoğlu şubesi, no. 333.
Fuhterman (Maks), çerçeve dükkânı, no. 335.
Azizyan (Kardeşler), kuyumcu, no. 337.
Adranoviç, pastane, no. 339.
Komendiger (Ernest), piyano ve enstrüman mağazası, no. 343.
Mısırlı, kuyumcu, no. 343.
Singer dikiş makineleri, no. 345.
Mulatiye, pastane, no. 345.

• **Polonya** Sokağı
Banca Italiana di Sconto, no. 347.
Sarebey, tüccar terzi, no. 349.
Anestopulos (Dimitrios), tüccar terzi, no. 349.
Jilber, tüccar terzi, no. 349.
Dabil (İvon), korse mağazası, no. 349.
Zeliç (Kardeşler), kırtasiye, no. 351.
Melkonyan (Kardeşler), ipekli kumaşlar mağazası, no. 353.
Anemateros (Dim), kürkçü dükkânı, no. 353.
Tarkul (Pol), Fibüs fotoğraf stüdyosu, no. 359.
Mirkelam, moda giyim, no. 367.
Allah Verdi Ohanes, rantier, no. 369.
Osmanlı Bankası (Pera şubesi), no. 375.
Yeorgopulos (Kardeşler) malikânesi, no. 375.
Sariyan Leon, kuyumcu.
Yeorgopulos (Kardeşler), sarraf.
Orfanidis Emanuil, doktor.
Vitalis (Konstantinos), diş doktoru.
Andreadis (O.), tüccar terzi Fransız Elçilik binası
Vukinos malikânesi, no. 383
Dapola (Y.), moda giyim ithalatı.
Nikolaidis (Nikolaos), diş doktoru.
Lambropulos (Y.), çarşaf dikim, no. 383.
Pekios (D. & N.) ve Kardeşler, moda giyim, no. 389.

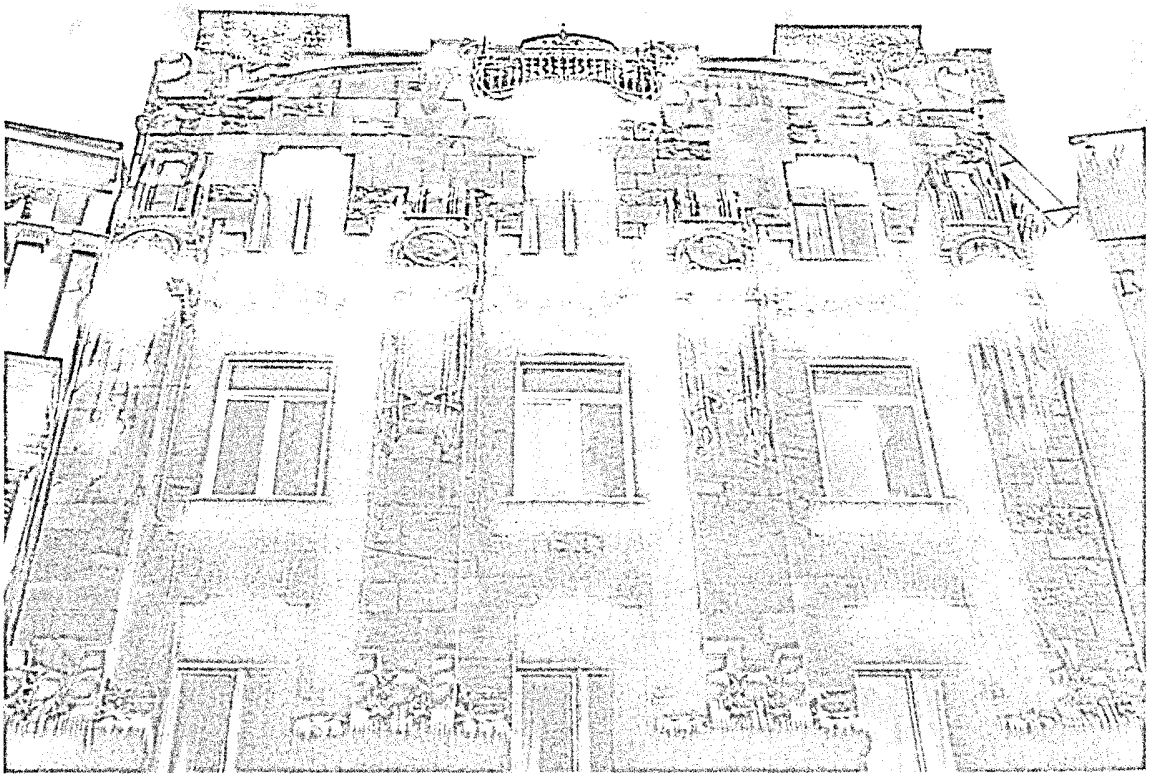
Selanik Bankası (Pera şubesi), no. 391.
Hollanda Elçiliği, no. 393.
Vartan, kuyumcu evi, no. 395.
Samarcis (A.) ve Gülmez (Frer), fotoğraf stüdyosu, no. 397.
Leonidis, gömlekçi, no. 399.
Makris (Trasivulos), gömlekçi, no. 399.
Pashalis (Kardeşler), ayakkabı mağazası, no. 403.
Ravuna malikânesi, no. 403.
Papazoğlu (Apostolos), toptancı.
Stamatiadis malikânesi, no. 407.
Skalieri, toptancı ve emlakçılar.
Leon ve Ortakları, tüccar terziler.
Halandriçanos (Andreas), halat ticareti.
De Mango, ressam ve tiyatro oyuncusu.
Nava, müzik dersanesi.
Samaras (S.), kürkçü, no. 407.
Motola, moda giyim, no. 409.
Kutelis (E.), çiçekevi, no. 411.
Yatidis (Odiseas), sarraf, no. 411.
La Konfians, Societé General de Bijouterie, no. 413.

• **Postane Sokağı**
Zeliç ve Ortakları, kırtasiye, no. 417.
Cemal Bey malikânesi, no. 421.
Havyaropulos (N.), diş doktoru.
Hrisomalis (T.) ve Oğulları, diş doktoru.
Samariten, moda giyim, no. 421.
Misarstacıyan (Kardeşler), kuyumcu, no. 423.
Zahariadis (D.), vaftiz çocuk giyisileri, no. 425.
Santa Maria Terra Sancta Katolik Kilisesi
Santa Maria Binası, no. 431.
Nikolaidis (Temistoklis), tüccar terzi.
Hriseti (Em.), kadın dikiş atölyesi.
Kürkçiyan, fotoğraf stüdyosu.
Renar Blan, kürkçü dükkânı, no. 431.
Maçoviç, eczane, no. 433.
Ovakimyan (Kardeşler), iççamaşırları mağazası, no. 437.
Sebah ve Zoaye, fotoğraf stüdyosu, no. 439.

Pera'nın İngiliz kesimi üretim yapan ünlü gömlekçisi Lazarides kardeşlerin Karaköy'deki şubesi.

Lazaridis (P.), gömlekçi, no. 411.
Rus Elçilik binası.
Kolaros, şapkacı, no. 449.
İbrahim Paşa malikânesi, no. 451.
Karikiopulos, terzi.
Mavros (Aleksandros), diş doktoru.
Dimitrakopulos (Y.).
Hild ve Delenda, elektrik mühendisleri, no. 455.
Raymond, kitabevi, no. 457.
Calas (Lukas), sarraf ve tütün mağazası.
Kayserliyan malikânesi, no. 461.
Karason İosif, Selânik Bankası müdürü.
Tremas (M.) ve Katanos (İ.), bakkal, no. 461.

Tünel Meydanı'na yakın olan ve 1900'de ünlü İtalyan mimar Raimondo d'Aronco tarafından inşa edilen Botter Apartımanı, İstanbul'un sayılı art nouveau tarzı binalarından biridir. Bina, saray terzisi Hollandalı J. Botter'in hem evi hem de moda atölyesi olarak kullanılıyordu.

• Kumbaracı Yokuşu
Behar ve Ortakları, mobilya mağazası, no. 463.
Ortakis (Y.) ve Ortakları, berber, no. 463.
Hidiviyal Palas Oteli sahibi Filipos Halas, no. 463.
Vainberg (Sigmund), gramofon ve sinema makineleri mağazası, no. 437.
Testa malikânesi, no. 469.
Piliuris (İ.), tüccar terzi.
De Guzi, kristal ve porselen mağazası, no. 471-473.
Boter malikânesi, no 477.
Boter, tüccar terzi.
Eftimiadis (İoannis).
Rey Aleksis, demiryolları müdürü.
General Motor Otomobil Şirketi.

Rozental ve Ortakları, tuhafiye mağazası, no. 487.
İsveç Elçilik binası.
Lazaridis (Petros), gömlek mağazası, no. 491.
Brawn, terzi, no. 493.
Varuti, kadın şapkaları, no.495.
Martinos (İ.), gömlekçi, no. 497.

• Yeniyol Sokağı
Tirink giyim dükkânı, no. 505-511.
Hacaryan (Kardeşler), kuyumcu, no. 513.
Dendrinos (Andonios), şarküteri, no. 515.
Sofyanos (R.), çorap ve iç çamaşırları mağazası, no. 515.
Çangarakis ve Angelidis, saatçı, no. 517.
Gros (Kardeşler), kuyumcu, no. 521.
Guliyadis (Vasilios), kasap, no. 523.
Dragaçis okul kitapları, no. 525.
Zografos, okul kitapları, no. 527.
Russos (S.), erkek şapkaları, no. 531.
Lefkidis (Kardeşler), çorap ve iççamaşırları, no. 533.
Mihopulos (Yeorgios), kuyumcu, no. 533.

• Dervişler Tekkesi
Hüseyin Ağa, börekçi, no. 541.
Raptopulu (Y.), kadın terzi, no. 545.
Vatti (Kardeşler), tuhafiyeciler, no. 547.
Potukyan, dikiş malzemeleri, no. 547.
Rubi, koleksiyoncular için pul ve posta pulu, no. 551.
Mainas ve Oğulları, kırtasiye, no. 551.
Sferopulos ve Negropondis, moda, no. 553.
Horstain, saat tamiri, no. 557.
Mavridis malikânesi, no. 559.
Krunski, tüccar terzi.
D'Andria, matbaacı.
Yeorgiu (Anastasia), kadın terzisi, no. 561.
Feraceciyan, pul, no. 563.
Modiano, iç çamaşır mağazası, no. 567.
Vitalis (İ.), çizme atölyesi, no. 569.
Martina (A) kadın terzisi, no.571

Galata Mevlevihanesi ilk olarak II. Bayezid döneminde, 1491'de İskender Paşa'nın av çiftliği üzerinde kuruldu. İlk şeyhi Mevlana'nın torunlarından Mehmet Semâi Çelebi'dir. Değişik dönemlerde tamirat ve tadilat gören tekkeden ünlü divan şairi Şeyh Galip, İsmail Ankaravî, Esrar Dede ve Fasih Dede gibi isimler yetişmiştir.

Tumanof (Lusil), kadın terzisi, no. 573.
Kondaris (Arist.), iç çamaşırları, no. 575.
Turkof, tüccar terzi, no. 577.
Erlis, eczane, no. 579.
Amerikan Matbaası & Litografi, no. 581.
Opital Orahaim malikânesi.
Kalogeras (Yeorgios), memur.
Gikas (Aristidis), kasap, no. 587.
Efarhi (Daniel), gravür, no. 585.
Selâmi Bey malikânesi, no. 589.
İofan, saat tamiri ve damga pulu, no. 591.
Dimarhopulos (Konstandinos), ressam, no. 593.

• Ester Geçidi
Solomas (A.), elektrikçi, no. 593.
Karas (Y.), optik, no. 597.

Lekkas (D.) ve Teoharis (A.), bakkaliye, no. 599.
Tetonya Alman Kulubü

• **Balkon Sokağı**
Apostolidis (Konstantinos), terzi atölyeleri için mobilyalar, no. 615.
Savas, kürkçü dükkânı, no. 617.
Kepekçioğlu (Yorgos), kunduracı, no. 619.
Batistatos (A.), kitabevi, no. 627.
Zervos mobilyacı, no. 629.
Sirigos Kitabevi, no. 635
Sandoviç, kart postal, no. 639.
Drosos (A.), kantin, no. 649.
Persidis (Konstantinos), bakkal, no. 651.
Diboğlu (Yorgos), kömürcü, no. 653.

• **Yazıcı Sokağı**
Dekolis (Apostolos), züccaciye, no. 655.
Civan Malikânesi, no. 657.
Skiadas (Andonios), dikiş nakış levazımatı, no. 659.
Vafiadis (Teodor), elektrikçi, no. 655.
Santos malikânesi, no. 667.
Marburi Ernest, Fransızca öğretmeni.
Fridman malikânesi, no. 681.
Mehet Bey malikânesi, no. 685.
Kavadias (Sokratis), aşçı.
Mutafidis (Fokion), gömlek mağazası, no. 685.
Benveniste Optik, no. 689.
Levi, kornişçi, no. 691.
Urman, kuyumcu, no. 691.
Kusis (Nikolaos), kitabevi, no. 693.
Gasparyan, kuş kafesi, no. 695.
Aleksandratos (Y.), sahaf, no. 697.

• **Lüleci Hendek**
Konstantinidis (N.), esnaf, no. 705.
Pandopulos (K.), eczane, no. 707.
Sigalas (Dimitrios), moda giyim, no. 709.
Levi, kart postal, no. 711.

Büyükyol'un Pasajları - Geçitleri Taksim Meydanı'ndan İnerken Sağ Taraf

• Rumeli Pasajı (Cadde-i Kebir'in üstünde)
Sigalas (D.) ve Ortakları, berber, no. 4.
Bubas (D.), birahane, no. 5-6.
Pambalis (İoannis), restoran, no. 14
Saris (P.O.), şarap ve mastika satış yeri, no. 15.
Asanduryan (Mihran), bisiklet satışı, tamiratı ve aksesuar mağazası, no. 19.
Teodoridis (Pavlos), terzi, no. 27.
Rumeli malikânesi.
Manailoğlu (S.), doktor.
Margaritof (D. M.), toptancı komisyoncu.
Hrisovergis (N.), memur.
Psaltis (Alfonsos), hijyen servis memuru.
Nikoletos (E.), doktor.
Strogilos (K.), gömlekçi.
İustinianos (Tomas), sular idaresi müfettişi.
Kakulidis (N. P.), avukat.
Reboul (J. C.), eczacı.
Bursalı (Kiryakos), çiçekevi.
İoannidis (Y. M.), kaptan.
Psiakis (A.), Tütün Rejisi'nde şirket memuru.
Klonaridis (Kleov.), mimar.
Zoğrafos (A.), Osmanlı Kamu Borcu'nda memur.
Agatopulos (Yorgos), avukat.
Psiakis (B.), memur.
Yeorgiadis (A.), memur.
Psiakis (N.), tüccar terzi.
Gavriilidis (Sofoklis), memur.
Belliris (Panayis), toptancı.
Magnus, Galatasaray Lisesi'nde coğrafya öğretmeni.
Markopulos (Y.), Tütün Rejisi'nde yüksek memur.
Papaleon (Markos), makine mühendisi.
Orfanidis (V.), Tütün Rejisi'nde memur.
Vasiliadis (A.), kimyager.
Riços (V.), emlakçı.
Notaris (Ahilleas), memur.
Buras (Dimitrios), kuaför.

Rumeli Geçidi'nin yan girişi, no. 7.
Pasanidis (Nikolaos), Ayios Atanasios Kilisesi'nde mügan, no. 8.
Mihailidis (Hariton), no. 8.
Dapolas (Yorgos), terzi, no. 12.
Daniilidis (Kosmas), terzi, no. 14.
Yabeliç (Yanko), Sırbistan Elçiliği'nde diplomat, no. 15.

• **Halep Pasajı** (Cadde-i Kebir no. 158)
Ksenis (İoannis), ecza deposu.
Prokopiu (Sotiris), berber.
Papadopulos (Teodoros), kornişçi.
Minas (Andonios), basımevi.
"Variete" Tiyatrosu.

• **Site de Pera** (Hristakis Pasajı - Çiçek Pasajı)
Lefakis (Konstantinos), kuaför.
Vafakis (Tomas), tuhafiyeci.
Karakaculis (Apostolos), şömine malzemesi.
Saranis (Stelyos), yağ ve tereyeğ ticareti.
Kaminaris (Stavros), tuhafiyeci.
Biros (H.), kahvehane.
Giriş A
Kelayditis (D.), doktor.
Teodoridis (A.), doktor.
Kosmatopulos (Yorgos), lokantacı.
Yanakiridis (H.), tuhafiyeci.
Teodoridis (T.), eczacı.
Tomopulos (Nikolaos), saatçi.
Drapanas (Ahilleas), berber.
Giriş B.
Aleksiyadis (Filipos), moda.
Hacis (Hristos), kambiyo işleri.
Paris (İ.), inşaatçı.
Kosmatopulos (Yorgos), mimar.
Papadopulos (T.), kambiyo işleri.
Giriş C
Stavridis (Konstandinos), diş doktoru.
Maltezakis (S.), terzi.

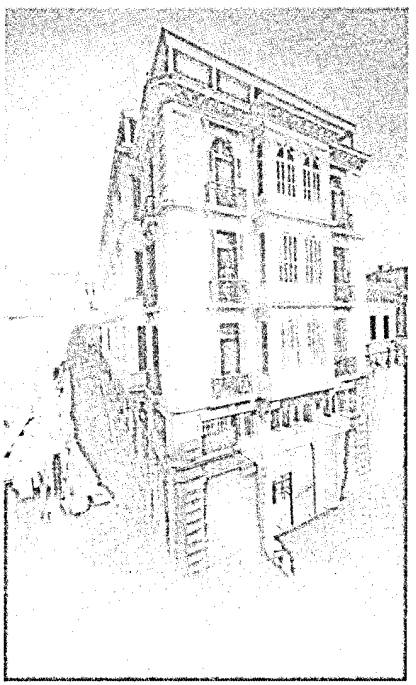
• **Avrupa Pasajı** (Hamalbaşı Sokağı'ndan Tiyatro Sokağı'na doğru)
Salatis (Nikoletos ve Filipos), berber dükkânı, no. 1.
Çikopulos (Kardeşler), ipekli kumaşlar, no. 3.
Menelaos (M.), terzi, no. 4.
Marinos (İoannis), terzi, no. 5.
Pağonis (Miltiyadis), kuyumcu, no. 6.
Moraitis (N.), kunduracı, no. 6.
Akestoridis (Aleksandros), ecza deposu, no. 7.
Vitalis (Nikolaos), saatçi, no. 8.
Dimatos (Nikolaos), kunduracı, no.8.
Psaropulos (Lambros), terzi, no. 9.
Siotis (C.), terzi, no. 10.
Agelidis ve Katinaris, deri işleri, no. 11.
Amiralis (Nikolaos), kunduracı, no. 12.
Hurmuciyadis ve Pağonis, tuhafiyeciler, no. 14.
Pağonis (D.), tuhafiyeci, no. 15.
Vrienios (Yorgos), terzi dikiş malzemesi, no. 16.
Komendiger, piyano ve enstrüman, no. 17.
Venturas (A.), deri işleri, no. 18.
Vakas (İoannis), kunduracı, no. 19.
Efremiyadis (A.), kunduracı, no. 20.
Pağonis ve Pandelos, şarküteri, no. 21.

• **Krepen Pasajı** (Hamalbaşı Sokağı'ndan Tiyatro Sokağı'na doğru)
Papadanil (Stelyos), ayakkabı yapım malzemesi.
Kelesidis ((Yorgos), lokantacı.
Dalezios (Yorgos), berber
Babaskakis (Vasil), berber.
Karadimitris Yorgos), berber.
Korahaidis (Leonidas), ayakkabı yapım malzemesi.
Papadakis (Y.), terzi.
Simeonidis (Hristos), ayakkabı yapım malzemesi.
Halominas (Nikolaos), kunduracı.
Yeorgiyadis (Dimitris), ayakkabı yapım malzemesi.
Miliadis (K.), lokantacı.
Bertis (P.), kahvehane.
Tripos (T.), deri tüccarı.

• Aznavur Pasajı
Molokotos (Kardeşler).
Frangopulos (Teodor), parfüm ve moda dergileri.
Kosmidis (F.) ve Karayanopulos, tuhafiyeciler.
Drakimos (Konstantinos), ayakkabıcı.
Agapios (Konstantinos), ayakkabıcı.
Anastasiu (Maria), elbise ve manto.
Çovas (Apostolos), tüccar terzi.
Fruso (F.), kadın terzi.
Glavaçki (Serj), Rus lokantası.
Makras (V.), ayakkabıcı.
Culis (Y.) ve Teodoridis (D.), küçük esnaf.
Karayanopulos (Kosmidis), küçük esnaf.
Sofyanopulos ve Aslanis, tuhafiyeciler.
Zapandis (Mihail), saatçi.
Aznavur Pasajı'nın Apartmanı
Giriş kat,
Vasiliadis (Aleks.), kimyacı.
Katlar,
Mavromatis (Y. P.), tüccar terzi.
Benda (Sarl), Site d'Orient Tiyatrosu'nun müdürü.
Atanasopulu (Margarita), moda giysileri.
Psaltis (Edmondos), pedikürist.

• Hacopulos Pasajı (Cadde-i Kebir'den Tepebaşı Caddesi'ne doğru)
Adamantidis (Atanasios), tuhafiyeci, no. 1.
Papadopulos ve Baçis, tuhafiyeciler, no. 2.
Pulcis (İoannis), beyaz iş motif baskıcısı, no.2.
Antikakis (Pavlos), tuhafiyeci, no. 3.
Nikolaidis (N.) ve Vergiadis (A.), tuhafiyeciler, no. 4.
Karoçyeris (Mihail), tuhafiyeci, no. 5.
Francis (Anastasios), tuhafiyeci, no. 6.
Aleksandridis (H.), beyaz iş motif baskıcısı, no. 6 bis.
Andoniadis (İ), terzi, no. 7.
Tiverios (N.), toptancı, no. 7.
Adamandidis (Atanasios) ve Andoniadis (Andonios), tuhafiyeciler, no. 8.
Heral, çizme yapım, no. 9.
Lekeciyan, peruk, no. 10.

Ariar, kadın terzisi, no. 10.
Sarafoğlu (L.), beyaz iş motif baskıcısı, no. 10.
Vlahopulu (Anna), kadın terzi, no. 11.
Valendis, berber, no. 11.
Skalyaris (Mihail), tuhafiyeci, no. 11.
Delasudas (Isabella), korse yapım, no. 12.
Tıgir, korniş, no. 12.
Mavridis (D.), enstrüman satıcısı, no. 14.
İoannidis (İoannis), ütücü, no. 15.
Dobridis (Tomas), kürkçü, no. 15.
Hacopulos (Kardeşler), mensucat, no. 16-20.
Kombanya, kunduracı, no. 21.

1910'da Panayia Kilisesi'nin mülkü olarak inşa edilen Panayia Apartmanı'nın mimarı, fotoğrafta üçüncü katın balkonunda görünen ünlü Perikles Fotiyadis'tir. 1948'de ABD'den gelerek patrik seçilen Athinagoras, bu binada bir dönem oturan Bergama Metropoliti'ni ziyaret etmişti. Ünlü çiçekçi İstrati Sapuncakis'in (1929-2010) de ofisi bu binadaydı.

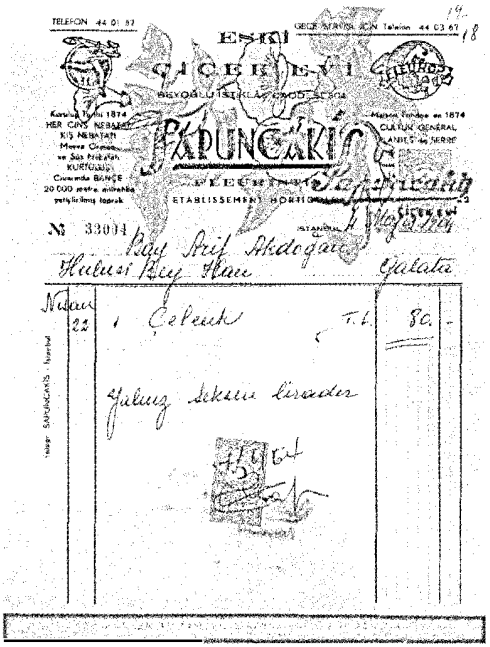
Panuryas (Eleni), tereyağ satış yeri.
Siropulos (İoannis), berber, no. 27.
Kalemkaryan, terzi, no. 28.
Burnazakis (Y.), kunduracı, no. 29.
La nesans, içki deposu, no. 30.
Dimitrulakis, modacı, no.31-32
Delasudas (Petros), ameliyat aletleri satış yeri, no. 33.
Nikolaidis (N.) ve Vergiadis (A.), tuhafiyeciler, no. 34-37.
Tikopulos (Konstantinos), ibrişimci, no. 37.
Kosmatopulos (Konstantinos), tuhafiyeci, no. 38.
Molokotos (Kardeşler), nakış ve yün çileler, no. 39.
Karaca (E.), tasarımcı ve nakış, dikiş iplikleri, no. 40.
Nikolaidis (Dimitrios), dikiş ipliği, no. 41.
Skarvunis ve Pistof, dikiş ipliği, no. 42.
Biletis (Nikolaos), dikiş ipliği, no. 43.
Çariotis (Nikolaos), dikiş ipliği, no. 44.

• Panayia Pasajı
Molokotos (Kardeşler), tuhafiye, no. 2-4.
Seymiris (Platon), mensucat, no. 5.
Neris (Hristos), ayakkabı, no. 5.
Panayia kilisesinin binası.
Kurtoğlu (D.), sanayi şirketi.
Fegara (Olimbia), ünlü kadın dikiş atölyesi.
Delendas (F.), Deniz Fenerleri idaresinde muhasebeci.
Reinhard, makinist.

Joseph, terzi.
Andreadis (Petros), moda giyim, no. 12.
Ananiadis (K.) ve Daniolos (İ.), kuyumcu, no. 14.
Pahopulos (Hristos), mensucat, no. 16.
Dimitriadis (T.), ecza ve parfüm deposu, no. 20.
Panayia Rum Ortodoks Kilisesi.

• Olivio Geçidi

• **Dantria Pasajı** (Cadde-i Kebir no. 348'den Tepebaşı Caddesi'ne doğru)
İstanbul Su İdaresi.
Papadopulos (Yeorgios), kuaför.
Alacaoğlu (Kiryakos), kunduracı.
Kehayoglidis (Nikolaos), tüccar terzi.
Rucieri birahanesi.
Olivo apartmanı (sol tarafta).
Anastasiadis (Serafim), kömür tüccarı.
Acıman (İ.), emlakçı.

Ünlü çiçekçi Sapuncakis'in bir faturası.

• **Suriye Pasajı** (Cadde-i Kebir, no. 420)
Mihailidis (Konstantinos), kunduracı.
Panayotidis (D.), tüccar terzi.
Atlas sinema şirketi sahibi Emanuil Kiryakopulos, no. 12.
İoannou Hristos'un kahvehanesi, no. 18.
Santral Sineması, sahibi Emanuil Kiryakopulos, no. 20-24.
Zagas (D.), tütün mağazası.
Mavridis (İ.), kunduracı.
Suriye apartmanı.
Nikolaidis (Y.), cerrah doktor.
Hristidis (D.).
Violis (Y.), doktor.
Livantinos (E.), tercüman, ksenagos.
Kefalinos (Nikolaos İglesis), avukat.

• **Oryantal Pasajı** (Cadde-i Kebir'in 26. sağ dikeyi)
Petersbourg pastanesi - Bourdon (C.) ve David (J.), St – no. 1.
Dimitrakopulos (Konstantinos), Dimitrakopulos bakkaliyesinden, no. 1.
Prelorencos (İoannis), kunduracı, no. 6.

Pera'da Tünel'in girişine ait eski bir kartpostal.

Velisidis (Andonios), berber, no. 10.
Maison Française, Nouvelle buharlı kuru temizleme, no. 12.
Bringdak (Aléxis), restoran, no. 13.

• Tünel Geçidi
Tünel Meydanı'nda.

Büyükyol'un Pasajları - Geçitleri Taksim Meydanı'ndan İnerken Sol Taraf

• **Anadolu Pasajı**

Bu geçit, Cadde-i Kebir ile Alleon Sokağı'nı birleştirir. 20. yüzyıl başlarında, Hayden ve Madam Latur'un giyim mağazalarının bulunduğu yerde inşa edildi. Anadolu Pasajı, Valavanis'in aynı ismi taşıyan birahanesiyle döneme damgasını vurdu.

Frangos (Lazaros) ve Oğulları, mefruşat dükkânı, no. 2, 4, 6.
Valavanis'in (Nikolaos), Anadolu (L'Orian) Birahanesi, no. 7, 9, 11.
Papadopulos (Panayotis), çamaşırhane, no. 9.
Lizardos (Y.), kunduracı, no. 15.
Anadolu binası.
Frangos (Lazaros) ve Oğulları, dergi bayiliği.
Grigoriadis (Periklis), toptancı.
Gavalas (Aleksandros), toptancı.
Valavanis (Nikolaos), birahanenin sahibi.
Anastasiadis (Y.), toptancı.
Evstatianos (Aleksandros), doktor.
Dapolas, toptancı.
Hamburger (M.), toptancı.
Simonian (Sukias), nakış ustası.

• **Galatasaray Pasajı** (Cadde-i Kebirden Mimar Sokağı'na doğru)
Paidas (Mihail), alkollü içkiler deposu, no. 12.
Prelorenco (Kardeşler), çiçek evi, no. 15.
Galatasaray apartmanı.
Fotiadis (D.), doktor.
Triandafilidis (Yorgos), tahıl tüccarı.

• **Ester** Geçidi (Cadde-i Kebir'in sol tarafında Alman-İsviçre Okulu'na doğru)
Namık Paşa malikânesi, no. 6.
Panayotidis (İoannis), Osmanlı Bankası memuru.
Tigirakis (A.), terzi, no. 9.
Yatropulos (Aristidis).
Sion malikanesi, no. 11.
Altaras (İakovos), toptancı.
Dumkas (Nikolaos), tuz tüccarı.
Paganelis (Markos).
Alman-İsviçre Okulu, no. 21.
Bakinis (Emilios), mühendis, no. 31.

Kaynakça

Aşağıda yazılı kütüphanelerin yönetici ve elemanlarına en samimi teşekkürlerimi bildiririm:
Yunan Parlamento Kütüphanesi.
E.L.İ.A Kütüphanesi.
"İzmir'den Göç Edenler" Birliği Kütüphanesi.
Orestis Luridis Vakfı Kütüphanesi.
Küçük Asya Bilimleri Kütüphanesi.
Patrikhane Kütüphanesi.
İstanbullular Derneği Kütüphanesi.
İstanbullu "Neos Kiklos" Derneği Kütüphanesi.
Yenadios Kütüphanesi.
Yunanistan Milli Kütüphanesi.
Benakios Kütüphanesi.
İstanbul Belediyesi Kütüphanesi.

KAYNAKÇA

1865-1866 yılları arası Pera Panayia okullarının genel durumunu belirten rapor, İstanbul, 1866.
1875 yılı Pera Yardımsever Bayanlar Derneği'nin Faaliyet Raporu, İstanbul, 1876.
1876 yılı Pera Yardımsever Bayanlar Derneği'nin Faaliyet Raporu, İstanbul, 1877.
1897 yılı Pera Yardımsever Bayanlar Derneği'nin Faaliyet Raporu, İstanbul, 1898.
1907 yılı Peralı Yardımsever Bayanları Derneğin'in Faaliyet Raporu, İstanbul, 1908.
Ayios Minas Yardımsever Derneği tüzüğü, İstanbul, 1898.
Başkent ve çevresinden Temsilciler Meclisi'ne seçilen 10 milletvekilinin geçici Yönetmeliği, İstanbul, 1877.
Beşiktaş İnşaat Ustası Yardımsever Derneği Agios Nikanor'un Tüzüğü, İstanbul, 1906.
Beyoğlu Panayia Kilisesi'nin 100. yıldönümü, İstanbul, 1905.
Çalışma Dostları Derneği, 1873-1874 Yılları Çalışma Raporu, İstanbul, 1875.

"Elikon", Pera Rum Fransız Ortodoks Kız Okulu Tüzüğü, İstanbul, 1903.
Galata Kızıl Haç Sağlık Bürosu'nun Yönetim Kurulu Raporu, İstanbul, 1920.
Galata Rum Cemaat Yemekhanesinin Tüzüğü, İstanbul, 1919.
Hacihristu Lisesi Yıllığı, İstanbul, 1930.
Helen Filoloji Derneği 1861-1911, 50. Yıl Kutlama Raporu, İstanbul, 1912.
Helen Filoloji Derneği, Mavroyenio Başarı Ödülü (Proje), İstanbul, 1920.
İstanbul Tezgâhtarlar Birliği'nin 5. Yıllığı, İstanbul, 1913.
İstanbul'daki Rum Dergiler Sergi Kataloğu (Stratis Tarinas Arşivi), Atina, 1993.
İstanbul'daki Rum Gazeteleri Sergi Kataloğu (Stratis Tarinas Arşivi), Atina, 1992.
Kostantinupolis Avukatlar Derneği'nin Yönetmeliği, İstanbul, 1870.
Kostantinupolis Başpiskoposluğu'na Tabii Rum Cemaatların Seçim Tüzüğü, İstanbul, 1892.
Kostantinupolis Başpiskopozluğu İlkokullar Yönetim Raporu, İstanbul, 1916.
Kostantinupolis Cemaat Muhtarları Tüzüğü, İstanbul, 1880.
Kostantinupolis Evritanyalılar Birliği Tüzüğü, İstanbul, 1887.
Kostantinupolis Evritanyalılar Birliği'nin 100. Yıllığı: 1812-1920, İstanbul, 1920.
Kostantinupolis Helen Filoloji Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1907.
Kostantinupolis İşçi Dostu Derneği Yönetmeliği, İstanbul, 1872.
Kostantinupolis Kızların Eğitimini Destekleme Derneği Yönetmeliği, İstanbul, 1875.
Kostantinupolis Makedonyalıları Eğitimi Destekleme Derneği Yönetmeliği, İstanbul, 1874.
Kostantinupolis Öğretmenler Derneği'nin 1905-1907 Çalışma Raporu, İstanbul, 1908.
Kostantinupolis Rum Ticarethane Memurları Birliği Tüzüğü, İstanbul, 1911.
Kostantinupolis Rum Yetimhanesi Çalışma Raporu, İstanbul, 1893.
Kostantinupolis Ticarethane Memurları Derneği Tüzüğü "İ Alilengii", İstanbul, 1909.
Kostantinupolis Uluslararası Berberler Derneği Tüzüğü "İ ENOSİS", İstanbul, 1908.
Kostantinupolis ve Çevresi Rum Ortodoks Okullarının İstatistik Tabloları, İstanbul, 1870.
Kostantinupolis Yardımsever Kunduracılar Birliği "Omonia"nın Tüzüğü, İstanbul, 1907.
Kostantinupolis'deki "Partenon" Rum Derneği'nin Tüzüğü. İstanbul, 1879.
Kostantinupolisli Otel, Lokanta, Birahane ve Kahvehane Çalışanları Derneği Tüzüğü "İ Omonia", İstanbul, 1909.
Kostantinupolisli Öğretmenler Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1906.
Kundura İşçileri Birliği "Elpis"in Tüzüğü, İstanbul, 1891.
Müzikseverler Derneği Yunan Yüksek Kız Okulu "Pallas"ın tüzüğü İstanbul, 1893.
N. Mela Rum-Fransız Özel Okullar Tüzüğü ve Programı, İstanbul, 1912.
Okul Kolonileri Derneği'nin Faaliyet Raporu, İstanbul, 1921.
Otel ve Lokanta Çalışanları Derneği Tüzüğü "İ Anagenisis", İstanbul, 1909.
"Panayia Kilisesi Yetimleri" Derneği Yönetim Kurulu'nun Faaliyet Raporu, İstanbul, 1913.
P. Paparusis'in Eğitim Komisyonu Raporu, İstanbul, 1886.
Patrikhane İktisat Daimi Kurulu Yönetmeliği, İstanbul, 1872.
Patrikhane Karma Konseyi Yönetmeliği, İstanbul, 1869.
Patrikhane Kütüphanesi'nin Gazete ve Dergi Kataloğu.
Pera Merkez Kız Lisesi Okul Yönetim Kurulu'nun Yıllık Çalışma Raporu, İstanbul, 1913.
Pera Rum Cemaat Merkez Kız Okulu Tüzüğü, İstanbul, 1915.
Pera Rum Cemaati Merkez Kız Okulu Tüzüğü, İstanbul, 1907.
Pera Rum Ortodoks Cemaati Eğitim Kurumları Tüzüğü, İstanbul, 1904.
Pera Yardımsever Bayanlar Derneği ve himayesindeki atölyelerin yönetmeliği, İstanbul, 1886.
Pera Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 1913 yılı Faaliyet Raporu, İstanbul, 1914.
Pera Yardımsever Bayanları Derneği ve atölyesinin kuruluşundan sonraki tüzük, İstanbul, 1879.

Pera-Stavrodromi Ortodoks Cemaati Merkez Kurulu'nun Çalışma Raporu, İstanbul, 1899.
Pera-Stavrodromi Rum Cemaati Merkez Kız Okulu'nun 1911 yılı çalışma raporu, İstanbul, 1912.
Pera-Stavrodromi Rum-Ortodoks Cemaati Tüzüğü, İstanbul, 1913.
Pera, "Panayia Yetimleri" Derneği'nin Tüzüğü, İstanbul, 1904.
Pera'daki Rum-Fransız H. Hacıhristu Lisesi Tüzüğü, İstanbul, 1907.
Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1928.
Peralı Agios Eleutherios Yardımsever Bayanlar Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1909.
Peralı Annelerin Sığınağı Yardımsever Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1905.
Peralı Ayakkabı İşçileri Birliği Tüzüğü "İ Metamorfosis", İstanbul, 1908.
Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 11. Yıl Genel Kurul Toplantısı, İstanbul, 1872.
Peralı Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 12. Yıl Genel Kurul Toplantısı, İstanbul, 1873.
Peralı Yardımsever Kadınlar Derneği'nin Genel Tüzüğü, İstanbul, 1895.
Rum Eczacı Yardımcıları Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1908.
Rum Kasaplar Derneği "H Anagenisis" Tüzüğü, İstanbul, 1919.
Rum Müziksever İzciler Derneği Tüzüğü "Areti", İstanbul, 1909.
Rum-Fransız Özel Kız Okulu T. Varidu'nun Tüzüğü, İstanbul, 1911.
Ticarethane Emekçileri Derneği Tüzüğü "İ Pronia", İstanbul, 1908.
Ulusal Dil ve Ticaret Okulu, Ayrıntılı Ders Programı, İstanbul, 1912.
Ulusal Yemekhanenin Tüzüğü, İstanbul, 1917.
Yabancı Uyrukluların Gayrimenkul Mülkiyeti Yönetmeliği, İstanbul, 1868.
Yardımsever Bayanlar Derneği'nin 1861 Yılı Çalışma Raporu, İstanbul, 1862.
Zapyon Öğrenciler Birliği Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1911.
Zapyon Ulusal Kız Okulu Tüzüğü, İstanbul, 1879.
Zapyon Ulusal Kız Okulu, İstanbul, 1910.
Zapyon Ulusal Kız Okulu: 1903-1904 Yıllığı, İstanbul, 1905.
Zapyon Ulusal Kız Okulu: A: 1875-1900 25. yıldönümü, B: 1900-1903 Yıllıkları, İstanbul, 1904.
Zoodohou Pigis "Filadelfia" Yardımsever Derneği Tüzüğü, İstanbul, 1905.

YUNANCA KAYNAKÇA

"Agatoergos Silogos Elinidon", *Bibliothiki ofelimon ynoseon* (Yardımsever Rum Kadınlar Derneği, Yararlı Bilgiler Kütüphanesi), İstanbul, 1920.
"Apo tas eksetasis tis ikokirikis sholis", *Ap'ola* dergisi (Kız Sanat Okulu imtihanlarından), İstanbul, 10 Mayıs 1914.
"E enorie tis Arhiepiskopis Kostantinupoleos", *İmerologion ethnikon Filanthropikon Katastimaton* (Kostantinupolis Başpiskopozluğu Cemaatleri, Balıklı Rum Hastanesi Yıllığı), İstanbul, 1906.
"Eksataksio dimotiko sholio Aynalıçeşme Kinotitos Stavrodromiu", *Pirsos (*Pera-Stavrodromi, Aynalıçeşme Cemaat İlkokulu), İstanbul, 1999.
"Eksataksio dimotiko sholio Nane", *Pirsos, (*Nane İlkokulu), İstanbul, 1999.
"Elinoyaliki Sholi Elinokatholikis Kinotitas 'Odiyitria'", *Pirsos*, (Rum-Katolik Cemaatinin Okulu 'Odiyitria') İstanbul, 1998.
"Fedon, mia prosopikotis en ti dimosiografia tis Anatolis", (Fedon, Anadolu Gazetecilik Tarihinde Bir Kişilik), *O faros tis Anatolis*, İstanbul, 1901.
"Statistikos pinaks ton orthodokson elinikon sholion tis Arhiepiskopis Konstantinupoleos 1920-1921" (İstanbul Başpikopozluğu'na Bağlı Ortodoks Rum Okulların 1920-1921 Arası İstatistik Cetveli), *Eklisiastiki Alithia*, s. 47, İstanbul, 1923.
"Vosporis" Etnoğrafya ve Tarih Araştırma Merkezi'nin yayınlanmamış arşivinden bölümler.

"Zografio 1893-1993", *Eptalofos*, Atina, 1993.
A.I.S., "İ simvoli ton Kostantinupoliton ston athlitismo Elados-Turkias", *Anatoli* (İstanbulluların Yunan-Türk Atletizmine Katkıları), Atina.
Acemoğlu, N., "Varliki", *Anatoli* (Varlık Vergisi), Atina, 1996.
Afthentopulos, M., *Logodosia Proedru tu E.F.S.K: 1918-1922* (E.F.S.K. başkanının yıllık çalışma raporu), Atina, 1972.
Aggelidis, G., "Enas Ksehoristos Tis Polis", *Nea Estia*, (Özel Bir İstanbullu) τ.441, Atina, 1946.
Aggelidis, H. G., *Periklis Fotiadis, Mia lismonimeni Fisiognomia*, (Unutulmuş Bir Sima) Atina: 1953.
Aleksandris, A., "To istoriko plesio ton Elinoturkikon sheseon (1923-1955)", *İ Elinoturkikes Shesis* (Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel çerçevesi), Atina, 1986.
—, "To Mionotiko Zitima (1954-1987)", *İ Elinoturkikes Shesis* (Azınlık Sorunu), Atina, 1986.
Anestidis, A., "Ta logotehnika periodika tis Polis, apo to 1923 ke isteris", *İ Kathimas Anatoli*, τ.A (1923'ten sonra İstanbul'da yayınlanan edebiyat dergileri), Atina, 1993.
Anonim, "Eliniki Dimosiografia", *Engiklopedikon İmeroloyion 'O Faros tis Anatolis'* (Yunan gazetecilik tarihi, ansiklopedi yıllığı), İstanbul, 1901.
Apostolidis, N., *Mnimes*, (Anılar), Atina, 1996.
Bekes, O., "Tolmison Fronin", *Logos*, s. 1 (Düşünmeye Cesaret Et), İstanbul, 1918.
Bozi, S., *Politiki Kuzina* (İstanbullu Rumların Mutfak Kültürü), Atina, 1994.
Bozis Y., *Elines kinimatografistes tis Polis*, (İstanbul'un Rum Sinemacıları) (yayınlanmamış), 1999.
Çilenis, S., "İ Konstantinupoli tu 19 eona", *İ kath'imas Anatoli*, (19. Yüzyılda İstanbul), cilt 4, Atina, 1998.
Çonidis, T., *To yenos Karatheodori* (Karatheodoris Ailesi), Orestiada, 1989.
Deltio Kentru Kostantinupoliton, (İstanbullular Merkezinin Bülteni), Atina, 1970.
Eksercioğlu, H., "Ethiki Sholi yloson ke emporiu", *Poli ke Pedia* (Ulusal Dil ve Ticaret Okulu), Atina, 1997.
—, *Ethiki taftotita stin Kostantinupoli ton 19. eona* (19. Yüzyıldaki İstanbul'da Ulusal Benlik), Atina, 1996.
—, *Prosarmostikotita ke Politiki Omoyeniakon Kefaleon: Elines Trapezites stin Kostantinupoli...* (Rum Finansın Uyumu ve Politikası: İstanbul'daki Rum Bankerler), Atina, 1989.
Episkopu-Militu E., *İstorikon ipomnima epi ti pentikontaetiridi tu en Stavrodromio İeru Nau tis Ayias Triados: 1880-1930* (Pera-Stavrodromi Ayia Triada Kilise'nin 50. Yılı Kutlamalarındaki Tarihsel Yazı), İstanbul, 1930.
Everet, E., *Selides İmeroloyion*, Franci A., (terc.) (Günlükten Sayfalar), Atina, 1996.
Filias, V., "İ politikes ke kinonikes dinamis tis Epanastasis" (Devrimin Politik ve Sosyal Güçleri), *Neoteri Eliniki Politiki İstoria*, Atina, 1997.
Frangopulos, D., "İ omoyeniaki pedia stin Poli...tis teleftees dekaeties tu eona mas", (20. Yüzyıl Sonunda İstanbul'daki Rumların Eğitimi), *İ kath'imas Anatoli*, cilt 4, Atina, 1998.
Frangudis, Y., *Kostantinupolis*, Atina, 1899.
Gotie, T., *Kostantinupoli*, Bobolesi E. (terc.), Atina, 1998.
Hacipantazis, T., *Tis asiatidos musis eraste* (Asyalı İlham Perisinin Sevgilileri), Atina, 1986.
Halkusi, E., *Poli ayapi mu* (İstanbul, Sevgilim), Atina, 1980.
Haris, P., "dio yenies ke dio kosmi: i Elines tis Polis" (İki Nesil, İki Dünya: İstanbullu Rumlar), *Nea Estia*, cilt 463, Atina, 1946.
Hasiotis, Y., *Bizantine selide* (Bizans'tan Sayfalar), Atina, 1910.
Haviaropulos, D., *Kostas Yerasimos 'O anthropos ke o logotehnis'* (İnsan ve Edebiyatçı Olarak Kostas Yerasimos), İstanbul, 1971.
Hidiroğlu, N., "Athlitiki Enosi Kostantinupoleos", (İstanbul Rum Atletizm Birliği), *O Politis*, Atina, Şubat 1999.
Hristidis, A., *Peri tis Kostantinupolis protovathmiu pedevseos*, (İstanbul'daki İlköğretim Üstüne), İstanbul, 1904.
Hristoplos, P., *Efimerides apokimenes stin bibliothiki tis Vulis : 1789-1970* (Yunan Parlamento Kütüphanesi'ndeki Gazete Arşivi), Atina, 1993.

İliadia, V., "Skitsa apo tin palia kinonia tis Polis", *Romanco*, s. 400-406 (Eski İstanbul'dan Eskizler), Atina, 1950.
İmeroloyion Ethikon Filanthropikon Katastimaton (Balıklı Rum Hastanesi Yıllığı), İstanbul, 1904, 1905, 1906.
İmeroloyion i Sinasos (Sinasos Yıllığı), İstanbul, 1919.
İpsilantis, A., *Ta meta tin Alosin* (Fetihten Sonra), İstanbul, 1879.
Kalkani-Avdi, A., *Mia antartisa tis Polis stin taraymeni Atina* (Çalkantılı Atina'da Bir İstanbullu Devrimci Kadın), Atina, 1997.
Kalpaka-Bioti, L., "O Theodoros Kavalieros Markuizos", *Eftalofos*, Atina, Şubat 1993.
Kanner, E., "Filanthropiki silogi...stin Eliniki Kinotita Kostantinupolis", *İ kath'imas Anatoli*, s. 3, (İstanbul Rum Cemaatinde Yardımsever Dernekler), Atina, 1996.
Karanikolas, A., *Ta parthenagoyia tis polis* (İstanbul'un Kız Okulları), Atina, 1875.
Karavias, N., *Alote ke tora* (O Zamanlar ve Şimdi), İstanbul, 1993.
Kordatos, Y., *İ istoria tis neoelinikis logotehnias* (Yunan Edebiyat Tarihi), Atina, 1962.
Kostantinopulos, M., *Laikon imeroloyion 1944*, Papadopulu A. (der.), (1944 Halk Yıllığı), İstanbul, 1944.
Kömürciyan, C., *Odiporiko stin Poli tu 1680*, Bozi S. (terc.), (17. Yüzyıl İstanbul Tarihi), Atina, 1992.
Kriaras, E., *Eliseos Yianidis, o Nifalios*, Selanik, 1999.
Ksiradaki K., *Parthenagoyia ke Daskales tu ipodulu elinismu*, 2. cilt (Osmanlı İdaresi Altındaki Kız Okulları ve Öğretmenleri), Atina, 1972-1973.
Kunadis, P., "İ peripetia tu rebetiku", *Kathimerini* (Rembetiko'nun Serüveni), Atina, 26 Nisan 1998.
Kurupu-Rizu, M., "İ Filergos Eteria Kostantinupoleos", *Deltio KMS 5* (İstanbul Çalışmasever Derneği), Atina, 1984-1985.
Kuvaras, E., "Eandio-Aryirupolis-Tophane", *O Politis* (Eandio-Gümüşhane-Tophane), Atina, Şubat 1997.
Laskaris, N., "To neoelinikon theatron en Kostantinupoli: 1858-1863", *Nea Estia*, s. 15, (İstanbul'daki Yunan Tiyatrosu), Atina, 1941.
Logotehnikon... imeroloyion (Edebiyat Yıllığı), İstanbul, 1927.
Mamoni, K., "İsagoyi stin istoria ton silogon Kostantinupoleos: 1861-1922", *Mnimosini*, s. 11 (İstanbul'daki Derneklerin Tarihine Giriş), Atina, 1990.
—, "O Elinikos silogos *Ermis* Kostantinupoleos", *İ kath'imas Anatoli*, s. 1 (Ermis Derneği), Atina, 1993.
—, *Somatyaki oryanosi tu elinismu sti Mikra Asia* (Küçük Asya'daki Rumların Derneklerde Örgütlenmesi), Atina, 1983.
Mavroidi, F., *O elinismos sto Galata, 1453-1600* (Galata Rumları 1453-1600), İoannina, 1992.
Mavroyenis, S., *Loyos ekfonithis en ti sholi ton Orthodokson Korasion en Stavrodromio...* (Pera Merkez Kız Okulu'ndaki Konuşma...), İstanbul, 1862.
Mayer, K., *İstoria tu eliniku tipu*, s. 3 (Yunan Basın Tarihi), Atina, 1957-1960.
Melissinos, H., *Ta Tatavla* (Kurtuluş), İstanbul, 1914.
Metin, A., "İ drasi tu eliniku theatru stin palia Kostantinupoli 1818-1914", *Tiyatro* (Eski İstanbul'da Yunan Tiyatrosu'ndan örnekler), τ. 59-60, Atina, 1977.
Milidionis, M., "Mionotita ton Katholikon stin Kostantinupoli tu 19. Eona", *Praktika tis epistimonikis imeridas tu sindesmu ton en Athines Meyalosholiton* (19. Yüzyılda İstanbul'daki Katolik Azınlık), Atina, 1997.
Mira, M., *Sistimatiki didaskalia koptikis* (Biçki Dersleri), İstanbul, 1902.
Mirmiroğlu, V., *İ Derbise* (Dervişler), Atina.
Misailidis, H., *To theatron tis Polis: 1800-1900* (1800-1900 Arası İstanbul'da Tiyatro), Atina, 1960.
Moacu-Varnali, *Dora, Kori tis Evas* (Eva'nın Kızı Dora), Atina, 1960.
Montagiu, L., *To odiporiko trion İpiron*, Kassesian İ. (çev.), (Üç Kıtaya Seyahat), Atina, 1994.
Moshopulos, N., *"Peran", Megali Eliniki Engiklopedia*, s. 10 (Beyoğlu), Atina.
—, "Yalatas", Megali Eliniki Engiklopedia, s. 8, (Galata), Atina.
Mucoğlu, V., *İ Elines tis Kostantinupolis: 1821-1922* (İstanbul Rumları), Atina, 1998.

Nea Estia, Atina, 1940-1960 yılları.
Niagas, Y., *Zapyon ke Palas* (Zapyon ve Palas Kız Okulları), İstanbul, 1885.
O en Stavrodromio İeros Naos ton İsodion tis Theomitoros: 1804-1949 (Pera Panayia Kilisesi *1804-1949*), İstanbul, 1949.
Ökte, F., *O listrikos nomos tu foru periusias ton Elinon tis Konstantinupolis* (İstanbullu Rumlara Konan Varlık Vergisi), Mistakidu (terc.), Selanik, 1998.
Papadopulos, S., *Anamnisis apo tin Poli* (İstanbul'dan Hatıralar), Atina, 1978.
Papakostas, Y., *İ zoi ke to ergo tis Aleksandras Papadopulu* (Aleksandra Papadopulu'nun Yaşamı ve Eserleri), Atina, 1980.
—, *O Fotis Fotiadis ke to aderfato tis ethnikis ylosas*, (Fotis Fotiadia ve Ulusal Dil Derneği), Atina, 1985.
Papas, A., *Polites Zografi ke Ayiografi* (İstanbullu Ressam ve İkona Ressamları), Atina, 1989.
Paspatis, Y., *İpomnima peri tu yrekiku nosokomiu ton Epta Pirgon* (Yedikule'deki Rum Hastane İçin Memorandum), Atina, 1962.
Politis, L., *İ istoria tis neoelinikis logotehnias* (Yunan Edebiyatı Tarihi), Atina, 1993.
Roidis, S., "Vasilios Muçoğlu", *İ daskali tis Polis* (İstanbullu Öğretmenler), Atina, 1998.
—, *O kodikas tu Zografiu* (Zoğrafyon Kodeksi), Atina, 1997.
Samarcidis H., *Apokrifa Kostantinupoleos*, 6 cilt (İstanbul'daki Gizli Yaşam), İstanbul, 1868.
Sarafis, A., *Veroni-Genadi*, Atina, 1938.
Sidiropulos F., "O Tomazos Sgurdeos o arhihirurgos" (Başcerrah Tomazos Sgurdeos), *Eptalofos*, Atina, Mart 1992.
—, *Ta ethnika filanthropika katastimata stin Kostantinupoli* (Balıklı Rum Hastanesi), Atina, 1999.
Silogos Zapidon, *Ta peninda hronia tu Silogu Zapidon* (Zapyon Derneği'nin 50. Yıldönümü), Atina, 1987.
Simopulos, K., *Kseni taksidiotes stin Elada*, 4 cilt (Yunanistan'da Yabancı Seyyahlar), Atina, 1970-1975.
Singros, A., *Apomnimonevmata* (Hatıralar), 3 cilt, Atina, 1908.
Spanudi, S., "O Griparis stin Poli", (Griparis İstanbul'da), *Nea Estia*, Atina, 1942.
Spanudis, K., *İstorike Selide*, (Tarihten Sayfalar), İstanbul, 1910.
Spataris, H., *Mnimes* (Anılar) (yayınlanmamış).
—, *Ta Kostantinupolitika ke ala tina* (İstanbul'dan ve Başka Yerlerden Hatıralar), Atina, 1988.
Stamatopulos, K., *İ teleftea analampi*, (Son Parıltılar), Atina, 1996.
Stamatopulu-Vasilaku, H., *To eliniko theatro stin Kostantinupoli to 19. eona*, s. 2 (19. Yüzyılda İstanbul'daki Rum Tiyatrosu), Atina, 1994-1996.
Stavropulos, İ., "Anamnisis" (Hatıralar), (yayınlanmamış).
Stavru, İ., *Vutira pentikondaetiris*, (50. Yıl Günlüğü), İstanbul, 1921.
Stavru, T., "İ filologiki İho: i sintrofia ke i epohi tis", (Edebiyat Aksi: Dönemin Grupları), *Nea Estia*, cilt 512, 513, 514, Atina, 1948.
Stavru, T., "İ Poli simera: O Griparis ke to molivenyo hani" (İstanbul: Griparis ve Galat'daki Kurşunlu Han), *Eleftheria*, Atina, 21 Ekim 1948.
—, *İ pulitades tis Polis* (İstanbul'un Seyyar Satıcıları), Atina, 1991.
—, *O en Kostantinupoli elinikos Filologikos Silogos* (İstanbul'daki Helenik Kültür Derneği), Atina, 1967.
Svolopulos, K., *Kostantinupoli 1856-1958, İ akmi tu Elinismu* (Kostantinupoli, 1856-1958, Rumların Yaratıcı Dönemi), Atina, 1998.
Tavularis, D., *Apomnimonevmata* (Hatıralar), cilt 3, Atina, 1930.
Tonne, A., "O horos ke i simasia tu sta apokrifa Konstantinupoleos (1868) tu Hristoforu Samarcidi" (Hristoforos Samarcidis'in İstanbul'un Gizli Yaşamında Zaman ve Sembolizm), *Anti*, cilt 641, Atina, 1997.
Trubukis, K., *İ eliniki iatriki stin Konstantinupoli: 1865-1923* (İstanbul'daki Rum Doktorlar ve Tıp) (Doktora Tezi), Atina, 1998.

Vafiadis, S., *Enas politis Thimate* (Bir İstanbullu Anımsıyor), Atina, 1998.
Vaios, H., "O Dimitrios Manos tis efibias ke tis piiseos", *O politis* (Dimitrios Manos'un Gençliği ve Şiiri), Atina, Kasım 1999.
Vaios, H., *Antologia Kostantinupoliton Piiton tu 20. Eona* (20. yüzyıl İstanbul şairleri antolojisi), Atina, 1997.
Valetas, Y., "Teodoros Kasapis", *Arhion Trakiku Laografiku ke Ylosiku Thisavru*, s. 32 (Teodor Kasap), Atina, 1966.
Vasiadis, İ., "Logos kata tin 25etia tu silogu", *E.F.S.K*, s. 18 (E.F.S.K.'nin 25. yıl kutlama konuşması), İstanbul, 1886.
Vasiliadis, N., "Manuil Yedeon", *Thrakika*, s. 20, Atina.
—, *İkones Kostantınupoleos ke Athinon* (Kostantinupolis ve Atina manzaraları), Atina, 1910.
Vatopulos, N., "To Meyaro Likiardolu", *Kathimerini* (Likiardolu'nun Malikânesi), Atina, 19 Ocak 1997.
Vaveas, N., *To Peran mas*, (Pera'mız), İstanbul, 1913.
Vayenas, N., *Meletes gia tin pezografia tis periodu 1830-1880* (1830-1880 yılları edebiyat araştırması), İraklion, Girit, 1997.
Vecopulos, V., "İ daskali tis Polis", *O Zografiotis*, s. 43 (İstanbullu Öğretmenler), Atina, 1997.
—, *İ Poli mas opos İto...* (Şehrimiz, o zamanki...), Atina, 1967.
Vizantios, S., *Kostantinupolis*, cilt 3, Atina, 1851-1869.
Votros, N., *Kipurikon İmerologion* (Bahçevanlık Yıllığı), İstanbul, 1900.
Vutiras, S., *Leksikon İstorias ke Yeografias*, s. 5 (Tarih ve Coğrafya Sözlüğü), İstanbul, 1888.
Yaitanu-Yianniu, A., "Apo tin zoin tis Poleos", *Neon Pnevma* (İstanbul'un Yaşamından), İstanbul, 12 Temmuz 1909.
Yaitanu-Yianniu, A., "Eleni Struvali", *Nea Estia*, s. 509, Atina, 1948.
—, "Noemi Zoiru: 1847-1982", *Thrakika*, s. 18, Atina, 1943.
—, "Ta filologika salonia tis Polis", *Nea Estia*, s. 504, 505, (İstanbul'un Edebiyat Salonarı), Atina: 1948.
Yedeon, M., "Fanaryote meta tus Fanaryotes", *Ap'ola* dergisi (Fenerli Dragumanlardan sonraki Fenerliler), İstanbul, 27 Aralık 1911 ve 1 Ocak 1912.
—, *Aposimiomata Hronoyrafu: 1800-1913* (Tarihçinin Notları), Atina, 1932.
—, *Arhitektones Elines tu 18' ke tu 19' eona* (18. ve 19. Yüzyıldaki Rum Alaylı Mimarlar), Atina, 1935.
Yedeon, M., *İ pnevmatiki kinisi tu yenus kata ton 18 ke 19 eona* (Rum Milletinin 18. ve 19. Yüzyıldaki Edebiyat Ürünleri), Atina, 1976.
—, "Konstantinopolis", *Leksikon İstorias ke Yeografias*, s. 5 (Tarih ve Coğrafya Sözlüğü), İstanbul, 1888.
Yerolimpu-Karadimu, A., *Othomaniki poleodomia ton metarithmiseon* (Reform Dönemindeki Osmanlı Şehirciliği), Selanik, 1990.
Yianidis, E., *Ylossa ke Zoi*, (Dil ve Yaşam), Atina, 1908.
Zarifis, Y., *Anamnisis* (Hatıralar), Atina, 1998.
Zoiros, A., "Anamnisis: to Stavrodromion kata to 1860", *İmeroloyion Ethikon Filanthropikon Katastimaton* (1860'larda Stavrodromi, Hatıralar), İstanbul, 1906.

GAZETELER (İSTANBUL YAYINLARI)

Apoyevmatini, 1940-1950.
Neologos, 1895-1897.
Proodos, 1906-1922.
Tahidromos, 1898-1905.
Fos, 1924-1929.

DERGİLER (İSTANBUL YAYINLARI)
Ap ola, 1910-1920.
Kilise Gerçeği, 1885-1910.
Vosporis, 1899-1911.
Logos, 1919-1922.
Musiki, 1912-1915.
Neo Pnevma, 1908-1912.
Pirsos, 1954-1962.
Pirsos, 1998-1999.
Tehni, 1944-1950.

TÜRKÇE-YABANCI KAYNAKÇA
Adil, Fikret, *Intermezzo / Asmalımescit 74 (Bohem Hayatı)*, İletişim Yay., İstanbul, 1988.
Akçura, Gökhan, *İnsanlar Âlemi Ivır Zıvır Tarihi*, İthaki Yay., İstanbul, 1991.
Akın, Nur, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yay., İstanbul, 1998.
Akşin, Sina (ed.), *Türkiye Tarihi Cilt: 3 Osmanlı Devleti, 1600-1908*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
Aleksandris, Aleksis, *The Greek minority of İstanbul*, University of Athen, Atina, 1983.
—, *Masal Olanlar*, İstanbul, 1994.
And, Metin, *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu 1908-1923*, Ankara, 1971.
—, *16. Yüzyılda İstanbul, İletişim Yay.*, İstanbul, 1993.
—, *Türk Tiyatrosu, 1839-1908*, YEM Yay., Ankara, 1972.
Annuaire Oriental du Commerce (Ticaret Yıllığı), (Resmi Belge) İstanbul, 1868, 1880, 1882, 1883, 1884, 1888, 1892-93, 1896, 1901, 1904, 1905, 1912, 1916, 1921, yılları.
Arkan, Özdemir, *Beyoğlu Kısa Geçmişi, Argosu*, İletişim Yay., İstanbul, 1989.
Arseven, Celal E., *Eski Galata ve Binaları*, Turing Yay., İstanbul, 1989.
—, *Eski İstanbul, Abitat ve Mebanisi*, Turing Yay., İstanbul, 1989.
Aygil, Yakup, *Hıristiyan Türkler'in Kısa Tarihi*, İstanbul, 1995.
Bayrı, Mehmet H., *İstanbul Folkloru*, İstanbul, 1946.
Belge, Murat, *İstanbul Gezi Rehberi*, İletişim Yay., İstanbul, 1993.
Beyoğlu 1870-2000, Yapı Kredi Yayınları Kataloğu, İstanbul, 2000.
Birsel, Salah, *Ah Beyoğlu, Vah Beyoğlu*, Sel Yay., İstanbul, 1976.
Brown, John P., *Ancient and Modern Constantinople*, Stevens Brothers, Londra, 1868.
Carbognano, Cosimo C., *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul* (Descrizione topografca di Constantinopoli, 1794'ün Türkçeye çevirisi), Eren Yay., İstanbul, 1993.
Çelik, Zeynep, *The Remaking of İstanbul Portrait of the Ottoman City in the Nineteenth Century*, California Un. Press, Kaliforniya, 1986.
Deleon, Jak, *Eski İstanbul'un Yaşayan Tadı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.
—, *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
—, *Bir Tutam İstanbul*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
—, *İstanbul Barları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.
—, *Pera Hatıratı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
Demir, Hülya - Akar, Rıdvan, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İletişim Yay., İstanbul, 1994.
Dethier, Phillip Anton, *Der Bosporos und Constantinopel* (Boğaziçi, 19. Yüzyıl İstanbul'u), Viyana, 1873.
Dorsay, Attila, *Benim Beyoğlum*, Varlık Yay., İstanbul, 1991.
Dökmeci, Vedia - Çıracı, Hale, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu*, Simurg Kitabevi, İstanbul, 1990.
Duhani, Said Naum, *Beyoğlu'nun Adı Pera İken*, Simurg Kitabevi, İstanbul, 1990.

—, *Eski İnsanlar Eski Evler*, Simurg Kitabevi, İstanbul, 1984.
Dumesnil, Vera, *İşgal İstanbul'u*, Turing Yay., İstanbul, 1995.
Erez, Selçuk, *İstanbul Nerededir*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995.
Evren, Burçak, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, İstanbul, 1996.
Galland, Antoine, *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*, 1-2 cilt, Milliyet Yay., İstanbul, 1987.
Gökmen, Mustafa, *Eski İstanbul Sinemaları*, Turing Yay., İstanbul, 1991.
Gülersoy, Çelik, *İstanbul Görünümleri*, Turing Yay., İstanbul, 1971.
—, *Taksim*, Turing Yay., İstanbul, 1991.
—, *Tepebaşı*, Turing Yay., İstanbul, 1993.
Haskan, M. N., *İstanbul Hamamları*, Turing Yay., İstanbul, 1995.
Hiçyılmaz, Ergun, *Eski İstanbul Meyhaneleri ve Alemleri*, Turing Yay., İstanbul, 1992.
Hitzel, Frederik (der.), *Enfants de langue et drogmans*, YKY, İstanbul, 1995.
Hovhannesyan, Sarraf Sarkis, *Başkent İstanbul'un Topoğrafyası*, YKY, İstanbul, 1996.
İnciciyan, P.G., *18. Asırda İstanbul*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1976.
Institut d'Études Françaises d'İstanbul, *Images d'émpire*, İstanbul, 1993.
Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Koçu R. E.), cilt 1-11, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1958-1975.
—, cilt 1-8, 1993-1995.
Işın, Ekrem, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, YKY, İstanbul, 1995.
Johnson, Clarence R. (der.), *İstanbul 1920*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1995.
Kal'a Ahmet (der.), *İstanbul Külliyatı VII İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri*, İBB Yay., İstanbul, 1995.
Karaca, Zafer, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, YKY, İstanbul, 1995.
Kazgan, Haydar, *Galata Bankerleri*, Orion Yay., İstanbul, 1991.
Kömürciyan, Çelebi Eremya, *İstanbul Tarihi 17. Asırda İstanbul*, Çelik Gülersoy Vakfı Yay., İstanbul, 1988.
Kuban, Doğan, *İstanbul Yazıları,* İletişim Yay., İstanbul, 1994.
Kumbaracılar, İzzet, *Eczacılık Tarihi ve İstanbul Eczaneleri*, Eren Yay., İstanbul, 1988.
Mamoni, Kyriaki, *Les associations pour la propagation de l'instruction grecque à Constantinople*: 1861-1922, Thessaloniki, Atina, 1975.
Mantran, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1986.
Mintzuri, Hagop, *İstanbul Anıları 1897-1940*, Türk Tarih Kurumu Yay., İstanbul, 1993.
Musahipzade, Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı (1946)*, İletişim Yay., İstanbul, 1992.
Olivier, Antoine, *Türkiye Seyahatnamesi, 1790 Yıllarında Türkiye*, Türk Tarih Kitaplığı, Ankara, 1977.
Ortaylı, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar*, Alkum Yay., İstanbul, 1987.
Öktem, Emre, *İşgal İstanbul'undan Fotoğraflar İstanbul 1919*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1996.
Özdamar, Ali, *Beyoğlu 1930*, Rob 389, İstanbul, 1991.
Özlü, Demir, *Bir Beyoğlu Düşü*, BOS, İstanbul, 1985.
Öztuncay, Bahattin, *Vasilaki Kargopulo*, YKY, İstanbul, 2000.
Pardoe, Julia Miss, *18. Yüzyılda İstanbul*, İnkilap Yay., İstanbul, 1997.
Pekin, Faruk, *Galata-Beyoğlu*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
Refik, Ahmed, *İstanbul Hayatı (1495-1591)*, T.C Kültür Bakanlığı Kültür ve Yay., Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 1988.
—, *İstanbul Hayatı (1592-1688)*, T.C Kültür Bakanlığı Kültür ve Yay., Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 1988.
—, *İstanbul Hayatı (1689-1795)*, T.C Kültür Bakanlığı Kültür ve Yay., Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 1988.
Reyhanlı, Tülay, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*, Ankara, 1983.
Scognamillo, Giovanni, *Beyoğlu'nda Fuhuş*, Altun Kitaplar, T.C Kültür Bakanlığı Kültür ve Yay., Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 1994.
—, *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 1990.
—, *Cadde-i Kebir'de Sinema*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 1991.

—, *İstanbul Gizemleri*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 1993.
Sema, Sadri, *Eski İstanbul'dan Hatıralar*, İletişim Yay., İstanbul, 1991.
Sevengil, Refik A., *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İletişim Yay., İstanbul, 1985.
Sperco, Willy, *Yüzyılın başında İstanbul*, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul, 1989.
—, *Status du Club Culinaire International*, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul, 1908.
Şen, Osman, *İstanbul Panayırları*, İstanbul, 1996.
Tevfik, Mehmet, *İstanbul'da Bir Sene (1882-83)*, İstanbul, 1991.
Tezcan, Hülya, *19. Yüzyıl Sonuna Ait Bir Terzi Defteri*, Sadberk Hanım Müzesi Yay., İstanbul, 1992.
Tuğlacı, Pars, *The role of the Ballian Family in Ottoman Arhitecture, YKM*, İstanbul, 1991.
Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925*, Birikim Yay., Ankara, 1978.
Uçak, Nevra, *Beyoğlu'nun Eski Ustaları*, YKY, İstanbul, 1994.
Urger, Hugo, *Der österreichische Lloyd*, Argus Verlog, Viyana, 1902.
Ünver, Süheyl, *Bir Ramazan Binbir İstanbul*, Kitabevi, İstanbul, 1997.
Yerasimos, Stefanos, *İstanbul 1914-1923*, İletişim Yay., İstanbul, 1996.
Yesari, Afif, *İstanbul Hatırası*, Turing Yay., İstanbul, 1987.

DERGİLER (Türkçe)

Albüm, 1-5 cilt, İstanbul, 1997.
Hayat (haftalık, resimlendirilmiş güncel dergi), cilt 7-29, İstanbul, 1960-1970.
İstanbul (her üç ayda bir yayınlanır), cilt 1-36, İstanbul, 1992-2001.
Toplumsal Tarih (tarihsel dergi), cilt 1-96, İstanbul, 1994-2001.